

România 51-52 literară

editată cu sprijinul
Fundației ANONIMUL
și cu sprijinul
Fundației INSTITUTUL
PENTRU LIBERĂ INIȚIATIVĂ

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România 26 decembrie 2008 (Anul XLI). 48 pagini. 5 lei

ancheta noastră

EVENIMENTE

LITERARE ÎN

2008

răspund 34 de scriitori:

Adriana Bittel, Alex Leo Șerban, Alexandru Matei, Alex Ștefănescu, Angelo Mitchievici, Antonio Patraș, B. Elvin, Bianca Burța-Cernat, Codrin Liviu Cuțitaru, Cornel Ungureanu, Cosmin Ciotloș, Cristian Teodorescu, Dan C. Mihăilescu, Daniel Cristea-Enache, Emil Brumaru, Gabriel Chifu, Gabriel Dimisianu, Gabriel Liiceanu, Gheorghe Grigurcu, Horia Gârbea, Ioana Nicolaie, Ioana Pârvulescu, Marta Petreu, Mircea Cărtărescu, Mircea Lăzăroniu, Mircea Mihăieș, Paul Cernat, Pavel Șușară, Radu Călin Cristea, Radu Paraschivescu, Simona Vasilache, Șerban Foarță, Ștefan Agopian, Tudorel Urian

URĂM CITITORILOR NOȘTRI SĂRBĂTORI FERICITE ȘI LA MULȚI ANI!

LECTURA

O cale-n dar

Orice nou an
e-o cale-n dar,
trecând, nu-n van,
prin calendar.

Într-adevăr,
e un nedar
un an nou fără
de calendar;

timp mai scalen
ca el, găsești
doar la calen-
dele grecești,

când doar tărăți
și-s date-n dar,
de cați ca mâți
în calendar:

plevi de-anotimp,
mătreți de vremi
cu care,-n timp,
nu te întremi.

Cadou, răboj
mai verde,-ți fac...
Și-l scot, ca Moș
Crăciun, din sac.

Un cal e,-n dar,
scos pentru cel

ce,-n calendar,
se plimbă-n „L”.

Dooșpe luni
de calendar
te tot cununi
cu-o cale,-n dar.

O, calendar,
dă-mi, te conjur,
o cale,-n dar,
cu flori în jur!

O, calendar,
dă-ne din plin
ocale,-n dar,
de grâu și vini!

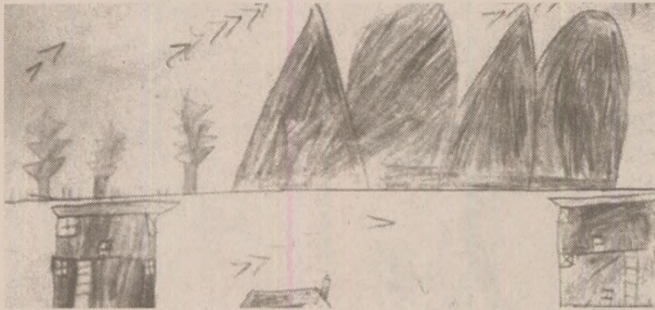
ș. a. m. d.

V-aș mai toca
la cap, eu, - dar
v-aș face ca-
pul calendar,

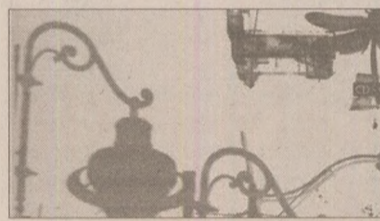
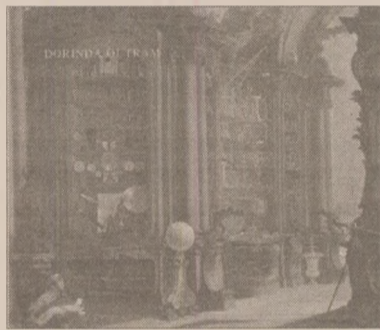
în loc de un
frumos cadou
de anul bun,
de anul nou..

Șerban FOARȚĂ

Următorul număr al **României literare** va apărea în 9 ianuarie 2009

s u m a r

Scritorii și Securitatea de Nicolae Manolescu – p. 3

CONTRAFORT de Mircea Mihăieș – p. 4
De ce și pe cine trădăm?

Horoscop critic de Ioana Pârvulescu – p. 5

CRONICA IDEILOR de Sorin Lavric – p. 6
Masa encefalică

CRONICA LITERARĂ de Cosmin Ciotloș – p. 7
Necititele

Poeme de Miron Kiropol – p. 8

SCRISOARE DIN PARIS de Lucian Raicu – p. 9
Bătrânul Claudel

CERȘETORUL DE CAFEA de Emil Brumar – p. 9

REAȚII IMEDIATE de Alex Ștefănescu – p. 10
Un roman despre violența iubirii

TICHIA DE MĂRGĂRITAR de Alex Ștefănescu – p. 10

CARTEA ROMÂNEASCĂ de Daniel Cristea-Enache – p. 11
Patru ani cu Alex.

SEMN DE CARTE de Gheorghe Grigurcu – p. 12
Un romantism ermetizat

LECTURI LA ZI de Tudorel Urian – p. 13
Declinul hegemoniei americane?

PREPELEAC de Constantin Țoiu – p. 14

PĂCATELE LIMBII de Rodica Zafiu – p. 15

Scrisoare lui Șerban Foarță de Ilie Constantin – p. 16

Fragment de Jurnal de Matei Călinescu – p. 17

Print și inginer de Mihai Zamfir – pp. 18-19

„În copilărie, pomul de Crăciun era pentru mine sacru”
Interviu cu Zoe Dumitrescu-Buşulenga
realizat de Teodora Stanciu – pp. 20-21

Sadoveanu și Topârceanu de Dumitru Hîncu – p. 22

Matila Ghyka, pretutindeni și nicăieri
de Solomon Marcus – p. 23

ANCHETA ROMÂNIEI LITERARE – pp. 24-27
Evenimente literare în 2008

Exilații despre exil de Alexandra Ciocârlie – pp. 28-29

Povești la prima vedere de Cristina Cioabă – p. 29

Un francez despre România lui Carol I
de Mihai Sorin Rădulescu – p. 30

CRONICA FILMULUI de Angelo Mitchievici – p. 31
Încă o șansă!

Georgia și „sala himerelor” de George Banu – pp. 32-33

„Oedipe”-ul enescian de Dumitru Avakian – pp. 34-35

„Opera Comică pentru Copii” de Elena Zottoviceanu – p. 35

CRONICA PLASTICĂ de Pavel Țușară – pp. 36-37
Muzeul Florean în 2008

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ
O antologie a decadenței de Marius Constantin – pp. 38-39

Dintre sute de parfumuri... de Diana Gradu – p. 40-41

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ
Lebedele sălbatice de Jung Chang – p. 42-43

Cele mai frumoase... de Elisabeta Lăsconi – p. 44-45

POEMUL ȘI SCRISOAREA de Constanța Buzea – p. 46

PRIN ANTICARIATE de Simona Vasilache – p. 46

LA MICROSCOP de Cristian Teodorescu – p. 47

DIN CARTEA CU FLEACURI de Livius Ciocârlie – p. 47

CĂRȚI IMAGINARE de Ioana Pârvulescu – p. 48

România literară®

Director: **NICOLAE MANOLESCU**

Redacția:

GABRIEL DIMISIANU – director-adjunct

ALEX. ȘTEFĂNESCU – redactor-șef

OANA MATEI – secretar general de redacție

ADRIANA BITTEL, CONSTANȚA BUZEA,

MARINA CONSTANTINESCU, IOANA PÂRVULESCU –
redactori

Corectură:

CONSTANȚA BUZEA (pag. 1, 2, 8, 16, 38, 39, 40, 41, 42,
43, 46, 47), **SIMONA GALAȚCHI** (pag. 10, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 27), **ECATERINA IONESCU** (pag. 3, 4,
5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 34, 35, 48), **NINA PRUTEANU** (pag.
6, 7, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 44, 45).

Grafica: **MIHAELA ȘCHIOPU**

Fotoreporter: **ION CUCU**

Tema numărului: *Desene despre acasă, ale copiilor de la
Institutul Oncologic Fundeni*

Tehnoredactare computerizată:

IONELA STANCIU, OANA MATEI, VALENTINA VLĂDAN

Introducere texte: **GEORGETA GHEORGHIU**

Correspondenți din străinătate: **RODICA BINDER**
(Germania), **GABRIELA MELINESCU** (Suedia), **LIBUŠE
VALENTOVÁ** (Cehia)

Fundația **România literară**, Calea Victoriei 133,
sector 1, cod 010071, București.

Director administrativ: **VALENTINA VLĂDAN**

Secretariat: **SOFIA VLĂDAN, GHEORGHE VLĂDAN**

Cont în lei: BRD-GSG Agenția Șincai,
RO91BRDE441SV59488894410. Cont în valută: BRD-GSG
Agenția Șincai RO87BRDE441SV59488974410 (USD),
RO37BRDE441SV59489004410 (EUR)

e-mail: romania_literara@yahoo.com;
revistaromanialiterara@gmail.com; <http://www.romlit.ro>;
tel.: 021. 212.79.86; fax: 021.212.79.81

Imprimat la **FED PRINT**

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din
România nu este responsabilă pentru politica editorială a
publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

România literară este membră a Asociației
Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare (A.R.I.E.L.), aso-
ciație cu statut juridic, recunoscută de către Ministerul
Culturii și Cultelor.

ISSN 1220-6318

red că a venit timpul să privim cu mai mult optimism viitorul trecutului nostru: numărul celor care au semnat angajamente la Securitate este cu mult mai mic decât ne-am închipuit la un moment dat.

ONSILIUL U.S.R. a hotărât încă de acum trei ani să solicite CNSAS răspunsuri privind eventualele colaborări ale membrilor săi cu fosta Securitate. Au fost înregistrate douăzeci și patru de asemenea răspunsuri, adică pentru mai puțin de jumătate din membri. Toate favorabile. Știm așadar că cel puțin unul din doi scriitori din conducerea U.S.R. este curat. Deocamdată. Președintele altei asociații de breaslă din ANUC, din care face parte și U.S.R., mi-a spus că, în Consiliul lor de conducere, nu exista nici un turnător. Cred că a venit timpul să privim cu mai mult optimism viitorul trecutului nostru: numărul celor care au semnat angajamente la Securitate este cu mult mai mic decât ne-am închipuit la un moment dat. Aflați sub șocul unor dezvăluiri îngrozitoare (Doinaș, Paleologu, Caraion, Uricaru), începusem să ne temem pentru onoarea breslei literare. Se pare că ne putem redobândi încrederea. Nu toți am fost turnători.

Cu o lună în urmă, la „Gaudeamus”, a fost organizată din inițiativa lui Bujor Nedelcovici, unul dintre scriitorii care a avut tăria să-și citească dosarul de urmărire de la CNSAS (printre care se numără Ștefan Radof, Aug. Buzura, Livius Ciocârlie, Stelian Tănase și alți câțiva), un simpozion pe tema raporturilor dintre scriitori (artiști în general) și Securitate. N-au fost mari revelații. Ceea ce denotă că am căpătat obișnuința până și într-o materie atât de neobișnuită. A rezultat destul de clar din discuții că problema iese încet-încet din actualitate. În sală nu era nici un tânăr. Generațiile interesate (încă) sunt acelea de mijloc sau vârstnice. Care au trăit pe pielea lor epoca. M-am întrebat dacă dorința acestora, insistența lor de a-și povesti aventurile cu Securitatea îi va convinge pe tinerii sub treizeci de ani să vrea să afle mai multe despre o istorie care, pentru ei, nu e nici teribilă, nici recentă, deși pentru cei de peste treizeci este și una, și alta.

Coincidența a făcut să răsfoiesc tot acum jurnalul lui Livius Ciocârlie dintre 1987 și 1983 publicat la Humanitas sub titlul *Cu dinții de lână*. În final, editorul a adăugat patruzeci de pagini (cu corp 6) de documente din dosarul de la CNSAS al autorului. Altele decât cele comentate, cu umor, de către Ciocârlie într-un număr din revista 22, dar la fel de semnificative. Ceea ce este absolut uimitor, când le citești, este să constăți că atotputernica Securitate ceaușistă din deceniul 9 al secolului 20 se teme de scriitori. Mulți dintre noi l-au citit pe Havel din *Puterea celor fără putere*, adică a intelectualilor, scris deja la finele anilor '70. Știm bine astăzi ce sens dădea fostul disident ceh, apoi cel dintâi președinte al Cehoslovaciei postcomuniste, puterii la care se referea în eseul său. Ideea lui era că, operă de ideologie pură, comunismul se va prăbuși pe aceeași cale pe care a fost edificat: prin cuvântul celor care n-au altă forță decât cuvântul. De câte ori a venit vorba de acest eseu, mi-am amintit de un țaran din Apuseni care, în anii '70-'80, lucra la o fabrică de mobilă de lângă Turda. Întrebat ce fac cei de la fabrică cu mobila, a răspuns că o fac

Scriitorii și Securitatea

pentru export. „Și o exportați?”, am revenit eu. „Sliptic”, mi-a răspuns el. Am înțeles abia după câteva secunde bune de suspans că voia să spună *scriptic*, adică pe *hârtie*. Și să nu uităm că gluma cea mai caracteristică a românilor se baza în acei ani de stagnare economică pe un calambur: „Speech cu speech, patriei snop!”

Dar răsfoind dosarul lui Ciocârlie, mi-am dat seama că Securității nu numai de cuvintele scriitorilor îi era frică. Era vorba de o frică infinit mai concretă, mai așa zicând palpabilă. Sigur, scriitorii exprimându-se de preferință în cuvinte și în scris, tot despre cuvintele și despre scrisul lor era, la rigoare, vorba. Dovadă că Securitatea îi înregistra, în casă, în camera de hotel, în tren, în discuții la restaurant. Invitat fiind eu la Timișoara de către Ciocârlie să conferențiez în fața studenților, Securitatea locală a întocmit un întreg plan de acțiune menit să mă aibă sub supraveghere non-stop și peste tot. Citiți-l în *Cu dinții de lână* și veți vedea că seamănă ca două picături de apă cu planurile pe care Serviciile Secrete le adoptă (mai ales de când cu terorismul) ori de câte ori un șef de stat urmează să sosească într-o vizită oficială într-o țară! Nu eu exagerez, ci, eventual, colonelul Indrei Ion din conducerea Securității Județene Timiș, colonelul Achim Victor, din partea Direcției I și lt. colonelul Pele Petre, șeful Serviciului I/A. Data: 19 ianuarie 1989. Acum aproape două decenii.

Lucrurile se pot lămurii întrucâtva dacă avem în vedere ce s-a întâmplat, într-o altă împrejurare. Securitatea a înregistrat o convorbire pe care am avut-o cu Livius Ciocârlie, foarte probabil în casă la mine, la București. Data înregistrării: 25 martie. Anul lipsește. Este anul „scrisorii celor șase” care l-a pus pe Ceaușescu în dificultate: 1989. Nici eu, nici Ciocârlie nu ne aducem aminte ce am discutat atunci. Înregistrarea ne-a surprins pe amândoi la fel de tare. Era vorba de memoriul pe care îl pune la cale Mircea Dinescu (eu urmând a-i da forma finală) și în legătură cu care *Cartea Albă a Securității*, volumul 5, conține multe referințe și detalii, rod al supravegherii noastre stricte. Dincolo de ideea memoriului, care alertase Securitatea, convorbirea dintre Ciocârlie și mine a jucat, se pare, și ea un rol în alertă. Cei dintâi care s-au mirat regăsind-o în înregistrare au fost înșiși convorbitorii. Nu atât fiindcă o uitaseră cu desăvârșire, și unul, și altul, dar fiindcă spusele lor erau pur și simplu stupefiante. Pe scurt, amândoi eram convingși că Securitatea și Armata îl abandonaseră pe Ceaușescu și erau pe punctul de a profita de prima explozie populară pentru a prelua puterea. „Riscul cel mare pentru El (spuneam eu, pronumele cu majusculă fiind însă al ofițerului care transcria), în momentul de față, vine din interior! (nici semnul de exclamație nu-mi aparține — N.M.).

a c t u a l i t a t e a

De ce? Pentru că pentru prima dată există posibilitatea ca, mă rog, nemulțumirea care există în toate domeniile, inclusiv în armată și securitate, e limpede! (idem — N.M.), să poată folosi, să poată aduna în jurul unității politice (sic! nu mi-e clar nici mie — N.M.), adică noi n-avem tradiție să vină Generalul Popescu să-l dea jos pe ăsta și să se proclame șef, dar Generalul Popescu dacă-l prinde și-l rade cu o echipă de zece soldați, într-o zi, poate să se adreseze acuma lui Corneliu Mănescu sau lui Apostol pentru a conduce până se fac niște chestii!

Eu zic că pentru El (idem — N.M.) pericolul mare de aici vine! Nu e exclus să se întâmple! Adică curajul... nu curaj, să dea o formă de legitimitate unei lovituri care până acuma era, cum? Oricine care avea...” Livius Ciocârlie: „M-am gândit și eu că trebuie să vină acum mii și mii de oameni, securiștii și nu mai știu ce, care se pot gândi: Ce se întâmplă cu mine dacă cade ăsta? Vorbind de ăștia mii și mii, unii chiar ar putea face ceva...” Ipotezele noastre nu erau gratuite. Ele plecau de la premisa că Securitatea nu-l împiedicase pe Brucan să transmită „scrisoarea celor șase”, ba „închisese ochii” și la alte lucruri aflate din ascultarea telefoanelor, iar cu noi se purta cu niște mânuși dublu căptușite („Pe mine mă uimea atunci în noiembrie, cu câtă prudență vorbea ăla care a venit la Timișoara, spune Ciocârlie, sublinierea nefiind a lui. Evident, erau atât de înfricoșați de ideea că s-ar putea face ceva...”).

Am reprodus stenograma nu ca să se creadă că Ciocârlie și cu mine știam cu adevărat ce se petrecea ori ce urma să se petreacă. Habar n-aveam! Reacția la convorbirea noastră arată totuși un lucru important: și anume că Securitatea a citit-o ca pe o dovadă că noi (și alții) am fi fost la curent cu niscai planuri ascunse ale șefilor ei menite a-l înlătura pe Ceaușescu. Observați și lipsa de respect față de „El”, „ăsta”, „persoana”, etichete înlocuite de obicei în transcrierea benzilor de ascultare! Înregistrarea mă convinge că ne-am aflat, fără voie, în vecinătatea unui proiect de lovitură de stat care trebuia deghizat într-o revoltă ori măcar a intenției Securității de a-l abandona pe Ceaușescu dacă Armata ar fi făcut o tentativă de puci ori dacă lumea ar fi ieșit în stradă. Leg bănuiala de ceea ce îmi va spune în decembrie 1989 la Bacău Gh. Toma, președintele C. J., în parculețul din spatele sediului, unde mă scosese sub un pretext străveziu, nevrând să vorbim în biroul lui: „Securitatea nu va trage un singur glonț”. O leg și de o observație a lui Silviu Curticeanu, abia ieșit din închisoare, după revoluție: „Îți dai seama ce ar fi fost în Piața Palatului pe 22 decembrie dacă se trăgea în mulțime? Ar fi fost un masacru.” Așa dar, cine trebuia să știe, știa. Securitatea își luase mâna de pe Ceaușescu încă înainte de decembrie 1989. „Înfricoșarea” ofițerilor care ne-au înregistrat provenea din bănuiala că nu numai cine trebuia să știe, știa. Ceea ce nu corespundea, firește, adevărului. Dar probează cât de complicate erau raporturile dintre scriitori și Securitate.

Nicolae MANOLESCU

a c t u a l i t a t e a

Mircea Mihăies

CONTRAFORT

M-AM ÎNTREBAT adesea de ce plasează oamenii trădarea în rândul celor mai josnice fapte. Și de ce, dat fiind disprețul unanim față de ea, ocupă un loc atât de important în viața noastră? În aceste vremuri, trădarea a devenit o necesitate existențială. Au dispărut fidelitățile, s-au împuținat cei capabili să-și țină cuvântul. Aș merge chiar până acolo încât să spun că lumea nici nu se mai așteaptă să-ți țină cuvântul.

Dialogurile dintre noi au ajuns un simulacru, o formă de a ne „dribla” unii pe alții. M-am amuzat adeseori să citesc uimirea pe chipurile unor prieteni sau cunoscuți cărora le făcusem o promisiune când îi anunțam că am îndeplinit-o. Nu numai că nu se așteptau să mă țin de cuvânt, dar păreau, retrospectiv, jenați că mi-au cerut-o. Ne prefacem că cerem și dăm cu adevărat, dar în adâncul ființei ne e indiferentă și logica cererii, și etica ofertei.

Îi datorăm lui Caragiale și compromiterea noțiunii de trădare. Cum să mai vezi în ea o plagă morală, când Nenea Iancu a coborât-o între păcatele veniale? Supremul relativism al lui Farfuridi („Dacă e trădare, adică o cer interesele partidului, fie!”) e întrecut doar de fandoseala gnoseologică a lui Brânzovenescu („Dar cel puțin s-o știm și noi.”). Trădăm la scenă deschisă, în sunet de fanfare, sub răpăit de gloanțe (ca-n decembrie 1989), trădăm din greu, vital, triumfător, împrăștiat. Trădăm și suntem trădați cu o frenezie multicoloră, ce ține loc și de inteligență, și de patos, și de instinct. Trădăm cum respirăm și nu mai putem respira normal decât aerul fetid al trădării.

Și totuși, de ce ne apărăm, plini de oroare, când cineva ne acuză că am trădat? Dacă acesta e mediul natural al vieții noastre, de ce vedem în trădare un stigmal? Fiește, datorită reziduurilor de memorie culturală. Poate pentru că încă nu ni s-au șters din minte exemplele cetăților ce n-au putut fi cucerite decât printr-o trădare din interior. Poate pentru că, deși ținem mereu partea lui David, un irepresibil instinct moral ne șoptește că există și o dreptate a lui Goliath. Trădarea e o valoare aflată mereu pe muchie: ea nu se află în slujba dreptului natural, pentru că atunci uriașul Goliath l-ar învinge întotdeauna pe fragilul David. Iar grecii n-ar mai cucerii niciodată Troia, chiar dacă Ulise i-ar atașa aripi calului său de lemn. E nevoie de un truc, de-o șmecherie, de-o invenție — de-o bună trădare — pentru a restabili echilibrul între forța brută și inteligență.

Dilema morală în care ne zbatem de câteva milenii n-a fost vreodată mai acută decât în fraza lui Farfuridi (unii i-o atribuie lui Caesar): „Jubesc trădarea, dar urâsc pe trădători.” O frază mult mai încurcată decât ne imaginăm la simpla lectură. Ea mobilizează o întregă retorică a necesității și acțiunii, a oportunității și obligației. La noi, trădarea se face în oportunități și presupune înalte comandamente etice ori de supraviețuire, dar actorii ei sunt blamați pentru micime morală și lașitate. Din acest motiv, ne grăbim să ne acuzăm unii pe alții, frustrați doar că împrejurările nu ne permit să rostim mai devreme faimoasele cuvinte „Și tu, fiul meu, Brutus?”.

În politică, trădarea a devenit însăși materia primă a existenței publice, așa încât a te avânta în acest domeniu înseamnă a lopață printre banalități. Mult mai acută e problema în literatura care trădează. Viața spiritului și-a păstrat reputația de spațiu al purității, al onoarei și dreptății, astfel încât exemplele ce contrazic aceste valori continuă să ne șocheze.

Îi datorăm lui Caragiale și compromiterea noțiunii de trădare. Cum să mai vezi în ea o plagă morală, când Nenea Iancu a coborât-o între păcatele veniale?

De ce și pe cine trădăm?

Cedările morale ale unor G. Călinescu, Sadoveanu, Camil Petrescu ori Arghezi au produs o explicabilă tulburare în rândul celor care vedeau cu necesitate în marii creatori și mari caractere. N-a fost să fie.

Două recente cazuri au bulversat scena internațională, pornind tocmai de la o trădare ale unor creaturi admirate de milioane de oameni. Primul caz e cel al lui Milan Kundera. Famosul scriitor, autor al unor capodopere precum *Insuportabila ușurătate a ființei*, *Cartea râsului și a uitării*, *Gluma* sau *Viața e în altă parte* s-a trezit, la 79 de ani, eroul unui scenariu demn de cărțile sale. Institutul pentru Studierea Regimurilor Totalitare a produs un document potrivit căruia Milan Kundera, la vârsta de douăzeci și unu de ani, l-ar fi dat pe mâna poliției staliniste pe Miroslav Dvoracek, fost pilot în armată, fugit din țară și revenit ca spion american. Kundera ar fi aflat că Dvoracek îi încredințase unei fete, Iva Militka, un geamantan plin de materiale compromițătoare. În calitatea lui de responsabil al căminului studentesc unde locuia și Iva Militka, Kundera ar fi scris un referat în urma căruia Dvoracek a fost arestat, condamnat pentru dezertare, trădare și spionaj. Presupunul spion a fost condamnat la douăzeci și doi de ani de pușcărie, din care a făcut paisprezece.

Deși scandalul a izbucnit cu mai multe luni în urmă, primă instanță a negat amestecul în această stranie poveste, iar apoi a refuzat să răspundă la orice întrebare. Presa din Cehia și mediile intelectuale internaționale s-au împărțit în două tabere. Unii îl apărau pe Kundera în numele „tineretii” sale, alții îl acuză de înaltă trădare și-i recitesc cărțile din perspectiva unui autor care se știa vinovat de-o crimă imprescriptibilă. Pentru ca situația să devină explozivă, mai trebuie spus că victima, Miroslav Dvoracek, a suferit în primăvara lui 2008 un atac cerebral, nemaiputând de-amintea să vorbească. În clipa de față, face enorme eforturi de a reînvia să scrie, dar rezultatele sunt încă departe de așteptări. Scenele par desprinse dintr-un roman senzational, copiind parcă subiectul filmului *Reversal of Fortune*: pelicula e inspirată de cazul real al unei femei foarte bogate, Sunny von Bülow, intrată în comă în urma unei presupuse încercări a soțului ei, Claus, de-a o asazina cu o supradoză de insulină. Deși acuzat de crimă, Claus von Bülow a fost achitat. După douăzeci și opt de ani de supraviețuire în stare de comă, Sunny von Bülow a murit pe 6 decembrie 2008. Arta imită viața? Sau viața imită arta?

Al doilea caz este cel al lui Carl Orff, celebrul compozitor al *Carminei Burana*. Cariera sa a fost, practic, propulsată de cantata scenică prezentată în 1937 în cadrul unui bal al partidului nazist. Devenit faimos peste noapte, el a câștigat în asemenea măsură încrederea oficialităților, încât i s-a permis să nouă partitura muzicală pentru *Visul unei nopți de vară*, deoarece varianta lui Mendelssohn nu mai putea fi jucată din cauza originii evreiești a compozitorului. În 1943, cel mai apropiat prieten al lui, Kurt Huber, este arestat de Gestapo, torturat și ulterior spânzurat în piața publică. Se dovedise că, împreună cu mai mulți intelectuali, Huber fundase un grup de rezistență antinazistă, numit *Die Weisse Rose* („Trandafirul alb”). În momentul arestării, soția lui Huber îl roagă pe Orff să-și folosească imensa influență în rândul căpeteniilor naziste pentru a-i salva soțul. Speriat că ar putea să i se reposesze prietenia cu Huber, Orff refuză orice implicare.

Culmea e că această trădare a fost dublată de-un gest încă mai mizerabil. Când, la încheierea celui de-al doilea Război Mondial, Orff a ajuns el însuși în fața uneia din comisiile de „denazificare”, singurul element pe care l-a putut aduce în favoarea sa, ca rezistent la ororile naziste, a fost minciuna că ar fi făcut parte din grupul „Trandafirului alb.” Ba mai mult, că alături de Kurt Huber, fusese unul dintre cofondatorii mișcării! Micimea de caracter, morbul trădării au fost arareori mai bine ilustrate decât în aceste gesturi funest-oportuniste ale unui artist care continuă să fie considerat și astăzi unul din pionierii unui sistem revoluționar de învățare a muzicii prin ritm și gestică.

Dar acestea sunt, dincolo de profunda dezamăgire și oroare pe care ți le provoacă, exemple ce vorbesc despre imensa fragilitate a omului aflat sub vreme. Cu adevărat coșmarul este e ipostaza ilustrată de E. M. Forster, care, într-un celebru eseu, „What I Believe”, din 1939, republicat în 1951 în volumul *Two Cheers For Democracy*, ne facii părtașii următoarei, înfricoșătoare alegeri: „Urâsc ideea de a te pune în slujba unei cauze, iar dacă aș avea de ales între a-mi trăda țara și a-mi trăda prietenii, sper să am curajul să-mi trădez țara.” Câți dintre noi avem curajul să ducem gândul atât de departe? E drept, nu sunt englez și n-am exercițiul paradoxurilor prin care poți câștiga ori pierde imperii. Iar ruleta rusească nu-mi place nici atât. Simpla idee că-aș putea fi vreodată pus în fața unei asemenea ghilotine, îmi dă vertijuri, simțind cum mintea mi se lichefiază instantaneu. ■

Slavici la Măgurele

PUȚINĂ LUME știe că există o legătură între Ioan Slavici și Institutul de Fizică Atomică al Academiei Române situat în comuna Măgurele. Iată legătura: sediul actual al prestigiosului Institut se află pe domeniul de altădată al moșiei și conacului Oteteleșanu de la Măgurele, iar acolo a funcționat, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX Institutul de Fete „Ioan Oteteleșanu”. Directorul acestuia, între 1894 și 1908, a fost Ioan Slavici, iar soția sa a fost subdirectoare. Soții Slavici s-au stabilit acolo pentru 14 ani.

Din inițiativa și prin strădaniile lui Petre Frangopol, de la Institutul Național de Fizică și Energie Nucleară, a avut loc la Măgurele, în luna octombrie o manifestare închinată lui Slavici de la a cărui naștere s-au împlinit

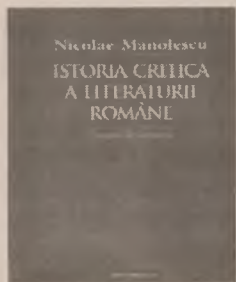
160 de ani. Și-au adus contribuția Fundația Națională pentru Științe și Arte și Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”. Revista trimestrială *STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ*, editată de Universitatea „Vasile Goldiș”, consacra ultimul său număr (4/2008) amintitului eveniment. Sunt prezenți în sumar, cu eseuri, comunicări, articole, Eugen Simion, Dimitrie Vatamaniuc, Ileana Florea, Iulian Negrilă, Petre Frangopol, Daniel Vighi, Vasile Man ș.a.

Cronicar

În care Zodiul, cititor în stelele bibliotecii, rostește *La mulți ani!* și urări pe limba fiecărei zodii.

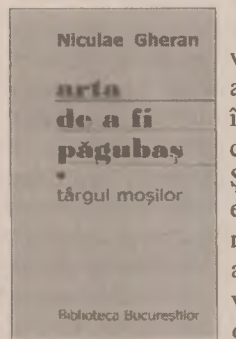
BERBEC (21 martie-20 aprilie)

Prima zodie beneficiază de prima carte ca mărime și importanță apărută în 2008. Vacanța de iarnă care urmează e tocmai bună ca să luați în brațe *Istoria critică a literaturii române* (Editura Paralela 45) de Nicolae Manolescu și să vă cufundați în apele ei: 1526 de pagini! Zodiul știe — doar de-asta citește în stele și în bibliotecă

— ce se va întâmpla: veți ține cartea la căpătâi și, de câte ori vă va veni în minte un nume de scriitor, veți dori să știți: „Oare ce spune Manolescu despre...?” Chiar asta înseamnă o istorie literară: reper, sistem de orientare. Vă veți lăsa cuceriți de farmecul călinescian al frazei, de scăpărările ideilor și chiar de tăișul dur al unor afirmații. După care apele cărții se vor agita, pentru că veți simți nevoia să scrieți în paralel istoria *dumneavoastră* a literaturii române. Zodiile spun să nu încercați, dacă n-aveți măcar o jumătate de secol la dispoziție pentru citit și scris.

TAUR (21 aprilie-20 mai)

Numele lui Nicolae Gheran nu vă e străin, presupune Zodiul: este autorul ediției critice „Rebreanu”, îngrijită decenii la rând, și cel mai competent cunoscător al prozatorului. Și-acum, surpriza: Nicolae Gheran este și un memorialist de primă mărime, în linia pitorescului balcanic al lui Anton Pann — Ghica. Primul volum al cărții autobiografice *Arta de a fi păgubaș. Târgul Moșilor* (Biblioteca Bucureștilor) dedicat

copilariei interbelice și tinereții din anii '40 este atât de plin de umor, încât veți râde — cum a făcut și Zodiul — singuri și veți simți nevoia să le citiți cu glas tare celor apropiați unele paragrafe. Din arta de scriitor a lui Nicolae Gheran, Taurii se vor alege cu posibilitatea de a sfârși bine anul 2008 și a începe anul 2009 cu râsul pe buze.

GEMENI (21 mai-21 iunie)

Ați citit *Mă numesc Roșu*? Dacă da, și dacă v-a plăcut, puteți fi siguri că o să vă placă și *Fortăreața albă* de același Orhan Pamuk (Editura Curtea Veche, trad. Luminița Munteanu). Istoria este pusă sub semnul lui 2, de aceea se potrivește zodiei Gemenilor. Doi intelectuali, un occidental și un oriental, care seamănă bizar unul cu altul, două orașe pline de mister, Veneția și Istanbulul, două lumi, Orientul și Occidentul, care se ciocnesc și se descoperă cu uimire. Și o poveste de sfârșit de secol 17, numai bună de citit la început de secol 21. Zodiul vă urează călătorie plăcută, prin spațiu și timp.

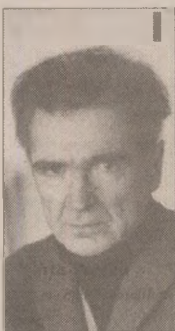
RAC (22 iunie-22 iulie)

Recomandarea și titlul cărții vecinilor dumneavoastră Gemeni aproape că s-ar potrivi și cărții prinse în cleștii Racilor: Stéphane Audeguy, *Teoria norilor* (trad. Dan Petrescu, Nemira), un fel de fortăreață albă asaltată de un șir de gânditori. Spre deosebire de zodiile, care citesc în stele, personajele acestui neobișnuit roman „citesc în nori”. O carte a gloriei norilor, a luptelor nevăzute care au fost duse în marginea lor, scrisă splendid. Și în literatura română sunt scriitori care s-au ocupat de nori, de pildă Geo Bogza sau Petru Creția, numai că la Audeguy avem suspans și surprize. Zodiul vă urează totuși un 2009 fără alți nori decât cei din carte.

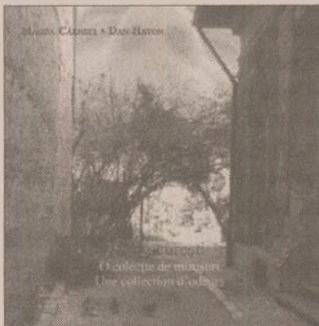
Horoscop critic de Ioana Pârvulescu

LEU (23 iulie-22 august)

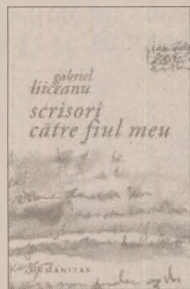
Citiți urarea de la vecinii Raci și adăugați, pe același tipar, urarea pentru dumneavoastră: multă sănătate! Asta ca să puteți parcurge cu liniște paginile despre boală și urmele ei tipografice, despre legătura dintre fizic și metafizic din *Despre bolile filosofilor* (Biblioteca Apostrof în colaborare cu Polirom). Cartea Martei Petreu (care de mult face ecografii, tomografii și alte analize de specialitate pe textele filozofice) îl are în medalion, de data aceasta, pe Cioran, cu toate metehnele lui atât de frumos ridicate la rang de suferință cosmică. Pentru că, până la urmă, Cioran, ca toți scriitorii, fie ei și filozofi, suferă de o singură boală, inexplicabilă și fără leac: scrisul.

FECIOARĂ (23 august-22 septembrie)

În genere ordonate (nu vorbim despre excepțiile care confirmă regula zodiei), Fecioarele se înțeleg bine cu colecționarii. Și, cum au și un nas fin, nimic mai potrivit pentru ele decât *București. O colecție de miroaturi. Une collection d'odeurs*, volum bilingv apărut la Institutul Cultural Român. Comentariile olfactive îi aparțin Magdei Cărneci, iar comentariile fotografice lui Dan Hayon. O carte plăcută care evocă, pe coordonatele olfactive un întreg oraș, și o madeleină pentru cei care au amintiri bucureștene. Zodiul a descoperit-o de curând în librărie. După parfum.

BALANȚĂ (23 septembrie-22 octombrie)

Zodiul pune pe unul din talgerele balanței dumneavoastră *Scrisori către fiul meu* de Gabriel Liiceanu. Asta pentru că e o carte care, deși se citește ușor, atârnă greu. Ce anume atârnă cel mai greu în scrisorile pe care Gabriel Liiceanu i le trimite fiului său aflat în Japonia, țara samurailor? Curajul. O însușire după care se poate distinge un scriitor adevărat de unul contrafăcut. Curajul de a scrie despre sine, de a înfrunta prejudecata și de a adopta (ca fiu) pe oricare cititor necunoscut. Chiar și pe cel răuvoitor. Nu e cazul dumneavoastră și de aceea numai de bunăvoință să aveți parte în 2009.

SCORPION (23 octombrie-21 noiembrie)

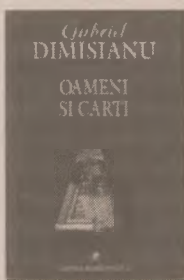
Dacă vă place pictura — și zodiile spun că acesta e cazul Scorpionilor — și dacă n-ați citit de mult o carte de artă, aveți acum ocazia să ascultați sfatul astral și să alegeți din tot ce oferă rafturile librăriilor cartea *Nu vedeți nimic* de Daniel Arasse (trad. Laura Albu, Editura Art). Coperta e neagră și pe ea e scris tot cu negru, special ca să corespundă titlului *On*

actualitatea

n'y voit rien (traducerea mai exactă ar fi *Nu se vede nimic aici*). De fapt cartea te învață să vezi acolo unde nu numai profanul, ci uneori și inițiatul nu vede, inițial, mare lucru. Totul cu o vervă, un umor și un fel familiar de a vorbi despre cele mai înalte lucruri, care fac din profesorul Daniel Arasse un fel de Leonard Bernstein al picturii. Zodiul vă dorește să vedeți bine, să deschideți bine ochii!

SĂGETĂTOR (22 noiembrie-20 decembrie)

Oameni și cărți pentru oamenii cu cărți și săgeți, adică pentru dumneavoastră. Un volum de amintiri cu scriitori, marca Gabriel Dimisianu (Editura Cartea Românească). Oameni „care au fost” și pe care autorul i-a cunoscut: Tudor Vianu, Galaction, Arghezi, „dioscurii” Streinu și Cioculescu, dar și, ceva mai încoace, George Ivașcu, Crohmălniceanu, Sorin Titel, Florența Albu, Ștefan Bănuțescu și mulți alții.

Plus un jurnal în care apărăm și noi, cei de la **România literară**. Amintirile sunt strunite de unul din cei mai onești martori — rol căruia Gabriel Dimisianu i-a dat strălucire — ai vieții literare de pe la noi. Zodiul vă dorește în 2009 să strângeți în tolbă amintiri bune.

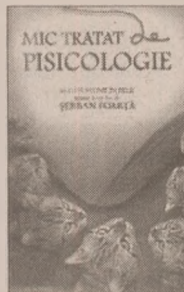
CAPRICORN (21 decembrie-19 ianuarie)

Zodiul știe — că doar de-asta e Zodiul — că vă plac cărțile din categoria utile dulci, formulă rară, care te învață și te desfată în aceeași măsură. De aceea v-a ales *Panorama Iluminismului* de Dorinda Outram (Editura All, trad. Simona Ceaușu). Marile figuri ale acestei perioade, căsătoria, copiii și procreația, știința, medicina, autoritatea, muzica și câte altele sunt expuse

„prietenos”, astfel încât cartea te prinde de oriunde ai începe-o, iar cele aproape 400 de ilustrații sunt un comentariu în sine și o bucurie a ochilor. Care bucurie și la voi să fie!

VĂRSĂTOR (20 ianuarie-18 februarie)

Dacă n-aveți pisică, aveți la dispoziție o întreagă literatură dedicată (ba s-ar putea zice chiar „închinată”) ei. Într-o discuție cu prietenii din redacție, Zodiul, care iubește toate animalele zodiacale și nezodiacale, a recunoscut că pisicile au câștigat bătălia, în literatură: statistic vorbind stau cel mai bine. O nouă dovadă este *Mic tratat de pisicologie. Bucăți feline în felii* (Humanitas). O antologie gândită și alcătuită de Șerban Foartă, cu texte din literatura lumii. Cele mai multe sunt traduse, cu inegalabila lui artă, chiar de cel care a avut ideea acestui tratat. Tratați-l cu mângâieri ale privirii și lăsați-vă cuceriți de grația lui felină. Atenție, știe și să miaune, și să zgârie!

PEȘTI (19 februarie-20 martie)

Expresia „tăcut ca peștele” se referă doar la apele dumneavoastră interioare. Oricum, Zodiul vă propune nu să spuneți, ci să *ascultați* cuvinte potrivite. Rostite chiar de autorul lor. Vocea lui Tudor Arghezi, care citește 36 dintre poemele proprii (din mai multe volume, nu numai din cel de debut), s-a păstrat în arhiva radioului. Grație lui Horia Pop și Mariei-Elena Negoescu, Editura Casa Radio scoate acum la iveală o serie de voci celebre. Audiobook-urile sunt numai bune de ascultat în mașină, când stați blocați în trafic. Ceea ce nu, nu vă dorim deloc pentru 2009!

Zodiul își încheie horoscopul critic cu un *La mulți ani rostit* în cele 12 limbi zodiacale. ■

comentarii critice

TINE DE O fatalitate a breslei ca filozofii să fie în genere triști. Dispoziția lor de bază e de ordin apatic: privire melancolică absorbită în interiorul unui orizont deprimant. Rareori când dai peste un gânditor care, sărind peste pragul posomorelii cotidiene, poate cultiva umoarea unei euforii tonice. Și la mijloc nu e doar luciditatea la care este osîndit prin natura disciplinei pe care o practică, ci un amănunt mai degrabă biologic: fiziologia gândirii umane. Nimeni nu poate gândi rîzînd în hohote sau țopăind de bucurie. Firul filogenetic al speciei nu ne-a dat privilegiul gândirii senine. Unde apare un gând, acolo se iscă o tensiune. Tocmai de aceea gândirea e un act iremediabil încrîncenat. Procesele subiacente pe care le presupune meditația duc inevitabil la încopirea unei mine îngîndurate. Așadar concentrare, încordare, într-un cuvînt crispare. Mimica unui asemenea om îți oferă orice altceva, dar nu o imagine veselă. Iar forma acestor inestetice de liană contorsionată pe dinăuntru nu-l predispune spre frivolitatea pe care o oamenii entuziaști. Cine vrea umor și bună-dispoziție nu trebuie să le caute în cărțile de filozofie.

Tocmai de aceea o carte ca cea a lui Pedro González Calero — o antologie de glume, anecdote și parabole avîndu-i ca protagoniști pe filozofii lumii — o citești trecînd printr-o suită de stări contradictorii. E drept, pe alocuri te amuzi contemplînd bazaconiile de care sunt în stare filozofii, dar cel mai adesea gustul precumpănitor e cel al unei indispoziții inexplicabile. E ca și cum ai tresări de neplăcere văzînd cît de aiuriți pot fi tocmai cei care și-au făcut din gândirea metodică un scop al vieții. E ca și cum ai asista la divulgarea unor detalii pe cît de picante pe atît de compromițătoare, ca într-o ședință de autodemascare la capătul căreia toți eroii cărții ies micșorați și ponegriți. Iar drama cea mare este că cei înfierăți au ceva burlesc: aerul buf al unor oameni mari care spun trăsna cu aerul cel mai serios de pe lume.

Și atunci înțelegi de unde nemulțumirea inițială: din faptul că toate personajele ajung în cea mai distrugătoare situație în care poate nimeri vanitatea unui gânditor: comicul involuntar. Oamenii aceștia nu sunt nostimi din neglijență sau din grabă, ci din orgoliu, din ambiția de a da peste ultima explicație și din trufia de a fi irepetabili. De aceea, toți par niște coloși în miniatură. Raportați la coordonatele disciplinei lor, ei sunt de o impecabilă competență a sentințelor rostite, pentru ca apoi, de cum sunt scoși din granițele filozofiei și așezați în matca firii lor omenești, majoritatea să se preschimbe în bufoni dovedind o nedorită virtuozitate comică. Jumătatea din glumele și anecdotele cărții le citești cu un zîmbet amar. Nu pentru că nu ar fi amuzante, ci fiindcă subminează prestigiile celor încondeiați.

Dintre toți, cei care lasă cea mai bună impresie sunt grecii și orientalii. Grecii, fiindcă au statură morală, pățaniile lor avînd o bătaie etică, de critică sarcastică. Orientalii, fiindcă posedă acea spontană dimensiune sapiențială grație căreia fac filozofie oarecum din mers, fără concepte și fără trufii explicative. Dar, pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, anecdotele se aplatizează și spiritul lor se așează pe orizontală: din morală, sapiențială sau sarcastică, filozofia devine trăsniță. Așa se face că filozofii moderni, de la Hegel la Wittgenstein și de la Descartes la Russell, fac figura unor apucați care, în ciuda genialității lor naturale, sunt încăpaținați ca niște copii. Și orgolioși ca niște tauri. Impulsivul Wittgenstein se repede cu văturaiul la Popper într-un moment cînd, în cursul unei discuții în contradictoriu, își pierde răbdarea. Mizantropul Schopenhauer își insultă cîinele țipînd la el cu ură: „Ființă omenească ce ești!”, iar Charles Pierce, nemulțumit că William James i-a preluat termenul de „pragmatism”, inventează vocabula „respingătoare ca nimeni să nu-i revendice paternitatea.

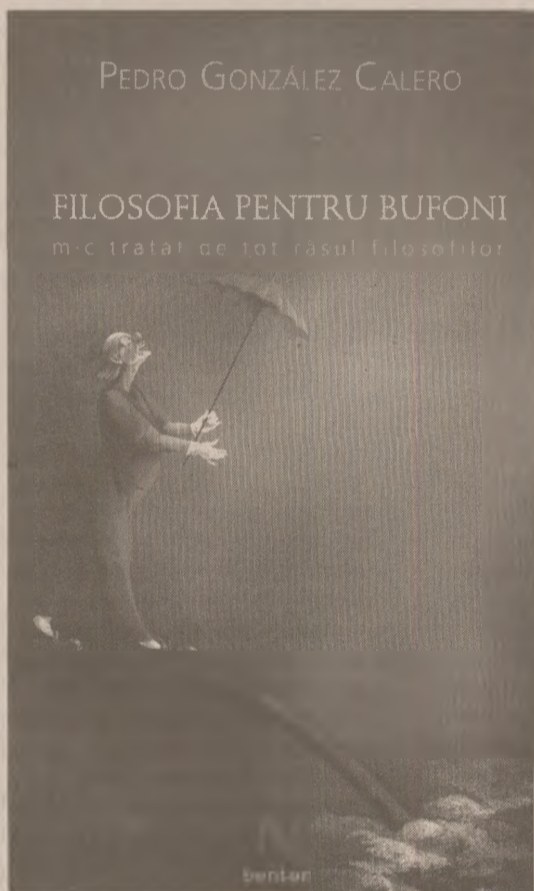
Dincolo de crusta mai mult sau mai puțin frivolă a anecdotelor, un cititor atent poate desluși un mecanism al poantelor din carte: e vorba de crearea unui contrast între viață și operă, între vorbă și context, între temperament și teorie. Multe glume se bazează pe tehnica autoreferențialității (valabilitatea unei idei dispare în momentul în care e aplicată asupra ei înseși) sau pe

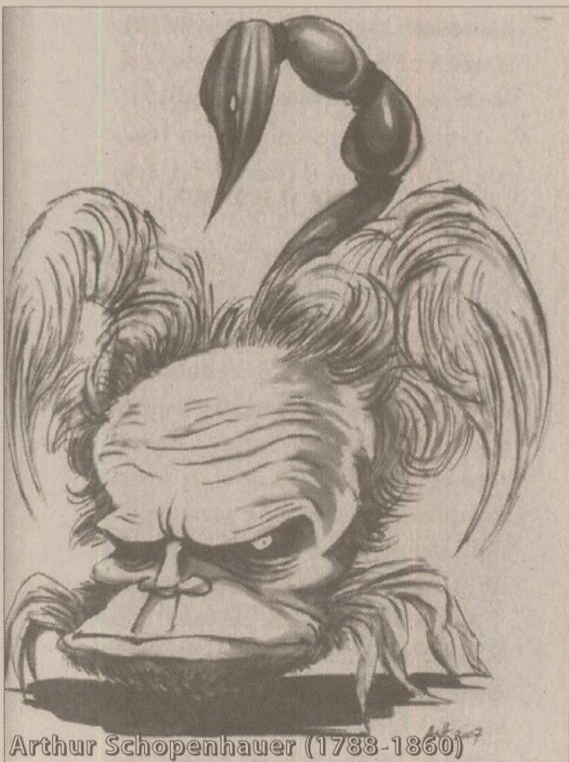
Sorin Lavric

CRONICA IDEILOR

Masa encefalică

Pedro González Calero, *Filosofia pentru bufoni. Mic tratat de tot răsul filozofilor*, ilustrații de Anthony Garner, trad. din limba spaniolă de Mihai Gruia Novac, Ed. Nemira, 2008, 240 pag.

carte amuzantă, pe alocuri malițioasă, a cărei lectură poate oferi clipe plăcute în acest sfîrșit de an.

schimbarea contextului. De pildă, logica argumentului ontologic, atunci cînd nu este aplicată în cazul existenței lui Dumnezeu, ci în cazul existenței diavolului, își arată imediat precaritatea: „Sfîntul Anselm de Canterbury a propus în secolul al XI-lea faimosul argument ontologic pentru demonstrarea existenței lui Dumnezeu. Conform acestui argument, pe care îl vom expune într-o formulare ceva mai rafinată decît cea a Sfîntului Anselm, existența lui Dumnezeu se deduce în mod necesar din ideea de Dumnezeu, care nu este alta decît cea a unei ființe perfecte. Așa cum au semnalat însă ulterior mulți filosofi, nu este posibil să se deducă existența unei ființe plecînd de la ideea despre acea ființă. Argumentul a fost parodiat în diverse forme. Una din ele a constatat în folosirea unei variante a lui pentru a demonstra inexistența diavolului, deoarece, fiind diavolul ființa cea mai imperfectă pe care ne-o putem închipui și dat fiind că inexistența este o imperfecțiune, diavolul va trebui să aibă această imperfecțiune și, prin urmare, nu este posibil ca diavolul să existe.” (p. 113) Concluzie pe care, firește, teologia creștină n-o poate accepta fără să-și compromită înțelegerea vizionă soteriologică, o viziune în care diavolul își are rolul lui bine stabilit. Iată cum aplicarea unei scheme de demonstrație la un caz contrar duce la compromiterea schemei în întregul ei. Căci dacă Dumnezeu trebuie să existe, e obligatoriu ca, potrivit aceleiași scheme, diavolul să nu existe.

Convertirea unei preferințe psihologice în demonstrație logică este cauza multora din sofismele filozofilor. De pildă, pariul lui Pascal privitor la existența lui Dumnezeu e sprijinit pe subterfugiul psihologic al lui „e preferabil să...”. E mai preferabil să credem în Dumnezeu decît să nu credem, deoarece în primul caz tot ne alegem cu ceva, pe cînd în al doilea caz nu avem nimic de cîștigat. Drama e că preferințele umane nu au puterea de a influența universul.

Cele mai miezoase anecdote provin din lumea asiatică. Fiecare poantă seamănă cu o parabolă al cărei sens cade în sarcina cititorului să-l descifreze. „Un chinez foarte sărac visează o sticlă de licoare de orez. Plin de dorință și speranță, aprinde o lampă cu spirt și pune licoarea la încalzit. Tocmai în acel moment se trezește, își dă seama că nu are nici o licoare și se vaită: «Fir-ar să fie, dacă aș fi băut-o rece aș fi avut timp să o înghit înainte de a mă trezi.»” (p. 104)

Dintre moderni, subiectul predilect al anecdotelor este Schopenhauer. „În ultimii ani ai vieții, Schopenhauer a început să se bucure de o anumită recunoaștere intelectuală. A ajuns să se apropie de el și un profesor universitar de filozofie, pe care, desigur, l-a expediat într-o manieră mai curînd brutală, sugerîndu-i că după ce a fost luminat de el, ar trebui să facă același lucru pe care îl fac scorpionii cînd văd lumină și nu găsesc refugiu în întuneric: să-și înfigă coada otrăvită în propriul corp. Acel profesor nu era, probabil, la curent cu profunda aversiune pe care o resimțea Schopenhauer față de breasla profesorilor universitari. Aceasta era atît de mare, încît a spus că nu îi era teamă să ajungă hrană pentru viermi după moarte, dar îi era în schimb teamă ca opera sa spirituală să nu fie distrusă de profesorii universitari de filozofie.” (p. 180)

Schopenhauer este urmat îndeaproape de Wittgenstein, alt caz privilegiat în materie de vorbe sau scene memorabile. „Cînd Carnap a publicat *Construcția logică a lumii*, o carte despre care autorul ei recunoștea că a scris-o rămîndînd îndatorat din punct de vedere intelectual lui Wittgenstein, acesta din urmă l-a acuzat că i-a plagiat ideile și a comentat sardonice: «Nu îmi pasă că un băiețel îmi fură merele, dar mă deranjează atunci cînd spune că eu i le-am dat.»” (p. 225) În fine, orgoliul lui Ortega Y Gasset nu scapă nici el nepedepsit: „Cînd s-a instalat cea de-a Doua Republică, Ortega a devenit principalul reprezentant, în Parlamentul din 1931, al Grupării în Slujba Republicii, formată mai ales din intelectuali. Acest lucru, împreună cu tonul cult și inteligent al discursurilor sale, l-a făcut odată pe Indalecio Prieta să exclame în momentul în care filosoful se pregătea să ia cuvîntul: «Atenție, domnilor, vorbește Masa Encefalică!»” (p. 200)

În concluzie, o carte amuzantă, pe alocuri malițioasă, a cărei lectură poate oferi clipe plăcute în acest sfîrșit de an. ■

F, în poezia română, una din puținele arte poetice care, în loc să afirme cu aroganță permanența mesajului, negociază, infinit tolerant, omeneasca lui perisabilitate.

EVA STRANIU se întâmplă, de cel puțin un deceniu încoace, cu receptarea poetilor, încă activi, din primul tronson cronologic al generației '60. Dacă sunt de acord cu faptul că, sub raport stilistic, formula acestora nu mai ține de actualitate, îmi e ceva mai greu să accept că, prin gestul de a declara, pe cale de consecință, un faliment de manieră, critica momentului și-a decretat, de fapt, propriul faliment de metodă. Fără să-l explice, lucrul îl

constată și — din pricina prudenței excesive — îl ilustrează și Daniel Cristea-Enache în cele două cronici pe care le dedică, în timp, volumelor semnate de Constanța Buzea. De la *Roua plural* (1999) la *Netrăitele* (2004), adică de la o antologie la o carte autonomă, minuțioasele analize evoluează, egale cu ele însele, către, până la urmă, același, plauzibil, verdict.

Privit în perspectivă istorică, faptul e grăitor. Schimbarea, absolut explicabilă, a sensibilității poetice reprezintă, în logica mea, nu mai mult decât un alibi pentru lipsa de mobilitate teoretică a receptării. Mutația valorică pare să opereze astăzi, luată la bani mărunți, numai în planul capricioasei reacții imediate. Or, atunci când sunt invocate, ridurile unei anume poetici au, în mod necesar, nu atribute emoționale, ci — înainte de orice — culturale. Nu altundeva conduce primul poem din recenta continuare a *Netrăitelor*. Intuiția e splendidă:

„Copil etern, nu mă lovi/ dacă nu simți acolo sus infernul./ Fumul absoarbe roșul precum ar respira./ precum de sânge mi s-ar umple trupul./ Nervii luminii, munții ninși/ cunosc secretul amăgirii tale./ Așteaptă, zăbovind vei dobândi/ topirea treptelor spre mine./ Sufletul meu începe lin-nepriceput/ să te contemple, să te distrugă-n somn./ în destrămare. Răgazul ce ți-l cer e viața,/ nădejdea mea oftată și durută./ Ești punctul meu de lacom sprijin/ în peștera din care vii tăiat în două/ ca o stalacmită./ Nu simt în tine frumusețe./ pe cât un veșted vânt pornind,/ plural al simțurilor, auz în pipăire./ miroș în dezbinare. Prin tine vocea/ mi-aș recăpăta-o, și gustul rămuros./ Lichid copil de cuarț, fraged ca melcul/ imaginându-și zborul. În solzi, în zale, în armuri mă oglindești indiferent./ Implor un cer întreg să te îndrume./ dar nu spre trupul meu. Înăbușit te-aș/ naște mort albastru. Cu-aceleași mâini/ cu care te resping, îți spăl picioarele și te îngrop de-a pururi.” (*Dedicație*, pag. 7)

O concluzie afectivă nu se poate trage. Dragostea în alb alternează, în funcție de strofă, cu ultragiul înțelept, dar fără ca stabilitatea ideatică să fie, ca urmare a acestei aparente lăbilități, periclitat. E, în poezia română, una din puținele arte poetice care, în loc să afirme cu aroganță permanența mesajului, negociază, infinit tolerant, omeneasca lui perisabilitate. În ciuda manevrelor sintactice făcute cu o eleganță puțin vetustă, îndoilele Constanței Buzea au o derutantă prospețime. Căci ele privesc, dacă respectăm algoritmul dual al textelor cu adresă, mai departe de — o dată — gloria personală, — a doua oară — obtuzitatea de ordin estetic a publicului. În fapt, vizată e, cu nenumăratele ei contorsiuni, relația care se construiește natural pornind de la acest schematic cuplu de forțe.

Nici nu s-ar fi putut altfel. Solitudinea pe care autoarea *Netrăitelor* o investește în scrisul său reclamă o morfologie a singularității. Pe care, între atâtea ramificații, numai interferențele o pot servi exemplar. Raportul cu Dumnezeu, esențial în definiția trunchiată a poeziei Constanței Buzea, se află, aici, într-o zodie a imprecisului. Dicționarele invocă, scrutând mult dincolo de orizont, un puternic filon religios. Eu mă opresc la jumătatea acestei distanțe. Fiindcă aici mediatorul primește o importanță mai mare decât părțile. Rugăciunea devine, neașteptat, dependentă de literă:

„Când sunt cu Tine./ dar când sunt cu Tine ? îngerii cârților/ sunt și ei împreună-perechi fără nimic/ împrejur, priveliștea e înăuntru, și/ textul, și starea de grație în întuneric./ Când sunt cu Tine, cu mine sunt/ îngerii textelor./ Ce mă mână este/ amestecul limbilor, nesiguranța/ că ni s-a dat și nepriceperea de-a îndura/ unul celuilalt străinătatea ca înveliș/ protector, citind pentru sine și din iubire de sine textul,

Cosmin Ciotlos

CRONICA LITERARĂ

Necititele

constanța buzea
netrăitele (II)

editura vinea

Constanța Buzea, *Netrăitele (II)*, Editura Vinea, București, 2008, 120 pag.

reversul lui/ de nesuportat./ Cine citește poate fi/ pretutindeni, trăiește și se salvează/ la marginea lumilor care sunt și nu sunt./ Cu tine, cu mine sunt îngerii cârților./ Ce mă mână este e că și citind murim singuri.”

Continuarea preia, liturgic, ce e de preluat din pasajele deja așezate pe hârtie: „Singuri în iluzii/ suprapopulate, neîndurând să ne fim/ marginea de pe urmă, căutându-ne/ cuvântul trufiei, și el fiind peste tot,/ înger care ne luptă și ne înfrânge./ el nu ne-ar înfrânge dacă nu ne-ar cunoaște./ În loc să mă opresc/ și să aflu, plec nicăieri și tristă/ mă bucur.

CĂRȚI

- Nichita Stănescu, *Poeme de dragoste. Fals jurnal intim*, antologie și prefață de Eugen Simion. Album Nichita Stănescu alcătuit de Mircea Dumitrescu, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2009, 644 p.
- Eugen Simion, *Genurile biograficului*, studiu, Fundația Națională pentru știință și artă, București, 2008, vol I 362 p., vol. II 430 p.
- Radu Cosașu, *Opere, I, Maimuțele personale. Povești pentru a îmblânzi iubita. Alți doi ani pe un bloc de gheață*, prefață de Sanda Cordoș, Editura Polirom, Iași, 2008, 544 p.
- Angela Furtună, *Pelerinul din Aqualung*, poezii, Editura Vinea, Editura Integral, București, 2008, 196 p.

comentarii critice

Medieval atac noaptea. Caut/ cuvântul trufiei, el e peste tot. Când/ nepricepută mă simt citind din iubire/ textul, reversul deodată de nesuportat.” (*Litanii la diferențele magice*, pag. 19)

Acesta e, cu minime fluctuații, tonul întregului ciclu inițial al *Netrăitelor (II)*. Deși poeme cu alură religioasă, asamblate, semnificativ, în triade, ele produc efecte — prin jocul paradoxurilor — în primul rând compoziționale. Calofilia fără sincopă le salvează, la timp, de drumul îngust al utilitarismului bigot.

Surprinzătoare, pentru că directă, e secvența care urmează acestei psaltiri deturnate. Îndărătul unui titlu neutru, *Dictando*, se ascund câteva zeci de pagini de, să le zicem așa, stenograme lirice. Evenimente pasabile — relativ la exigențele impuse cu puțin înainte — se desprind, unul câte unul, din *background*. Finețea detaliului se evaporă din scris și creează, pe suportul bruioanelor biografice, condens. În centrul unui poem perfect citadin, balconul ivește o miniaturală, meticolos îngrijită, grădină cu flori. În spațiile dintre câteva rânduri confesive se inserează, cu — de o mostră deloc complezentă — și probabil autentică — de document oficial. Ar fi interesant de comparat poemele de aici cu fragmentele de jurnal pe care Constanța Buzea le publică, la intervale prea mari, în *România literară*. Ar rezulta, decantat, leșul memorialistic:

„Ușa casei străvechi stând să cadă,/ i-am spus departelui meu: — Dăruiește-mi o ușă !/ Refuzul lui, șagalnic-amar, m-a îmblânzit/ ca de atâtea ori în trecut./ Cu diverse prilejuri apoi, în viața ce a/ urmat, până ce fiii ni se făcuseră mari și/ i-am trimis să-l înduplece să-mi dăruiască/ o ușă./ Ca din senin prăvălit, răspunsul a fost, iarăși,/ Nu ! Refuzul fiind de data aceasta cu martori,/ m-am înfrigorat, ca de atâtea ori în trecut./ Ce puteam face decât să mă gândesc/ că într-o milostivire creștină, nimeni nu știe cine dă și cine primește./ De curând i-am scris o carte: - Deschide-o,/ citește, și sufletul meu găsindu-l, să-l simți/ locul magic prin care să intri în cer./ Dăruindu-mi o ușă.” (*Dăruiește-mi o ușă*, pag. 105)

Nu știu câți dintre poeții biografiști ai ultimului val își lucrează textele pe o atât de subțire foaie de calc. Dar sunt absolut sigur că o poezie ca aceasta nu le-ar displăcea câtuși de puțin: „Am ajuns vremea să petrec/ o jale amestecată cu nedumeriri. Rudele/ mele odihnesc prin cimitire la sute de/ kilometri distanță. Dușii sunt mai mulți/ decât rămașii care mai fac umbra pământului într-un anonim mântuitor./ Până și copiii copiilor celor sub ochii cărora am crescut încep să fie secerati. Neamul meu e ca o miriște arsă./ Când ne adunăm cu vreun prilej, vag vād/ pe fețele lor trăsăturile alor noștri./ Moșul de pe năsalie mi se pare străin./ Întruchiparea lui vie se află/ printre noi sub înfățișarea unui nepot/ care ne vorbește cu glasul bunicului.” (*Povestea*, pag. 94)

Că se va scrie sau nu despre aceste secunde *Netrăite*, poezia remarcabilă a Constanței Buzea va rămâne, ca și până acum, necită. Căci, să concedem acum, există lecturi și lecturi. Cu rare excepții, ochii criticilor literari par, încă, neverosimil de inerti. ■

● Bogdan Suceavă, *Vincent nemuritorul*, roman, Editura Curtea Veche, București, 2008, 190 p.

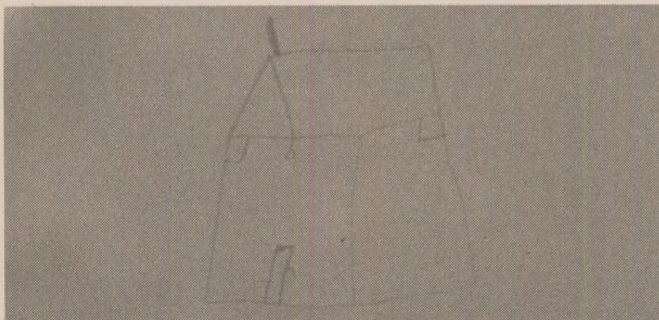
● Anghel Gâdea, *Armăsar în câmpie*, versuri, Editura Criterion Publishing, București, 2008, 104 p.

● Valeriu Avramescu, *Amintiri din cel mai frumos port de la Dunăre*, memorialistică și documente, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2008, 246 p.

● Tudor Țopa (în dialog cu Iolanda Malamen), *Literatura e un om fără milă*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, Ed. Tracus Arte, 2008, 124 pag.

● Mircea Handoca, *Mircea Eliade — pagini regăsite*, București, Ed. Lider, 2008, 408 pag.

● Mircea Constantinescu, *Accesul liber la raft*, București, Ed. România Press SRL, 2008 (critică literară), 436 pag.

p o e z i e

*

Tot ceea ce am câștigat e suflul tău,
Tot ceea ce am pierdut mi-a devenit inimă.
Vino să-mi spui: iubitele.
Vino cât mai am timp
De a privi în materie
Voluptatea ei de rugăciune.
Mă sting fără să știu când,
Mă sting în tine flacăra și flamură.

*

Sfântă vindecare, vrei să-mi împărtășești chipul
Ce nu s-a făcut cenușă?
Ochii mi s-au mărit
De la pământ la cer,
De la pământ la mine,
Acum pot să te văd,
Te știu prin tine însuși creat.
Mă chemi din părul femeilor
Ce le sacralizează ceafa de groaznică lumină,
Din mișcările lor mai scânteietoare
Decât orice altă Natură.
Înviez pentru a fi carne din carnea lor,
Cuvântul tău ce-l port la gură.

*

Voi, lacrimi divine în corpul divin,
Ca stâncile mă înconjurăți,
Ocean mugiți în inima
Ce își oprește bătaile
Ca mai mult să vă rețină.
Îngeri de sare, zboară
De aici în lumea cealaltă,
Ființa voastră peste
Tămâie și ceară.

*

Sfășietoare lege a înțelepciunii
Când nimeni nu mai este
Pentru a te împiedeca să Fii,
Inimă peste inima celui viu,
Grație prosternată.

*

Infinit ce întrece infinitul,
Inima sfărâmă porțile tainei,
Din sfărâmături face aripi,
Din aripi suflete
Ce intră în carne și-i creează duhul.
Duhul, cum bine se știe,
Ține strâns carne și suflet
În foc inalterabil.
Inima arde peste memoria divină
În care bate și când încetează să mai bata,
Când scutece de lacrimi fericite
O înfășoară.

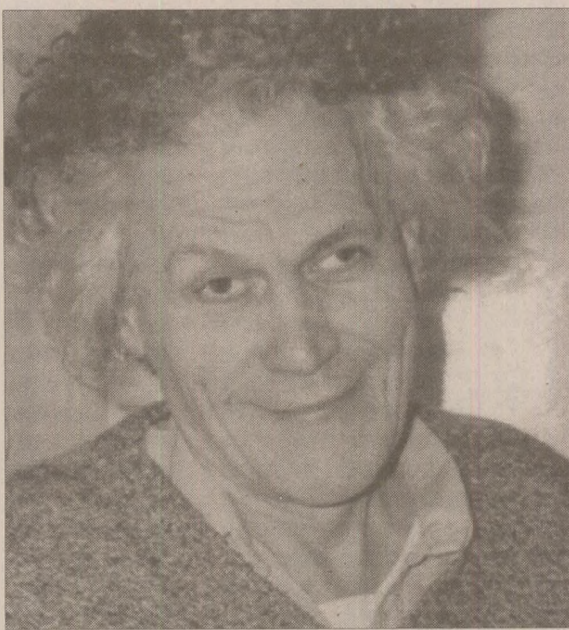
*

O nopți dăruite vântului și morminte în mine
Sub frunze moarte, ochi ai lumii cealalte,
De unde vă întoarceți pentru a mă conduce
Către locuri ascunse în miracol?
Așa îmi sunt vedenie mie însumi.
Din praful oaselor ies, îmi așez umbra
Peste o altă carne.
Fiți ploaie fericirii
Acum făcută viață oricui mă atinge
Cu respirația și salivează lacom.

*

În vindecare sunt
Și vindecări mă înconjoară.
Din tot ceea ce am trăit ca moarte
Chiar și osemintele mele adunate în urne
De mii de ani se arată sub sabia și aroma
Duse pe scuturi de duhurile celor vii.
Ține-mă bine în brațe — îi spuneam mereu mamei
Când abia învățasem să merg—
Țineți-mă bine în brațe, duhuri
Ale nemuritorilor intrați în oameni
Și făcuți fericire și joc.

*

Miron Kiropol

Îmi vine să plâng de adorații de lacrimi,
Cu mâna pe tăișul sării.
Unde e locul zămislirii pe care divinitatea
Mi l-a promis în flăcări
Și prin care am învățat cenușa
Ce nu e altceva decât inima
Arzând prin ea însăși dăruită
Neantului și forțelor?
Stau înaintea zidului deschis de inger
Pentru a ieși din temnița creată de oameni
Și am pe spinare povara cămii ce iubeste
Cu o iubire ajunsă la cer
Mai înaltă decât cerul.
Aș iubi așa până când s-ar preface
În infinitul de a fi mângâiere
A fiecărei treceri de Dumnezeu în Dumnezeu.

*

Sufletul meu e leacul fericirii,
Sub el se-asează în ofrandă mirii,
Din vindecare în vindecare mergând așa
Până la carnea (aer subtil) a ta,
Iubito făcută pulbere,
Culme pe care duhul zboară
Pentru a-mi aprinde rugul,
Pentru a mă trage în plămâni săi
Până la nuditatea grației.

*

Ce văd din ceea ce nu e vedere?
Ce parte a lacrimii a reintrat în corp
Pentru ca în veci să-mi fie carne?
Ce altă facere iau din necreat?
Podoabă cui fără podoabă?
Ce viață din mine murind se face viață?

*

Creat, sunt mai nemuritor
Decât în vis.
Visat de început
Și de sfârșit, el deasemenea facere.
Dumnezeule, îți sunt ființă,
Și prin aceasta mă redau mie însumi.

*

Cine te strigă, deși cu nume pierdut ?
E o noapte în care nu mai știi
De tine însuși și de toți.
Trage obloanele să nu vezi
Că dincolo de ferestre cineva te privește
Cu ochi devorați de ei înșiși.
Groznica lumină din care toți se trag

Beți de a fi și de a plânge.

*

Să nu aud că oamenii mă cheamă,
Chemarea fiind mortuară.
Pereche mi-e de ceea ce mi-e teamă,
Lucruri mărunte, gemete la vamă.

Va spune lumea iar că sunt nebun,
Așa sunt oamenii, făcuți din nebunie,
Iar eu, vai mie, din lacrimi mă adun,
Coșciugul lor îmi e substanță vie.

*

Nu e despărțirea de carne
Despărțirea de infinit?
În seara asta am ieșit din arme,
Glont care, lumină din lumină,
În iubire s-a țintit.
Și cine mai sunt, și de ce sunt?
Căderea e absolută.
Pași invizibili pe prund
De stele au o mirare crudă.

*

De coasa morții mă voi vindeca.
Aud cum vine focul să mă stingă.
Un vânt mărunț ciocănește în porți
Din clipă în clipă, din mine în el
Pentru a-i deschide din adânc în adânc.
Toate vindecările înfloresc.
Suntem rude cu mugurii,
Părinți ai zămislirii tale, pământule,
Tu ce devorezi din noi păcatul.
Astfel ne conține vindecarea.

*

De inger adoptat mă ofer
Ploii de azi, cu ea chemat din ceață.
Cine m-a strigat și pe ce nume,
Căci am avut străbăta câte vieți
De zei m-au străbătut.
Și merg, nu știu de ce, pe-o oglindă
Ce mă răsfrânge dincolo de somnul
Pe care am căzut
Cu toată venirea pe lume,
Cu tot ce încă nu a venit.

*

Mi se arată locul beat,
Fără somn, numai viață somnambulă.
Merg către mine însumi pe o streășină ce nu mă poartă,
Merg pe acolo pe unde huruie vântul
Ce știindu-mă fără nimeni pe lume
Mă pune într-un vis sigur.

*

Se arată împerecheat cu sabia
Și inima se bate pe tăiș.
Frăgezimea victoriei îl pândește
Înaintea celor trimiși pentru a rămâne invizibili.

Ce repede trece ziua dar cât împlinită hrană,
Doică fericirii căzute,
Chiar dacă s-a apropiat de rană
Și a rămas în cenușă gol.

*

Văzând că trupul s-a împuținat
Lacrimile începură să-și stoarcă sarea
În mâinile, numai oase, ce-i acopereau ochii,
În umbra lor ce încă strălucea.

Amintirea ca puii căzuți din cuib tăcuse,
Cerule abia mai lăsa câte o rază din începutul zilei,
Inima nu-și mai învărtea roata,
Fericirea i se uscaser pe buze.

Atunci a venit toboșarul ascuns
Și a anunțat verdictul:
Locul acesta va rămâne plin de el
Până la sfârșitul veacurilor, și dincolo. ■

(10 ian.-31 mai 2007)

mi vine în minte o vorbă a lui Sainte-Beuve despre Victor Hugo, că te plimbi cu marele poet ca printr-o grădină edenică, dar că un gnom rău te lovește cu nuiua peste picioare la tot pasul, stricându-ți plăcerea...

Scrisoare din Paris

Bătrânul Claudel

MĂ ÎMPAC MULT mai bine cu emisiunile radio decât cu diversele canale de televiziune, încă mai sărace în lunile de vară, de sacrosanctă vacanță a vedetelor, decât de obicei. Preferința nici nu e neapărat una de ordin calitativ; prea marea apropiere *continuă* de chipul omenesc, fie el și de elită, cum se mai întâmplă, devine obositoare, abuziv solicitantă, ești parcă agresat în intimitatea camerei proprii de

niște vizitatori lovacii și gesticulanți, pe deasupra cu un facies mobil și expresiv, receptat, încă o dată, prea de aproape, un prim plan semănând cu un prezent etern, un prezent activ și chiar ofensiv, care ți se instalează în privire, ai sau n-ai chef sau ai un chef moderat sau intermitent — nu se ține seama de astfel de grade, nuanțe, modulări, fluctuații ale *dispoziției*.

Se și alege în numele tău, fără să fi întrebat, când să rizi sau să plîngi (de durerile lumii), și chiar și emisiunile foarte bune, programate la orele când pici de somn, au câteodată ceva dezolant, ți se impun, profitându-se de faptul că sînt rare și nu te înduri să renunți la ele — pentru a te lua cu forța, cu sila, constrîns — anume la orele respective — să consumi doze variabile de sublim, inteligență, cultură, artă, spiritualitate, uneori și geniu, care ar cam trebui să-ți taie răsufarea de admirație și exaltare a sufletului și a minții, fie că o dorești sau nu.

La radio, cel puțin în lungile luni de vară și mai ales pe *France Culture*, e altceva, contactul se reduce, se esențializează prin reducere — la vocea umană, mai puțin agresivă decât figura devorată de mimică expresivă, care-ți reține prea mult atenția, în așa fel încît să scape, să piardă, mai des decât se cuvine, esențialul „spunerii”. Neplăcuta senzație a constrîngerii dispăre binefăcător, ai de unde alege, dacă nu-ți convine ora sau dacă, să zicem, n-ai chef de Borges în dimineața respectivă, nu e nenorocire, nu rămîi neinstruit, aștepti liniștit orele de amiază, cînd se redifuzează zilnic, căci de obicei se redifuzează, emisiuni cu Gombrowicz sau cu Camus, extrase din operă, comentarii diverse, fragmente din convorbiri cu autorul însuși, demult înregistrate... Invitați de calibrul, al căror nume pare să nu spună nimic televiziunii de masă... Nu l-am văzut niciodată pe ecranele ei, nici măcar în sporadicele emisiuni culturale, pe Jean-Pierre Richard, unul din marii critici francezi din ultimele cîteva decenii (autorul unor extraordinare studii — critică numită a „profunzimilor” — despre Rimbaud, Baudelaire, Flaubert), citit de mine în tinerețe cu creionul în mînă, cu fervoare citit, uimit apoi de lipsa de răsunset „public” (mediatic) a numelui său, aici la Paris... ei bine, l-am ascultat în sfîrșit, un text „vorbit” de el însuși, Jean-Pierre Richard — în emisiunea de o oră și jumătate, pe *France Culture*, consacrată lui Céline, în reluare firește, pentru că e vară, vară, majoritatea realizatorilor, a redactorilor — în vacanță binemeritată, e loc destul, zilele sînt lungi, profită de ele, în fine, multă lume bună — Claudel, Gide, Borges, Gombrowicz, Descartes, Bachelard... Ei, ca să zic așa, nu mai pleacă în iulie-august în vacanță, au timp destul, mai bine zis au „tot timpul” — acoperă cu el, cu o parte din el, spațiul radiofonic estival.

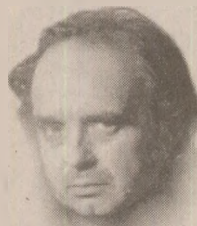
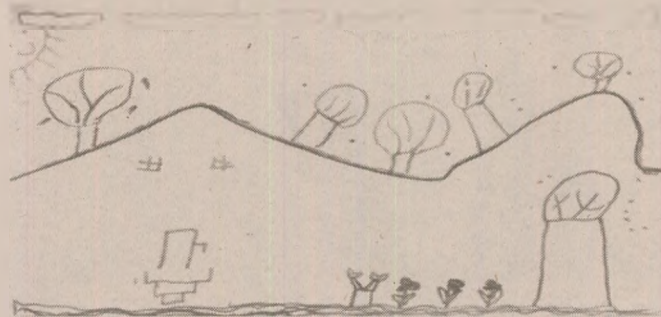
De vreo două săptămîni — „Memoriile improvizate” ale lui Paul Claudel, convorbiri cu Jean Amerouche — zi de zi, la ora prînzului; tolănit în pat îl ascult vorbind — amintiri, confesiuni — pe redevabilul poet și dramaturg și înalt funcționar în diplomația franceză — ceva „înalt” (prea înalt)... disting, și în vorbirea sa, ceva pătruns (prea pătruns pînă la un prag al dezagreabilului, dar asta e situația) de sentimentul propriei „importante”. Reale, desigur...

Îl ascult atent și cu un soi de fascinație pe bătrînul Paul

Claudel — convorbirile datează din 1951, scriitorul depășise binișor vîrsta de optzeci de ani, debutase cu șase decenii în urmă — o fascinație *provocată* nu numai de personalitatea sa, hotărît foarte puternică și orgolios independentă sub aspectul opțiunilor intelectuale, dar și de ceea ce este rebarbativ — aș spune de-a dreptul (cu sau fără ghilimele...) „antipatic” în ea. Bătrînul este falnic, este „fălos” la culme, decis să-și intimideze experimentatul interlocutor și o dată cu el pe noi toți, lumea întreagă, care — vrea să spună mereu și chiar o spune — nu-l merită, nu are cum, biata de lume, să-i aprecieze și să-i suporte grandoarea... Are aerul cuiva care-și domină de sus și de departe epoca și contemporanii, cam nevrednici, numescă-se ei André Gide, Marcel Proust, Paul Valéry (zice la un moment dat „Valéry et autres”...), afirmă mai tot timpul cu ostentație că nu-și amintește ce-au scris ei, evident nu ceva de soi... Îmi vine în minte o vorbă a lui Sainte-Beuve despre Victor Hugo, că te plimbi cu marele poet ca printr-o grădină edenică, dar că un gnom rău te lovește cu nuiua peste picioare la tot pasul, stricându-ți plăcerea...

Nu știi dacă și prima parte a frazei i se aplică lui Paul Claudel —, dar a doua îi vine, zău, ca tumată, nesuferita nuiua — nuiua aroganței și a înaltei păreri de sine — nu-ți acordă mai nici o clipă de răgaz... Mallarmé, da, l-a cunoscut bine și l-a frecventat în locuința cenaclu de pe strada Romei, da, era un vorbitor „distins”, dar ca poet, vai, n-a confirmat așteptările — așteptările lui, ale lui Claudel... Hugo? — păstrează o bună amintire despre proza lui, însă ca poet, ce să mai vorbim, alexandrinul său îi este insuportabil... Montaigne? — mediocru, da, mediocru, ce ne mirăm atîta... Voltaire? — nu știa să facă o frază complexă, Flaubert, nici el mai breaz, îi seamănă... Severele sentințe cad abundent — și cam previzibil — una după cealaltă. Severe? Mai degrabă condescendente — fericită natură! ar fi exclamat Caragiale. Mare păcat ar fi fost să ratez întîlnirea cu „memoriile improvizate” ale falnicului bătrîn...

Lucian RAICU
august 1994

Emil Brumaru

CERȘETORUL DE CAFEA

Ce-o să-mi aducă oare Moș Crăciun?

**Ce-o să-mi aducă oare Moș Crăciun?
Felii de piine unse cu magiun,
Vagoane vechi trase pe linia moartă,
Îngeri strigîndu-mă cu vocea spartă,
Pe stradă, cînd mă duc sfios la școală
Spre-o profă de română ideală,
Care predă „adverbu”-n pielea goală?
Chipiul cefere, frageda haltă
Răsfrintă-n zori în cea mai pură baltă
De pe-un peron cu semafor, cișmeaua,
Mama-n capot, ascunsă de perdeaua
De la etaj, pindind, în coate, trenul,
Fără chiloții roz, fără sutienul
Ce-mi fascinau copilăria dulce
În dup-amiezele eterne și năuce?
Ce-mi va aduce Moș Crăciun, ce-mi va aduce???** ■

Fototeca României literare

Foto Ion CUCU

Mircea Dinescu, Ion Caramitru - 1990

comentarii critice

Alex Ștefănescu

REAȚII IMEDIATE

UNUL DINTRE cele mai frumoase titluri din câte pot fi văzute pe copertele cărților aflate în prezent în librării este cel al unui roman publicat recent de Traian Dobrinescu: *Când Dumnezeu îmi spunea pe nume*. Autorul, cunoscut ca poet, un poet original, cu o tăietură bărbătesc-lapidară a versurilor, s-a angajat decis în aventura scrierii unui roman, iar aventura s-a terminat cu bine. Romanul, la fel de inspirat ca titlul, îl cucerește pe cititor și îl transportă departe de viața prozaică de fiecare zi.

Este vorba de o poveste de dragoste, trăită de un bărbat de patruzeci și nouă de ani, Damian Dragotescu, și o femeie de numai douăzeci și cinci, Daniela Lia Cristea (alintată de el „Danalia”). Ceea ce se întâmplă între cei doi este istorisit, alternativ, la persoana a treia, din perspectiva scriitorului, și la persoana întâi, din punctul de vedere al lui Damian (care se spovedește unui cunoscut, Luca Pietreanu). Damian a lucrat după căderea lui Ceaușescu în presă, apoi a cumpărat o fermă părăginită undeva, în apropiere de Dunăre, la Colina, și s-a ambiționat să o redreseze. Chiar la începutul acestei întreprinderi, într-un moment de descurajare, când pentru Damian și chiar pentru lucrătorii de la fermă cu mai multă experiență totul, la fermă, pare împotmolit definitiv, își face apariția Danalia, ca medic veterinar. Ea vine cu idei noi și mai ales cu o însuflețire care se transmite celor din jur. Muncind până la epuizare, de dimineața până seara, alături de femeia față de care simte o atracție irezistibilă, bărbatul face să renască și să prospere ferma.

Danalia are însă un logodnic la București, pe care nu se poate hotărî să-l părăsească. Damian are și el o soție, Cecilia, dar nu și o căsnicie, întrucât viața lor conjugală a expirat de mult și nu mai funcționează decât ca o formă de detestare reciprocă. Această situație generează un dramatism fără termene de comparație, o ardoare deznădăjduită a dragostei dintre protagoniștii romanului. Ei se iubesc violent, fizic și metafizic. Se joacă permanent cu focul, riscând să înnebunească, să moară sau să ucidă. Scriitorul conduce cu o mână sigură narațiunea, împiedicând-o să alunecă în melodramă. Chiar și scenele de sexualitate dezlănțuită, care atât de rar reușesc prozatorilor

români, inclusiv scena în care Damian îl smulge brutal pe rivalul său din brațele iubitei și continuă ce a început el, sunt verosimile și răvășitoare.

Un fel de paralizie a voinței, subtil justificată din punct de vedere psihologic, îl determină pe Damian să renunțe în ultima clipă la Danalia și să-și accepte, singuratic, scufundat în muțenie, bătrânețea. Trăiește retras la fermă și se pare că așa se va încheia viața lui. Dar, lovitura de teatru. Luca Pietreanu, cel căruia îi povestise întreaga sa odisee amoroasă, îi trimite, *post-mortem*, un dar mai puțin obișnuit, o femeie, Daria. Ea sosește la fermă, cu cenușa celui care a fost Luca Pietreanu într-o cutie de lemn, explicând că ultima dorința a acestuia a fost ca rămășițele lui pământeste să fie împrăștiate într-un loc anume de pe malul Dunării. Era la mijloc de fapt un scenariu, conceput astfel de Luca Pietreanu încât Daria să ajungă în brațele lui Damian.

Romantic și patetic, dar sobru, cu o linie elegantă, ca a celebrului film *Casablanca*, romanul ar putea fi ecranizat cu succes. Există însă în cuprinsul lui și pasaje care, prin natura lor pur literară, cu greu ar putea fi traduse într-un limbaj cinematografic. Printre ele se numără, îndeosebi, acelea referitoare la cumplita gelozie trăită de Damian. Asemenea lui Gib Mihaescu, Traian Dobrinescu analizează infernul unei obsesii:

„Sfârșitul săptămânii a fost chinuitor. Două zile și două nopți [cât timp Danalia s-a aflat la București, la logodnicul ei, n.n.] urmărind-o cu gândul. Treceam printr-o poartă incandescentă în altă lume, unde mintea crea cele mai bizare și insuportabile imagini, cu ea zvârcolindu-se sub logodnicul ei. Am dormit puțin și am mâncat și mai puțin, am călărit pe deșelate, fugind de nălucile care mă alergau. Mi-am promis să o alung, să-i cer să renunțe la el, s-o cer în căsătorie, să... Da, chiar s-o cer în căsătorie! Luni dimineața arătam ca o stafie, răvășit, tras la față și nebarberit, dar nimic din ce mi-am promis să fac nu am făcut. Am privit numai și am trecut mai departe, ea rămânând toată ziua în grajdul mânjilor. Nu a mâncat nimic, își consuma în singurătate vinovăția de a fi fost cu celălalt două zile și două nopți. Sau de a fi fost cu mine, într-o trădare de o săptămână.”

Sunt și alte stări sufletești abisale explorate cu mare curaj în carte, de exemplu tentația irezistibilă pe care simte Damian de a-l ucide, prin înecare, pe

fără ca autorul să fi urmărit aceasta. El a sperat să scrie o carte plină de dramatism, ca *Love story*, dar din cauza talentului modest și a lipsei de bungești n-a reușit să alcătuiască decât o carte licențioasă și cu multe caraghioslăcuri.

Portretul Ritei este un exemplu:

„Avea un fizic mai mult spre slab, departe de preferința inginerului pentru femei plinuțe, durdulii. O salvau însă bogății săni cu sfârcuri mașcate”.

Unii cititori se vor întreba ce înseamnă „mașcate”. Este vorba de un regionalism (din nordul Moldovei) având drept sinonime adjective ca „plin”, „bombat”. În terminologia erotică a lui Gheorghe Grigorean, cuvântul revine de mai multe ori:

„Știa că unui bărbat, când îi este foame, îi plac femeile grăsuțe, plinuțe, cu funduri grase și pulpele mașcate”;

„Dorel, cu degetele mari și osoase, din când în când îi pipăia și mângâia fin gura cu buzele fierbinți și mașcate”.

și patetic, dar sobru, cu o linie elegantă, ca a celebrului film *Casablanca*, romanul ar putea fi ecranizat cu succes.

Un roman despre violența iubirii

Traian Dobrinescu,
Când Dumnezeu îmi spunea pe nume,
Pitești, Ed. Paralela 45, col. „Avanpost”, 2008 (roman). 200 pag.

logodnicul Danaliei:

„Între țărniș și grindul acoperit de apă sunt patruzeci de metri, unde apa este adâncă și el știa lucrul ăsta, pentru că înotase cu Danalia. Eu l-am dus însă pe un drum care trece pe lângă grind, căci grindul are o lungime de numai douăzeci de metri. Orgolios și dornic de competiție, care urma să-i aducă laudele femeii pe care tocmai o câștigase, a acceptat provocarea, știind că ținta era grindul. Am plecat și l-am lăsat s-o ia înainte, apoi am trecut ușor pe lângă el, forțându-l să accelereze. Când am ajuns cu câteva lungimi în fața lui, am mers în același ritm cu el, dar am deviat cu câțiva metri spre dreapta. În dreptul grindului s-a lăsat, iar faptul că nu a dat cu picioarele de fund l-a speriat și a intrat în panică. Sfârșitul era aproape, îl vedeam cum dă din brațe și se scufundă. M-am uitat la țărniș, unde Danalia ne privea impasibilă, de parcă ar fi gândit același lucru ca și mine. A patra oară când a ieșit la suprafață, a stat doar două, trei secunde și a bolborosit ceva cu ochii ieșiți din orbite, apoi s-a lăsat la fund. Ultimele bule de aer au apărut la suprafața apei. Danalia continua să ne privească liniștită, pentru o secundă privirile noastre s-au întâlnit peste luciul apei care ne despărțea, părând să spună: faci ce vrei, treaba ta, îmi este indiferent ce se va întâmpla. Parcă m-am trezit dintr-un vis urât, m-am întors și m-am scufundat după el. Când l-am scos la suprafață, părea mort și l-am tras după mine în direcția grindului, unde a reușit să-și revină.”

Romanul lui Traian Dobrinescu, remarcabil prin intensitatea trăirilor, are ceva tonic-amețitor, ca aerul tare de munte. ■

Și ar mai putea fi date multe citate. Sfârcurile sunt mașcate, pulpele sunt mașcate, buzele sunt mașcate. Totul este mașcat, în afară de cartea însăși care, ca valoare literară, este foarte slabă, aproape scheletică.

Scenele de dragoste fierbinți sunt descrise într-un stil stângaci-pretentios care le face hilare. Iată-o pe Rita stând cu capul în „poala” bărbatului:

„Proprietara buchetului de oase și cărnuri — unele părți calde, altele fierbinți, să nu mai zicem de cele în flăcări, niște mici vulcani stinși, noroioși, care din când în când erau în stare să fâșăie ca fostele locomotive cu aburi din secolul douăzeci — se mișcă în fel și chip pe lângă stâlpul natural masculin, trezit și el dintr-o somnolență biologică condiționată.”

Calificarea Ritei ca un buchet de oase și cărnuri este neinspirată. Ideea că unele părți ale corpului ei fâșăie strică, și ea, vraja. Cât privește stâlpul natural masculin... înțelegem că scriitorii exagerează, dar nici chiar așa! (Alex. Ștefănescu)

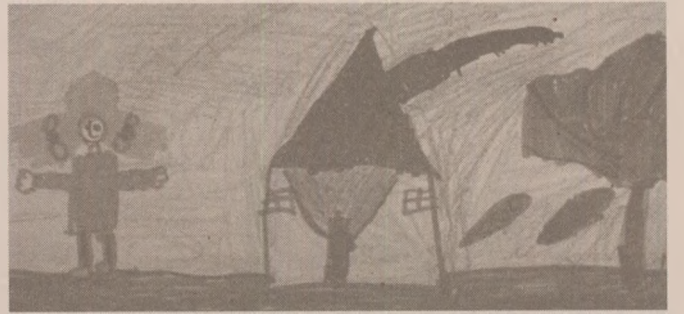
ICHIA de mărgăritar

Exagerare

IN AFARA de Orpheu și Euridike, Daphnis și Chloe, Romeo și Julieta, au mai apărut doi mari îndrăgostiți, Doru și Rita. Ei sunt personaje într-un roman al lui Gheorghe Grigorean, *Divorț contemporan* (Cluj-Napoca, editură nementionată, 2007).

Ca și Tanța și Costel ai lui Ion Băieșu, Doru și Rita se cunosc într-o gară și se îndrăgostesc instantaneu. Deosebirea constă în faptul că personajele lui Ion Băieșu sunt comice din voința autorului, în timp ce personajele lui Gheorghe Grigorean sunt comice

După ce râdem și râdem, simțindu-ne în alt plan decât cel al eroului cu ghilimele, realizăm că de fapt îi împărtășim condiția. Pe pielea lui, vedem ce ni s-a întâmplat sau ni se va întâmpla și nouă.

comentarii critice

Daniel Cristea-Enache

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Patru ani cu Alex.

ÎN CONTINUAREA volumașului de *Intâmplări* (2000), dar într-o ramă schimbată, foiletonistică și diaristică, Alex. Ștefănescu a publicat în ultimii ani două cărți delicioase: *Jurnal secret* (27 februarie 2003-15 martie 2005) și *Jurnal secret. Noi dezvăluiri* (20 martie 2005-8 aprilie 2007). Inițial, însemnările exhibiționist-confesive au apărut în revista satirică „Aspirina săracului”. Reunindu-le între coperti de cărți, autorul lor a avut ideea de a le ilustra cu desene

ale unor artiști de calibru: Ion Barbu și Florin Ștefănescu/LINU. Aceștia au citit la rândul lor tabletele (aspirinele) și le-au dat, multora, o nu mai puțin savuroasă interpretare grafică.

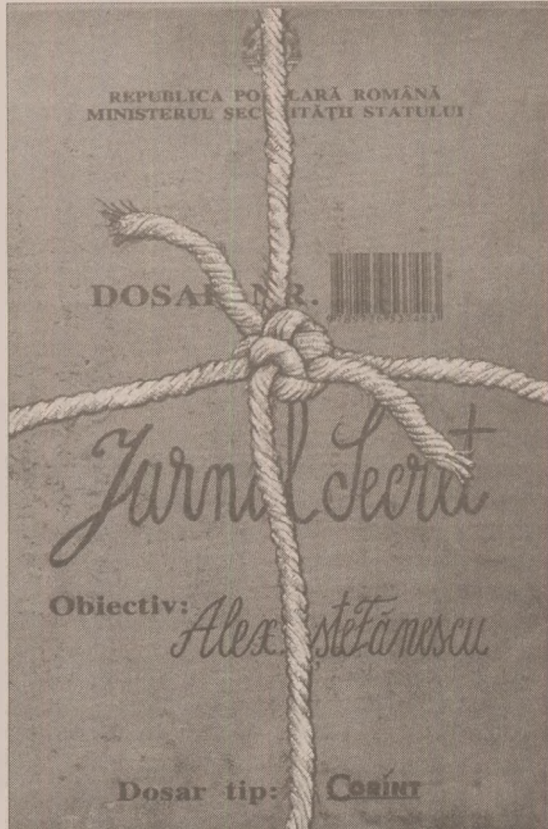
Și textele, și desenele pe marginea lor știu să provoace plăcerea și amuzamentul cititorului. Alex. Ștefănescu e un adevărat expert în captarea lectorului: masculin sau feminin, niciodată neutru. Notațiile lui sunt aproape totdeauna expresive, umorul de situație și de limbaj e mai mereu prezent; dar, dincolo de aceste proiecții pozitive ale scrisului său, autorul-personaj câștigă partida prin autoironie, deriziune de sine, implozie controlată a propriei imagini. Lectorul, fie el naiv sau experimentat, se simte flatat. În loc ca scriitorul pe care-l citește să-și construiască un soclu pentru impunătoarea statuie (el însuși), ori chiar să-și comande una și s-o amplaseze în curtea casei, precum clasicul în viață Paul Everac, iată că acesta se minimizează și se ridiculizează singur.

După ce râdem și râdem, simțindu-ne la distanță și în alt plan decât cel al eroului cu ghilimele, realizăm că de fapt îi împărtășim condiția. Pe pielea lui, vedem ce ni s-a întâmplat sau ni se va întâmpla și nouă. Procesul de îmbătrânire și de uzură prin care trece nu ocolește pe nimeni. Instinctele de adult și poftelile copilărești expuse editorial, dar reprimare medical, sunt și ale noastre. La sex, la mâncare, la glorie, să adaug pe listă cafeaua, jocurile de strategie pe calculator, călătoriile în străinătate. În țara haotică în care trăiește bietul Alex. trăim și bietii de noi. Deodată, nu ne mai vine să râdem.

Să vedem însă o scenă cu Protagonistul intrat la apă: „26 iunie (2005). Azi se încheie sederea mea la Ipotești. Mi-am încărcat mașina cu bagaje și, în parcare, sub soarele toropitor, îmi iau rămas-bun de la încântătoarele actrițe și de la afurisiții de bărbați care se prefac că regretă plecarea mea. Pe ele le sărut sincer, pe ei — doar din politețe. Apoi le sărut din nou pe ele și, cu un gest energic, viril, trântesc capacul portbagajului. Acesta se încuie automat, prin simpla trântire. Din păcate, în portbagaj se află cheile mașinii.

...Aștept singur, lângă mașină, în bătaia nemiloasă a soarelui. Un mecanic, anunțat telefonic, va veni aici cu trusa lui ca să desfacă portbagajul în care mi-au rămas crapsate cheile. Actrițele m-au părăsit demult. (...) Vine, în sfârșit, mecanicul, însoțit de ajutorul lui. Îmi cere să aștept o jumătate de oră, în altă parte, ca să nu asist la operația de recuperare a cheilor. — Dar le veți recupera? — Sigur. — Cum? — E secretul nostru. Mă conformez. (...)

...Sunt, în sfârșit, la volanul mașinii, pe drumul european E85, îndreptându-mă spre București. În mașină se mai află o frumoasă doamnă cu ochi albaștri, Mihaela Ioan, însoțită (era inevitabil) de un bărbat, și anume de propriul ei soț, poetul Ilie Constantin. Particip, neatent,

Alex. Ștefănescu, *Jurnal secret*, ilustrat de Ion Barbu, Editura Corint, București, 2005, 232 p.
Jurnal secret. Noi dezvăluiri, ilustrat de Florin Ștefănescu, Editura Corint, București, 2007, 272 p.

la discuția cu ei, fiind obsedat de cu totul altceva: ce anume i-au făcut cei doi mecanici mașinii mele, în jumătatea de oră fatidică în care i-am lăsat singuri cu ea? Nu cumva i-au forțat vreo încuietore, cu ranga, și apoi au reparat-o superficial? Iar dacă nu s-a întâmplat așa și dacă, dimpotrivă, au deschis-o cu delicatețe, nu cumva între ei și mașină s-a stabilit o complicitate amoroasă? Ce locuri sensibile i-au mângâiat? Cum anume au convins-o să-și deschidă rigidele fante de metal? Sufăr la gândul că n-am să aflui niciodată cum s-a desfășurat aventura extraconjugală a mașinii mele.” (II, pp. 32-34).

Ipostaza primă și scena inițială (cu automobilistul viril luându-și rămas bun de la actrițele frumoase) cad, într-un singur moment de neatenție, în contrariul lor. Odată cu cheile mașinii, rămâne blocată sub portbagaj cheia succesului pe care, până atunci, Alex. părea s-o învârtă pe deget. Retrogradat instantaneu în divizia secundă, a *loser*-ilor penibili, el îngroașă caricatural tușele autopoortretului, pentru ca satisfacția rea a cititorului să fie la punctul ei maxim. Reacțiile lectorului sunt așadar provocate și controlate. Dar regia subtilă a diaristului ne mai rezervă o surpriză: un efect ce schimbă nota comică și nuanța ridicolă a întregii întâmplări. În cadru se insinuează curiozitatea automobilistului și apoi indignarea lui de proprietar (unic) al mașinii. Frumoasa și supusa *Franțuzoaică* s-a lăsat deschisă de către doi mecanici care o vedeau pentru prima și ultima oară. Spectrul infidelității apare și dispare împreună cu fantasma tehnologică a șoferului...

Obsesia vizuală a buricului gol dezvăluit de tinere pe stradă (un cert beneficiu al democrației) și, în registru sonor, obsesia sonoră a claxoanelor, vociferărilor și manevrelor atotstăpânitoare sunt completate prin manifestările surprinzătoare ale acestui instinct expansiv de proprietar. Un proprietar de drept, dacă nu și de fapt. După patruzeci de ani de comunism ce i-au grefat o mentalitate de chiriaș tolerat, Alex. Ștefănescu își ia, în aceste jurnale făcute publice, revanșa privată. Excesele lui imaginare (se visează, de pildă, deținătorul tuturor femeilor din lume, scăpate printr-un benefic cataclism de tații, frații, soții, amantii și prietenii lor) sunt, desigur, un produs pur al fanteziei, disponibil în această formă maximală încă din adolescență. Fin și realmente impredictibil e însă zigzagul fantasmatic al celui care stăpânește și iubește, totodată, copacii pe care i-a plantat cu mâna lui, cratițele în care face mâncare, pisica (Chiți) și cățelușa (Lolita) care i s-au strecurat sub piele.

Pasionalitatea, acum, nu mai este de amant multilateral, ci de *pater* făcând să înflorească viața în jurul lui. Chiți, din apartamentul minuscul de pe Calea Moșilor,

se dovedește o încântătoare trădătoare. Ea dispare frecvent de acasă și îl umple pe stăpân de îngrijorare. Într-o nouă căutare a fugarei, acesta dă peste o... imagine în oglindă a lui, un alt proprietar îngrijorat, un alt Alex. care-și caută felina. Chiți a unuia se relevă a fi Pisi a altuia, într-un final de vodevil lăsat fără epilog. Îl bănuiesc pe autorul nostru că-și literaturizează uneori întâmplările trăite, că le dă o rotunjime de farsă perfectă sau le imprimă o desfășurare spectaculoasă, inexistentă ca atare în realitate. Marile emoții nu încap în asemenea scene literaturizate. Ca dovadă, despărțirea de cățelușa Lolita e pur și simplu sfâșietoare, fără nici o pană artistică. Diaristul se duce în casa viselor lui, din marea curte cu grădina de la marginea Bucureștilor, și plânge. Comedianul și-a dat jos masca.

Iată o altă scenă, la fel de impresionantă, cu un cățel agonizând pe marginea drumului: „22 mai (2006). Mă obsedează întâmplarea de ieri. În timp ce mă întorceam de la Suceava la București, cu mașina, am oprit pe marginea șoselei, cu 16 kilometri înaintea de Bacău, într-o parcare, bineînțeles neîngrijită, lipsită de vreun copac care să țină umbră și plină de gunoaie. La marginea șoselei era un fel de șanț industrial, betonat, și el plin de gunoaie, printre care am zărit deodată ceva mai puțin obișnuit: un sac de plastic (plastic sub formă de țesătură, nu de folie) în care fusese închis, prin înnodarea gurii sacului, un cățel. Speriat de moarte, cățelul reușise, după multe ore (poate zile) de zbatere să sfâșie puțin sacul și să scoată capul la lumină. Iar printr-o altă gaură își scosese lăbuța dreaptă, ceea ce însă nu-l salvase, întrucât nu avusese cum să se deplaseze ca să-și găsească de mâncare. Avea un cap delicat, ca de căprioară, și trăgea să moară. Tremura, cuprins de frigurile morții, iar privirea îi era împăienjenită. Întrucât de mai multă vreme ploua, era scufundat cu sac cu tot, până pe la jumătate, într-o apă rece și murdară. Greoi cum sunt, am făcut eforturi mari ca să cobor în șanț, punând un picior pe o grămadă de gunoi instabilă și intrând cu celălalt în apă. Am vrut să-l eliberez pe cățel, fie și ca să moară decent, dar când mi-am apropiat mâna de el, m-a lătrat și a încercat să mă muște, cu un rest de energie din corpul lui vlaguit. Era în reacția lui un fel de greață față de ființa umană, un refuz demn și tragic de a se lăsa salvat de un om. N-am reușit să fac nimic, am alunecat și m-am lovit destul de rău la o mână și în cele din urmă m-am urcat în mașină și am plecat.” (II, pp. 132-133).

Mult mai mult decât un autor cu umor și un exhibiționist profesionist, Alex. Ștefănescu e în aceste două jurnale un scriitor complet. ■

comentarii critice

ÎN JOCUL său dintre real și iluzia generată de text, poezia lui Victor Știr pornește resignat-minimalist de la punctul de jos al realului, ca o dovadă de umilitate, așadar de sacrificiu. Eul creator își asumă postura celui empiric precum o disponibilitate la propriile-i îndoeli, dileme, decepții. Resimțindu-se marginal, trecut cu vederea, cel din urmă atrage atenția prin rîcoșeu, nu fără, uneori, un rece amuzament: „Pe lîngă toți să adauge / și el - sfertul înțelesul său / să fie băgat în seamă / de cei mai mari // cînd s-au trezit / erau niște ghionoi / ciorovite de copitele / dinainte ale fabulosului / se credea / cu cap de cal străin / cu glas de furnicar” (*A stăruit*). Altă dată poetul nu șovăie a se înfățișa într-un rol mizerabilist, sfidător firește, dar și cu un fond ireductibil de supunere înfricoșată la misterul celest ce se pogoară în stihurile d-sale: „sprijiniți cu o pomană / arta mea / versurile mele care coboară / fulgere din cer / sprijiniți-o cu un dinar / pentru o bucată / de pîine și-un pahar / de vin prost” (*Cerșetorul de lux*). Ori, pe o regresivă stare bucolică, declară excedat de marea a acelui mister: „o ploaie de nectar / și puține cuvinte / franjuri de lumini / depărtate / din pulberea bolții / ne priveau gîze / înotînd în fericirea duală / de noapte-zi / a ridicat ceața - / veșmîntul ce ne desparte / și ne urîm în taină / ne urîm pe cît / ne-am iubit / suntem insectele”.

S-ar părea prin urmare că lirica lui Victor Știr e una a dezarmării, a înfrîngerii recunoscute care strînge aripile ființei și-i curmă dispoziția ludică. De fapt e vorba de-o etapă ulterioară aprinderii sentimentale, desfășurării ingenuu patetice care fac posibile miezurile actualelor formule dense în aparenta lor sîcitate ce nu reprezintă un început ci un final de ciclu sufletesc. Un bilanț formal al acestuia. Prezumatele afecte, sfîșieri, lamentări, ipostaze dolorice ale unei ființe care nu-și reneagă devenirea sunt absorbite în imagistica cerebrală în care, totuși, răzbat avînturile inițiale. Poza romantică e lucid asumată ca o concesie a conștiinței: „toată noaptea / bate-n perete / cu aripa-i neagră / de smoală / și goală // cîntă / umblă pe lîngă fîntîni / foșnește grădina / șoptește chemare / la ospățul de taină / sub iarbă // și rămîn ciobit / de idee” (*Prin pereți*). Un gen de romantism ermetizat în pasta căruia găsim cioburi ale unui epos simbolic divulgă elanurile originare,

Victor Știr, *Alcool și sînge*, Ed. Karuna Bistrița, 2008, 72 pag.

Ful creator își asumă postura celui empiric precum o disponibilitate la propriile-i îndoeli, dileme, decepții.

Gheorghe Grigurcu

SEMN DE CARTE

Un romantism ermetizat

disciplinate însă cîtuși de puțin radiate: „lumini moarte pe geam șarpele cernea / în limbi legate cu inel fluorescența / interioară de picioare sortite să aluneca / pe ele însele cînd a atins pardoseala era / un bărbat tînăr neînceput de viață dar / terminat de moarte în verdele apoteozei / ochii lui de noapte sorbeau ziua reziduală / din ochii celorlalți pe măsură ce toți se / uscau el cobora în vîgăuna nespusă înainte / de a fi și s-a prelins într-o ceață ce / dispăru în și din interior ca orice bucurie”. Între rațiune și vizionarism se interpun elemente ale concretului cotidian, menite a limita tendința de abstragere fără rest a celei dinții și cea de plonjare în abisul irațional a celui de-al doilea: „o moarte de vară / sub vie / sub lămpi calde / și sulf / între cuvinte / mai bătrîne / ca oamenii // monstroase ce / năpădesc visul // somnul de vară / moarte de măruntșul / uitat prin buzunare” (*Somnul*).

Deloc expansiv, cu toate că se percepe în discursul d-sale proiectul unui existențial avîntat, al unui zburcîm ce și-ar accepta cu greu limitele, Victor Știr tinde spre concentrare ca spre o rețetă nu doar expresivă ci și de ordin moral. E o penitență, un gen de asceză. Aidoma tuturor creatorilor stăpîniți de luciditate (formă purificată a scepticismului), autorul opune aleatorului, dezordinii șansa unei ordini care nu semnifică un deficit sufletesc ci o altă abordare, mai prielnică prin perspectiva estetică, a vieții lăuntrice. Nimic esențial nu se pierde din substanța acesteia ce se transmută în limbaj revelator. Oportun, autorul afectează procedeul alchimic: „tăcutul hidromel / pe care-l beau îngerii // amestecul secret de / alcool și sînge după / rețetar trismegist” (*Poemul*). Umorele lipsite de un echivalent stilistic sunt înlăturate în

favorează formulei cristaline, verbozitatea e refuzată cu consecvență în beneficiul rostirii parcimonioase, de aforistică tăietură. Gnomismul are un aer concomitent elaborat și spontan prin acuitate: „noaptea / a trimis luna / să ne privească / pe pod / rîul ne-a memorat / umbrele” (*Melancolie*). Sau ca o confesiune de laborator: „am început să scriu poemul / cu instrumente de măsurat / un compas o linie cu care se face / cuadratura cercului” (*Butelia lui Klein*). Sau cu o alură de filozofie ultimă: „Abandonul neîmplinirea / sunt desăvîrșirea oricărui lucru” (*Unde mi-e inima*). Astfel efuziunile apar nu numai reconstituite sintetic, ci și potențate grație unei colaborări cu instanța autoscopică ce dispune de propriile-i latențe poetice, aidoma unei oglinzi ce se privește în altă oglindă: „A scris poemul / despre cum a scris / poemul” (*Stihul*).

Dacă ne referim la traiectul biografic ce transpare în această producție, la rezervorul său de amintiri revărsîndu-se intermitent în text, impregnîndu-l cu o sumă de percepții genuine, ne dăm seama că avem a face cu un strat ruralist, filtrat, distorsionat, însă nu mai puțin persistent. Departe de crezul proclamativ al unor „fii ai satului”, Victor Știr își delegă memoria unei condensări care nu e însă și o refrigerare. Recursul la trecutul personal și impersonal (tradiția emană o robustețe discretă pe care vîrtejurile expresioniste prin care trece nu izbutesc a o anihila. Posibilul idilism e tescuit, procesat, redus la pură fantasmagorie poetică: „pruncul cu ochii mari / spre / copacul tînăr / rădăcina privește prin / frunze // și numai ce coroana-l / îmbrățișează / cu crucile // bătrîn cernit / sub secunde / cu firul tăiat”. Ori: „apele cerului / înghit / ceafa de calcar / din brădetul sec / grunzul / adormit în marea / de iască / plutește ca o / închipuire de spaimă // și trec printre brazi / inexistenți / fulgeri fugari // și ceva nu se poate / ceva nu se poate / chiar într-atît” (*Rîul plecat*). Paradiziace reflexe plutesc în emulsia de corespondențe rustice și confidente de poetică: „Dumnezeu / prelinge / muntele / dintr-o / stampă // zilele mele / dintr-un izvor / sărat / cu rîndunele / moarte” (*Gravură*). Însăși moartea primește nota de seninătate agrară, de consens cosmic: „ne-am rugat / pentru o moarte / ușoară veselă / ca un grîu / și am murit / cînd cerul s-a / făcut brazde / blînde de noapte // nu ne vom mai vorbi” (*Sinucidere la patru mîini*). Nu înregistrăm aci nici un moment de trufie țărănească standardizată, ci exclusiv o subtilă melancolie plastică, o nostalgie a lirismului în drumul către sine însuși.

Victor Știr e un poet al unei concentrări metaforice ale cărei geometrii uneori la vedere (colțurile zăpezii, o țărînă pătrată, muchiile fricii, unghiurile sferei ș.a.) indică o geometrizare a informabilului, desigur himerică asemenea oricărui raport cu acesta. ■

calendar

24.11.1889 - s-a născut Ionel Pop (m. 1985)
24.11.1902 - s-a născut Nicolae Crevedia (m. 1978)
24.11.1909 - s-a născut Ion Sofia Manolescu (m. 1993)
24.11.1919 - s-a născut Dimitrie Costea
24.11.1919 - s-a născut Nicolae Tăutu (m. 1972)
24.11.1920 - a murit Alexandru Macedonski (n. 1854)
24.11.1953 - a murit I.E.Torouțiu (n. 1888)
24.11.1967 - a murit G.C.Nicolescu (n. 1911)
25.11.1885 - a murit Grigore Alexandrescu (n. 1810)
25.11.1941 - s-a născut Nicolae Turtureanu
25.11.1942 - a murit Mihail Dragomirescu (n. 1868)
25.11.1953 - s-a născut Augustin Frățilă
26.11.1896 - s-a născut D. Murărașu (m. 1984)
26.11.1929 - s-a născut Ion Vlad
26.11.1947 - s-a născut Valentin F.Mihăescu
26.11.1970 - a murit Vladimir Streinu (n. 1902)
26.11.1996 - a murit Valentin Silvestru (n. 1924)
26.11.2003 - a murit Iosif Naghiu (n. 1932)
27.11.1818 - s-a născut Aron Pumnul (m. 1866)
27.11.1885 - s-a născut Liviu Rebreanu (m. 1944)

27.11.1908 - s-a născut Mircea Grigorescu (m. 1976)
27.11.1924 - s-a născut Nina Cassian
27.11.1939 - s-a născut Nicolae Manolescu
27.11.1940 - a murit Nicolae Iorga (n. 1871)
27.11.1947 - s-a născut Irina Petras
27.11.1949 - s-a născut Vasile Sav (m. 2003)
27.11.1970 - a murit Petru Comarnescu (n. 1905)
27.11.1972 - a murit Victor Eftimiu (n. 1889)
27.11.1987 - a murit Nicolae Ciobanu (n. 1931)
27.11.1995 - a murit George Almosnino (n. 1936)
28.11.1874 - s-a născut Jean Bart (m. 1933)
28.11.1919 - s-a născut Cornel Regman (m. 1999)
28.11.1923 - s-a născut Dan Tărchiță
28.11.1941 - s-a născut Eugen Negrici
28.11.1954 - s-a născut Traian T.Coșovei
28.11.1971 - a murit Dimitrie Stelaru (n. 1917)
28.11.1973 - a murit Martha Bibescu (n. 1889)
28.11.2004 - a murit Ioana Postelnicu (n. 1910)
29.11.1852 - a murit Nicolae Bălcescu (n. 1819)
29.11.1880 - s-a născut N.D.Cocea (m. 1949)
29.11.1966 - a murit Simion Stolnicu (n. 1905)
29.11.1985 - a murit Horia Robeanu (n. 1904)
29.11.1994 - a murit Titus Popovici (n. 1930)
30.11.1874 - s-a născut Paul Zarifopol (m. 1934)
30.11.1918 - s-a născut Dan A. Lăzărescu (m. 2002)
30.11.1930 - s-a născut Andrei Bantaș (m. 1997)
30.11.1932 - s-a născut Gálfalvi Zolt

30.11.1934 - a murit Cincinat Pavelescu (n. 1872)
30.11.1936 - s-a născut Grișa Gherghel
30.11.1943 - s-a născut Paul Eugen Banciu
dec. 1691 - a murit Miron Costin (n. 1633)
1.12.1882 - s-a născut Ecaterina Pitiș (m. 1963)
1.12.1892 - s-a născut Cezar Petrescu (m. 1961)
1.12.1911 - s-a născut Ieronim Șerbu (m. 1972)
1.12.1914 - s-a născut Ștefan I.Crudu (m. 1984)
1.12.1918 - s-a născut Ludmila Ghișescu (m. 1991)
1.12.1934 - s-a născut Florența Albu (m. 2000)
1.12.1934 - s-a născut Platon Pardău (m. 2002)
1.12.1934 - s-a născut Ștefan Radof
1.12.1989 - a murit Ion Roman (n. 1917)
2.12.1890 - s-a născut Molter Károly (m. 1981)
2.12.1908 - s-a născut N. Vasilescu-Capsali (m. 1984)
2.12.1912 - s-a născut Gheorghe Chivu (m. 1986)
2.12.1935 - s-a născut Nicolae Labiș (m. 1956)
2.12.1940 - s-a născut George Iarin
2.12.1948 - s-a născut Dan Bogdan
3.12.1929 - s-a născut Dumitru Alexandru (m. 1991)
3.12.1948 - s-a născut Mara Nicoară
3.12.1973 - a murit Vitalie Tulnic (n. 1931)
3.12.1976 - a murit Constantin Goran (n. 1902)
3.12.1991 - a murit Petre Țuțea (n. 1902)
4.12.1883 - s-a născut Nicolae Cartoian (m. 1944)
4.12.1883 - s-a născut Tompa László (m. 1964)

4.12.1883 - s-a născut Vasile Uscătescu (m. 1961)
4.12.1895 - s-a născut Octav Dessila (m. 1976)
4.12.1913 - s-a născut Vlaicu Bârna (m. 1999)
4.12.1921 - s-a născut Alex.I. Amzulescu
4.12.1921 - s-a născut Nicolae Ștefănescu (m. 1977)
4.12.1942 - a murit Artur Enășescu (n. 1889)
4.12.1966 - a murit N.N. Condescu (n. 1904)
4.12.1983 - a murit Al. Oprea (n. 1931)
4.12.1987 - a murit C. Noica (n. 1909)
5.12.1882 - s-a născut Natalia Negru (m. 1962)
5.12.1907 - s-a născut Lotte Berg (m. 1981)
5.12.1948 - s-a născut Ioan Nistor
5.12.1965 - s-a născut Vasile Baghiu
5.12.1974 - a murit Zaharia Stancu (n. 1902)
5.12.1975 - a murit Dinu Pillat (n. 1921)
5.12.1985 - a murit Mihail Celarianu (n. 1893)
5.12.1987 - a murit Leonid Dimov (n. 1926)
6.12.1892 - s-a născut Romulus Demetrescu (m. 1972)
6.12.1897 - s-a născut Oscar Walter Cizek (m. 1966)
6.12.1931 - s-a născut Aurora Cornu
6.12.1933 - s-a născut Elena Tacciu
6.12.1937 - s-a născut Mihai Drăgan (m. 1993)
6.12.1940 - s-a născut Nicolae Baltag (m. 1975)
6.12.1952 - a murit Dimitrie Popovici (n. 1902)
6.12.1971 - a murit I.M. Rașcu (n. 1890)
6.12.1984 - a murit Valeria Boiculesci (n. 1919)
6.12.1991 - a murit Vladimir Colin (n. 1921)

armant, plin de energie, uneori îmbrăcat în ținute ce trimit cu gândul la Sherlock Holmes, de o oralitate sclipitoare, venerabilul istoric a devenit instantaneu un răsfațat al televiziunilor.

D

ACĂ S-AR face un top al popularității personalităților (re)venite în cultura română după căderea comunismului, cu siguranță, nonagenarul istoric Neagu Djuvara ar avea toate șansele să fie pe primul loc. Șarmant, plin de energie, uneori îmbrăcat în ținute ce trimit cu gândul la Sherlock Holmes, de o oralitate sclipitoare, venerabilul istoric a devenit instantaneu un răsfațat al televiziunilor.

Cu aerul său de bunic poznaș, tobă de carte, autor al unor splendide cărți dintr-o categorie care s-ar putea numi „l'histoire pour les nuls”, Neagu Djuvara îi seduce deopotrivă pe bunicuța nostalgică și pe copilul zvăpăiat, atașat de mâna ei, pe intelectualul ce privește abisal prin fumul de pipă și pe studentii epocii postmoderne. Dovada: febra musculară a autorului după interminabilele ședințe de autografe de la lansări și târguri de carte.

În *Aminiri din pribegie*, Neagu Djuvara amintește, în trecere, de teza sa de doctorat, susținută la Sorbona, *Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations*, la originea căreia stau ideile despre civilizație ale lui Arnold J. Toynbee. În cronică dedicată aceluși volum nu îmi ascundeam dezamăgirea pentru parcimonia cu care autorul tratează în amintiri perioada de redactare a tezei, cu atât mai mult cu cât coordonatorul lucrării a fost marele Raymond Aron, gânditorul etalon al liberalismului în secolul XX.

Ideile lui Toynbee și Spengler oferă suportul teoretic al celui mai recent studiu al lui Neagu Djuvara, *Războiul de șaptezeci și șapte de ani și premisele hegemoniei americane*, o interpretare din perspectiva teoriei civilizațiilor a ceea ce, la începutul anilor '90 ai secolului XX, foarte optimistul Francis Fukuyama își imagina a fi „sfârșitul istoriei”. Între timp, se pare, poziția politologului american a suferit nuanțări semnificative, iar criza economică mondială (cu epicentrul chiar în Statele Unite ale Americii), izbucnită la sfârșitul acestui an, riscă să o arunce în derizoriu.

Pe urmele măștrilor săi (Spengler și Toynbee), Neagu Djuvara constată că în istoria omenirii toate marile civilizații au parcurs exact aceleași faze de evoluție politică, de la apariția până dispariția lor: *faza larvară* (când triburi sau neamuri intră în contact — cel mai adesea violent — „cu alte grupuri, culturi, pe care le copleșesc, creând un nou amestec”); *faza de formare* (când în pofida conflictelor intestinale se structurează un model social, un stil comun în gândire și în artă); *faza de înflorire* (expansiunea e la culme, creativitatea artistică mai bogată ca niciodată); *faza luptei pentru hegemonie* (unitățile înfiripate în acel spațiu își dispută întâietatea); *faza imperială* a unui singur dintre competitori i-a învins pe toți ceilalți și și asigură dominația pe tot întinsul acelei culturi. Raportând această evoluție generală la titlul acestei cărți, este limpede că cei șaptezeci și șapte de ani se referă la perioada 1914-

Tudorel Urian

LECTURI LA ZI

Declinul hegemoniei americane?

1991 și are ca apogeu presupusa hegemonie americană de după demantelarea sistemului comunist european și dispariția Uniunii Sovietice. Istoria celor șaptezeci și șapte de ani confirmă și o altă regulă generală, enunțată de Neagu Djuvara, aceea că luptele pentru supremație au întotdeauna ca învingător pe „cel mai excentric din punct de vedere geografic și cel intrat cel mai târziu în competiție”.

Demonstrația este foarte strânsă și pune în evidență erudiția autorului ei. Dacă cele mai multe dintre cărțile publicate până în prezent de Neagu Djuvara se adresau unui public larg, aceasta este o lucrare mai degrabă pentru specialiști. Tonul este academic, demonstrația urmează pas cu pas etapele unui studiu științific. Paradoxal poate, deși este un eseu menit să explice pașii care au dus la hegemonia americană, cartea vorbește relativ puțin despre America. Perioada de până după al Doilea Război Mondial este una de istorie pură în care Statele Unite au doar rolul de a fi intervenit de fiecare dată decisiv pentru stabilirea taberei învingătoare. Altminteri se vorbește foarte competent despre evoluțiile politice și strategiile de război ale principalelor state europene și ale Japoniei. Mult mai interesantă este perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, modul în care se cristalizează societatea occidentală și încolțesc germeii hegemoniei americane. Capitolul poate fi citit și ca o succintă istorie a instituțiilor transnaționale care stau la baza a ceea ce astăzi numim lumea occidentală.

Argumentația, foarte strânsă, este spartă pe alocuri de mici paranteze, pauze de respirație, în care se face auzită binecunoscuta voce colocvială a lui Neagu Djuvara. Realitatea românească nu este scăpată nici o secundă din ochi. Chiar dacă nu a fost niciodată recunoscută ca o participantă activă la marile evenimente ale istoriei, România a fost mai mereu prezentă, iar Neagu Djuvara nu uită să îi sublinieze contribuțiile. Alături, istoricul meditează pe marginea faptelor pe care le descrie și concluziile sale pun în evidență adevăruri revelatorii,

nesesitate în lucrările de gen. Cea mai mare revelație este cea legată de perioada 1945-1951. Scrie Neagu Djuvara și, probabil, nimeni până la el nu a meditat serios la acest straniu paradox: „Avem însă de la început o situație paradoxală, unică desigur în istoria universală, anume cei șase ani, 1945-1951, cât S.U.A. au posedat monopolul armii atomice, deci puțină de a impune sub amenințare politica lor în Europa și în lume, sunt tocmai anii când Rusia a pus stăpânire pe jumătate din Europa, iar în Asia, China lui Cian Kai-Și, credincioasă americanilor, a căzut în întregime în mâna comuniștilor lui Mao Zedong” (p. 24). Concluzia tristă a autorului devine tragică dacă privim lucrurile din perspectiva disperării partizanilor români, măcelăriți de trupele armatei comuniste, convinși că dintr-un moment în altul vor auzi zgomotul salvatoarelor avioane americane. Chiar dacă, la capătul unui război sângeros, nonimplicarea americanilor este de înțeles, nimic nu poate scuza decepția celor care au crezut în ei, mai ales că, vedem astăzi, argumentele pe care le puteau pune pe masă erau greu de contrazis. Constată trist istoricul român: „Aceasta dovedește că, în primii ani după dubla victorie din 1945, împotriva Germaniei și împotriva Japoniei, clasa politică americană, în majoritatea ei, nu era încă animată de chemarea de a asigura Statelor Unite rolul de putere dominantă și monopolistă și de «jandarm» planetar al democrației” (p. 25).

Chiar dacă nu este treaba istoricilor ci a politologilor, Neagu Djuvara se încumetă, în finalul lucrării, să facă unele predicții privind ceea ce se presupune că este hegemonia americană. De precizat este faptul că volumul, lansat la sfârșitul lunii noiembrie la Târgul de Carte „Gaudeamus” a fost redactat cu cel puțin câteva săptămâni bune înainte, într-o perioadă în care semnele crunței crize economice ce avea să lovească Statele Unite ale Americii nu se întrezăriseră încă. Concluzia lui Neagu Djuvara este însă cu atât mai interesantă: hegemonia americană nu va fi una de lungă durată. Primul argument (pe care l-am auzit rostit întâia dată de Gianni Vattimo pe la mijlocul anilor '90) ține de schimbările foarte rapide care afectează structura etnică a populației. Atunci Vattimo spunea că hegemonia limbii engleze va dispărea de la sine în câțiva ani pentru că populația de limbă spaniolă a Statelor Unite va deveni majoritară.

Un alt argument al istoricului român ar fi mutațiile din viața spirituală — artă, gândire, credințe — care, la toate celelalte civilizații care au marcat istoria au coincis cu declinul politic, iar în acest caz, al civilizației occidentale au apărut cu mult înainte de o închegare politică. Nu știu cât de solide sunt aceste argumente în anunțarea declinului unei civilizații, dar concluzia definește cât se poate de limpede direcția spre care ne îndreptăm: „... vremea «împărăției» Statelor Unite va fi neapărat de scurtă durată, pentru a lăsa locul unei lungi perioade de dezordine generală și tulburări haotice” (p. 126)

Inteligent, înțelept, întotdeauna bine informat și foarte bun povestitor, Neagu Djuvara este un istoric de farmec. El știe să-și asezoneze teoriile savante cu exemple și chiar amintiri personale apte să transforme materia cea mai aridă în bucurie a spiritului. Un autor care merge întotdeauna la suflet. ■

Neagu Djuvara, Războiul de șaptezeci și șapte de ani și premisele hegemoniei americane (1914-1991). Eșeu de istorie-politologie, Editura Humanitas, București, 2008, 144 pag.

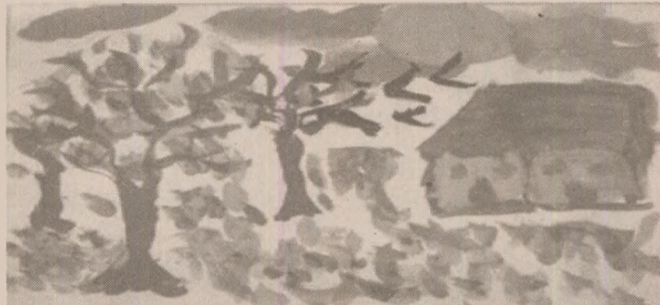
7.12.1894 - s-a născut Ion Luca (m. 1972)
7.12.1909 - s-a născut Alexandru Talex (m. 1998)
7.12.1935 - s-a născut Sorin Titel (m. 1985)
7.12.1937 - s-a născut N. Grigore-Mărășanu
7.12.1951 - s-a născut Ioan Vieru
7.12.1955 - s-a născut Gabriela Crețan
7.12.1987 - a murit Ioana Bantaș (n. 1937)
7.12.1997 - a murit Ion Larian Postolache (n. 1916)
8.12.1876 - s-a născut Hortensia Papadat-Bengescu (m. 1955)
8.12.1928 - s-a născut Toma George Maiorescu
8.12.1958 - s-a născut Radu Voinescu
8.12.1976 - a murit George Sidorovici (n. 1920)
8.12.1991 - a murit Jiva Popovici (n. 1934)
8.12.1996 - a murit Marin Sorescu (n. 1936)
9.12.1924 - s-a născut Mircea Seche
9.12.1934 - a murit George Boldea (n. 1905)
9.12.1941 - s-a născut Mircea Vaida
9.12.1957 - s-a născut Gheorghe Glodeanu
9.12.1972 - a murit Ieronim Șerbu (n. 1911)
9.12.1973 - s-a născut Horea Poenar
9.12.1998 - a murit Banu Rădulescu (n. 1924)
10.12.1966 - a murit Ion Chinezu (n. 1894)
11.12.1902 - s-a născut Nicolae H. Dimitriu (m. 1980)

11.12.1903 - s-a născut Dan Simonescu (m. 1993)
11.12.1931 - s-a născut Lucian Dumbravă
12.12.1905 - s-a născut Virgil Huzum (m. 1992)
12.12.1929 - s-a născut Marin Bucur (m. 1994)
12.12.1939 - s-a născut Tudor Octavian
12.12.1943 - s-a născut Dorel Sibii
12.12.1962 - a murit Felix Aderca (n. 1891)
13.12.1693 - a murit Mitropolitul Dosoftei (n. 1624)
13.12.1887 - s-a născut Mihail Cruceanu (m. 1988)
13.12.1948 - a murit Zaharia Bârsan (n. 1878)
13.12.1983 - a murit Nichita Stănescu (n. 1933)
13.12.1987 - a murit Marcel Mihaș (n. 1937)
14.12.1898 - s-a născut Petru Caraman (m. 1980)
14.12.1932 - s-a născut Dumitru Solomon (m. 2002)
14.12.1941 - s-a născut Iulian Neacșu
14.12.1942 - a murit Barbu Marian (n. 1876)
14.12.1946 - a murit I.A. Brătescu-Voinești (n. 1868)
14.12.1962 - a murit Simion Mehedinți (n. 1868)
14.12.1986 - a murit Constantin Chioralia (n. 1902)
15.12.1884 - s-a născut G.T. Niculescu-Varone (m. 1984)

15.12.1887 - s-a născut Cella Delavrancea (m. 1991)
15.12.1887 - s-a născut A. de Hertz (m. 1936)
15.12.1900 - s-a născut Sanda Movilă (m. 1970)
15.12.1915 - s-a născut Vintilă Horia (m. 1992)
15.12.1921 - s-a născut Nicolae Barbu (m. 1985)
15.12.1924 - s-a născut Papp Ferenc
15.12.1933 - s-a născut Dan Reboreanu
15.12.1947 - s-a născut George Pruteanu (m. 2008)
15.12.1953 - s-a născut Leonard Oprea
15.12.1963 - a murit Leca Morariu (n. 1888)
15.12.1980 - a murit Ion Maxim (n. 1925)
15.12.1993 - a murit Aurel Martin (n. 1926)
15.12.2004 - a murit Zina Molcuț (n. 1930)
16.12.1881 - s-a născut Ion Al. Vasilescu-Valjean (m. 1960)
16.12.1924 - s-a născut Hajdu Zoltán (m. 1982)
16.12.1943 - s-a născut Tudor Olteanu
16.12.1944 - s-a născut Emil Pinte (m. 2004)
16.12.1952 - s-a născut Rolf Bossert
16.12.1962 - a murit Cezar Drăgoi (n. 1925)
16.12.1967 - a murit Alexandru Hodoș (n. 1893)
16.12.1989 - a murit Franz Liebhardt (n. 1899)
16.12.1993 - a murit Ovidiu Constantinescu (n. 1914)
17.12.1870 - s-a născut I.A. Bassarabescu (m. 1952)
17.12.1905 - s-a născut Dionisie Pippidi (m. 1993)
17.12.1939 - s-a născut Andrei Ionescu

calendar

17.12.1941 - s-a născut Liviu Petrescu (m. 1999)
17.12.1941 - s-a născut Vasile Romanciuc
18.12.1854 - s-a născut Ioan Nădejde (m. 1928)
18.12.1903 - s-a născut Ilarie Voronca (m. 1946)
18.12.1928 - s-a născut Victor Bărlădeanu
18.12.1943 - s-a născut Vasile Constantinescu (m. 2004)
18.12.1977 - a murit Teodor Scarlat (n. 1907)
18.12.1985 - a murit Liviu Rusu (n. 1901)
19.12.1945 - s-a născut Maria Olteanu
19.12.2000 - a murit Arcadie Donos (n. 1925)
20.12.1861 - s-a născut Constantin Mille (m. 1927)
20.12.1905 - s-a născut Nicolae Comșa (m. 1946)
20.12.1921 - s-a născut Israil Bercovici (m. 1988)
20.12.1929 - s-a născut Al. Căprariu (m. 1988)
20.12.1935 - s-a născut Daniel Drăgan
20.12.1943 - s-a născut Magda Ursache
20.12.1944 - a murit Nicolae Cartojan (n. 1883)
20.12.1950 - s-a născut Ioan Flora (m. 2005)
20.12.1966 - a murit Mihail Sorbul (n. 1885)

L i t e r a t u r ă

Constantin Toiu

PREPELEAC

Întâmplări cu Păstorel

APĂSAT, într-o cadență bine cunoscută de ambele părți, bat la ușă. — Intră, îmi răspunde o voce severă, marțială. Fac câțiva pași reglementari și pocnesc din călcâie. Mă prezint. — Sunt căprarul Jurgea Gheorghe din 24 Infanterie Tecuci. — Căpitanul de Artilerie Teodoreanu Al. îți ordonă pe loc repaus! Apoi, pe un ton obișnuit: la loc, Jorjică, și spune-mi ce părere ai de acest *Blanc Chardonay*...

Astfel începe, la pagina 346, capitolul *Dragă Păstorel* din cartea ce a avut atât succes, *Troica amintirilor. Sub patru regi* de Gh. Jurgea-Negrilești...

Cunosc casa în care a trăit și a scris „conu Jorjică”, după cum i se spunea.

Știu o serie de întâmplări povestite de doamna Jurgea-Negrilești, — întâmplări care nu fac parte din *Troica*.

Cum a fost eliberat Păstorel din închisoare, - Jilava?... Era cam prin șaizeci și...

Se fac intervenții de la Uniunea Scriitorilor, — președinte fiind Demostene Botez.

Păstorel nu știa nici cine era acum președintele scriitorilor...

Vine un gardian să-l ia, care nu-i spune nimic. Păstorel crede că e dus la interogatoriu.

Deținutul și gardianul ajung la ușa comandantului. Li se deschide. Și... Păstorel, ... stupoare!... îl vede înăuntru pe... Demostene!

Se repede la el strigând: Și tu, ... Demostene... — Ce a strigat Cezar acoperindu-și capul cu toga, înainte de a fi strâpuns de cuțitele conjuraților...

Cu Demostene... fusese altceva; dacă se poate spune...

Trece într-o zi Păstorel în vizită pe la conu Jorjică. Îl primește doamna Jurgea, — Georgică e în baie...

Amfitrioana lipsește câteva momente.

Când se întoarce, scuzându-se, îl vede pe Păstorel strâmbându-se... Ea își dă seama după mimică... Văzând pe noptieră carafa de cristal în care ea turnase oțetul ce avea culoarea coniacului *Courvoisier*, — Păstorel trăsese la repezeală din greșeală o dușcă...

Cu oțet se asezona salata... Nu s-a rostit, nu s-a explicat nimic.

Dar doamna Jurgea a ținut minte...

O dată, la Iași, Păstorel fusese invitat să fie primit cu pompă în loja masonică locală...

El acceptă. Dar, înainte de a ajunge la destinație, se abate nițel pe la o bojdeucă, să se întremeze.

Bea ca tot omul o țuiculiță, și apare bine dispus la loja francmasonică.

Aici, — solemnitate, atmosferă de îngropăciune. Invitatul e pus în față cu asistența purtând însemnele distinciei, fatale, lugubre îndeletniciri...

Un domn avansează ceremonios și pune întrebarea oficială, de introducere:

— De ce ați primit să faceți parte dintre înalții frați... ai prea înaltei frații... ș.a.m.d.

— Uite-așa — de-al dracului, ca să văd cum este!... — răspunde Păstorel răsfațându-se în damful unei vieți lipsite de griji...

O măsuță rotundă *Bidermayer* tronează și astăzi în sufragerie. E foarte veche, — străveche. A fost a fratelui

lui Kartamișev, guvernatorul Kremlinului, sub Nicolae al II-lea... Nu se știe cum ajunsese la Galați, la consulatul rusesc. — Reniul de azi aparținea Rusiei în acel timp.

Era o masă cu *tapis vert*, — se juca pe ea și cărți, — boala rușilor aristocrați. Dacă o răsuceai, se făcea semi-circulară, astfel încât o puteai rezema de perete, ca o consolă.

În fața ei s-au povestit multe. S-au scris aici și texte, printre ele și *Troica amintirilor*...

În joacă, Păstorel a lăsat pe ea și o fabulă scrisă cu mâna lui, după o anecdotă care circula, a cărei filă caligrafiată frumos îi poartă iscalitura.

*O găscă, de curând vădană,
Plutea prin ghiol fără pereche.
Un crap îi zise dă-mi o pană,
S-o pun podoabă la ureche.*

*Și găscă i-a răspuns cu toate
Că penele-s podoaba mea,
Fiindcă mă rog, poftim de ia
Dar scoate-mi una de la spate.*

*La cap, cu pana din șezut
Se fudulea prin apă crapul,
Și peștii toți îi priveau capul,
Văzând ce nu s-a mai văzut.*

*Apoi pe rând, în chip și fel,
Se ploconiră la vădană,
Smulgându-și pană după pană
Pân'ce-a rămas cu dosul gol.*

Morala:

*Vădană, găscă dacă ești,
Când singură te plimbi prin ghiol
Tu nu te potrivești la pești,
Fiindcă rămâi cu curul gol.*

Fabulă

după o anecdotă care circula

*O găscă, de curând vădană
Plutea prin ghiol, fără pereche.
Un crap, îi zise dă-mi o pană,
S-o pun podoabă la ureche.*

*Și găscă i-a răspuns: cu toate
Că penele-s podoaba mea,
Fiindcă mă rog, poftim de ia,
Dar scoate-mi una de la spate.*

*La cap, cu pana din șezut
Se fudulea prin apă crapul
Și peștii toți îi priveau capul,
Văzând ce nu s-a mai văzut.*

*Apoi pe rând, în chip și fel,
Se ploconiră la vădană,
Smulgându-și pană după pană,
Pîn'ce-a rămas cu dosul gol.*

Morala:

*Vădană, găscă dacă ești,
Când singură te plimbi prin ghiol,
Tu nu te potrivești la pești,
Fiindcă rămâi cu curul gol.*

Păstorel

Fac câțiva pași reglementari și pocnesc din călcâie. Mă prezint. — Sunt căprarul Jurgea Gheorghe din 24 Infanterie Tecuci.

„Bună dimineața la Moș Ajun!”

- Filionescule, ... știi cum începe nebunia?...
- Cum? întrebă pe gânduri Filipescu.
- Am început să mă-nchin dormind, - îl informă cel pe care îl chema Derdeicea. — Parol. Mi-a spus și nevastă-mea...
- Nu mai spune... Și crezi tu că așa începe nebunia?...
- Nu știu. Dar zic. Tu ai vreo idee de cum poate să înceapă ea...

- Cine?
- Asta... nebunia!
- Mai știi... Stai să mă gândesc.
- Gândește-te și spune-mi p'ormă, îl somă nervos Derdeicea.

- Păi... eu cred că întâi — spuse Filionescu - începe... ci stă ascunsă, p-ormă, deodată, nu știu cum, într-o zi te trezești altul...

- Cum altul?
- Așa, altul de cât ești, - nu mai ești tu cel de altădată.
- Vasăzică, este o chestie care se petrece în timp înțelese Derdeicea.

- Da, cum îți spusei, stăru Filionescu... Și — așa zici -, te închini prin somn...

- Da, domnule, ai mai auzit dumneata...
- Nu, asta nu, răsese Derdeicea, și dădu să-și aprindă o țigară, dar se răzgândi; trebuia să o lase mai încet.

În loc de asta, aruncă în gură o bomboană verde și o înghiți fără apă, dar se înecă; și când îi trecu, continuă că tot așa și el, cu vârsta, a băgat de seamă că nu mai stău de vorbă oamenii cu el; adică stău ei, dar parcă nu prea au chef să-i ție de vorbă, — și știi de ce? eu cred că le-am cam vorbit prea mult, alora de-i cunosc, — s-au cam plictisit de mine asta e... urmase Filionescu.

- Interesantă e situațiunea ta, admise Derdeicea.

- Dar și mai interesant este ce mi se întâmplă și mie în ultimul timp.

Pe lângă faptul că nu mai vorbesc oamenii cu mine, - nu că visez ca tine, ... că dormi sau că te închini și dormi..., sunt treaz și mă gândesc să repar neapărat ceva; să dreg un lucru, care mi se pare că trebuie dreg; asta duminica, după ce mă uit la meciurile alea de fotbal și când se lasă în casă un urât...

Sau, când nu repar ceva; ... că trebuie să... scriu, ... înțelegi dumneata?...

- Să scrii, ...cum, ... ce, doar n-oi fi scriitor, - nu te știam că scrii...

- Nu... nu; dar *imi vine* să scriu...
- Ce?...

- Chestii, ... întâmplări, ... ce am văzut eu, ... ce-am auzit...
Dar n-am talent. Simt că trebuie, ... dar nu am cum, ... pentru că n-am talent, ziceam...

- Ai discutat cu nevasta?... Pentru că eu așa aș face, discut cu consoarta mai întâi...

- Sunt cam certat cu dânsa; și chiar dacă n-aș fi, ea nu se pricepe la astea; cu ea vorbesc despre cumpărături, ... când se duce la piață, ... — nu se compară cu a dumitale, cu madam Joițica, care a făcut școală, citește, este informată...

- Mda! Recunosc Filionescu, care se gândea la ceva, și scoase agenda din buzunar și notă repede în ea ceva...

Derdeicea tăcu. Filionescu spuse după ce vâri agenda la loc în buzunar, — știi ce simt eu acum... că vine Crăciunul?...

- Ce simți tu, ia să te vad...

.....
Eu?... *Bună dimineața la Moș ajun, ne dați ori nu ne dați.*

*Maica Domnului să v-ajute la covrigi și la nuci multe,
Bună dimineața la Moș Ajun...*

Am venit și noi o dată la un an cu sănătate...

Și Filionescu se gândea cum sunau lovite de genunchi cu traistele întărite de ger, nucile, pe la răspântiile învelite în omăt... ■

uvinte pe care româna le-a preluat cu accentuarea din franceză au alunecat uneori de la sine către o altă accentuare.

PENTRU toți cei care cred că rubrica „Păcatelor limbii” prea despică firul în patru și exagerează cu listele de dicționare sau de citate culese de prin internet, am adunat aici o serie de fragmente despre cuvinte și expresii cărora poate că n-ar trebui să li se consacre prea mult spațiu, dar care nici nu pot fi neglijate, pentru că fac parte din actualitatea noastră imediată. Unele confirmă, altele contrazic tendințe despre care am mai scris și care revin mereu în atenție prin exemple și asocieri noi. Le voi înșira, așadar, simple fragmente în dezordine, spre o mai ușoară și relaxată lectură de vacanță și de sărbători...

● Un mesaj poate fi *banat*, iar un vehicul poate fi *tunat*. Între verbele *a bana* și *a tuna* nu există, desigur, vreă legătură semantică. Le apropie însă statutul lor de anglicisme recente, adaptate fără probleme, din punct de vedere atât fonetic, cât și morfologic, ba chiar confundându-se cu cuvinte vechi ale limbii. Omonimiile produse nu par, totuși, să le încetinească răspîndirea. Bănuiesc că mai există pe undeva ascultători neconectați la realitățile de ultimă oră, pentru care expresia *mașină tunată* să evoce mai curînd un vehicul lovit de trăsnet (cu tunet) sau de tun (vechiul verb *a tuna* e însă intransitiv). Pentru cunoscători, *tunat* înseamnă pur și simplu „modificat, perfecționat”, verbul fiind un împrumut din engl. *tune*, care se folosește alături de substantivul împrumutat (nume de acțiune), *tuning*: „Împătimitii volanului au o surpriză: *tuningul* de mașini și-a făcut loc printre standurile expoziției din acest an. Începând de mâine până duminică, vor avea loc demonstrații de *mașini tunate*” (*Evenimentul zilei*, 19.06.2008). Folosit în primul rînd pentru mașini și motocicletă, cuvîntul a intrat deja atât de mult în uzul curent încît este extins și asupra altor obiecte: „Frigiderle căminiștilor, «*tunate*» cu graffiti” (*Evenimentul zilei*, 10.2008); mai mult, în articolul de sub acest titlu se constată că termenul nu este impus de traducerea din engleză: „200 de studenți ale căror frigiderle «albe și triste» urmau să fie *tunate* au fost selectați, miercuri, pentru a participa la «Pimp my fridge» («*Tunează-mi frigiderul!*») - replica românească la «Pimp my ride» («*Tunează-mi mașina!*»).

● Cuvinte pe care româna le-a preluat cu accentuarea din franceză au alunecat uneori de la sine către o altă accentuare — de exemplu pe penultima silabă; în ultima vreme, corespondentele din engleză au sprijinit uneori noua variantă de pronunțare: *tráfico* a fost acceptat de DOOM alături de *trafic* (ba chiar este preferat acestuia din urmă). Interesant e cazul unor cuvinte — substantive comune sau proprii — spaniole, pe care româna le-a preluat tot pe filieră franceză. În ultima vreme acestora li se reface legătura cu originalul, apărînd o serie de variații. Am auzit, de exemplu, pronunțările *tángo*, în loc de *tangó*, precum și *Picásso*, în loc de *Picassó*. În primul caz, e mai mult decît o schimbare de accent: cuvîntul era deja adaptat morfologic prin adăugarea terminației *-u: tangou* (ca *metrou*, *cazinou* etc.). Pronunțarea *tángo* înseamnă renunțarea la adaptare și tratarea termenului ca un împrumut recent sau ca un termen străin citat. Ea corespunde, e drept, tendinței actuale de „reetimologizare”, care face ca *angro* sau *lider* să se scrie *en-gros* și *leader*. Pe de altă parte, DEX, aplicînd cu obstinație principiul discutabil al etimologiei imediate, nu indică drept sursă pentru *tango* decît franceza. Ceea ce este corect, în sine (accentul o dovedește), dar incomplet și frustrant pentru cititor. Mi se pare totuși cam absurd să reiei procesul de adaptare al unui termen atît de bine fixat în limbă. Dar și dicționarele trebuie să indice (unele o fac) faptul că franceza (ca și multe alte limbi) a preluat cuvîntul din spaniolă.

Lucrurile stau puțin altfel cu numele proprii. Pronunțarea spaniolă, curentă și în italiană sau engleză, e cu accentul pe *a*, deci pe silaba penultima: *Picásso*. În română, e însă răspîndită pronunția franceză, cu accentul final, pe *o*: *Picassó*. În textul melodiei *Dragostea din tei*, celebră în toată lumea acum cîțiva ani, existau versurile: „*Aló, aló*, sînt eu — *Picassó*”. Desigur, cariera artistică a lui Picasso e profund legată de Franța — ceea ce nu impune totuși pronunțarea în manieră franceză a numelui său în alte limbi. Pe de altă parte, nu e de dorit ca o pronunție deja impusă într-o limbă să fie schimbată. Numai că la numele proprii acest lucru se petrece destul de des — și, odată trecută epoca de intensă influență a culturii și a limbii franceze, e posibil ca pronunțarea cu accentul pe penultima silabă să devină dominantă.

Rodica Zafiu
PĂCATELE LIMBII

Varietăți lingvistice

● Una dintre cele mai aberante evoluții semantice din ultimii ani e prezentă în expresia *pe sursă* (sau *pe surse*) și în participiul *sursat* (TVR, 17.03.2008). Sensul curent al expresiei apărute în jargonul din mass-media e aproape opus celui la care ne-am așteptat, care ar rezulta din analiza termenilor care o compun: *o informație pe surse* nu este o informație cu surse certe, ci, de fapt, un zvon. Expresia — legată de expresiile vagi de tipul „potrivit unor surse”, „conform anumitor surse” — a revenit insistent în decembrie, în discuțiile fără sfîrșit din perioada negocierilor pentru noul guvern. Cum televiziunile și-au umplut ore în șir din program cu discuții despre posibila evoluție a negocierilor și despre eventualele nominalizări, a fost des invocată originea informațiilor: *pe surse* — „Guvern *pe surse*” (antena3.ro/blog/ordineazilei, 9.12.2008); „Viitorul Guvern *pe surse*” (ziare.com, 4.12.2008).

● De mai multă vreme, pe site-ul CNA se pot găsi rapoartele de monitorizare efectuate de cercetători de la Institutul de Lingvistică. În urma monitorizărilor periodice, greșelile sînt numărate, posturile de radio și de televiziune sînt sancționate... Monitorizările se realizează totuși pe perioade limitate, așa că, între ele, se poate strecura ușor un text precum cel de pe *scroll*-ul Antenei 3, din seara de 18 decembrie: „I-a lecții de la maestru”.

● Din perechea de sinonime *rigoare-rigurozitate*, mi se pare că principiul economiei și cel al eufoniei ar trebui să îndemne la alegerea primului termen. Există o oarecare specializare semantică — pe care dicționarele nu par s-o înregistreze — a celor două cuvinte, în măsura în care *rigoarea* e mai curînd circumstanțială („acționează *cu rigoare*”), în vreme ce *rigurozitatea* ar putea fi o trăsătură permanentă, o calitate (în serie cu *conștiinciozitatea*, *imparțialitatea*, *integritatea* etc.). Sînt totuși multe situații în care simplul *rigoare* ar fi foarte potrivit, dar e preferat sinonimul mai greoi și mai birocratic. *Rigoare* e un împrumut din franceză, din secolul al XIX-lea; *rigueur* a fost adaptat, ca și alte cuvinte franceze în *-eur*, cu ajutorul terminației — *oare* (*honneur* — *onoare*, *pudeur* — *pudoare*, *ardeur* - *ardoare*). Formele în *-oare* erau considerate de Alecsandri total ne-eufonice; le critică în *Dicționarul grotesc* și le atribuie personajelor ridicole, precum Galuscus din *Rusaliile*: „te am cu *ardoare* / Ș-amoarea-mi vibrează lâng-a ta *pudoare*”. Multe dintre ele s-au impus, totuși, și scurtimea le recomandă azi ca preferabile unor derivate mai greoaie. Și *rigurozitate* e destul de vechi (din secolul al XIX-lea); dicționarele îl explică de la adjectivul *riguros* cu sufixul — *itate*, după modelul italianescului *rigorosità*.

● *Politicale* e un cuvînt întîlnit în secolul al XIX-lea la mai mulți autori; Ladisau Gáldi îl cuprinde în studiul său asupra grecismelor din română, alături de *istericale* sau *nevricale*. În afară de faptul că provin din formele grecești ale unor termeni internaționali, cuvintele în cauză au în comun marca ironică specifică multor grecisme intrate în limbă în acea perioadă și fixate în registrul colocvial. Pluralul lor este mult mai des utilizat decît singularul, cu accent pe final: *politică, nevrică, isterică*; și mai rară e forma articulată: *politicăua* (după modelul

a c t u a l i t a t e a

sarna, mușama, cu pluralul *sarmale, mușamale* și articularea *sarmaua, mușamaua*). Ca termen familiar marcat ironic, *politicale* circula încă: „la *politicale*, ca la tarabă!” (antena3.ro/forum); „Gastronomie și *politicale*” (*Flacăra Iașului*, 10.10.2008).

● Destul de des, în ultima vreme, apare în subtitrările de film o folosire inacceptabilă în română a verbului *a promite*. În scenele sentimentale, personajele spun — în versiunea românească — „Te iubesc mult, *îți promit*” sau „*Îți promit* că ai să îți înțelnești pe altcineva mai bun...”. Sînt contexte în care actul promisiunii este complet imposibil: așa cum apare în teoriile clasice ale actelor de limbaj, acesta e o autoangajare care presupune plasarea în viitor a acțiunii, caracterul deziderabil pentru interlocutor și mai ales posibilitatea locutorului de a o aduce la îndeplinire. În română, verbul *a promite*, împrumut cult din latină (*promittere*), cu sensurile moderne ale verbului francez *promettre*, are strict acest sens — „a-și lua obligația de a face ceva” (DEX), fiind sinonim cu *a făgădui*. Traducerile grăbite din engleză preiau un sens uzual în această limbă — „a asigura”; extinderea forțată pare a se extinde și dincolo de traduceri: „*Îți promit* că te iubesc, am plecat, te-am pupat!” (vers.go.ro/la6.html)

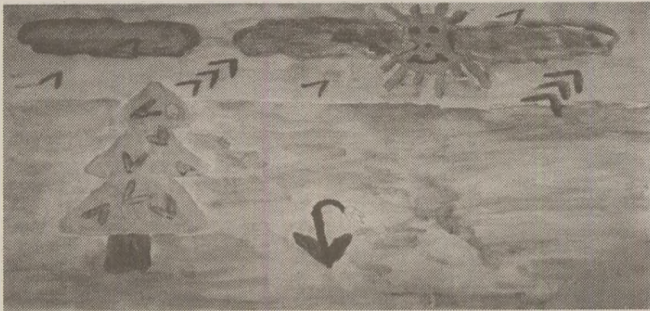
● În seria optimistă (dar nu foarte bogată) a termenilor calchiați care concurează sau chiar înlocuiesc împrumuturile excesive, cred că poate fi înscris *dezvoltator* („*Dezvoltatorul* complexului de insule artificiale”, standard.ro), în concurență cu *developer* („*Developerul* proiectului Cathedral Plaza” cronicaraomana.ro). Formele articulate — care atestă integrarea în discurs, dacă nu în sistemul limbii — sînt mult mai numeroase în cazul primului cuvînt.

● Telenovelele românești utilizează foarte mult, ca formulă de adresare între amice, colege etc. termenul *iubita*; acesta apare desigur și în relațiile amoroase, concurat de emfaticul *iubita mea*. Presupunînd că ele apar și în uz (în ciuda artificialității extreme), întrebarea e dacă telenovelele au copiat viața sau dacă aceasta s-a ghidat după modelul oferit la televizor.

● Aud destul de des, în ultima vreme, formula de adresare *doamnă profesor*. Ea nu este nejustificată — în fond, se spune curent *doamna doctor* — și depinde de jocul dintre conotațiile sociale atribuite formelor feminine ale titlurilor, funcțiilor, profesorilor. E clar că în română femininul se formează cu ușurință (*profesoară, doctoriță, președintă, ministă*), dar și că e adesea simțit ca prea familiar, popular, devenind uneori chiar peiorativ (*ministreasă*). Formula *doamnă profesor* e preferată de unii, pentru că sună mai solemn, oficial, protocolar; și totuși, cînd termenul *profesoară* este atît de frecvent și de firesc folosit și nu are conotații nici familiare, nici peiorative, de ce e nevoie să fie evitat?

● Româna nu are un „salut de despărțire scurtă”, devenit formulă stabilă care să corespundă expresiei franceze „à toute à l'heure”, italienești „a tra poco” ș.a.m.d. În situațiile în care sînt folosite acestea, e mai probabil să întîlnim în română nu formule de salut, ci cel mult informații asupra mișcărilor locutorului: un coleg care iese din birou, un membru al familiei care iese 5 minute din casă ca să cumpere ziarul e de așteptat că va spune „vin imediat”, „ies puțin”, „mă întorc în 5 minute” — dar nu va folosi o formulă de salut consacrată — *la revedere, salut, pa, pe curînd...*

● Sosește prin e-mail un mesaj cu titlul „Cumpără în decembrie o Dacia și poți câștiga un Logan pe zi!”. Deși nu se precizează durata șansei, evident că tentația e mare: ideea de a cîștiga o gramadă de mașini (cîte una pe zi) e interesantă. Din păcate, anunțul dezamăgește: nu se pot cîștiga oricîte automobile, ci doar unul: „Desemnarea cîștigătorilor, la nivel național, se va face săptămînal prin tragerea la sorți la care poți câștiga *unul* dintre cele 24 vehicule Logan Partener puse în joc”. Aberația titlului vine din suprapunerea (mai curînd stîngace decît deliberat înșelătoare) a două perspective: cea a ofertei (se oferă cîte o mașină pe zi) și cea a destinatarului (care poate cîștiga doar o mașină). Situația s-ar fi putut salva măcar prin ambiguitate, în cazul folosirii pluralului: *puteți cîștiga cîte un Logan* (= „fiecare dintre dumneavoastră cîte unul”); altminteri, e doar o informație falsă... ■

l i t e r a t u r ă

Scrisoare lui Șerban Foarță

DRAGĂ PRIETENE, tu ai nu doar gentilețea ci și înlesnirea lingvistică și stilistică de a aprecia, în paginile ce urmează o imagine asupra Francezului (*homo gallicus*), despre care minți pripite spun o grămadă de nerozii! Eu am avut foarte bune contacte cu acești oameni, mai cu seamă în ultimul din cele aproape trei decenii petrecute printre ei.

Mai eram încă paznic în parkingul subteran parizian, când o împrejurare favorabilă mi-a schimbat viața. În 1979, *mon excellente-ex-seconde-épouse* a ratat oralul agregatiei, dar a ieșit prima în concursul pentru un post de *attaché d'administration* la Ministère de la Défense! Trei ani mai târziu, ea s-a decis să-i vorbească marelui său chef despre interesantul și prăpăditul ei soț, aflat în pragul unei depresii nervoase. Acest puternic inginer-general (printre ai cărui strămoși se număra și romanciera George Sand!) a fost zguduit de situația unui scriitor în exil, etc., și mi-a găsit pe loc un post la serviciul pedagogic de la Muzeul Aerului și al Spațiului de la Le Bourget!

Doresc să subliniez *omenia* acestor veritabili conducători ai Franței (politehnicienii, cei ieșiți din ENA și alte câteva mari școli naționale)! Ajung la începutul anilor 90 când un alt inginer-general, domnul René F., m-a acceptat ca redactor la revista pe care o conducea, *L'Armement*. Atmosfera din redacție era călduroasă. Revenit dintr-o misiune de câteva zile la Lyon, i-am povestit prietenosului meu inginer general una și alta, amuzându-l cu admirația mea platonice pentru două tuzine lioneze: o doamnă *bas-bleu* (excelentă gospodină) ușor iritabilă, și o grațioasă actriță. Surpriză: generalul politehnician, a scris o poezioară pe acest subiect, datată 03.12.1992!

Un voyage à Lyon

Quelle audace!
Oh! Dace éperdu,
Dace perdu
Entre Anne, bas-bleu
À l'humeur noire,
Et Joëlle,
Belle
À l'oeil bleu,

Comme la mer Noire.
Je trouve à Lyon,
Sans mentir,
Mon ascension
Vers le Nadir!

M-a mișcat aluzia din final, unde titlul cărții mele apărute la Gallimard *La chute vers le zénith* este îngânat pe dos: *l'Ascension vers le Nadir!* La începutul anului 1997, domnul F. îmi trimitea de la Toulon, un poem mai întins pe temă dată (de mine, povestindu-i un vis): un cearșaf căzut de la un etaj de HLM într-un copac, apoi pe sol.

O! Drap...

O drap trouvé gisant au pied des H.L.M.,
Tache de blanc sur le sol gris du matin blême,
Quel vaincu de la vie, quelle épave du temps,
Signant sa reddition, te prit pour drapeau blanc?

Quelque amoureux comblé, abandonnant sa belle,
Pour quitter le balcon, ne trouvait plus d'échelle;
Au balustre il t'avait noué. Le maladroit
Paralysé, hélas, d'émotion et d'effroi,
Ne sut pas assurer correctement la ganse:
La corde improvisée sur le trottoir le lance!

Epave abandonnée ou signal oublié,
Cacatois sans haubans, foc, misaine ou hunier,
Voile, vaisseau fantôme emporté par le rêve,
Vomi par l'océan, rejeté sur la grève,
Prélard sur le panneau, rejeté de la cale au trésor,
Pont jeté par l'esprit de la vie à la mort...

Es-tu l'ultra-mouchoir de dix, cent Marguerite,
Dames pleurant, toussant, aux mille camélias,
Tristes, tremblant de fièvre en leurs chambres
lilas,
Versant dix mille pleurs lorsque la vie les quitte?

Tu es plutôt linceul d'un fantôme attardé,
Privé de château-fort en la triste cité,
Qui a perdu l'entrée des vieilles oubliettes,
Assoté par le bruit de nos motociclettes!

În răspunsul meu din 10 ianuarie 1997, transmitem

Mai eram încă paznic în parkingul subteran parizian, când o împrejurare favorabilă mi-a schimbat viața.

poetului din Toulon urările de sănătate ale echipei redacționale, rezumând impresiile foștilor săi subordonați:

„Am admirat cu toții încântătoarele „exploatări lirice” pe care le-ați realizat pe tema dată: un cearșaf căzut de la un etaj al unui imobil cu chirie moderată. Câtă înlesnire, câtă invenție și măiestrie (în versificație și în alegerea cuvintelor), câtă știință a căderii (*la chute*) e cazul s-o spunem! Parada multiplelor pânze de corabie în câteva stihuri îl amețește pe cititor; cât despre ultra-batistă (*l'ultra-mouchoir*), totul e fabulos! Cu toate urările și cu respectuoasa noastră afecțiune, Ilie Constantin și fina echipă.”

La conducerea revistei i-au urmat lui René F. alți patru ingineri generali ai armamentului, politehnicienii cu toții. Unul după altul, s-au arătat dreți și exigenți foarte umani, preocupați de problemele fiecăruia dintre noi. Al treilea dintre ei a ținut morțiș să mă propună, ca scriitor, la distincția de *chevalier des arts et des lettres*. La sfârșitul lunii noiembrie 1999, doamna ministră a Culturii a semnat numirea mea, și a multor altor francezi, în respectivul ordin. Cu un ușor decalaj, ministrul Apărării mi-a notificat onoarea de care avusesem parte, dând de înțeles că și el contribuise determinant la acordarea distincției.

Pe 25 ianuarie 2000, domnul F. — într-o scrisoare care începea cu formula, în românește: „*Drag prieten!*”, și folosea o alta pentru a-l felicita pe „*nou cavalerul!*”, — îmi explica ce se întâmplase:

„Sunt foarte-foarte fericit că ierarhia Delegației Generale a Armamentului s-a gândit la dumneavoastră pentru o distincție. Regulile sunt astfel făcute că *Ordre du mérite* și *Légion d'Honneur* se află practic excluse pentru dumneavoastră. Sunt deci foarte bucuroși de distincția în „*Arte și Litere*”. Ea îmi pare perfect adaptată pentru cineva care a demonstrat o mare stăpânire atât în literatură franceză cât și în scierile dumneavoastră în proză și în versuri. Primiți deci, odată cu urările mele de bine, felicitările mele cele mai amicale, René F.”

„*Vechi prieten*”, Șerban Foarță, te îmbrățișează cu admirație confratele tău și *mon-excellente-troisième-et-ultime-épouse*. Sper să ne vedem la târgul de carte *Gaudeamus* — unde eu voi figura, pare-se, cu vreo două cărți — să ne firtisim fiecare pentru ale lui și ale celuiilalt.

15 noiembrie 2008

Ilie CONSTANTIN

calendar

21.12.1865 - s-a născut G. Bogdan-Duică (m. 1934)	24.12.1872 - a murit Radu Ionescu (n. 1834)	27.12.1887 - s-a născut Lazăr Iliescu (m. 1977)	29.12.2001 - a murit Ion Popa-Argeșanu (n. 1941)
21.12.1915 - s-a născut Ada Orleanu (m. 1990)	24.12.1889 - s-a născut Nichifor Crainic (m. 1972)	27.12.1897 - s-a născut Tudor Vianu (m. 1964)	
21.12.1933 - s-a născut Dan Zamfirescu	24.12.1922 - s-a născut Victor Tornyopol (m. 1985)	27.12.1906 - s-a născut Emil Giurgiuca (m. 1992)	30.12.1826 - s-a născut Iancu Alecsandri (m. 1884)
21.12.1944 - s-a născut Liana Cozea	24.12.1933 - s-a născut Ion Țugu (m. 2002)	27.12.1944 - s-a născut Ștefania Plopeanu	30.12.1892 - s-a născut George Magheru (m. 1952)
21.12.1966 - a murit Valeriu Ciobanu (n. 1917)	24.12.1941 - s-a născut Ioan Alexandru (m. 2000)	27.12.1962 - a murit Erwin Wittstock (n. 1899)	30.12.1894 - s-a născut Al. Marcu (m. 1955)
21.12.1998 - a murit Dan Laurențiu (n. 1937)	24.12.1979 - a murit Ion Bălan (n. 1909)	27.12.1993 - a murit Manole Auneanu (n. 1935)	30.12.1894 - a murit Ion Păun-Pincio (n. 1868)
21.12.2002 - a murit Alexandru Spănu (n. 1943)	25.12.1901 - s-a născut Ion Stoia Udrea (m. 1977)	28.12.1941 - s-a născut Ioana Em. Petrescu (m. 1990)	30.12.1924 - s-a născut Traian Bălăceanu (m. 1993)
21.12.2005 - a murit Pericle Martinescu (n. 1911)	25.12.1901 - s-a născut Ion Stoia Udrea (m. 1977)	28.12.1951 - s-a născut Theodor Damian	30.12.1940 - a murit Maria Vodă-Căpușan
22.12.1898 - s-a născut Virgiliu Monda (m. 1991)	25.12.1919 - s-a născut Horia Deleanu (m. 1998)	28.12.2001 - a murit Ion Popa Argeșanu (n. 1941)	30.12.1975 - a murit Zoe Verbiceanu (n. 1893)
22.12.1918 - s-a născut Valentin Raus (m. 1994)	25.12.1927 - s-a născut Mihai Stoian (m. 2005)	29.12.1873 - s-a născut Ovid Densușianu (m. 1938)	30.12.1986 - a murit Ion Bănuță (n. 1914)
22.12.1928 - a murit Ioan Nădejde (n. 1854)	25.12.1963 - a murit, Tristan Tzara (n. 1896)	31.12.1842 - s-a născut Iacob Negruzzi (m. 1932)	
22.12.1944 - s-a născut Dan Mutașcu	25.12.2003 - a murit Valeriu Ioan Cecilia (n. 1923)	31.12.1889 - a murit Ion Creangă (n. 1839)	
22.12.1956 - a murit Nicolae Labiș (n. 1935)	26.12.1912 - s-a născut Neagu Rădulescu (m. 1972)	31.12.1919 - s-a născut Jean Grosu (m. 2007)	
22.12.1985 - a murit Constantin Ionciță (n. 1936)	26.12.1943 - a murit Gh. Proca (n. 1867)	31.12.1953 - a murit Mărgărita Miller-Verghy (n. 1865)	
23.12.1924 - s-a născut Ion Trandafir	26.12.1962 - a murit Radu Stanca (n. 1920)	31.12.1956 - a murit Eugen Herovanu (n. 1874)	
23.12.1948 - s-a născut Costin Mihai Banciu		31.12.1980 - a murit Ana Mășlea-Chirilă (n. 1938)	
		29.12.1949 - s-a născut Lucia Sav	
		29.12.1978 - a murit Franyó Zoltán (n. 1887)	31.12.2001 - a murit Ion Zamfirescu (n. 1907)

Abia în adolescență, la începutul anilor 1950, într-un București terorizat politic, am început să vreau să scriu.

Matei Călinescu

Fragment de jurnal

22 octombrie 2007

ÎN SFÎRȘIT, o veste încurajatoare în legătură cu publicarea în limba engleză a *Potretului lui M* (sub titlul, încă provizoriu, *Matthew's Enigma*). Joia trecută am primit un mesaj de la Janet R., care îmi spune că Indiana University Press ar fi interesată. Mai trebuie două referate externe pozitive, dar de vreme ce ea, directoarea editurii, a citit manuscrisul și a fost entuziasmată, cred că șansele sunt bune. Experiența cu agenta de la New York mi-a demonstrat că volumul n-ar fi fost potrivit pentru o editura comercială, chiar mică. La un moment dat, anul trecut, o astfel de editură chiar acceptase să publice cartea, dar și-a retras acordul după ce directorul s-a uitat mai îndeaproape la text: „overintellectualized” a fost verdictul. Măcar publicul restrâns căruia i se adresează o editură universitară poate citi fără să tresară o carte care mie mi se pare clară și directă (cum i s-a părut de altfel și lui Breon M., care a revăzut foarte atent traducerea engleză, și lui Scott S., și finalmente lui Janet R.). Oricum, țineam mult ca această carte să apară și în limba engleză, care era limba lui Matthew. Eu n-am putut s-o scriu decât în română — în limba în care dialoghez cu mine însumi —, deși multe din citatele din jurnalele mele despre cursul epilepsiei lui, care l-a ucis în 2003, au fost scrise în engleză și a trebuit să le traduc pentru a le introduce în *Portretul lui M*.

Despre tribulațiile lingvistice ale exilului am scris recent, la cererea lui Norman M., care îngrijește o antologie pe tema „scriitori români despre scris” pentru o editură universitară americană. Acest text nu e nelalocul lui în harababura de fragmente eterogene pe care o numesc *Un altfel de jurnal*.

Abia în adolescență, la începutul anilor 1950, într-un București terorizat politic, am început să vreau să scriu: îndemnul venea dintr-o dorință de autoexpresie, proprie acelei vârste. Am inaugurat atunci un soi de jurnal — cum nu ținusem ca în elev în clasele primare, când copiii sunt încurajați să aibă un jurnal, căruia să i se adreseze, la nevoie, ca unui prieten, „dragă jurnal, azi m-am înfîlțit cu...”. Era un jurnal fără date, făcut mai mult din vagi aforisme și din referințe codate care, după o vreme, deveneau ininteligibile chiar și pentru mine. Mai era și altceva: în psihoza colectivă a suspiciunii, generată de regimul represiv-stalinist, a ține un jurnal intim era — cum glumea răutăcios Paul Georgescu — „o formă de delațiune”. Cîți oameni nu fuseseră arestați pentru că numele lor figura în jurnalul intim al unui „dușman al poporului”, confiscat de către poliția secretă și folosit pentru a identifica alți „dușmani ai poporului” și pentru a construi scenarii cu spioni imperialiști și conspirații suprarealiste care duceau la noi întemnițări de nevinovați? Abstracțiile și codurile din acele caiete ale mele erau fără îndoială un reflex al fricii. Dar adevărul e că nu știam să scriu, pentru că, deși citeam mult, nu știam să citesc cum trebuie. Nu-mi dădeam seama cum scrierile care mă fascinau mă „ficcionalizau” tacit și pe mine ca cititor, cum îmi manipulau așteptările, cum mă făceau curios etc. La rîndu-mi, nu-mi puteam ficționaliza cititorul decât ca pe un *alter ego*: ceea ce făcea comunicarea propriu-zisă de prisos. Mă lasam hipnotizat de ce citeam, fără să bănuiesc că lectura hipnotică e dușmanul ascuns cel mai redutabil al scrisului. Atmosfera politică încuraja indirect lectura ca formă de evaziune dintr-un cotidian posomorît, amenințător, opac.

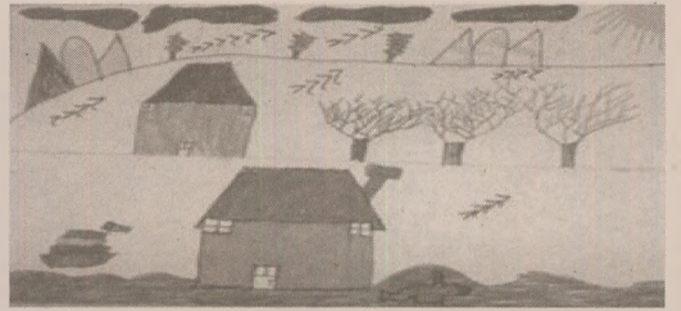
Într-un firziu, am început să citesc ceva mai bine — obligat și de faptul că, între timp, mi se ceruseră, de la *Gazeta literară*, pentru care lucram în tipografie ca tînar corector, recenzii despre cărți care nu-i ispiteau pe ceilalți colaboratori; obligat, mai apoi, și de numirea mea ca asistent la catedra de literatură comparată a Universității din București, în 1963, într-un moment

care anunța un „dezgheț” ideologic mai general. Am ajuns, ca cititor, pe căi ocolite, să intuiesc regulile nescrise și fluctuante ale scrisului și să înțeleg că, pentru a captura fie și o umbră de adevăr (acel „cuvînt ce exprimă adevărul”), un text literar nu trebuie să le respecte întocmai, dar nici să le ignore. Am înțeles, în cele din urmă, că arta scrisului și arta lecturii sunt gemene. A citi bine e a citi ca un scriitor și a scrie bine e a scrie ca un cititor bun — un cititor care e în stare, dacă se poate spune așa, să citească nu numai cartea, ci și... lectura, care izbuteste să atingă — cum? prin ce misterioasă tehnică interioară? — acea stare de grație pe care aș numi-o *atenție inspirată*.

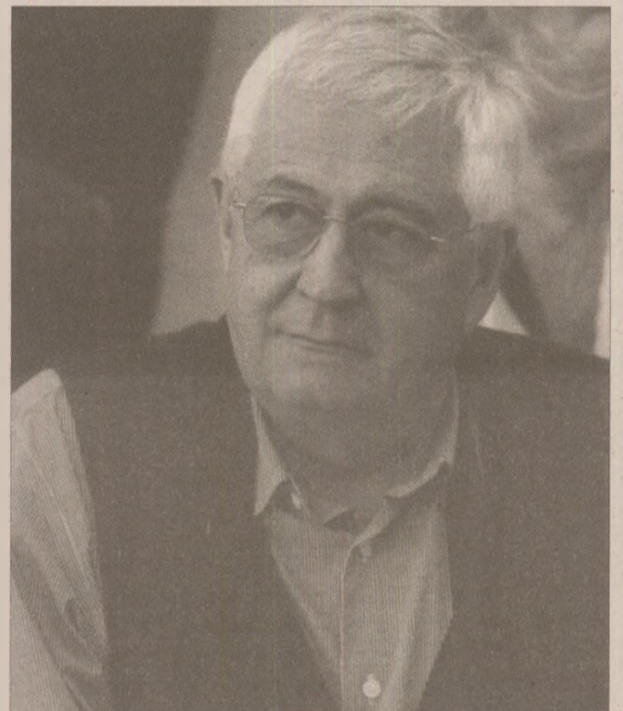
Cititorii buni tind să devină nici mai mult, nici mai puțin decît autori virtuali ai textului pe care-l parcurg. Ei se simt liberi, în imaginația lor, să rescrie acel text altfel, atunci cînd vad în el posibilități nefructificate, zone deschise, fascinante, dar lăsate neexplorate. Poate nu fără un sentiment de inovație (tot virtuală) de a fi „violentat”, prin lectură scormonitoare, textul în chestiune, acești cititori-scriitori devin membri de drept ai așa-numitei „republici a literelor”. Aș ilustra aceste afirmații printr-un citat dintr-o scrisoare a lui Henry James, care mi s-a întipărit în minte de îndată ce am citit-o, cu ani în urmă, în vreme ce lucram, în Statele Unite, la cartea mea *Rereading* (1993). *Maestrului* îi fusese trimisă spre examinare colegială o versiune timpurie, fragmentară, a romanului *Eleanor*, în curs de elaborare de prietena sa, d-na Humphrey Ward (1851-1920), autoare de mare succes în epocă. Henry James îi scrie, la 26 iulie 1899, că, citind manuscrisul ei, cedase „nevoii mele irezistibile de a mă întreba, subiectul fiind *dat*, în ce fel s-ar putea plasa cititorul mai bine în prezența lui. Dar, mare surpriză, iată că subiectul nu e în niciun fel «dat» — iată că eu pur și simplu, cu violență mutilatoare, l-am *furat*. Natura acestei violențe face din mine un *cititor* mizerabil de roman — încep ațit de repede, concomitent cu lectura, mai degrabă să scriu romanul *pentru mine însumi*, chiar înainte de a ști limpede despre ce vorba în el. Romanul pe care-l pot *doar* citi, nu-l pot citi deloc”. Cu alte cuvinte, James nu putea citi un roman doar lizibil (adică previzibil, mediocru), un roman care să nu-i ațite pofta de a-l „fura” și de a-l rescrie mental pentru sine, într-o versiune personală. Concluzia care se impune e paradoxală: un text doar „lizibil” devine, pentru cititorul serios, ilizibil! Evident, nu trebuie să fii Henry James ca să citești (ca om de „meserie”, dacă nu romancier măcar... critic literar) într-o manieră asemănătoare.

La eterna întrebare: „De ce scrii?” aș răspunde simplu: pentru că m-am îndrăgostit de lectură și pentru că, în timp, am învățat să citesc, inclusiv să „fur” textul citit și să-l rescriu mental. Alături de critica literară — în varianta ei universitară, începută în limba română și continuată în limba engleză, în Statele Unite, unde trăiesc din 1973 —, interesele mele de scriitor-cititor (ori *vice versa*) s-au îndreptat, mai ales în ultimele două decenii, după prăbușirea comunismului în România, „țara pierdută”, spre memorialistică. Iar amintirile mele se articulează — s-au articulat totdeauna — în limba română. Experiența exilului m-a făcut să-mi dau seama că Itaca e, pentru mine, o limbă — o mică insulă sfîncioasă, obscură între multe altele, în vasta geografie lingvistică a lumii. Deși citesc mai ales cărți în limba engleză sau, adeseori, în franceză, am regăsit limba pierdută, limba română — limbă secretă pentru cei în mijlocul cărora trăiesc acum —, spre deosebire de engleza în care mi-am scris studiile critice universitare din ultimele decenii, și-n care mi s-a părut totdeauna că n-aș putea deveni scriitor (deși de cîte ori îl citeam pe Joseph Conrad și mai ales pe Vladimir Nabokov mă simțeam ispitit să încerc).

Calea întoarsă spre limba română, după atîția ani de exil, nu e lipsită de un element paradoxal. Mulți scriitori români de orientare modernistă, față de care m-am simțit

literatură

totdeauna apropiat, au suferit din cauza limitelor pe care le impunea folosirea unei limbi de mică circulație și, implicit, raportarea la o cultură pe cît de recentă, pe ațit de marginală față de marile culturi europene occidentale. Pe vremea cînd era și el scriitor român, tînarul Eugène Ionesco declara în controversatul *Nu* (1934): „Mă jenez incomensurabil că sînt condamnat să rămîn o rudă săracă a intelectualității europene; faptul că nu sîntem decît trei sute de inși care ne batem capul cu ideile, cemeala și hîrtia, și încă prost, și că, neavînd cititori, ne citim între noi înșine constituie una din tristețile, din *malaises*-urile mele permanente”. Dar nu-i situația culturală a României de azi, de după o jumătate de secol de pustiire comunistă, încă și mai rea decît era în 1934? În chip ciudat, aș spune, viața literară românească din 2007, cel puțin ca atmosferă, nu se deosebește radical de cea din 1934; ba chiar, în anume privințe (mă gîndesc la conflictele ideologice de fond), asemanările sînt izbitoare, producînd un sentiment neliniștitor, de *déjà vu*. Dar în chip și mai ciudat, Itaca lingvistică din care am scris cîteva cărți și din care scriu chiar aceste rînduri, nu are legătură, sau are doar o legătură superficială, cu ceea ce se înțelege prin noțiunea de „viață literară”. Faptul de a scrie în românește de departe, de foarte departe, din altă lume, dacă nu chiar din Lumea Cealaltă (mai e nevoie să spun că lumea în care trăiesc a fost foarte multă vreme, pentru românii din România, Lumea Cealaltă?), mi se pare în același timp extraordinar și perfect normal. Între timp, am încercat să mă întorc de-a binelea în România, dar, după cîteva luni, mi-am dat seama că acolo sunt mai străin decît aici. Itaca mea rămîne o insulă într-o vastă geografie lingvistică și simbolică, în care mă întorc deseori și pe care o părăsesc mereu. Ulise, spun unele legende, după neuitatul *nostos* din *Odiseea*, n-ar fi rămas în Itaca.

Ar mai fi multe de adăugat, voi încerca să le rezum în puține cuvinte: a scrie într-o limbă exilată, destărată, diasporică — chiar dacă publici în țara unde ea e vorbită și unde ceea ce scrii nu trece neobservat — e, pînă la urmă, a scrie tot pentru tine, sau poate pentru cîteva prieteni, pe care-i imaginezi citindu-te în actul doar pe jumătate conștient al „ficcionalizării” cititorului care va fi înscris, volens-nolens, în text. Metafora cu Lumea Cealaltă rămîne valabilă, căci articolele și cărțile care-ți apar acolo vor fi percepute ca ale unui autor mort. Scrierile tale au acolo un statut de scrieri postume, iar vocea ta, vag auzită (dacă e auzită), e o voce *d'outre tombe*, de dincolo de mormînt. Vizitele tale anuale în țară, cu scopuri memoriale, sunt cumva ale unei fantome care-și face periodic apariția, o fantomă inofensivă, de care nu-i prea pasă nimănui. Mă întreb: dacă m-aș fi stabilit definitiv acolo, existența mea ar fi fost mai puțin fantomatică? Oare acest sentiment nedefinit, de a nu fi acolo mai mult decît o fantomă, a fost cel care m-a determinat în ultima instanță să părăsesc din nou și mereu Itaca? Chiar și cu prețul de a-mi lăsa umbra acolo, ca-ntr-o nouă versiune a lui Peter Schlemihl din povestea periodic recitită-rescrisă a lui Adalbert von Chamisso? ■

istorie literară

PAȘOPTIST tipic în ceea ce privește biografia și etapele existenței, Ion Ghica se deosebește profund de toți colegii săi de generație prin câteva trăsături specifice: e singurul scriitor important ieșit din marea aristocrație (strănepot și nepot de domn), nutriend astfel aspirații legitime la cele mai înalte poziții în stat, inclusiv la domnie; e singurul pașoptist care a manifestat o vocație puternică pentru științele exacte, obținând diploma de inginer la una dintre cele mai prestigioase școli superioare din Europa și stăpînind ca specialist matematica, fizica, științele naturii. Viața sa, desfășurată exclusiv în mediu aristocratic, a urmat însă o schemă pașoptistă: dascăli greci în copilărie, studii la Paris, activitate culturală și de pregătire a Revoluției, rol proeminent la 1848, luptător pentru Unire, om politic important pînă la vârsta de 55 de ani (a fost de câteva ori prim-ministru), apoi final al vieții în plină glorie socială și culturală (director al Teatrului Național, ministru al țării la Londra, membru al Academiei). E evident paralelismul cu destinul celui mai bun prieten al său moldovean, Alecsandri.

Numai că, spre deosebire nu doar de Alecsandri, ci și de toți ceilalți pașoptiști, intrarea lui Ghica în literatură se produce într-un mod neobișnuit; fără să fi scris nimic semnificativ pînă la 63 de ani, Ghica se impune cu un talent de neașteptată forță la o vîrstă cînd alții au spus de mult ceea ce aveau de spus. O încercare modestă de roman, datînd de prin 1849 (*Istoria lui Alecu Șoricescu*) ori portretele și descrierile din *Convorbiri economice* nu se compară nici pe departe cu proza cuprinsă în *Scrisori către Vasile Alecsandri*, operă de senectute (primele scrisori datează din 1879, ultimele din 1892), surpriză de mari proporții pentru literatura noastră. Apariția tardivă a acestui notabil talent prozastic uimește la fel de mult ca și siguranța scriiturii la un om care își face atît de tîrziu debutul ca scriitor.

Atmosfera de la „Convorbiri literare“, revistă unde memorialistica devenise principala specie cultivată, suscitase o stare de emulație printre toți colaboratorii. Proabil că însuși Alecsandri, promotor consecvent al memorialisticii proprii și străine, a avut un rol în declanșarea mecanismului ce avea să facă din Ghica un mare prozator. Dar Ghica îi depășește rapid pe toți cei care, în jurul său, se îndeletniceau cu așternerea pe hîrtie a amintirilor: alături de *Amintiri din copilărie*, compuse în aproximativ aceeași perioadă de un prozator născut la punctul opus al scării sociale, în anonimul țărănesc cel mai adînc, *Scrisori către Vasile Alecsandri* marchează apogeul memorialisticii de secol XIX.

Debutantul sexagenar a păstrat ticuri și ciudațenii care atestă pe cel ajuns tîrziu la literatură. Există la autorul nostru pomirea iritantă de a da mereu lecții, de a-l instrui pe cititor, de a-i împărtăși acestuia adevăruri științifice. Rezultatul este o mare cantitate de pagini indigeste, cu prelegeri plicticoase de istorie ori de economie politică, de platitudini asupra „progresului societății“. Inginerul Ion Ghica filozofează adesea în spirit pozitivist sau povestește, pedestru, istoria recentă a Principatelor. Uneori, asemenea pagini covîrșesc restul — și atunci avem a face cu bucăți eșuate (precum *Liberării de altădată. Din timpuri*), din fericire, asemenea compuneri ideologice rămîn minoritare în raport cu ansamblul.

De cele mai multe ori, Ghica iese cu abilitate din capcana în care singur s-a băgat, adică din discursul soporific despre politică și despre progres: la el, literatura pîndește întotdeauna după colț, sub cele mai neașteptate forme. Marea sa carte începe, după tipicul scientist, cu o nesfîrșită *Introducere*, povestire istorică unei interesante, dar iremediabil anostă; deosebit însă, prelegerea savantului se întinde pentru a relata întîmplarea tragi-comică a unui țaran oltean, Niculae, ajuns pe la începutul secolului mare ban în urma unei întîmplări neverosimile petrecute la Stambul, povestită savuros de prozatorul intrat brusc în scenă. E vorba de dialogul, evident inventat,

Esingurul pașoptist care a manifestat o vocație puternică pentru științele exacte, obținînd diploma de inginer la una dintre cele mai prestigioase școli superioare din Europa.

Print și inginer

dintre Niculae și prietenul său turc, devenit între timp vizir:

—Dacă e așa —îi zice vizirul — spune-mi ce este mai mare acolo la voi? A ceea voi să fii.

—Apoi, deh! Mai mare decît toți la noi este vodă, răspunde Niculae.

—Vezi, asta o să fie cam cu greu. Dar spune-mi, după domn ce vine?

—Cine să vie? Vine mitropolit, răspunde Niculae.

—Ei bine, mitropolit să fii! și ia condeii să scrie. Niculae, speriat că vrea turcu să-l facă mitropolit, sare strigînd:

—Stai, Mustafa, nu scrie, că eu am nevastă și copii, păcatele mele! Acolo nu e ca la voi, mitropolit trebuie să fie călugăr și achiereu. Cum o să-mi las eu nevasta, să mă duc să mă călugăresc? Nu fac una ca asta o dată cu capu.

—Dar după mitropolit ce vine, întrebă iar Mustafa.

—După mitropolit, boier mai mare este banul cel mare.

—Ban mare fii, dar!“

Ceva mai departe, *Introducere* se întrerupe din nou în chip fericit, pentru a relata întîmplarea hazlie petrecută între marele logofăt Costache Sturza și grecoșorul Căminarache, devenit ocazional vice-consul al Greciei, întîmplare în urma căreia relațiile dintre Moldova și Grecia au fost pe punctul de a se rupe. Împins de un instinct salvator, Ghica face din astfel de alunecări neprevăzute metoda însăși a scrisului său.

Treptat, prozatorul nu ezită să adopte maniera „parantezelor continui“, adică a divagației neîntrerupte, fără fir conducător perceptibil. Deriva aparentă, lăsarea în voia inspirației momentane devin marca stilului lui Ghica. El ajunge să o domine cu atîta siguranță, încît senzația de improvizație este totală.

Scrisoarea *Teodor Diamant*, datînd din octombrie 1883, moment de maximă perfecțiune stilistică a memorialistului, își propunea, după titlu, să evoce bizara figură a primului socialist utopic român. Scrisoarea începe însă cu descrierea stațiunii termale Brighton, agrementată de considerații asupra caracterului englezilor; continuă cu întîmplarea amuzantă a unui pașnic burghez parizian, Hyacinthe, care ajunge să se creadă asasin; urmează portretul unui notar de sat, Bulamac, bolnav de mania grandorii; apoi tabloul schițat cu o vioiciune extraordinară al băjeniei boierilor la 1828, de spaima venirii turcilor („Cînd era soarele de-o suliță, ajunsesem la Pociovaliște; făcusem aproape o poștă. Poposisem dinaintea hanului. Cît vedeai cu ochii, cîmpul era acoperit cu trăsuri; în mijlocul fiecăruia pîlc se ridica cite un foc mare, cu flacăra pînă la cer, ocolit de feciori, de vizitii, de rîndași și de chirigii stînd pe vine, pe lingă căldările de mămăligă. Boierii și cocoanele dormeau prin calești și prin căruțe. Dimineața ne urmam drumul, care mai de care s-apuce înainte“). Abia în ultimele pagini ale întinsei scrisori apare în sfîrșit și Teodor Diamant, beneficiar al unui portret memorabil: tînar boier, în viltoarea bejeniei, el nu făcea altceva, decît să predice egalitarismul, student strălucit la Paris, îl îndruma pe Ghica, aflat atunci în capitala Franței. Reformator-martir întors în Valahia, moare prematur. Sub pretextul evocării lui Diamant, o întregă epocă iese din negura trecutului.

Ghica nu-și gasește de la început formula prozastică, dar o intuiește destul de repede. Pînă la perfecțiunea din *Teodor Diamant*, el exersează prin compuneri ceva mai șovăielnice. În prima scrisoare din volum,

Clucerul Alecu Gheorghiescu (datată mai 1879), evocarea unui episod din deceniul trei al secolului e pusă în gura fantasmagoricului personaj Niculae Păunel, pe care memorialistul îl întîlnește, providențial, într-o noapte, în tren și care, spre încîntarea lui Ghica, îi povestește acestuia o întîmplare din propria copilărie a scriitorului. A doua scrisoare, *Polcovnicul Ioniță Ceganu* (din iulie același an, 1879), plasează de astă dată povestirea în gura unui prieten mai vîrstnic al lui Ghica. Saltul se produce o dată cu a treia scrisoare, *Din vremea lui Caragea* (noiembrie 1879): extraordinara descriere a ciumei, apoi a nunțiilor în cascadă de după potolirea molime, descrierea moravurilor aristocrației spre finalul domniilor fanariote sunt de acum asumate direct de naratorul care nu mai recurge la voci intermediare.

Vasta lume a lui Ion Ghica, de aparențe dezordonate, cu imagini caleidoscopice din Valahia, Moldova, Paris, Constantinopol, Samos, alte insule grecești, Anglia etc. reprezintă cea mai completă figurare a primei jumătăți a secolului al XIX-lea din memorialistica noastră. Chiar dacă autorul relatează scene pe care doar le-a auzit povestite de alții, din moment ce atunci încă nu se născuse (de exemplu ciurma lui Caragea ori decizia marilor boieri, la 1800, de a face apel la Napoleon pentru eliberarea Valahiei), forța evocatoare rămîne aceeași cu cea din scenele trăite de Ghica însuși la maturitate. Această lume imensă, acest „muzeu de ceară“ al primei jumătăți a secolului al XIX-lea se construiește pe două coordonate prezente în aproape oricare paragraf din *Scrisori*: inginerul Ion Ghica și aristocratul Ion Ghica își împart în mod egal textul. Uneori, ei își dau întîlnire în punctele cruciale ale narațiunii. Inginerul aristocrat comandă redactarea scrisorilor.

Ca inginer, Ghica a compus un text care se construiește pe o schemă de veracitate istorică. Memorialistul vrea să povestească ceea ce crede el că a fost istoria „adevărată“ a Principatelor pînă la înfăptuirea Unirii. De aceea, privește lumea din jur prin prisma faptelor materiale, verificabile.

Doar astfel ne explicăm marea cantitate de Istorie, cu majusculă, cuprinsă în *Scrisori*. Din ele aflăm organizarea socială a Țărilor Române, aventurile politice prin care ele au trecut, care erau clasele sociale și raporturile dintre ele; apoi, cum se îmbrăcau și cum locuiau boierii, cum se distrau, cum arătau Bucureștii revăzuți mahala cu mahala, ce însemna un palat boieresc în exterior și în interior — totul surprins de un ochi exact, evaluator al dimensiunilor și al prețurilor. Ghica aruncă asupra realității o privire de savant. Nimic nu e mai convingător în ochii lui decît compararea cifrelor din diverse locuri și epoci, deoarece asemenea argumente se adresează rațiunii, nu sentimentelor.

Perceperea lumii sub semnul materialității ei are însă și efecte literare benefice: memoria detaliului material acționează asupra lui Ghica precum un drog și îl fac să reinvie lumea dispărută doar prin culorile, formele și mirosurile înregistrate cîndva și reținute, după ani de zile, de o memorie multiplă și perfectă. Cînd refacă o scenă petrecută cu decenii în urmă, Ghica pornește de la o frază memorată, de la o imagine neașteptată, de la o figură pitorească. Pregația memoriei sale îl ajută pe inginer să se transforme în scriitor.

Galeria imensă de portrete îl farmecă pînă astăzi pe cititorul lui Ghica. În cele mai realizate dintre ele, prozatorul reține vestimentația eroului, mereu potrivită cu figura lui, întotdeauna elocventă pentru

poziția socială, pentru caracterul, ba chiar pentru starea lui de spirit. În prima scrisoare din 1879, unchiul scriitorului, recent-numitul domnitor Grigore Ghica, e trezit în mijlocul nopții și are un aer dezorientat („Grigorie vodă Ghica era un om măruntel, barba potrivită în apărătoare și cântă, mai mult roșie decît galbenă, mustațile roșii trase în jos și despărțite sub nas prin două-trei muchi de brici, ras pe obraz pe lângă barbă; ochii vii, glas răstit și gros. Cînd am intrat în iatac la vodă, era șapte ceasuri, sau, cum s-ar zice astăzi, o oră după miezul nopții. Vodă era cu ghicelic de noapte pe cap și cu o scurteică lungă de pambriu verde, îmblănită cu pacea de samur; o faclie galbenă ardea într-un sfeșnic mare de argint dinaintea icoanelor” — Clucerul Alecu Gheorghiescu). Peste cîtiva ani, aflat în culmea gloriei și convins că va mai domni încă multă vreme de acum încolo, același personaj parcă e altul:

„În sala de bal, vodă, îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la brîu, ședea în mijlocul sofalei între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu funda albă cam pe frunte și cu miinile încleștate la ceafă. La dreapta și la stînga ședeau cele șase beizadele șir” — Un bal la curte în 1827.

În lumea dubioasă și amestecată din jurul aristocraților, pasta descrierii se îngroașă pînă la caricatură. Cel mai bogat bucureștean de la 1800, Băltărețu, un soi de Gobseck dîmbovițean, chemat de boierii care priveau cu speranță spre Napoleon, avea aerul unui fel de „boier cu ceacășiri și cizme roșii, cu o giubea soioasă îmblănită cu nafé și în cap cu un ișlic în patru colțuri; degetele boierului erau pline de inele de rubin, de smarald și de diamant. Era așteptat la sfatul boieresc, și de la dînsul depindea realizarea cugetărilor patriotice ale boierilor” (Băltărețu). Prietenul său, „prințipul Zamfir”, urcă și mai sus pe treapta nebuniei vestimentare, semn sigur al nebuniei pur și simplu:

„Gros la burtă, alb și rumen la față și cu mustațile rase; purta pantaloni de nanchin galben cu capac, băgați în cizme unguerești cu pinteni, jiletcă vîrgată, frac cafeniu cu bumbi de metal cu pajură împărătească, cravată roșie de pambriu, în care îi intra bărbia cu totul pînă la gură. Din buzunarele jiletcei ațirau d-o parte și de alta, zornăind, două lanțuri groase de chei și peceți multime” (Băltărețu).

Scrisorile lui Ghica sunt pline de apariții umane variate, de la domnitori, mari boieri și personalități istorice la oameni din popor, figuri anonime. Mulți dintre aceștia nu au nume, se ivesc o singură dată, într-o unică scenă, dar nu se mai șterg din mintea cititorului. Capacitatea lui Ghica de a umple uriașa pînză a vremii cu siluete secundare și episodice, răsărite o singură dată din întunericul în care vor reintra imediat, e admirabilă și poate fi comparată doar cu cea a lui Ion Creangă, autor, în exact

aceiași ani, al unui fastuos șir de mici personaje, toate „indimenticabile”.

Aristocratul Ion Ghica împarte cu inginerul spiritul textului. Observăm, mai întîi, un aristocratism afișat: scriitorul se plasează pe el însuși, spontan, în vârful piramidei sociale, comentează de pe picior de egalitate sau privește de sus marile familii boierești; numele proprii prezente în *Scrisori*, ca persoane cunoscute sau apropiate prozatorului, formează cel mai complet Gotha românesc. Față de toți ceilalți oameni întîlniți pe parcursul vieții sale, Ghica manifestă dispreț, îngăduință sau comiserățione — chiar și în cazul unor buni prieteni ca Bălcescu, Alexandrescu ori Filimon, mari scriitori, dar nu și mari boieri. Un sentiment țepăn al ierarhiei (în vârful căreia se află el însuși) stăpînește orice apreciere făcută de Ghica. De aceea, singurele pagini de-a dreptul neinspirate sunt cele consacrate exercițiilor de auto-admirație (precum în *Liberalii de altădată*, *O pagină de istorie* etc.). Dacă ar fi să-l credem pe cuvînt, Ghica era prietenul cel mai pur și mai dezinteresat, patriotul cel mai lucid, omul care, toată viața, n-a spus nici o minciună. Asemenea enormități Ghica i le debitează lui Alecsandri — alt bolnav de infatuare, plin de fumuri aristocratice: în astfel de binom, cei doi nu puteau să nu fie absolut de acord.

Dar aristocratismul funciar al prozatorului atinge și resorturi adînci, cu semnificații literare. Din moștenirea sa aristocratică, Ghica a dobîndit o mare capacitate de detașare, de abstragere față de faptele povestite, capacitate care — tradusă scriptic — oferă aerul inimitabil al *Scrisorilor*. O tragedie (ciuma lui Caragea) se învecinează cu o sărbătoare (nunta în epoca fanariotă), gloria unui personaj e urmată de moartea lui neașteptată, totul agrementat cu un *bon mot* ori cu o anecdotă povestită cu haz de omul de lume. Ghica construiește anumite scrisori doar de dragul poantei finale (precum cea care îl are drept erou pe Saint-Marc de Girardin, *Generalul Coletti la 1835*). Oralitatea nativă a prozatorului iese în prim-plan mai ales cînd interpretează anecdote, comportîndu-se ca un perfect *causeur*.

Cea mai profundă notă aristocratică din scrisul lui Ghica e data de un acut sentiment al timpului, care reprezintă muzica de fond a *Scrisorilor*. După ce și-a petrecut întreaga viață în vârful piramidei sociale, cunoscînd personal principalele figuri ale secolului al XIX-lea românesc și contribuind el însuși la construirea istoriei noastre, Ghica își scrie singura operă importantă la bătrînețe, realizînd faptul că nimic nu e durabil pe lume și că timpul nivelează iremediabil totul. Senzația inutilității se insinuează fără voia autorului în mai toate scrisorile. Supraviețuind mării și decăderii instituțiilor, a imperiilor și a oamenilor, memorialistul adoptă finalmente postura ducelui de Saint-Simon. Ca și la marele memorialist din secolul al XVIII-lea, antipatiile lui Ghica rămîn la fel de vii și după trecerea unei jumătăți de veac, dar, tot ca la Saint-Simon, auzim pînă la urmă doar muzica gravă a Timpului. Finalurile multor scrisori marchează punctul stilistic cel mai înalt al bucății:

„Pe la unsprezece ceasuri, imbulzeala era mare la scară, tot și toate își căutau blanele, își strigau feciori și trăsurile, înaintînd la scară fiecare cu masalagiul său după rang. Stradele se luminau în toate direcțiunile și, pe cînd începuse cocoșii a cînta de miezul nopții, orașul București reintra în tăcerea și în întunericul său de toate serile” (Un bal la curte în 1827).

„Nu am cunoscut un om mai blînd, mai modest și mai devotat decît dînsul. Filantrop și umanitar, era din neamul acelor din cari au ieșit apostolii, martirii și sfinții. O fi avînd el oare o piatră pe mormînt?” (Teodor Diamant);

„Modest pînă a roși, cînd auzea laude pentru scrierile lui, n-a bănuț niciodată că era un scriitor de mare merit. Literatura a pierdut în el pe unul din luferii săi” (Filimon, în *Școala acum 50 de ani*);

„Moșii cari dau astăzi cinci și șase mii de galbeni pe an, le-a luat Băltărețu de la mezat, la Cochii Vechi, pe trei și patru mii de lei, galbenul valorînd șapte lei. Unde e astăzi averea Băltărețului? Nimeni nu

istorie literară

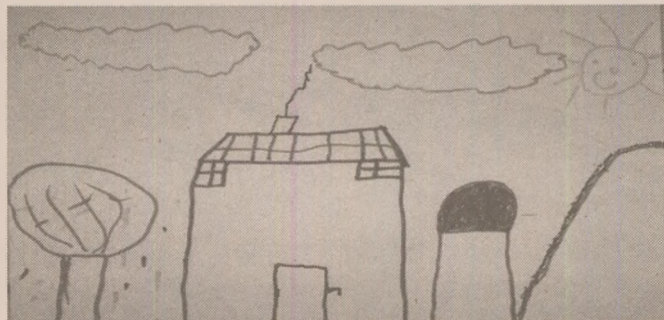
știe” (Băltărețu).

Moștenirea pur literară a lui Ion Ghica se reduce la cîteva capodopere (*Din vremea lui Caragea*, *Școala acum 50 de ani*, *O călătorie de la București la Iași* și alte cîteva), unde evocarea unui trecut deja extrem de depărtat se produce cu distanțarea marcată a naratorului față de lumea pusă în scenă. Există chiar și o scrisoare-novelă, în care prozatorul, fără să renunțe la principiul său — adică la evocarea unui episod semnificativ din trecut —, oferă cititorului o aură de imaginar asumat. *Băltărețu*, capodoperă între capodopere, posedă toate ingredientele bine dozate ale scriiturii lui Ghica: descrierea Bucureștilor la începutul secolului al XIX-lea, surprinderea unui moment crucial din istoria națională (apelul boierilor români către Napoleon Bonaparte), schițarea citorva portrete memorabile (domnitorul isteric Mavrogheni, „prințipul Zamfir”, Manea Nebunul, alături de alte personaje episodice). Este vorba însă de o scenă petrecută cu mult timp înainte de nașterea scriitorului, iar Ghica ne oferă indirect cu acest prilej secretul artei sale: indiferent cînd aceasta s-a petrecut, a relata întotdeauna întîmplarea ca martor ocular, oferînd „garanții materiale” palpabile pentru veracitatea celor spuse. Dialogul savuros dintre personaje, realizat într-o limbă de epocă perfect stilizată, apropie și mai mult *Băltărețu* de lumea nuvelei. Descrierea suculentă a obiectelor și a veșmintelor, anecdota tragicomică despre eroul amenințat de domnitor că va fi azvîrlit din Turnul Colței, atmosfera bucureșteană apăsătoare, tipică unei țări aflate în punctul cel mai jos al decăderii sale istorice, finalul superior-blazat („...Unde e astăzi averea Băltărețului...”), fac din aceste pagini o mostră de proză superioară, dîncolo de timp, la nivelul celei mai înalte arte a secolului XIX.

O semnificație neașteptată a operei lui Ghica apare doar astăzi, la mai mult de un secol de la scrierea ei, după ce timpul a sedimentat și selectat informația adusă de autor. Observăm cu surprindere că imaginarul nostru privitor la prima jumătate a secolului romantic a ajuns condiționat direct de *Scrisorile* lui Ghica și pare a descinde direct din ele. Cînd reconstituim mintal o scenă petrecută în Principate înainte de Revoluția de la 1848, o facem apelînd la urmele lasate în subconștientul nostru de paginile lui Ghica.

Desigur, literatura, adică fantezia, a impus dintotdeauna realitatea secundă creată de ea drept realitate istorică — fapt verificat de nenumărate ori în cazul scriitorilor celebri. Ion Ghica a prezentat pe larg și sistematic istoria Principatelor din prima jumătate a secolului, istorie ce defilează în fața cititorului cu o strivitoare bogăție de detalii. A spune că toate acestea nu rămîn la nivelul documentului, ci devin text literar, e prea vag; autorul are intuiția superioară de a alege — din uriașa cantitate de fapte înregistrate de memoria sa — doar pe cele cu potențială semnificație literară. Ceea ce Ghica relatează cu toată seriozitatea drept eveniment autentic (implicînd deseori personaje reale, scene întîmplute cu adevărat) e aproape întotdeauna modelat de fantezia prozatorului. Acesta nu minte în mod deliberat, căci sensul întîmplării e descifrat cu exactitate; numai că puținele procente de fantezie introduse de Ghica sunt cele care produc farmecul istoriei. Fără acea mică tușă de invenție, relatarea ar fi fost exactă, dar anostă. Povestită de scriitor cu adaosuri proprii, ea devine memorabilă. În acest spațiu îngust dintre istoria verificabilă prin alte surse și istoria relatată în stil propriu se desfășoară toată arta lui Ion Ghica.

Tradiția literară l-a calificat pe „marele duce”, pe Saint-Simon, drept *grincheux*. Epitetul i se potrivește ca o mînușă și lui Ghica, personaj turbulent și mai degrabă antipatic în timpul vieții sale politice, dar scriitor de mare clasă la bătrînețe, cînd s-a apucat să-și descrie contemporanii dispăruți, fixînd pentru eternitate imaginea unei lumi frămîntate, dominate de incertitudini, aspirînd spre lumină și pacea pe care doar autorul le mai apucase.

i n e d i t

În numărul 37/2008, **România literară** a publicat, cu generozitate, a doua parte a unui interviu cu doamna academician Zoe Dumitrescu-Buşulenga, realizat în toamna lui 2005. Cea care avea să devină *Maica Benedicta* fusese de acord cu înregistrarea pe bandă a povestirii autobiografice. Din păcate, nu am ajuns să imprimăm decât o scurtă parte a bogatelor amintiri, presărate cu configurări de portrete care mai de care mai interesante și mai vii. Memoria ei fabuloasă recompunea atmosfera timpului interbelic în care s-a format, începând cu momentele luminoase, calde, pline de haz ale copilăriei. În 2006, Zoe Dumitrescu-Buşulenga-Benedicta avea să treacă în veșnicie. Regretul imens pentru pierderea irevocabilă a mărturiei unei vieți întru totul alese — cea a doamnei academician Zoe Dumitrescu-Buşulenga-Benedicta — ne va urmări întotdeauna. Nimeni, niciodată, nu va mai putea evoca, prin detalii atât de revelatoare, printr-un farmec deosebit al povestirii, un parcurs biografic și spiritual unic.

Vă prezentăm, în transcriere, ultimul episod din înregistrarea amintită.

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA — Eu am fost un copil foarte bolnav, foarte bolnăvicios. Am avut toate bolile copilăriei. Aveam doctorii mei. Mi-aduc aminte, aveam un doctor bătrân, evreu, doctorul Șoru. Un om admirabil. Care venea cu cupeul. Pe vremea aceea, doctorul venea cu gentuța de instrumente și cu cupeul. Și, în ciuda bolilor care îi îngrozeau pe părinții mei — săracii, eram singurul lor copil!, tata atâta mă dorise că era întotdeauna disperat când mă îmbolnăveam; de la trei ani am început cu tuse măgărească, patru — pojar, cinci — scarlatină, șase — angina difterică și așa am ținut-o tot timpul —, în vremea acelor boli, în mine se coceau niște lucruri, se melanjau, se...

TEODORA STANCIU — ... se plămădeau...

— ... da, se îngemănau, în același timp. De pildă, gustul sărbătorii. Gustul sărbătorii mă ajuta să trec peste aceste perioade negre. Pentru mine, Crăciunul și Sfântul Nicolae erau sărbători nemaipomenite. Pe tata îl chema Nicolae, patronul casei noastre era Sfântul Nicolae și mătușile noastre și bunicile veneau și ne-aduceau tot felul de cadouri. Și mama lăsa ușa la sobă deschisă, eu aveam pătuțul spre sobă, pantofeii erau lângă sobă, auzeam eu niște fâșâit de hârtie pe sus, pe scara interioară, dar mă gândeam că o fi Sfântul Nicolae din sobă. Totdeauna găseam niște cadouri admirabile de la mătuși, mai ales de la cea de-a treia, Elvira, care era foarte generoasă. Ea mi-aducea tot felul de jucării: mobilă de păpuși, case de păpuși. Se făceau pe vremea aceea niște jucării nemaipomenite, fermecătoare!

— Cu mai multă imaginație!

era un glob care mă fascina, era multicolor și culorile erau ușor transparente, prin sticlute care imitau vitraliile. Și aveau niște culori superbe!

Zoe Dumitrescu-Buşulenga:

„În copilărie, pomul de Crăciun era pentru mine sacru”

— Într-adevăr, erau o frumusețe! De Crăciun, Pomul era pentru mine sacru. Acolo am avut sentimentul sacralului. Știind că Mântuitorul s-a născut, bineînțeles dedesubt era o creșă (scena Nașterii Mântuitorului) și eu aveam un fel de... de extaz, un fel de... spaimă admirativă, fericită. Și am și făcut o ispravă într-o zi, fiindcă pomul se punea în salon. Pomul era foarte mare, salonul înalt și elegant, cu covoare de Beauvais și cu mobilă Louis XVI — ce s-o fi ales de ele, nu mai știu! —, oglinzi venețiene. Acest salon se închidea după ce se omna Pomul, căci sobele de faianță, de salon, albe, nu trebuiau încinse foarte mult, pentru că se mai și stricau. Și eu eram tot timpul cu mintea acolo. De la mine, de jos — salonul era sus, în dreapta, pe scară. Într-o zi, mi-am spus că nu se poate, trebuie să mă duc să văd, e globul acela... Era un glob care mă fascina, era multicolor și culorile erau ușor transparente, prin sticlute care imitau vitraliile. Și aveau niște culori superbe! Mi-am luat inima în dinți și m-am suit pe scări, două rânduri de scări: o dată în sus, a doua oară în sus și am deschis. Era deschis! Și am intrat. Am fost fericită! Și am ridicat mânuța și am vrut să ajung la glob și am tras pomul care a căzut peste mine. Și am ieșit. Am închis ușa, lovită, prăpadită. M-am bagat în pat și m-am îmbolnăvit de amărăciune. Și atunci eram tot așa de hipersensibilă ca și acum! Și nu știau ce s-a întâmplat cu mine, că n-au intrat vreo două-trei zile în salon. Iar când s-au dus și au văzut isprava... și-au dat seama că din pricina asta sunt bolnavă.

Dar, va spun, aveau sărbătorile o priză asupra mea extraordinară! Le trăiam cum nu mai trăim astăzi, cum nu mai trăiesc astăzi nici eu... Trăiesc cu rațiunea și cu spiritul, dar sentimental, afectiv, nu mai am arderea aceea a inimii. Iar mai interesant e că noaptea mă ridicam în pățuc. Uneori îmi făceau un brăduț la mine în cameră. Și mă uitam noaptea, firește iarna sunt curenți de căldură în casă, iar globurile se mai mișcă puțin. Eu eram convinsă că sunt îngerașii care mișcă globurile. Și aveam o dragoste de îngeri și o sete de îngeri și o credință că sunt îngerașii! Iar când am fost bolnavă de scarlatină și era foarte grav, era să mor, am visat un vis cu îngeri. Și m-am sculat, m-am ridicat în piciorușe și am spus:

„- Mamă, mamă, ține-mă, eu vreau să zbor!

- Ce ai, mamă dragă, ce s-a întâmplat?

- Vreau să zbor! Am visat un vis cu îngerașii și ei zburau și zburam și eu! Aveam un fel de aripi, vreau și eu să zbor cu îngerașii!”

Mama s-a uitat așa de disperată la mine, a crezut că mor. Dar nu. A fost spre binele meu acel vis.

Pe de altă parte, plictisindu-mă de atâta boală, învățasem să citesc, singură, singură! Și știți după ce? După ziarul *Universul*! Ziarul *Universul* circula atunci foarte mult. De la majuscule am început să citesc. Și am început să citesc așa de bine, încât după câteva luni de zile citeam foiletonul. Primul foileton din *Universul*. Și care credeți că era? O fi și asta treabă de destin? *Jane Eyre* al lui Charlotte Brönte, despre care aveam să scriu peste 60 de ani. (Râde cu poftă)

— A fost un semn al destinului, într-adevăr. Și când au aflat părinții dvs. că știți să citiți?

— Mama a descoperit. Era cu mine în tren și mergeam

la Mărășești. Cu o stație înainte de Mărășești, la Gugești, am început să spun pe litere: g, u, g, e, ș, t, i... Mama m-a întrebat de unde știu, căci ai mei nu știau că știu să citesc. Am învățat singură. Și atunci tatăl meu, care voia să mă facă cu orice preț un geniu, numai că eu așa îl dezamăgeam!, voia să mă pună să recit în fața musafirilor, a prietenilor. Și eu eram timidă, îngrozitor de timidă. Și mă împiedecam, uitam și ... tata spunea „Iar m-a făcut de răs! (râde) Iar m-a făcut de răs!” Și a început, de fapt amândoi au început să lucreze cu mine. Tata cu o anumită direcție. Mama, tot la imboldul lui taică-meu, mi-a pus în mână pe Eminescu, ediții pentru copii, Sadoveanu. Mama era filolog, fusese studenta lui Densușianu, și biblioteca noastră era foarte mare și foarte bună. Mama avea biblioteca ei de literatură română și franceză, tata avea biblioteca lui de jurist. Deci și română, și franceză, dar și filosofie. Atunci, treptat, treptat, au început să-mi facă mie bibliotecă. Iar mama avea toată opera lui Sadoveanu, fiindcă, în vremea aceea, în fiecare an, Sadoveanu scotea o carte. Ceea ce era, pentru mine, o bucurie deosebită. Și erau anii, poate, ai operei lui celei mai plăcute, mai accesibile.

Între timp am intrat la școală, la maici, la Pitar Moș. Nu mi-a plăcut școala defel! Cum nu-mi place nici acum! Nu mi-a plăcut niciodată! Mă întrebau toți: „Ce vrei să te faci când o să fii mare?” „Orice vreau să mă fac, numai profesoară nu!” răspundeam. Profesoară am fost! Pe de altă parte, îmi spuneau unii: „Unde ai vrea să stai când o să fii mare?” „Oriunde, numai pe Calea Griviței nu!” Și acolo am stat aproape toată viața! (râde din nou)

— Formidabil! Probabil alt semn al destinului.

— Da, sunt niște chestii! Am vrut să fac muzică și nu s-a putut. La 18 ani m-am îmbolnăvit de plămâni și gata, s-a dus muzica!

Deci am intrat la maici. Cu franceza nu mi-a fost greu, pentru că în casa noastră se vorbea franceză în mod curent. Venise de la Paris și Tante Sofia, sora mai mică a mamei, care-și făcuse la Sorbona doctoratul cu Mario Rocques'. Și se vorbea la noi francezește curent. Cu germana a fost mai greu, pentru că am învățat să scriu mai întâi cu litere gotice, de aceea scriu așa de urât până acum. Atunci se scria nemțește gotic. N-a fost foarte ușor. Bineînțeles, gramatică masiv, și la franceză, și la germană. Era bine că am învățat gramatica la maici, pentru că la liceu, după aceea, eram cea mai bună elevă la franceză, la doamna Pogoneanu, care era absolventă de École Normale de Sèvres. Elle était normalienne!

— Și exigentă!

— Da. Eram cea mai bună la ea, deși era foarte exigentă! Aveam toți această superioritate a stăpânirii foarte bune a gramaticii, chiar dacă știusem francezește așa cum vorbește toată lumea! Bon!

Întâi m-am adaptat greu la școală, la maici. Mi-aduc aminte de Maica Edwine, draga de ea! Era maica de germană. Ele aveau plastroanele acelea albe, apretate foarte tare. Și mie mi se făcea rău aproape în fiecare zi. Și ea mă scotea afară și mă lua cu capul pe pieptul ei: „Was hast du, Mein Kind?” Iar eu răspundeam „Ich weiss nicht, ich fühle so...”. Și mă lua în grădina și-mi spunea tot felul de lucruri. Pe urmă mi se făcea bine

și mă întorceam în clasă. Dar aveam așa o stare... nu-mi plăcea! Sculată dimineța, la 7, mă făceam că mi-e rău, dar mama, nimic: „Lasă, lasă, lasă, lasă, du-te, uite, te încălț eu”. Mă încălța ea. Mă îmbrăca frumos. „Te duci la maici!” Mă băgau în mașină și mă duceam la școală. Fiindcă între timp tata devenise demnitar de stat, era...

— *Ministru secretar de stat în guvernul Maniu.*

— Ministru secretar de stat în guvernul Maniu. Și tot atunci l-am cunoscut și pe Maniu. Da!

— *Câți ani aveai atunci?*

— Cred că 7 sau așa ceva. Stăteam la poartă. Îmi plăcea să stau la poartă, spre disperarea părinților. Era obicei țărănesc! Stăteam la poartă, dar înăuntru, nu afară. Mă țineam de grilaj. Și acum este aceeași poartă. Atunci se depuneau cărțile de vizită când se cunoșteau niște oameni și intrau în niște relații mai strânse. Și Maniu a venit cu mașina și a depus cărțile de vizită la cutia poștală care era înăuntru. Și eu, în poartă, înțepenită, încremenită. Și el, dragut, cu ochii lui albaștri, avea ochii albaștri, foarte gentil. Eu — fără grai.

Tata începuse deci cu mine, încet-încet, operația de orientare pe calea raționalismului. Încet-încet, încet-încet. Nu chiar atunci. Dar bineînțeles în conversații. El lucrase și la Geneva, la Bureau International du travail, la Liga Națiunilor, cu Albert Thomas, un francez foarte cunoscut pentru activitatea lui pentru muncitori. Tata venise încărcat de cărți de acolo. Și începuse să-mi pună în mână poveștile mai accesibile: poveștile lui Voltaire.

— *Zadig, Candide.*

— *Zadig, Candide* etc. Citeam. El mă întreba dacă mi-a plăcut. Discutam despre fiecare în parte... După aceea, de la maici, unde nu făceam atâta literatură, am intrat la Școala Centrală și acolo a început literatură. Și, cum zic, Madame Pogoneanu, pe care am avut-o profesoară 7 ani de zile, în al optulea s-a pensionat, avea obiceiul să ne controleze lecturile în vacanță. Trebuia să-i prezentăm, în prima zi după vacanță, carnetelul cu lecturi. Și fetele, colegele mele, veneau cu *Bibliothèque Rose*¹, cu *Semaine de Susette*², ceea ce se publica pe vremea aceea pentru copii, La Comtesse de Ségur, bineînțeles. Ea era cu Bibliothèque Rose. Și hop și eu cu Voltaire al meu. Ea: „Ce n'est pas possible, Zoe! Qu'est-ce que tu sais, qu'est-ce que tu as compris?” Și reieșea că j'ai compris quelque chose, quand même! Și ea: „Raconte-moi quelque chose!” I-am „racontat”, i-am povestit. A rămas impresionată. Anul viitor, tata mi-a pus în mână *Siècle de Louis XIV*³. Era și mai greu. Dar îmi băga cu bună știință și comenta cu mine, ca să vadă dacă am citit și ca să-mi inculce treptat, cum să zic, o viziune negativă despre absolutismul monarhic. Fiindcă el era cam de stângă, întrucât țărăniștii erau de stângă. Și, pe urmă, el avea idei chiar ușor socializante, așa, din aripa aia a lor socializantă. Al treilea an, nu mai țin minte ce-a fost. Știu că am ajuns până în clasa a șaptea la Auguste Comte, *Philosophie positive*.

— *Deja filosofia pozitivistă!*

— Da, da. Iar Madame Pogoneanu: „Mais c'est impossible! Dis-moi alors quelles sont les états...”⁴ Și i le-am spus. Nu mai știa ce să zică. Era foarte exigentă și foarte severă. Dar vedea că nu poate să mă prindă cu nicio lectură nefăcută. Căci taică-miu îmi băga bine în cap. Nu vă spun că la 15 ani mi l-a pus pe Descartes în mână. Am ediția Descartes. Îi sunt recunoscătoare. Atunci îl bombăneam. Dar acum îi sunt foarte recunoscătoare pentru ce-a făcut pentru mine. Și o prietenă de-ale mele, o prietenă de școală: „Zozi, mare părinte a fost tatăl tău, că te-a orientat și s-a ocupat de tine. Tatăl meu nu s-a ocupat de mine. Și ți-a făcut cultura asta franțuzească deplină”. Mi-a luat toată colecția Flammarion. A, *voilà!* Felulor (Oana, Teodora), le vedeți pe alea urâte, galbene din bibliotecă? Raftul de jos. Acolo sunt un sfert din cărțile Flammarion pe care mi le lua tata. Dacă vă puteți apleca, ați vedea Racine, Corneille, Molière, complete, toate. Ce ai luat în mână?

— *Corneille, Théâtre, 1928.*

— *Corneille...* Uite în ce hal sunt! (contemplă volumul) Pe asta a și legat-o sârăcul tata. Din două volume a făcut unul. Tata mi-a făcut o cultură franțuzească temeinică, solidă.

— *Literară, filosofică!*

— Și literară, și filosofică. Și eu am făcut specialități: engleza-germana. (Râde) Toată lumea mă întreba: „Cum, dragă, când tu ești așa de stăpână pe franceză, faci germană și engleză?” Și să vedeți de ce nu am făcut franceza.

— *Voiați să faceți ce nu știți, nu?*

— Da. Să vedeți. Când să mă duc la facultate, să mă înscriu la Litere, la Drept mă înscrisesem, începusem deja (Lui tata nu-i făcuse plăcere, pentru că el voia să fiu medic. Am făcut științe juridice, tot ca el. Era doctor în drept. Încă erau portarii de pe vremea lui și bibliotecarul de pe vremea lui, la facultate.), și m-am dus la Filologie, iar cel mai faimos atunci era Periețeanu. Era fantastic! Am zis să mă duc și eu să văd cum e. Dacă îmi convine, dacă îmi place, dacă... Mă duc eu la un seminar. Vai, dragă Dora, făcea gramatică, L'imparfait du subjonctif. (râde cu poftă) Noi știam asta, vorba aceea, de la maici, l'imparfait du subjonctif! Am zis pa! Am ieșit și am plecat! Ce să fac? Ce știu!? Să fac ce nu știu! Englezește știam mai puțin. Învătasem englezește, tot la Școala Centrală, de la clasa a cincea în sus, a cincea, a șasea, a șaptea, a opta, patru ani. Făcusem și greacă. Doi ani sau trei. Opt ani de latină. Învățam atunci! Se făcea carte! Am ieșit de acolo oameni de cultură.

— *Așa este!*

— Bineînțeles că nu toată lumea, nu toate fetele...

— *Dar sistemul era făcut pentru așa ceva, pentru cultură solidă.*

— Într-adevăr! Te uiți astăzi, eu sunt disperată, dragă Dora, boala mea și de aici e hranită, din această disperare. Se duce neamul ăsta, mai copiii!

— *Cade în deriziune foarte tare.*

— Cineva a zis acum câteva zile: „Oare ne-am prostit noi sau cineva e pus să ne distrugă?” Sunt convinsă că cineva e pus să ne distrugă, nu se mai poate! Să ne tâmpească așa!

— *Dar nici la nivel mondial nu se mai pune accent deosebit pe o cultură solidă.*

— Așa este. Într-o vară, au venit la Văratec niște francezi. Și au zis că „Elle nous a dit des choses épouvantables”, je les ai épouvanté, je leur ai dit des choses épouvantables⁵. Eu eram bolnavă, n-aveam nici glas. Și le-am explicat, totuși, aceste lucruri. S-au dus la Paris și au zis: Ne-a spus femeia asta niște lucruri, de ne-a zăpăcit. Pentru că ei nu se gândeau la asta niciodată.

— *Nu are cine să le mai spună.*

— Da, asta e: nu are cine să le spună aceste lucruri. Asta le-am spus: Eu nu mă mai tem. Je crains plus personne!⁶ Ce o să-mi facă mie? Și aici, în România! Elvira, soră-mea, se teme. Eu nu mă tem.

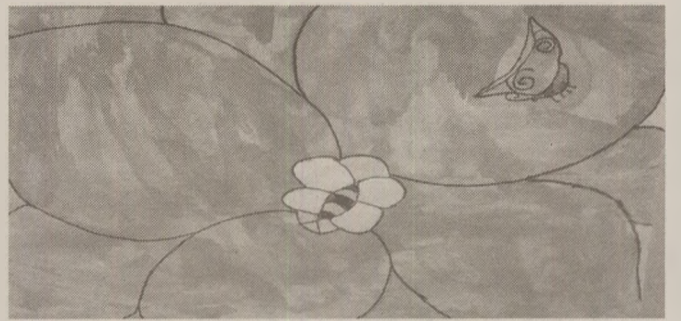
Și cei de la Alba Iulia zic la fel. Uite, acolo, pe servanță sunt scrisorile de la fani mei, de la Alba Iulia. Acolo este și un interviu trimis de unul dintre fani (râde) cu revista liceului. El este în ultimul an și vrea să încheie șefia lui de redacție la revistă, întrucât pleacă. Termină clasa a XII-a și vrea să...

— *... să termine apoteotic!*

— Daa, apoteotic. Și mă întreabă ce cred eu despre postmodernism.

— *Am văzut, postmodernism. (Râdem împreună)*

— Știe el ce o să-i spun! Dar mă cheamă toți acolo,

i n e d i t

la Alba Iulia. Și acum ce-au născocit, ca să mă aducă. Mă sună rectorul Blaga: „Doamna, pe ziua de 13 mai vă facem Doctor Honoris Causa al Universității noastre”. Zic: „Domnule Blaga, dar nu merit eu o chestie din aceasta, fugiți de-aici!”

— *Cum adică? De ce nu meritați?*

— „Lăsați-mă, eu sunt necăjită, un om prăpădit, sunt ca o umbră, nu pot sui nici pe scenă”. „Nu se poate, zice el, nu se poate! Toată lumea se roagă aici pentru dumneavoastră”. Toți îmi spun asta. Toată lumea se roagă. Pentru ce? (ni se adresează) Că am ținut o conferință acolo?

— *Era cuvântul dumneavoastră care-i fascina.*

— Poate pentru că le-am spus lucruri care nu se spun.

— *Sigur că da. Au un orizont de așteptare și...*

— ... și le-am spus ce nu se spune...

— *Se mai întâmplă ceva: unii teologi au doar știință teologică. Unii literați, doar literară. Or, la dumneavoastră vin, în albia aceasta a erudiției, toate.*

— Și eu am avut și nenumărate experiențe... În Italia am aflat că New Age este o doctrină satanică. Și toată lumea o considera colosală! Nu se poate! Aceste lucruri nu se știu! Chirac scoate din constituția europeană creștinismul. Le-am spus francezilor care au venit la Văratec: „Cum ați uitat acest lucru?” Ei ziceau: „Nous avons oublié ça”. „Comment?” Când zice Paul Valery că „Les trois piliers de l'esprit européen: la philosophie grecque, le droit romain et l'Église catholique”⁷. El zice catholique, dar este église, église chretienne. Cel care stă aici (ne arată o fotografie) era șeful grupului. Și el a zis că „Elle nous a dit des choses épouvantables, elle nous a épouvanté!”⁸. Păi s-au trezit, ca ai mei de la Alba Iulia.

— *Nu are cine să-i trezească.*

— Copiii ăștia de la Alba Iulia plâneau și veneau și mă pupau. Băieții ăștia de 18-19 ani! Doamnă, nu ne-a spus nimeni ceea ce ne spuneți dvs. Și studenții de la teologie, la fel, veneau și mă îmbrățișau. Și plâneau. Eu n-am văzut copii plângând după conferințe!

— *Formidabil!*

— Și-am zis Doamne, Doamne ferește! Sa nu creadă Dumnezeu că-mi fac prozele!

— *A fost o energie a cuvântului și un adevăr pe care l-au absorbit, mai degrabă l-au sorbit...*

— ... dragii de ei...

— *Ca și cei de la Iași. Mi-ați spus, odată că ați fost și la Iași.*

— Da. Și la Iași a fost la fel. Au vrut să vie, săracii, încoace, cei de la Iași. Când am auzit... La Alba Iulia, m-au invitat pe 24 octombrie, la sărbătoarea Sfinților Români. Le-am zis că, dacă o să trăiesc, o să viu. „Veniți, veniți, că ne rugăm noi pentru dumneavoastră.” Să vezi de ce mi-au acordat titlul de Doctor Honoris Causa. Pe 12 octombrie ei au un colocviu internațional, „Intellectualul față cu secularizarea”.

— *O temă de actualitate.*

— Și ei țin neapărat să merg eu acolo...

Prezentare și interviu de Teodora STANCIU

¹ Mario Roques (1875-1961), profesor de istoria literaturii medievale, din care a editat și a tradus „Le Roman de Renart”

² Ce ai, copilă? (în germană în text)

³ Nu știu, mă simt așa ... (în germană în text)

⁴ *Bibliothèque Rose*, Biblioteca Roză, o colecție de cărți pentru copii, editată de Hachette. A fost creată în 1856, după o călătorie pe care Louis Hachette a făcut-o în compania lui Napoleon III și a Contelui de Ségur care le-a vorbit despre poveștile pe care soția lui le închipuia pentru copiii lor.

⁵ *La Semaine de Suzette*, săptămânal francez pentru copii, fondat în 1905, care constituia bucuria fetițelor din prima jumătate a secolului al XX-lea. Scopul revistei, care a făcut populare două personaje, Bécassine și păpușa Bleuette, era de a educa, prin divertisment. De aceea, în sistemul de valori promovată de revistă, apăreau:

politica națională, sistemul familial, ierarhia socială și distracțiile. În 1960 jurnalul își încetează apariția definitiv.

⁶ *Siècle de Louis XIV*, Secolul lui Ludovic al XIV-lea, lucrare aparținând lui Voltaire, scrisă în 1752.

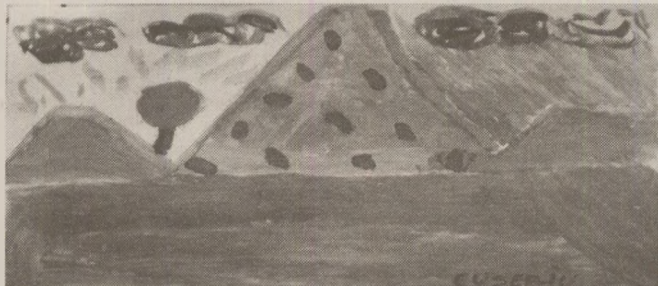
⁷ „Dar este imposibil! Spune-mi care sunt stările...” (în franceză, în text). Este vorba despre conceptul celor trei stări prin care trece spiritul uman: teologică, metafizică și pozitivă, concept introdus de filosoful francez Auguste Comte (1798-1857), părintele pozitivismului.

⁸ „Ne-a spus lucruri uimitoare”, i-am uimit, le-am spus lucruri uluitoare. (în franceză, în text)

⁹ Nu mă mai tem de nimeni (în franceză, în text)

¹⁰ Cei trei piloni ai culturii europene sunt filosofia greacă, dreptul roman și biserica creștină. (în franceza, în text)

¹¹ Ne-a spus lucruri uimitoare, ne-a uimit! (în franceză în text)

istorie literară

ACUM APROAPE douăzeci de ani, cu încântătorul, cuceritorul ei har, Profira Sadoveanu a destăinuit momente semnificative din frumoasa, trainică amicitie care i-a unit pe Conu Mihai și pe George Topârceanu, evocând — între altele — dese vizite ale acestuia din urmă „la Sadoveanu“, mai întâi la Făl-ticeni, apoi în casa de la Copou și, mai târziu, la București.

„Subțirel și sprinten — își amintea ea —, Topârceanu părea un liceean pe lângă tata, deși nu erau mai mult de șase ani între dânsii. Nu era frumos, un brunet cu fața palidă, dar în fruntea-i înaltă, deși nu prea înaltă, înflorea deseori câte un cârlionț rebel scăpat din parul des și negru, pe care îl puneau cu malițiozitate la punct cu-n pieptene scos din buzunarul de la piept, unde-și avea și vestitul puf de pudră cu care-și ștergea, la nevoie, luciul nasului.“

Deseori, Topârceanu se înfățișa și în altă ipostază. Venea dimineața devreme, în costum de catifea gri-reiată, încheiat cu nasturi până la gât, palărioară verde cu pană, cu pușca la umăr și încins cu o cartușieră. Căci de acolo, din Copou, dimpreună cu gazda, cu Demostene Botez, Mihail Sevastos și doi-trei hăitași se pleca la atât de apreciatele, nelipsitele partide de vânatoare.

Conu Mihai — a mai arătat tot Profirița, cum o alintau prietenii familiei — îl iubea și prețuia pe Topârceanu pentru inteligența, talentul și distincția lui care vădea o mare delicatete sufletească.

Și i-a păstrat mereu aceste sentimente, cum ne putem convinge din misivele aflate acum în păstrarea Cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Aflat, de pildă, la Paris, Conu Mihai n-a întârziat să-i scrie, pe o carte poștală ilustrată:

Paris

Luni, 4 iulie '924

Te salut cu prietenie și dragoste, dintr-un oraș în care m-am simțit bine din prima clipă.

La revedere, pe curând,
Mihail Sadoveanu

Mr. George Topârceanu
Homme de lettres
Viața românească, Str. Alecsandri
Iassy
Roumanie

Câțiva ani mai târziu se ivise posibilitatea ca amândoi prietenii să-și rotunjească veniturile, dar Topârceanu, mai lăsător din fire, șovăia să-și îndeplinească angajamentul asumat față de Conu Mihai.

Ceea ce l-a determinat pe acesta să i-l reamintească într-o altă scrisoare păstrată la B.A.R.:

9 septembrie 1929

Îți amintesc de legământul ce am făcut încă de la începutul acestui an 1929. Era vorba să intri colaborator la o serie de cărți de citire pentru clasele primare compunând pentru ele o serie de versuri potrivite. Ai avut un răgaz. Am pe birou al doilea manuscript (clasa III-a) și e necesară intervenția dtale. Alege, te rog, din ce ai câteva bucăți potrivite (Balada Greierului, ouăle de Paște, lupta între cocoși, etc.) și vină până la mine. Vină să vezi ce trebuie măcar. Stăruiesc pentru că e

Sadoveanu și Topârceanu

interesul dtale. Îți asigur, cu puțină muncă, un venit sigur, de câteva zeci de mii de lei anual. Te aștept în prima după amiază pe care o ai liberă.

La revedere,
Mihail Sadoveanu.

Nu știm ce a făcut până la urmă Topârceanu, dar Conu Mihai era dispus să-l ajute cu orice prilej. Și astfel, ajuns senator, ba chiar președintele Camerei superioare, s-a dovedit o dată mai mult gata să-l sprijine, într-o vreme în care întreaga lume se zbătea, de altfel, în lipsuri acute.

Și la 26 noiembrie 1931 a fost bucuros să-i poată vesti:

Senatul României
Cabinetul președintelui

Iubite prietino și frate,

Chiar alaltăieri am vorbit cu d. Mavrodi, directorul general al Teatrelor despre situația ta și mi-a comunicat că totul este în bună rânduială, ai fost încadrat și trecut în buget.

Acestea fiind spuse, te rog să fii liniștit și în același timp încredințat de prietenia și grija celor ce te prețuiesc.

Al dumitale,
Mihail Sadoveanu.

După cât se pare, colaborarea la alcătuirea cărților didactice se dovedea, totuși, mai remuneratorie și nici nu cerea mare trudă unor asemenea autori. Iar dacă din acest punct de vedere a survenit un necaz, el s-a datorat unui nechemat ce săvârșise un furt de proprietate literară asupra textelor lor, ceea ce îl obliga pe editor să apeleze la justiție, iar ei, vrând-nevrând, erau chemați să depună mărturie.

Așa se face că, în toamna lui 1935, Conu Mihai i-a scris amicului:

31 X '935
Copou — Iași

Iubite Prietino,

Iată o scrisoare de la d. C. Stan, găsești în ea o explicație, după care urmează să iscălești și să trimiți o procură la București, domnului avocat Nicolae S. Ionescu, ca să ne reprezinte într-un proces de proprietate literară ale cărui citații și hârtii le-ai primit. De asemeni d. Stan te roagă să mai adaugi câteva bucăți de versuri. La sfârșitul anului cărțile noastre vor fi prezentate din nou pentru aprobare. Avem interes și ai și dtă ca să se prezinte cât mai bine.

Cu prietenie,
Al d-tale Mihail Sadoveanu.

După numai alți doi ani, cum știm, boala necruțătoare de care suferea Topârceanu s-a agravat tot mai mult și, sfătuit de medicii ieșeni, a trebuit să plece la Viena spre a vedea ce se mai putea face. Și, din nou, Sadoveanu s-a dovedit un mare prieten și un sprijin de nădejde, anunțându-i cu accente ce pot emoționa și pe cititorul de astăzi:

Adevărul
Direcțiunea
București, 4 februarie 1937

Dragă Topârceanu,
Am văzut azi pe d. Tătărescu, primul ministru,

Conu Mihai — a mai arătat tot Profirița, cum o alintau prietenii familiei — îl iubea și prețuia pe Topârceanu pentru inteligența, talentul și distincția lui.

care mi-a pus la dispoziție pentru d-ta suma de lei douăzeci de mii. Îi vei primi zilele acestea. Vom vorbi și în altă parte, cu d. Condiescu și cu d. Iamandi.

Cunosc Viena. Am văzut-o acum șapte ani, am stat acolo vreo zece zile. Mi-a plăcut enorm.

Îndată ce te vede d-rul, scrie-mi câteva rânduri. Doresc să ne vedem sănătoși.

Cu dragoste, al dumitale
Mihail Sadoveanu.

Iar la 15 martie i-a putut comunica suferințelor:

Dragă Topârceanu,

Veștile ce-mi dai sunt destul de bune și sunt mai liniștit, având încredere că te vei face sănătos, așa ca să putem realiza călătoria la Viena, cum doreai.

Am mai găsit ceva bani: de la d. Iamandi și de la d. general Condiescu (R) — pe care ți-i expediez mâni, ca să nu mai ai nici o grijă și să stai acolo cât trebuie.

S-auzim de bine.

Cu dragoste. Mai scrie-mi.

Al dumitale
Mihail Sadoveanu.

Și a doua zi, cu alte încurajări:

Adevărul
Direcțiunea
București, 6 III '937

Astăzi îți expediez restul de bani ce am dobândit pentru d-ta: 15.000 de la M. S. Regele, 10.000 de la Ministrul Iamandi și 10.000 de la S.S.R. — total 35.000.

Nădăjduiesc să ieși bine din impas și să te întorci cu bună tocmeală în vederea unei restaurări complete. Mai avem treabă pe lumea asta cu vânatul și pescuitul

Ți-am scris și ieri o scrisoare în care-ți vorbeam de 25.000 lei. După aceea am mai primit 10.000.

Să fii sănătos.

Cu dragoste frățescă.

Al dtale
Mihail Sadoveanu.

Din păcate, cu toată grija marelui prieten și a eforturilor depuse de medicii vienezi, revenirea în țară a lui George Topârceanu s-a petrecut în circumstanțe și într-o atmosferă ce prevestea iremediabilul său sfârșit.

Și, apelând din nou la mărturia Profirei Sadoveanu („Destăinuirii“, ed. Eminescu, 1989), citez: „...nu puteam crede și nici admite ceea ce-mi adusesese la cunoștință tata, după ce plecase Otilia Cazimir (care-l însoțise pe bolnav la zadarnicul tratament — n.n.), atunci, în 1937, la întoarcerea de la Viena, că prietenul Topârceanu avea o boală incurabilă și e iremediabil pierdut.“

Nu mai știu cine mi-a spus, poate chiar tata, cum pe la începutul lunii mai, când s-a dus să-l vadă pe cel bolnav în odaia-i singuratică, acesta a început să plângă și și-a tras perna peste față:

„— Nu vreau să mă vezi în ce hal am ajuns, coane Mihai!“

Și totuși, chiar și după atâta vreme, avem dreptul să spunem că Topârceanu mai e printre noi, căci morții trăiesc câtă vreme sunt vii cei ce se gândesc la ei.

Dumitru HÎNCU

Pentru autorul acestor rânduri, nereceptarea lui Matila Costiescu Ghyka în România este și un eșec personal, deoarece am pariat pentru MCG în câteva studii.

Matila Ghyka, pretutindeni și nicăieri

În Wikipedia

PRIN DOUĂ articole recente, **România literară**, îl aduce în atenție pe Matila Ghyka (Mihai Sorin Radulescu, *Pe urmele lui Matila C. Ghyka*, în nr. 43 din octombrie 2008, și Virgil Nemoianu, *Matila Ghyka în America*, în nr. 49, din decembrie 2008). Ne sunt furnizate o sumedenie de informații dintre cele mai interesante despre acest autor de „frumoase excentricități”, pentru a prelua o expresie folosită de Nemoianu. Dar cititorul român se poate întreba: Ce mare ispravă are acest Matila Costiescu Ghyka (mai departe MCG) la activul său, de merită să i se cunoască atâtea detalii biografice, locurile prin care s-a perindat, rudele, ascendenții, universitățile la care a predat etc.? Pentru a afla un răspuns, va merge la dicționare, enciclopedii, istorii și manuale universitare românești de literatură, de matematică, de muzică, de arte vizuale, de filozofie, de arhitectură și nu-l va găsi sau, foarte rar, va găsi o informație telegrafică prea puțin semnificativă. Îi va rămâne o speranță, *Wikipedia*, unde s-a dus și Virgil Nemoianu, și iată ce se poate citi acolo: „Matila Costiescu Ghyka, sept. 13, 1881 — iulie 14, 1965; poet, romancier, matematician, istoric și diplomat, în această din urmă calitate servind între 1910 și 1940 la Roma, Berlin, Londra, Paris, Viena, Stockholm, și din nou la Londra. Academia Navală a Franței din Brest, Școala Superioară de Electricitate din Paris, Facultatea de Drept a Universității Libere din Bruxelles, unde obține un doctorat *magna cum laude*. Introdus de Paul Morand și de Principele Antoine Bibesco în cercurile literare din Anglia și din Franța. Prieten cu Marcel Proust.” Se constată că trebuie să mai adăugăm încă cel puțin două atribute: inginer și jurist.

Un dezechilibru în cultura românească

PLASÂNDU-SE la interfața atâtor domenii, MCG și-a asumat riscul de a nu fi recunoscut în nici unul dintre ele. Dar tocmai la această interfață au loc evenimentele cele mai interesante, fapt care-i conferă lui MCG o audiență universală, cum rezultă din multiplele referințe la opera sa și din traducerea ei în limbi dintre cele mai diverse, de la engleză și spaniolă la rusă și polonă.

Nemoianu constată că intelectualitatea românească nu este receptivă la opera lui MCG și, dacă pentru perioada comunistă explică această situație prin considerente de ordin ideologic, nu înțelege de ce această situație continuă și după 1989. Nu cumva MCG plătește pentru faptul de a fi încălcat o convenție nescrisă, dar ferma, conform căreia nu se amestecă umanoarele cu așa-zisele științe tari? Pe de altă parte, se cunosc destule exemple de autori la care funcționează acest dezechilibru între cota lor în comunitatea culturală internațională și evaluarea lor în țară. În acest dezechilibru se manifestă una dintre carențele culturii române, carența pe care refuzăm s-o privim în față, să mergem la rădăcinile ei. Pentru mulți dintre oamenii noștri de cultură, criteriul impactului în lume al unei opere nu

valorează nici cât o ceapă degerată; contează ceea ce-mi place mie, cel care dețin un anumit privilegiu.

Necunoscutul

PENTRU autorul acestor rânduri, nereceptarea lui MCG în România este și un eșec personal, deoarece am pariat pentru MCG în câteva studii: a se vedea capitolele dedicate lui în *Poetica matematică* (1970), în *Din gândirea matematică românească* (1975), în lucrarea colectivă *Semiotica matematică a artelor vizuale* (1982) și în *Artă și știință* (1986). Lipsa lor de ecou explică, parțial, de ce Virgil Nemoianu nu le-a cunoscut. A aflat de o antologie și o traducere din MCG,

Matila Ghyka cu familia în 1935

dar nu le-a văzut. Nu a pierdut prea mult. Antologia, publicată în 1981 la Ed. Științifică și Enciclopedică sub titlul *Estetica și teoria artei*, a fost un eșec din toate punctele de vedere; al selecției, al comentariului, al calității traducerii și al acurateții lingvistice.

Este bine că Ed. Curtea Veche a publicat în 2007 traducerea unicului roman al lui MCG. Dar marile sale opere privind estetica proporțiilor (1927), numărul de aur (două volume din 1931) și eseul asupra ritmului, din 1938, prefațat de admiratorul său, Paul Valéry, nu au încă o versiune în limba română. MCG nu a fost numai un autor interbelic, ci și unul postbelic. În anii '40, '50 și '60 ai secolului trecut publică lucrări de o mare varietate. În 1941 publică *A Documentary Chronology of Romanian History, from Pre-Historic Times to the Present Days*. Continuă cu *Tour d'horizon philosophique* (1946), *The Geometry of Art and Life* (1946), *Sortilège du verbe* (1949), *A Handbook of Practical Geometry* (1952), urmează Memoriile sale, *The World Mine Oyster*, publicate la editura londoneză Heinemann în 1961 și *Philosophie et mystique du nombre* (1962).

ecouri

Tradus în multe limbi, mai puțin în românește

FĂRĂ îndoială, este o operă inegală, numai prin unele dintre lucrările sale a cucerit MCG lumea. Dar îi invit pe cititori să meargă pe *Google* (408 intrări) și pe *Google Scholar* (63 de intrări) la numele Matila C. Ghyka și vor afla cât de multe popoare beneficiază de traduceri în limba lor ale unor opere ale lui MCG, traducerile în limba română fiind oarecum codășe. Vor mai descoperi puternicul ecou pe care l-au avut traducerile în spaniolă din MCG, ca *Estetica de las proporciones en la naturaleza y en las artes* (1979), *El numero de oro* (1968), spaniolii numindu-l *el filosofo, matematico e historiador rumano*. Pentru ei, MCG e român; noi nu ne-am decis încă. Printre foarte puținele referințe românești, am identificat și una datorată Ioanei Părvulescu, într-un *Yearbook* din 1997 al Colegiului *Noua Europă*.

Un uomo universale

MCG a mers pe urmele lui Pitagora și Euclid, ale lui Leonardo din Pisa (secolul al XIII-lea), ale lui Fra Luca Pacioli di Borgo (*De Divina Proportione*) din secolul al XV-lea, ale lui Kepler, din secolul al XVI-lea, ale lui D'Arcy W. Thompson (*On Growth and Form*, 1917), pentru a aduce în aceeași albie regularitățile și simetriile pentagonale ale lumii artei, în contrast cu simetriile hexagonale ale lumii inerte a cristalelor. Este dreptul lui Andrei Pleșu de a-și lua distanța față de această viziune (*Călătorie în lumea formelor*, 1974), dar o cultură modernă nu poate ignora faptul că ștabela lui MCG a fost preluată, explicit sau implicit, de mari autori — ca René Huyghe (*Formes et forces; de l'atome à Rembrandt*, 1971), René Thom (*Stabilité structurelle et morphogénèse*, 1972), B. Mandelbrot (*The Fractal Geometry of Nature*, 1975), Douglas Hofstadter (*Gödel, Escher, Bach*, 1979). Mircea Eliade îl considera pe MCG un *uomo universale* al Renașterii, răcit în veacul al XX-lea (Vasile Cornea, în *Arta*, nr. 12, 1981, p. 40), iar profesorul Adrian Gheorghiu de la Institutul de Arhitectură l-a numit pe MCG un *fauritor de școală europeană*. Nu întâmplător, nici una dintre lucrările care jalonează istoric opera lui MCG nu a fost tradusă în românește, fenomen și el simptomatic pentru dezechilibrul culturii române și ale sistemului nostru educațional.

Un mesaj care-și așteaptă ecoul

România literară a detașat, din articolul profesorului Virgil Nemoianu partea finală: „Matila Ghyka rămâne o figură de prim rang în intelectualitatea interbelică, fără de care istoria culturală a României rămâne incompletă, după cum teoriile lui, scrutate meticolos, ar duce la rezultate dintre cele mai interesante.”

Dar cine, în lumea noastră universitară și în instituțiile noastre de cultură, este dispus și capabil să audă acest mesaj, să-l înțeleagă și să acționeze în consecință? La pagina 827 din *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu scrie: „Tristan Tzara este cel dintâi scriitor român care a făcut o carieră internațională”. Nu cumva Tzara împarte această onoare cu contemporanul său Matila C. Ghyka?

Solomon MARCUS

Care este pentru dumneavoastră evenimentul literar al anului 2008? Câte capete, atâtea păreri. Ii invităm pe toți cititorii noștri să mediteze la întrebare și să-și dea un răspuns – fie și în funcție de o ierarhie pur subiectivă. Oferim, pentru comparație, opiniile invitaților României literare și pe ale redactorilor revistei, în ordinea prenumelor. Întrebarea nu este, poate, din cale-afară de originală, dar avem scuza că n-am mai pus-o de 12 ani. Dintre cei care răspundeau la ea în 1996, trei sunt prezenți și acum: Ștefan Agopian, Mircea Cărtărescu, Alex Leo Șerban. (R.I.)

Adriana Bittel

Sastisiți de „ziare, evenimente, din vremuri grave sau de regret“, să rămânem la ale noastre, literare, care nu sînt „suspecte umbre de cabaret“. Dintre cărțile-eveniment ale lui 2008, nu se poate începe decît cu *Istoria critică...* a lui Nicolae Manolescu. Cei care au reușit printr-un noroc să o cumpere (Editura Paralela 45 nu s-a pregătit cum trebuia să facă față previzibilei avalanșe de cereri) de la Tîrg încă o citesc — durează ceva!, mulți alții așteaptă să o găsească în librării, așa că dezbaterile (sper că nu de tipul „de ce X și nu Y“) vor umple paginile publicațiilor literare în 2009. Alte „cărți ale anului“ sînt cele nominalizate de noi la premiul dat cu sprijinul material al Fundației Anonimul și dintre care ne-a fost atît de dificil să alegem doar una. Despre ea — *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici și despre foarte necesarele discuții pe care le-a deschis — știți. Nedrept de puțin a atras însă atenția — datorită lipsei de promovare din partea Editurii Curtea Veche, timidității și modestiei neobișnuite a autorului și tirajului mic — *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale, însoțite de un inedit epistolar precum și indexul ființelor, lucrurilor și întîmplărilor în prezentarea lui Ion Iovan*. Nici măcar unii critici literari obișnuți să primească exemplare de semnal pentru cronicile de întîmpinare n-au văzut volumul și nu știu ce pierd necitindu-l. Aș vrea să cred că valoarea își face drum și singură, atîta timp cît mai există pasionați și cunoșcători într-ale literaturii. Pentru aceștia, evenimente sînt și elegantele și trainicele apariții din seria de Opere (ce-și merită numele) ale scriitorilor contemporani, inițiată de Polirom, din care am recitat Gabriela A dameșteanu (două volume) și Ștefan Agopian și Radu Cosășu, cu cite unul. Așteptăm continuarea edițiilor începute și publicarea altor autori „cu operă“. Și din literatura străină au fost traduse anul acesta minunatii; numai lista lor ar depăși cu mult numărul de semne la care am dreptul. Totuși vreau să vă semnalez o noutate de ultimă oră: traducerea *integrală*, la Editura Cartier, a *Jurnalului* lui André Gide. Cele patru masive volume, cuprinzînd șase decenii (1890-1950) sînt traduse de Cezar Sandu Tițu, Alexandra Sandu Tițu, Raluca Vârlan și Luiza Vasiliu.

Am lăsat la sfîrșit un eveniment cu rezonanțe intime speciale, nu lipsit pentru mine de melancolie — aniversarea revistei noastre, pe frontispiciul căreia scriem din octombrie „anul XLI“.

Alex. Leo Șerban

Nu vedeți nimic, de Daniel Arasse, Grupul Editorial ART. Știu că mai toată lumea o să numească fie *Istoria critică...* a domnului Manolescu, fie *Scrisori către fiul meu* a domnului Liiceanu (fie pe amîndouă), dar, pentru mine — care n-am apucat să citesc titlurile deja amintite —, cartea anului a fost acest mic volum cu o copertă neagră al istoricului de artă Daniel Arasse.

Nu vedeți nimic este, pur și simplu, cea mai spectaculoasă carte de istoria artei pe care am citit-o vreodată! Investigînd (la modul aproape detectivistic) tablouri celebre — printre care *Meninele* lui Velázquez —, regretatul Arasse reinventează, de fapt, critica de artă: fiecare tablou este comentat în alt stil — care merge de la mereu-colocvial la uneori-dialogal. Este vorba, așadar, despre o dublă virtuozitate: a interpretărilor (întotdeauna surprinzătoare) și a stilurilor (idem). Erudiția este imensă, doar că e „parfumată“ cu un strop de savoare. *Savoir, saveur...* Ca un Barthes care ar fi înlocuit neologismele cu argoul.

Două vorbe (totuși!) despre cartea domnului Manolescu și despre cea a domnului Liiceanu. Dl Manolescu scria, într-un editorial din „Adevărul“, că a scris cartea ca un fel de pledoarie (polemică) pentru Memorie; ironia face ca ea să fie singura *Istorie* citită mai curînd de la coadă spre cap. Toată lumea bifează (cumva compulsiv) contemporanii, lăsînd de izbeliște cronicarii (și, deci, Memoria): a spune din ce motiv mi se pare superflu... Dl Liiceanu s-a „dezgolit“ (unii zic „în fine!“; alții — mai malițioși — au comentat, apăsător, „cui prodest?“) în această carte; am citit mai tot ce s-a scris despre ea, iar reacțiile mi se par destul de îndușoșătoare: cronicarii par să descopere, stupefiați, că un filozof se dă cu colonie Roger & Gallet! Iată unul din multele avantaje de a fi filozof: atunci cînd am scris, în *Dietetica lui Robinson*, că folosesc Acqua di Parma, informația a trecut neobservată; atunci cînd dl Liiceanu vine cu o contra-ofertă, toată lumea ridică din sprîncene...

EVENIMENTE LITERARE ÎN 2008

Alexandru Matei

Criteriul meu nu e estetic, ci sociologic, „mentalitar“. În 2008, remarc, în funcție de impact și consecințe previzibile, ca și în funcție de aptitudinea de a atrage reflecții: 1. scandalul „poneiului roz“, care a nuanțat poziții, a mai separat odată apele politice, a reconfigurat intrucîtva spațiul cultural și a drenat simpatii și antipatii. 2. *Istoria literaturii române* de la origini pînă astăzi, un rămas-bun, întîrziat puțin, luat literaturii ca obiect axiologic și politic. Îmi pare rău că Nicolae Manolescu nu-mi spune nimic, aici, din ceea ce s-a schimbat în discursul istoriei literare în ultimele decenii. 3. Cîteva inițiative editoriale: Polirom, cu Operele scriitorilor români contemporani și cu colecția de studii medievale; colecția de teorie de la Art, de fenomenologie de la Humanitas, de literatură universală contemporană de la Cotidianul (Univers) și de literatură clasică de la Adevărul. 4. Cîteva cărți: cele ale lui Paul Cornea și Eugen Negrici de la Cartea Românească, teza despre avangarda românească a lui Paul Cernat, eseurile lui Ovidiu Hurduzeu și Mircea Platon, Dan Ungureanu, *Iluziile anticomunismului*. 5. Dezbaterile de la CADI referitoare la „Campania împotriva intelectualilor“. 6. Venirea și plecarea de la revista „Cuvîntul“ a lui Sorin Antohi, relansarea revistei cu Paul Cernat și Victor Rizescu. 7. Întîlnirile de la Centrul de teorie literară „Tudor Vianu“ (în primul rînd: Conferința anuală de teorie literară) și cele de la „Casa Lovinescu“, cu miză, cu miez, chiar dacă unele mai puțin accesibile (cele fenomenologice). 8. Mărturisirea „anti-modernă“ a lui Paul Cernat și reacțiile venite în special din partea lui Daniel Cristea-Enache. Cam atît, la rezezeală, dar regret că nu circul mai mult prin blogosferă, pentru a remarca, în mod sigur, alte evenimente, voci, configurații.

Alex Ștefănescu

N-am citit încă *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu (nici n-am deschis-o, pentru că încă nu mi-am procurat-o, iar autorul nu mi-a dat un exemplar cu autograf, așa cum făcea pe vremuri cînd îi apărea o nouă carte), dar consider apariția ei principalul eveniment literar al anului. De ce? Pentru că Nicolae Manolescu este criticul literar numărul 1 al țării. Decenii la rînd și nu oricînd, ci în timpul comunismului, cînd se promova oficial o falsă literatură, a apărut cu consecvență și talent, cu îndrăzneală și eficiență, valoarea estetică. Mă interesează în cel mai înalt grad ce opinii are acest lider de opinie, cunoscut pentru independența sa de gîndire, despre marii noștri scriitori. Cînd am să am și eu, în sfîrșit, un exemplar din *Istoria...* sa, am s-o deschid întîi nu — cum fac alți autori — la capitolul despre mine, ci la acela despre Eminescu. Spune-mi ce înțelegi din Eminescu ca să-ți spun cine ești...

Presupunînd, prin absurd, că n-aș fi de acord cu nici una dintre frazele critice din cele peste 1500 de pagini ale cărții, tot aș considera apariția ei un eveniment, pentru că ea reprezintă opera atotcuprinzătoare a unui critic care a dat tonul în literatura română timp de aproape o jumătate de secol.

Angelo Mitchievici

În mod cert, evenimentul literar al anului 2008 îl constituie apariția monumentalei *Istoria critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu, istorie gestată mai bine de 25 de ani. Cu același titlu, în 1990 apărea primul volum, însă actuala istorie nu reprezintă o completare, ci o reconstrucție. Factorul polemic este determinant în constituirea ei alături de faptul de gust, pentru că avem în primul rînd o istorie a gustului unui critic literar de bun gust a cărui personalitate se exprimă tranșant, arhi-medec și cu o forță de convingere care are în spate o experiență culturală vastă și o cunoaștere „tematică“, pas cu pas a literaturii postbelice. Sunt cîteva din punctele esențiale care vor face obiectul unor polemici în lumea literară, de la omisiuni spectaculoase la prezente „noi“, de la schimbări de accent canonic la reevaluări surprinzătoare și este inevitabil ca o serie de opinii să nu stîrnească controverse. De asemenea, Nicolae Manolescu deconstruiește și mecanismul literaturii postbelice în raport cu ideologia, avînd „avantajul“ de a se fi aflat în ochiul ciclului, de aceea experiența de istoric literar se conjugă pe acest interval cu aceea a combatantului și este de amintit cel puțin rolul Cenaclului de Luni în formarea unei noi generații literare, generația '80. Cred că această istorie vine să completeze fericit cele trei volume despre romanul românesc, *Arca lui Noe* (1980-1983), unde avem o altă vedere panoramică asupra literaturii din perspectiva istoriei unui gen literar. „Istoria“ marchează și un moment de repliere, de bilanț notabil, un punct de belvedere pentru o literatură oferind întregii comunități critice ocazia de a (se) reflecta prin intermediul reflecției unuia din membrii ei prestigioși.

Antonio Patraș

În toamna aceasta, la Universitatea din Cluj, în cadrul unui „workshop“ (cum se spune mai nou), Sanda Cordoș a reușit să adune la un loc pe cei mai buni specialiști în „Cercul Literar de la Sibiu“ din țară și din străinătate, cum și numeroși reprezentanți de elită ai lumii academice, interesați de subiect. Amintesc doar pe Virgil Nemoianu (cu o excelentă conferință despre modelul idilic în literatura română), Ion Vartic, Petru Poantă, Daniel Cristea-Enache, Dan Damaschin sau Caius Dobrescu. Au venit și Elisabeth Mocanu, doamna care i-a ajutat pe cerchiști în momente grele (vezi corespondența lui Ion D. Sîrbu), și Zorina Regman, soția „duhliului“ cronicar de la „Tomis“. Evenimentul trebuie semnalat încă și mai insistent decît se obișnuiește, avînd în vedere tăcerea inexplicabilă ce s-a așternut de la o vreme peste numele semnatarilor „manifestului“ din 1943, intelectuali de sobră ținută morală, nedispuși la tranzacțiuni lesnicioase, nevoiți să îndure ani la rînd prigoana regimului comunist. Au fost trei zile pline de comunicări și dezbateri interesante, în care a strălucit, ca de obicei, infatigabilul Nicolae Balotă, de astă dată în postura de admirabil orator și profesor de etică aplicată. Discursul de deschidere al domniei sale, entuziasmant, a ridicat sala în picioare. Însă aplauzele vorbitorului le-a primit cumva jenat, ca pe o manifestare lipsită de pudoare —

într-adevăr, cârturarul veritabil nu e un actor. El nu trăiește cu gândul la public. De aceea, e de preferat să-i facem mai degrabă o reverență, după tipicul de altădată.

B. Elvin

În 2008, an care se remarcă prin abundența editorială și înmulțirea scrierilor de calitate, sare în ochi apariția la Polirom a seriei «Opere». Până la ora de față s-au tipărit texte semnate de Gabriela Adameșteanu, Norman Manea, Ștefan Agopian, Radu Cosașu, Emil Brumar. Importanța acestor volume care uneori corectează sau confirmă judecata de ieri asupra lor, iar alteori evidențiază aspecte ale paginilor prea puțin luate în seamă, constă în faptul că ele își adevăresc durabilitatea. O trănicie cu atât mai vădită cu cât aproape toate cărțile reeditate azi au avut de înfruntat, la vremea conceperii lor, împotriviri și rezistențe ce păreau de neînving. Nu-ți închipuiai că vor scăpa cu viață. Iar, dat fiind fatala oscilație în timp a gustului, te întrebai dacă își vor păstra actualitatea artistică. Or, recitindu-le, descoperi că talentul autorului a menținut teafăr înțelesul și emoția filelor. Mai mult, descoperi c-a rămas intactă acea stare de necesitate în care are loc comunicarea cu lectorul. Adaug că prin «Opere» se poate dovedi, câteodată direct, alteori prin amnezii deliberate, o poziție, ori o opoziție declarată a celui suspectat din principiu în regimurile despotice, întrucât e un avut proprietar de cuvinte, dispune de un primejdios vocabular de nuanțe, precum și de un expresiv album de tăceri sau că-i în stare să dea pe față lehamitea, furia rostirii anumitor vorbe băgate cu de-a sila pe gâtul tuturor. Și se mai poate demonstra bucuria vitală a scriitorului, voluptatea lui de a fi și de a ține condeiul în mână.

Bianca Burța-Cernat

În 2008 au apărut, ca și în alți ani, cărți remarcabile. Despre foarte puține s-ar putea spune, însă, că reprezintă un „eveniment”. Oarecare vîlvă au stîmțit cîteva cărți de critică. E vorba de *Eminescu. Negocierea unei imagini*, studiul meta-eminescologic al lui Iulian Costache, de *Iluziile literaturii române*, spumosul eseu anti-conformist al lui Eugen Negrici și de volumul de fine expertize al profesorului Paul Cornea, *Delimitări și ipoteze*. (Am numit aceste cărți în ordinea apariției lor.) Nu s-a discutat îndeajuns (și e regretabil) despre *Mistificările* lui Mircea Angheliescu...

Evenimentul literar/editorial al anului a fost creat — o scriu cu riscul de a repeta o observație de domeniul evidenței — tot de o carte de critică, mult așteptată. O carte mare, la propriu: *Istoria critică a literaturii române*. Nu spun mai multe aici despre tomul manolescian, pentru că, vorba cuiva, „nu e nici locul și nici timpul”...

Codrin Liviu Cuțitaru

Cred că principalul eveniment literar al ultimilor ani și, cu precădere, al lui 2008, este o anumită normalizare a vieții culturale autohtone, după un deceniu și jumătate de ambiguitate parțială și totală. Au apărut reviste noi, s-au conturat generații proaspete de scriitori și editurile au început să-și împartă succesul de piață, după mai multă vreme de hegemonie nestingherită a Poliromului ieșean și a Humanitasului bucureștean. Paralela 45, Curtea Veche, Minerva și Grupul Editorial Leda Corint și-au diversificat producția de carte, intrînd într-o ritmicitate a tipăriturilor ce sugerează atmosfera culturală a unei societăți așezate. Aș remarca, în primul rînd, profesionalismul publicațiilor de la editurile amintite. El merge de la calitatea tipografică a volumelor (în sfîrșit, echivalentă cu cea apuseană), pînă la aparatul critic impresionant (atunci cînd vorbim de ediții) ori valoarea versiunii românești (în cazul traducerilor). Au (re)venit editorial istorici literari, critici și traducători de referință. Pentru prima dată, „evenimentele literare” ale unui an (2008) se distribuie la mai multe edituri. Dintre numeroasele cărți importante publicate, m-aș opri la *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu (Paralela 45), *Scrisori către fiul meu* de Gabriel Liiceanu (Humanitas), *Călătorii imaginare* de Edgar Allan Poe (Polirom), cel

de-al treilea volum din seria monumentală a operei poești, traduse în limba română de profesorul clujean Liviu Cotrau, *Fugi, Rabbit* de John Updike (Leda Corint), primul volum dintr-o serie celebră în literatura americană, în tîlmăcirea strălucită a Antoanetei Ralian și a lui George Volceanov, *Dragoste în vremea holerei* de Gabriel García Márquez (reeditare la RAO) și *Arta romanului* de Milan Kundera (Humanitas). Lor ar trebui adăugate multe altele. Dacă politicienii nu ne-ar amenința zilnic cu criza, mai că mi-ar veni să mă cred trăitor al unor vremuri normale și să strig, ca și Arhimede, *Evrika!*

Cornel Ungureanu

Nu pot să gîndesc ierarhiile — evenimentele — anului 2008 fără o participare inevitabil subiectivă. Sunt cărți îndelung așteptate care ar ține de o terapie norocoasă atunci cînd, după mulți ani de scris, ești cuprins de maladiile lehamitei. Așa că sunt fericit că în 2008 a apărut *Istoria critică a literaturii române* a lui N. Manolescu, o carte care arată cât de necesară devine *Geografia literaturii române*. Cît de — pentru mine — obligatorie. *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici este, într-un fel (sau în mai multe feluri) complementară cu *Istoria secretă a literaturii române*. Iar romanul lui Eugen Uricaru (*Cît ar cântări un înger*) mă îndreptățește să tipăresc ediția a doua, revăzută și adăugită, din *A muri în Tibet*.

Două aniversări, prima a *Echinoxului* (o instituție fabuloasă, cu inițiative ce rămân a fi studiate) și una a *Cenacului Pavel Dan*, al studenților din Timișoara atrage atenția asupra *Istoriilor...* ce rămân, încă, a fi scrise. Cum ne sugerează, de altfel, toate *Istoriile...* acestui an, cărți-eveniment ale acestui timp al culturii.

Cosmin Ciotloș

Chiar făcînd abstracție de întregul delir mediatic prilejuit de acest volum, *Istoria critică a literaturii române* rămîne evenimentul literar cel mai semnificativ al anului tocmai încheiat. După ce, timp de patruzeci de ani, Nicolae Manolescu a impus, în vremuri de presiune ideologică, necesarele adevăruri paușale, iată-l, astăzi, afirmîndu-și rîspicat, în paginile unei cărți impunătoare, suma completă de adevăruri personale.

Uneori, ele coincid în formulări cu cele din cronicile scrise de aceeași mînă, altcîndva, la cald. Lucrul nu e cu desăvîrșire nou. Călinescu însuși, în *Istoria* lui din 1941, se folosise, opulent, de verdictele aride stilistice ale mult mai aplicatului Lovinescu, adăugîndu-le monograma expresivității sale inconfundabile. În plus, dacă — după cum s-a repetat deja pînă la sațietate — *Istoria critică* e una, totodată, a receptării, Manolescu nu putea să facă abstracție de propriile, exemplare, articole. Odată ce a reprodus, cu nefiresc — prin tradiție — onestitate, pasaje aparținînd altor critici literari, n-ar fi fost *fair play* să nu se citeze, fără imperativul ghilimelelor, pe sine.

Alteori, contradicția e atât de frapantă încît beneficiază și de un efect de întărire suplimentar. Cînd nu mai e de acord cu mai vechile ierarhii personale, Nicolae Manolescu își exersează, compensator, dincolo de o anumite nostalgie inerentă, spiritul prin esență ludic, predispus în egală măsură la risc și la sublim.

Dar, dacă n-ar fi fost așa, *Istoria critică a literaturii române* ar fi avut aerul unei colecții de aprobări formale, administrative aproape, ale unei stări de fapt deja existente în netulburatul mental colectiv.

Cristian Teodorescu

Două au fost evenimentele care mi-au atras atenția în mod special în acest an. În ordine cronologică, primul a fost apariția la Editura Polirom a seriei de autor Norman Manea. Condiții grafice excelente la un preț relativ accesibil. Norman Manea merita cu vîrf și îndesat o asemenea ediție.

Cel de-al doilea — *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu lansată la Tîrgul Gaudeamus de Editura Paralela 45 e de departe cel mai important eveniment al anului și un moment de vîrf pentru cultura română. O asemenea carte apare o dată la un secol și face epocă.

Dan C. Mihăilescu

Ca paseist nevindecabil, firește că *Memoriile* lui Valeriu Anania au constituit pentru mine cu adevărat romanul anului 2008 (alături de narațiunile captivante semnate de Stelian Tănase, Filip Florian, Doina Ruști, Daniel Bănuțescu, Dan Stanca, Adrian Sîngeorzan, Marius Daniel Popescu), în vreme ce marea revelație mi-au oferit-o „confesiunile cafegiului” Gheorghe Florescu.

Am presimțit încă dinspre finele lui 2007 (nici nu era greu, ce-i drept) că 2008 va fi anul istoriei literare. L-am început năvalnic sub semnul „istoriei secrete” a lui Cornel Ungureanu, mi l-a tăiat cu securea-n două istoria *iluziilor* lui Eugen Negrici și mi l-a copleșit de-a binelea „istoria critică” a lui Nicolae Manolescu.

Correspondența dintre Dinu și Nelli Pillat, noua ediție a jurnalului lui Arșavir Aterian, scrierile lui Eliade din 1928, albumul lui Nicolae Șt. Noica *Lucrări publice din vremea lui Carol I*, primele cinci volume din seria de *Opere* Nicolae Steinhardt, „ora de istorie” de la Fundația Academia Civică, Vladimir Tismăneanu și volumul dedicat lui Leonte Răutu, cărțile-document realizate de Dora Mezdrea, Marius Oprea și Petre Țurlea împreună cu manifestul lui Mircea Platon și Ovidiu Hurduzeu *A treia forță*, completează incitant tabloul subiectiv al unui an altminteri belaliu și cu moștenire sleită.

Daniel Cristea-Enache

În pofida crizîștilor și pesimiștilor, și anul 2008 a oferit o serie de evenimente literare: lansări impresionante (cum a fost cea a *Istoriei...* lui Nicolae Manolescu), colocvii academice cu ștaif (cum a fost cel de la Cluj, consacrat Cercului Literar de la Sibiu), manifestări cu scriitori de vîrf și un public consistent (ca la Festivalul de Poezie de la Iași).

Totuși, titlurile de carte sunt cele care fixează nivelul unui an literar. Iată deci unsprezece titluri remarcabile (și remarcate, la apariție): *Zilele regelui* de Filip Florian, *Ultimele iubiri* de Virgil Duda, *Cu dinții de lână* de Liviu Ciocărlie, *Tovarășe de drum* (coordonatori: Radu Pavel Gheo și Dan Lungu), *Oameni și cărți* de Gabriel Dimisianu, *Craterul Platon* de Liviu Ioan Stoiciu, *Cartea micilor invazii* de Ștefan Manasia, *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici, *Mistificări* de Mircea Angheliescu, *Floarea de menghină* de Svetlana Cîrstean. Și, *last but not least*, o carte ce scapă clasificărilor de gen: *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale... în prezentarea lui Ion Iovan*.

Emil Brumar

Cel mai important eveniment literar din anul 2008 a fost apariția *Istoriei critice a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu. Am avut norocul să cuprind cu o singură viață trei momente de grație: *Istoria literaturii române* a lui George Călinescu, în 1941, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, în 2005, a lui Alex Ștefănescu, și, iată! *Istoria critică* a lui Nicolae Manolescu. E prematur să încerc o cît de succintă descriere a ei. Trebuie ca lucrurile să se mai așeze! Vor fi luni, poate ani de lectură pe îndelete. Impune deocamdată prin masivitatea construcției, prin efortul uriaș al autorului, prin puterea de a sintetiza, netulburat de vînzolelele vremurilor, o întindere de 500 de ani de literatură. Normal că m-am oprit în primul rînd la Eminescu! Și surpriza a fost destul de plăcută să-mi regăsesc numele, alături de al lui Șerban Foarță, printre cei care au preluat cumva, fără s-o știe, una din modalitățile de-a scrie ale marelui poet. E destul de încurajator pentru mine!

Gabriel Chifu

2008 este anul în care am sărbătorit centenarul Societății Scriitorilor Români, instituție pe care o continuă Uniunea Scriitorilor. Dincolo de aniversarea în sine, a fost un prilej să reflectăm asupra modalităților concrete prin care se poate realiza o necesară reformare a U.S.R., astfel încât ea să-și afirme viabilitatea în condițiile date, diferite de cele din trecutul apropiat. Această schimbare la față a U.S.R. ar trebui să cuprindă și o întoarcere la numele dintăi: se știe, suntem și după cum este numele pe care-l locuim.

În domeniul cărții românești, am reținut mai multe apariții valoroase. Dintre ele, una se detașează categoric și reprezintă evenimentul anului (și nu numai al acestui an...): *Istoria critică a literaturii române*. Într-o cultură ca a noastră, aflată în suferință la capitolul proiecte-monumentale și la capitolul proiecte-duse-până-la-capăt (viețuim, nu-i așa, sub semnul delăsării, al precarității și improvizăției, sub semnul legendei despre zi-direa-de-peste-zi care se surpă noaptea, altfel zis, suntem maeștri în arta repetatei destrămări și luări de la început...), această lucrare iese din regula românească: este și impunătoare, este și încheiată. Seamănă cu o piramidă, piramida-lui-Manolescu. Ea va isca, inevitabil, uriașe patimi, contestări violente și aplauze entuziaste. E și normal, căci apariția ei produce considerabile mișcări tectonice, după ea relieful literaturii noastre este altul.

(continuare în pag. 26)

La Clubul Prometheus

Foto: Mihai CUCU

(urmare din pag. 25)

Gabriel Dimisianu

A fost un an literar cu măcar câteva evenimente reale, observabile de către cei care au izbutit să se sustragă, cât de cât, zarvei politicii și valului de mondenități jenante deversat de televiziuni.

Un eveniment real a fost sărbătorirea centenarului SSR, prin sesiunea solemnă de la București și prin altele din țară, ilustrându-se astfel ideea de continuitate a mișcării noastre literare, în forme instituționalizate.

Festivalul „Zile și nopți de literatură” de la Neptun, ajuns la ediția a șaptea, avându-l printre participanți, în acest an, pe laureatul Nobel Orhan Pamuk, poate fi trecut și el printre evenimente.

Amploare de eveniment s-ar fi convenit să aibă, după mine, împlinirea celor 40 de ani de apariție a **României literare**. Nu s-a întâmplat acest lucru în împrejurări în care numărul aniversar al revistei ar fi putut fi și ultimul.

Cărți-eveniment, adică ieșite din serie, au fost mai multe în 2008, dintre care sunt de amintit neapărat *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici, intens premiata, și, acum în urmă, ocupând imediat toată scena, *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu.

Eseul lui Negrici a surprins prin radicalitatea acțiunii demitizatoare. Cât de oportun ar fi fost demersul său în anii protocronismului de stat, ai triumfalismului ca politică oficială! Nu l-a făcut atunci, pentru că nu se putea. Nici azi nu e târziu, din moment ce cartea are atâtea ecouri.

Istoria lui Nicolae Manolescu, oricât de critică, exprimă în esență izbânda spiritului de construcție în literatura română. O face cu o forță de cuprindere, de sintetizare și de exprimare neatinsă de altcineva de la G. Călinescu încoace.

Un cuvânt și despre aniversările scriitorilor din acest an, aproape ignorate, necum să mai treacă drept evenimente, cum se întâmpla altădată. Prozatorul Augustin Buzura, criticul C. Stănescu au împlinit 70 de ani. 75 de ani a împlinit Eugen Simion, cât ar fi împlinit, dacă ar fi vrut soarta, și confrății săi Nichita Stănescu și Al. Ivasiuc. Dumitru Micu, istoricul literar și profesorul atâtor serii de scriitori români contemporani, a împlinit în tăcere 80 de ani. Septuagenar se pregătește să devină, în ziua de 1 ianuarie 2009, poetul Emil Brumaru. Îl felicit de pe acum.

Gabriel Liiceanu

Pentru mine evenimentul anului 2008 este succesul uriaș pe care l-a avut publicarea trilogiei *Orbitor* în Suedia. Mircea Cărtărescu a devenit astfel scriitorul român care s-a apropiat cel mai mult de Premiul Nobel. Versiunea suedeză a romanului a beneficiat de zeci de cronici cu elogii apăsate. Citez la întâmplare – fiindcă în toate există fraze de un entuziasm notabil – dintr-un articol intitulat *Din aceeași clasă ca Dante*, semnat de Christian Swalander: „Cărtărescu își are locul printre candidații la Premiul Nobel [...] Se poate spune că ar merita cu prisosință premiul. Pentru valoarea lui ca scriitor asta n-are însă nici o semnificație, căci valoarea nu e atinsă de decizia Academiei”. *Orbitor* este pe locul al doilea în topurile de carte apărută în Suedia și e prima menționată în topurile norvegiene pe 2008.

Gheorghe Grigurcu

Trăim într-un mediu saturat de evenimente. Concescute cu presa și audiovizualul ce-au dobândit respectabile proporții mereu în creștere, ele par a lua naștere nu în real, ci în laboratoarele mass media, produse sintetice pe care le consumăm zilnic aidoma unor tablete în lipsa cărora n-am putea mânca, n-am putea dormi. A le clasa, a le ierarhiza devin operații dificile și funciamente zadarnice. Care ar fi cel mai important eveniment al anului – iată o întrebare de-a dreptul himerică. Dacă ne referim la cultură, sutele de periodice care apar azi în România nu sunt decât bisericuțe în care se celebrează nu o dată, ba chiar foarte adesea, gloriiole locale, investite cu o rezonanță pe rază scurtă și foarte scurtă. Apar și cărți cu nemiluita, unele de un vădit, uneori excepțional interes, în fluxul altora, cu mult mai numeroase, de o iremediabilă mediocritate care se întâmplă să nu fie doar agasantă devenind comică. Iar festivalurile literare s-au multiplicat și ele peste măsură, plasându-și intențiile, e drept, în sfera salutară a contactelor omenești dintre condeieri, care, înfilindu-se, au prilejul a constata că ai lor confrăți nu sunt niște abstracțiuni. Și atunci? Cum am putea selecta reviste / cărți / colocvii etc. fără a greși, mai ales când ni se cere superlativul, a cincea esență? Pe de o parte nu suntem la curent – cum am putea fi? – cu toți factorii ce s-ar conveni luați în seamă, pe de alta intervine subiectivitatea noastră care nu e numai acută, creatoare, formidabilă, ci și obosită, sastisită, resignată. Cîteodată, să recunoaștem, iritabilă, încredințată, capricioasă. N-ar fi în cazul acesta mai cuminte să socotim întreaga masă a producției literare, în secțiunea sa anuală ce ni se propune, un unic eveniment? Precum un nor din nebuloasa cărui se slobod ploile rodniciei sau numai ale monotoniei, ale plictisului asasin. Și să îngînăm cu poetul: „Erau ziare, evenimente...”.

EVENIMENTE LITERARE ÎN 2008

Horia Gârbea

O dată la 65 de ani! Niciodată de acum înainte...

Evenimentul cel mai important literar, cultural în general, al anului 2008 este apariția *Istoriei critice a literaturii române* de Nicolae Manolescu. Este probabil ultima istorie de acest fel la noi și în Europa, iar autorul ei e ultimul critic care se va mai încumeta să realizeze, de unul singur, asemenea faptă. Dar anul 2008 a mai adus evenimente literare, nu atât de importante, cel al *Istoriei* fiind, în fapt, evenimentul ultimilor 20 (sau 65?) de ani. Ea, *Istoria* formează o pereche stranie cu *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici. O carte-eveniment care, dacă ar fi integral valabilă, ar face-o inutilă pe prima. Față de cele două mîini care se desenează reciproc, imaginea emblemă a *Istoriei* lui Manolescu, putem să ne imaginăm o mîină care desenează și o alta care, în timp ce e desenată, o șterge pe prima!

Au mai fost însă și alte evenimente între care: apariția, cu o întîrziere care îl pune în valoare, a volumului *Universitas – A fost odată un cnaclu* (istoria formării unei promoții, prima ce va debuta în libertate, după 50 de ani de dictaturi), coordonator Mircea Martin, *Centenarul SSR-USR*, organizațiile scriitorilor într-un secol și, în context, călătoria scriitorilor „pe Calea Regală” cu *Trenul Regal* și toate elementele adiacente (volume, filme).

Alte evenimente: relansarea revistei *Luceafărul* în anul semicentenar, apoi revenirea ei și a **României literare** la *Uniunea Scriitorilor*. Niște evenimente constituie faptul că *Festivalul de la Neptun*, ceremoniile de decernare ale *Premiilor USR și ASB...* nu mai constituie „evenimente”, ci țin acum de normalitatea vieții literare.

Nu ezit să trec între evenimentele literare, sau care vor influența literatura contemporană, renovarea *Căsei Zaharia Stancu* de la Neptun. Trebuie notate și două (re)debuturi care m-au pus pe gânduri: Iulian Costache cu volumul despre Eminescu și Anca Mizumschi, poeta *Pozelor cu zimiți*. Alte volume peste care nu se poate trece sînt oglinda bine slefuită a unei epoci: *Fantoma din moară* de Doina Ruști, *Cît ar cîntări un înger* de Eugen Uricaru, *Oameni și cărți* de Gabriel Dimisianu.

Pentru mine, în ordine personală, evenimentul anului, incomparabil de altfel cu cele de mai sus, a fost apariția cărții *Trecute vieți de fanți și de birlici* și buna ei primire în presă.

Ioana Nicolaie

Evenimentele sunt un lanț, iar verigile anului aproape încheiate par greu de pus laolaltă. Pentru că ele se leagă de numele mari – Orhan Pamuk și Peter Esterhazy au fost în România, de edituri – au publicat mult, cu folos, stărnind vîlvă la unele apariții, de instituții – Institutul Cultural Român din Suedia a prezentat extraordinar literatura română la Tîrgul de Carte din Göteborg, de spațiu virtual – Polirom a gândit www.romanianwriters.ro, iar Humanitas are, de curînd, o frumoasă pagină web –, de emisiuni culturale precum cea moderată de Dan C. Mihăilescu care

merge de ani buni înainte, de Festivaluri naționale și internaționale, de traduceri în/și din literaturi care contează, de cărți – de la *Confesiunile unui cafegiu* de Gheorghe Florescu la *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici sau la *Zilele regelui* de Filip Florian. Pe lîngă evenimente, apar, ca niște cărlige legate de istorie, și mari evenimente. În 2008, în a doua jumătate a anului, au fost două: *Istoria literaturii române* de Nicolae Manolescu și *Scrisori către fiul meu* de Gabriel Liiceanu.

Ioana Pîrvulescu

În octombrie 2008, **România literară** a împlinit 40 de ani. Bătuți pe muchie. Printr-una din acele coincidențe fericite, care țin de armoniile poetice ale lumii, vârsta revistei noastre a rimat cu numărul în care a fost, cu discreție, aniversată. Merita, desigur, mai multe felicitări. Dacă nu pentru altceva, măcar pentru rezistență în vremuri de tranziție.

Specialiștii în sondaje și statistici spun că fidelitatea față de un loc de muncă e unul dintre multele lucruri la care românii stau foarte rău. Păcat că nu au fost întrebați și redactorii **României literare**, că procentul ar fi crescut semnificativ: Gabriel Dimisianu lucrează de 40 de ani aici. Adriana Bittel de 37. Nicolae Manolescu de 18 (fără a mai menționa anii de rubrică). Alex Ștefănescu tot de 18. Constanța Buzea la fel. Marina Constantinescu și cu mine de 15 ani. Semnatarii de rubrici sunt și ei extrem de fideli: Cristian Teodorescu scrie săptămînal la **România literară** de aproape 20 de ani. Emil Brumaru, Rodica Zafiu, Constantin Țoiu, Mihai Zamfir, Tudorel Urian cam la fel, nu le mai știu socoteala. Și cei de la „tehnic” au performanțe, dacă e să o pomenesc numai pe dna Geta Gheorghiu, care de 40 de ani culege textele colaboratorilor, mai întîi la mașina de scris, acum la computer. Dintre cei mai tineri, cei mai fideli sunt, până acum, Daniel Cristea Enache, Cosmin Ciotloș și Simona Vasilache. Ultimul venit e Sorin Lavric, și el din categoria fidelilor.

România literară a împlinit 40 de ani. E un eveniment literar! Să fiu iertată că, asumându-mi tirania subiectivității, îl așez pe locul I.

Marta Petreu

Dacă nu ar fi apărut *Istoria...* lui Nicolae Manolescu, aș fi avut mare bătaie de cap să spun care este marele eveniment literar al anului 2008. Pentru că, fiind noi o cultură matură și în efervescentă creație și recuperatoare, numărul de cărți interesante care apar este mare, iar numărul evenimentelor literare însemnate, de asemenea. Apariția *Istoriei critice a literaturii române* a simplificat situația – nimic nu o poate concura. S-a spus în presă despre *Istoria...* că o să provoace mari discuții. Nu mă îndoiesc. Dacă o citești dinspre sfîrșit spre început, începi, firește, să retuzezi polemic „lista lui Manolescu”. Dacă însă o citești cuminte, dinspre început spre sfîrșit, cartea te cuprinde și te cucerește pe nesimțite, ca o viziune critică frumoasă și coerentă asupra propriei noastre identități. Mă tem că, dintre toate domeniile culturii românești, numai literatura are, prin succesele istoriei ale literaturii, conștiința critică de sine asupra derulării sale. La capătul seriei Maioreșcu – Lovinescu – Călinescu, Nicolae Manolescu vine cu *Istoria...* sa, scrisă cu un soi de voioșie..., cu o predilecție evidentă pentru linia raționalist-clasică a literaturii române și cu un soi de circumspecție pentru aspectul manierist (folosesc termenul în accepțiunea tipologică, aceea consacrată în filosofia culturii). E o carte solară, bine-dispusă, care-i va îndispune pe foarte mulți... Pentru cărțile mele, șansa de-a fi fost citite de Manolescu echivalează cu Judecata de Apoi.

Mircea Cărtărescu

De data asta e mînăstire-ntr-un picior. Firește că, de departe, evenimentul anului e *Istoria...* lui Nicolae Manolescu. Este însă un fel de nedreptate făcută altor cărți când apare-n bilanțuri o astfel de carte a cărei viață se măsoară, de fapt, nu în ani, ci în decenii. Aceste singularități ne-mpiedică să vedem diversitatea din jur a scrierilor strict contemporane nouă, în anul care, iată, se pregătește de plecare. Doar dacă vom numi *Istoria critică a literaturii române* cartea deceniului vom putea onora adevăratele cărți ale anului, care după părerea mea sunt trei, în trei zone literare total diferite: *Scrisori către fiul meu* de Gabriel Liiceanu, *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale* de Ion Iovan și *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici.

Fiecare dintre ele e prea de ajuns pentru ca 2008 să fie un an memorabil pentru literatura de azi.

Mircea Lazaroniu

Două apariții mult așteptate au dominat, din punctul meu de vedere, producția editorială autohtonă din 2008. Spre amărăciunea mea, am reușit să cumpăr doar una din ele. E vorba de *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale*, cartea lui Ion Iovan, unul dintre cele mai originale, mai dezinhitate și mai subtile romane românești din toate timpurile. Oricât de șocante ar fi unele amănunte pentru îndrăgostii de Mateiu – mi-e greu să mă împac cu ideea că autorul *Crailor* ar fi putut avea un fiu postum –, e greu să nu admiri meșteșugul artistului și tenacitatea rară a omului care s-a ferit de luminile rampei.

Nu fac parte dintre privilegiatii care au reușit să cumpere *Istoria...* lui Nicolae Manolescu. Sunt nerăbdător să confrunt impactul viitoarei lecturi cu entuziasmul pe care mi-l stîmbea criticul la sfîrșitul adolescenței. Pe atunci, în anii '90, îmi apărea mai limpede importanța lui Nicolae Manolescu nu doar citindu-l cu pasiune și înțelegînd rolul său într-o epocă, ci și văzînd cum arată de regulă oamenii care îl resping: nenumărate personaje cu un trecut greu se schimonoseau pline de ură rostindu-i numele.

Mircea Mihăieș

Dacă sunt limitat la un singur eveniment, n-am încotro și răspund: apariția *Istoriei critice a literaturii române*, de Nicolae Manolescu. O fac plasându-mă în perfectă falsitate intelectuală, de vreme ce încă n-am citit cum se cuvine cartea. Dar însăși apariția volumului a fost un eveniment cum arareori se întâmplă să vezi la noi. N-am să uit repede privirile îngrijorate, indignate, chiar speriate, ale sutelor de oameni ce veniseră cu banii pregătiți la Târgul Gaudeamus și care s-au întors acasă cu gențile goale. Paginile pe care le-am parcurs m-au convins prin ton, înălțimea judecății, viteza „narațiunii critice”, percutanța stilistică și chiar prin inevitabilele erori, șarmantele ipocrizii și inexplicabilele nedreptăți că ne aflăm în fața unei veritabile istorii. Nu o suită de cronici literare, nu o acrobatică analiză de texte, ci un fluid fosforescent în care distingi siluetele marilor și micilor scriitori români, din străfundurile protocronice de unde i-a pescuit autorul, până la siluetele arogante ale zilei de azi.

Încă n-au intrat în arenă – dar îi simt pregătindu-și șișurile și lațurile ucigașe – specialiștii în chițibușăraie, profesioniștii virgulei, maniacii documentului și invidioșii striviți de neputință. Vor striga, în cor sau în solo-uri exersate în baie, că autorul n-avea cum să citească atâtea pagini de literatură, că n-a înțeles cutare scriitori sau cutare curent, că nu și-a stricat plămâni în arhive și alte asemenea năzbâtii. Se perpelesc degeaba: în fond, nu e *Istoria* lor, ci *Istoria* unui strălucit scriitor de texte critice, Nicolae Manolescu. Nici nu mă mir că, din această cauză, nu vor înțelege un lucru decisiv: că o asemenea magistrală întreprindere înseamnă și multă imaginație. Imaginație, adică totul.

În ce mă privește, am speranța că la viitoarea ediție a *Istoriei* dl. Manolescu va renunța la eticheta de „minor” pe care a așezat-o pe fruntea unuia din „marii majori” ai literaturii contemporane, Ștefan Agopian. În rest, să intre în scenă cărcotașii, cusurgii și maneliștii!

Paul Cernat

Slăbuț la „poezie”, bunicel la „proză” și peste așteptări la „critică”, anul literar 2008 a fost sărac în evenimente cu adevărat semnificative, nu și în apariții editoriale de valoare și de impact. De fapt, singurul eveniment important – dar ce eveniment! – a fost *Istoria critică a literaturii române...* a lui Nicolae Manolescu, o carte care va face să curgă multă cerneală în anul care vine... căci pînă atunci va să fie citită și priticocită cum se cuvine. Îndrăznesc să anticipez că printre evenimentele literare ale anului 2009 se va număra, cu certitudine, receptarea *Istoriei...* O reacție ale cărei semnificații vor fi pe măsura acestei ultime istorii „canonice” („globale”, „nedidactice” și „de autor”) a literaturii noastre. Dar să nu anticipez prea mult...

Pavel Șuşară

Evenimentul literar al anului 2008 este, fără îndoială, apariția masivului volum *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu. Recunosc ca nu am reușit să cumpăr cartea, nu am citit-o și nici măcar n-am răsfoit-o, dar aceste minusuri în relația mea directă cu substanța și cu spiritul său nu mă împiedică să o socotesc cel mai important eveniment literar al anului. Logica acestei alegeri este simplă: natura unui eveniment nu este în exclusivitate o componentă intrinsecă a obiectului care îl generează, ci mai curînd forța lui de impact și reacția imediată a contextului. Or, din acest punct de vedere, împrăjurarea că nu am citit cartea îmi suspendă dreptul de a avea opinii și de a emite judecăți, dar nu îmi blochează privirea în spațiul public și nici nu-mi falsifică percepțiile.

Actuala ediție a Tîrgului de carte Gaudeamus a fost, literalmente, zguduită de apariția *Istoriei...*, cozile la standul Editurii Paralela 45 mi-au reamintit crizele alimentare de dinainte de 89, insuficiența exemplarelor impunea de la

sine soluția ultimativă a cartei, discuțiile înfrigorate, entuziaste sau dezamăgite aveau ceva din patetismul angajamentelor politice ale anilor 90, iar enorma așteptare a scriitorilor, măturisită în mii de nuanțe, de a se regăsi, fie și spulberați, în paginile cărții, echivala cu frisonul cosmic din momentul în care primii pămînteni au pășit pe lună.

Dincolo de toate acestea, faptul că Nicolae Manolescu a fost unul dintre cei zece pentru *România* și că Președintele țării, în momentul în care îl decora pe același Nicolae Manolescu, i-a șoptit, complice, *am auzit că ai dat lovitură*, spune, definitiv, același lucru: că apariția *Istoriei critice a literaturii române* a suspendat, pentru o clipă, măruntele convulsii cotidiene și a constituit un eveniment formidabil într-un segment al vieții noastre publice, acela al literaturii, care aproape se resemnase în ceea ce privește propria-i capacitate de a mai crea evenimente dincolo de terasa Muzeului Literaturii.

Radu Călin Cristea

2008 a fost anul criticii literare. Apariția *Istoriei critice a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu are toate caracteristicile unui eveniment cu care te întâlnești o dată la câteva decenii. Este prima încumetare de acest gen de la G. Călinescu încoace. Puternică, provocatoare, originală în toate ale sale, *Istoria...* va lăsa urme uriașe într-o literatură dedată mai degrabă ambițiilor mici și pe cont propriu. În foarte bună formă se arată Eugen Negrici cu *Iluziile literaturii române*: o laudabilă întreprindere de igienizare a unei literaturi plină de leșturi ideologice comuniste și/sau ale unui spirit critic somnolent. Băjbăitoare poezia, cu excepția câteu scâncet promițător al tineretului-speranță (Ștefan Manasia – de pildă). An term și la proză, unde încurajările au venit tot dinspre tinerime (Filip Florian). Și în 2008 s-a tradus fluvial, cu multe titluri agere, dar aproape toate cantonate în zona comerțului cu ridicata.

Radu Paraschivescu

Pentru mine, evenimentul editorial al anului 2008 e simultan succesul unei edituri și eșecul alteia. Cu două săptămâni în urmă, ziarele au anunțat că Polirom a spart exclusivitatea Editurii Curtea Veche asupra operei lui Orhan Pamuk în România. Cinci titluri vor fi publicate de Polirom, ceea ce înseamnă o redistribuire spectaculoasă (și nescontată) pe piața românească a cărților unui laureat Nobel. Mi se pare un episod marcant și sugestiv.

Simona Vasilache

Da! Și nu. De cînd am descoperit marketingul (știu eu ce spun...), orice e un eveniment. De la vînzările record ale unei formule revoluționare de iaurt la apropierea Crăciunului. Ce înseamnă, carevașăzică, evenimentul? Alde gură-cască, scaldîndu-se în gălgăie și-n confuzie, cineva care-i agită, altcineva care le ia banii. Numai bine pentru toată lumea. Așa încît, să vorbesc în termeni de „eveniment”, fie și literar, despre cea mai mare bucurie (culturală) a lui 2008, mi-e greu. Vreau să cred că aceia care le-au arătat, ca-ntr-un montaj explicativ, oamenilor generației mele ce înseamnă o coadă la carte, nu erau gură-cască prin tîrg, că momentul – avînd croiala răsucirilor, nu hainele largi și poleite ale evenimentului – care i-a adunat e însăși șansa noastră de-a scăpa de gălgăie și de confuzie. De-a fi cititori liberi.

Istoria critică a literaturii române, a lui Nicolae Manolescu, pentru care am dat și am primit coate la propriu, e, dincolo de vitrinele oricărei lansări, un *da* răspicat spus lucrurilor care rezistă din cinci secole de literatură. Un eveniment, dacă evenimentele ar avea curaj, noblețe, putere asupra timpului.

Privind în timp – nu mult în urmă, prin forța lucrurilor – văd (aud, de fapt) un sfîrșit de curs, dintr-un sfîrșit de studenție. Era despre un om locuit de bune și de rele, și nu cruțat de contestări de tot felul. Și se-ncheia cam așa (citez din memorie): „Dincolo de toate astea, G. Călinescu

e profesorul fără de care generația mea n-ar fi existat”. Cred că nu se cuvine, chiar dacă pentru a vorbi de o generație e nevoie de ani și de cărți, să lăsăm să treacă jumătate de veac ca să facem, sprijinită pe o istorică *Istorie*, a lui Manolescu, o asemenea măturisire.

Șerban Foarță

Fără *Istoria critică a literaturii române* (Ed. Paralela 45) de Nicolae Manolescu, anul literar 2008 nu ar fi fost un, pe cât cred, *douămiioptim!*

Ștefan Agopian

Cartea anului este, n-am nici o îndoială, romanul lui Ion Iovan, publicat la Editura Curtea Veche, *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale*. Romancierul a intrat atît de bine în pielea personajului său, încît un critic – cam prost, ce-i drept – a crezut că e vorba chiar de jurnalul lui Mateiu. Ar fi mare păcat ca Ion Iovan să nu ia Premiul Uniunii Scriitorilor la proză. În categoria eseu, Eugen Negrici s-a impus fără drept de apel cu *Iluziile literaturii române* (Ed. Cartea Românească). La aceeași editură a debutat în 2008 Iulian Costache cu *Eminescu, negocierea unei imagini* – o carte excepțională dacă ținem seama că autorul s-a desfășurat pe un teren bine bătătorit de sute de alți cercetători. Pentru mine (și nu numai), o revelație a fost și volumul *Confesiunile unui cafegiu* de Gheorghe Florescu, publicat la Humanitas, pentru contribuția lui la dezvăluirea mecanismelor ce rodeau din interior sistemul comunist. Între cărțile-eveniment din 2008, nu trebuie trecut cu vederea nici romanul lui Filip Florian, *Zilele regelui* (Ed. Polirom), mai ales pentru stilul deosebit de îngrijit, foarte pe gustul meu.

Tudorel Urian

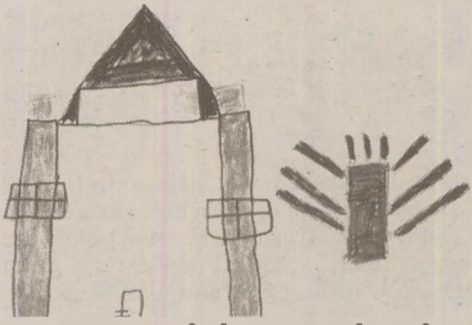
Nu este foarte comod să scrii în *România literară* despre evenimentul literar al anului, la nici o lună după ce directorul revistei a lansat o istorie a literaturii române. Cum, vorba lui Nicolae Manolescu, istorii complete ale literaturii se scriu cam una într-un secol, devine limpede că *Istoria critică a literaturii române* nu este doar evenimentul literar al anului 2008, ci al întregii perioade din 1941 până azi. De aici și stînjeneala de a pleda în chiar revista celui în cauză pentru ceva ce este de domeniul evidentei.

Spre deosebire de dicționare, unde, la modul ideal, ar trebui să figureze *toți* scriitorii, istoriile presupun o selecție foarte riguroasă, în funcție de ceea ce autorul lor consideră a fi ponderea fiecăruia în evoluția fenomenului literar. Altfel spus, istoriile literare propun autorii care contează, cei care prin operele lor schimbă sau consolidează decisiv o paradigmă literară. Cum *toți* scriitorii se cred geniali, iar numărul celor rămași în afara istoriilor literare este fatalmente mai mare decît al celor selectați, mai toate operele de acest fel au parte de contestații violente care, de cele mai multe ori, trădează diverse grade de frustrare. Cu siguranță, nici istoria lui Nicolae Manolescu nu va face excepție, chiar dacă funcția sa de președinte al Uniunii Scriitorilor va mai inhiba ceva din elanul contestatarilor.

Cu siguranță, *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu nu este o lucrare infailibilă. Mie, unul, la o privire cam din avion, nu mi-a plăcut deloc faptul că unui foarte bun prieten al meu, Radu G. Teșosu, dl. Manolescu i-a scurtat viața cu un an de zile (tragicul accident în care și-a pierdut viața s-a petrecut în 5 noiembrie 1999, nu 1998, cum scrie în istorie). Apoi, nu mi-e foarte clar dacă pentru un critic literar este bine sau rău să fie și universitar (lui Ion Pop i se reproșează că este, lui Alex Ștefănescu, că nu este). Din punctul meu de vedere, urmele Norei Iuga (prezentă în *Istoria critică...* doar ca nume de dicționar) în literatura română sunt mult mai ferme decît ale unor autori cărora le sunt dedicate capitole (Liviu Georgescu). Autorii generației 2000 se raportează cu entuziasm la scriitura Norei Iuga, dar nu am auzit pe nimeni să aibă ca reper poezia lui Liviu Georgescu. În fine, dacă bunul meu prieten Vasile Popovici, rătăcit de ani buni în politică și diplomatie, are asigurat un loc în istoria literaturii române pentru promițătorul său debut în critica literară, de la mijlocul anilor '80, nu înțeleg de ce sunt excluși de la festin autori precum Marin Mincu (autorul celei mai bune cărți despre poezia textualistă a generației '80 și al unor temeinice studii despre avangardă) și Adrian Marino (laureat al Premiului Herder, autor al câtorva zeci de volume printre care și o foarte documentată istorie a cenzurii în România, proiect rămas neterminat, din păcate). Refuz să cred că la originea acestor omisiuni ar putea sta doar reputația de persoane incomode a celor doi. Marin Mincu și Adrian Marino sunt nume prea importante pentru a nu suscita un comentariu, fie el și negativ.

Am semnalat câteva dintre nedumeririle mele de cititor. Fiind vorba de o istorie de autor, este dreptul firesc al domnului Manolescu să își expună propria viziune asupra literaturii. Pe care, ne place, nu ne place, trebuie să o respectăm.

Chiar dacă, din acest succint comentariu s-ar putea înțelege altceva (firavele mele considerații critice trebuie raportate, totuși, la o lucrare de 3,5 kg, însumând peste 1500 de pagini), un lucru este cert. În anul 2008 am avut șansa să asistăm la inaugurarea unui monument al culturii naționale: incontestabilă *Istoria critică a literaturii române*, de Nicolae Manolescu. ■

comentarii critice

ÎN SCRIERILE LOR memorialistice sau de tip confesiv, intelectualii români plecați la Paris după instalarea regimului comunist în România au căutat uneori să definească generic exilul, eventual prin delimitare de alte categorii ale înstrăinării de țara natală. G. Astaloș propunea, de pildă, stabilirea distincției între statutul de exilat politic, *plecat din țară în timpul vechiului regim*, cel de emigrant, stabilit în altă țară cu dorința de a se acomoda cât mai grabnic acolo *din ambiția de a-și modela o apartenență care implică adaptarea integrală la mediu* și, respectiv, cel de imigrant, *migrator temporar care se instalează pe un alt meridian economic din dorința de a-și ameliora situația materială, fără a-și pune probleme de inserțiune* (E, 214). D. Țepeneag diferențiază exilul, *expatriere mai degrabă forțată cu interdicția de întoarcere în țară*, de *emigrația voluntară*, chiar dacă pricinuită de *mizeria materială sau morală*, și de diaspora, termen din istoria religiilor semnificând prin extensie *dispersiunea unei etnii, oricare ar fi aceasta*, după modelul împrăstierii silită a evreilor *constrânși de vicisitudinile istoriei să-și părăsească țara* (Rz, 263). Tot el analizează mutațiile suferite de astfel de categorii, de pildă transformarea exilului în diaspora după eliminarea barierelor politice din calea întoarcerii în țara de origine. În opinia lui, exilul era sortit să se dilueze încetul cu încetul și până la urmă să dispară din conștiința țării, el nefiind capabil să se mențină nici ca entitate literară, nici ca una politică. (Rt, 133). Mai frecvent, scriitorii se raportează la propria experiență când caracterizează exilul. Admițând etichetarea uzuală de „exilați” folosită pentru a-i numi pe cei alungați dintr-o țară totalitară, V. Tănase socotea drept *total neinteresantă* în cazul lui această noțiune *legată de permeabilitatea frontierelor* ce vizează situația administrativă, dar *fără nicio legătură cu identitatea artistică și substanța creației* (interviu cu C. Nistea). Nici A. Păpilian nu s-a considerat un veritabil exilat câtă vreme, dat fiind și *scheletul său european*, el nu mai intenționa să se întoarcă în România (*nu m-am simțit niciodată exilat* - interviu cu Aurelia Boriga). Th. Cazaban a avut impresia de a fi întrucâtva *exilat în lumea liberă*, plasat în exteriorul acesteia (*Sunt în afara lumii, complet libere, în care trăiesc* - C, 127). El și-a descris traseul existențial: refugiat politic, s-a trezit ulterior, după evenimentele din ianuarie 1990, *proscris de calomnatori și chiar izgonit de compatrioți dintr-o Românie căreia refuza să-i admită îndreptățirea politică și morală*, și a fost astfel lipsit de șansa de a regăsi lumea de unde a plecat, profund viciată între timp (*am plecat din România regat drept pentru care nici astăzi nu pot să recunosc regimului din România legitimitatea... nu mai sunt un refugiat, nici un exilat, nici un emigrant: acuma sunt un expulzat* - C, 21; vezi și 142). Spre a surprinde trăsăturile definitorii ale condiției de exilat, scriitorii plecați din țară vorbesc adesea despre cum s-au simțit ei înșiși în această ipostază.

Scrutându-și compatrioții instalați la Paris, unii intelectuali români au identificat mai multe categorii de exilați, în funcție de momentul și motivația plecării, dar și de atitudinea lor în străinătate. Majoritatea au identificat două mari valuri de surghiuniți cu opțiuni diferite: vechiul exil angajat în lupta anticomunistă și cel nou, preocupat mai ales de reușita profesională în Occident. Monica Lovinescu socotea că pe cei din prima generație îi caracteriza *militantismul*, pe ceilalți – o abordare *mai pragmatică*, ei fiind conștienți că revenirea în țară nu mai era cu putință (J2, 97). După părerea jurnalistei de la Europa Liberă, martora la sosirea celor mai mulți români la Paris, în cea din urmă tagmă intrau destui veleitari *convinși... că au fost refuzați de editurile din țară fiindcă textul lor era exploziv pe plan politic, când, de fapt, nu aparținea defel literaturii* (V2, 109). Alături de aceștia, au fost însă și reprezentanții aceluia *exil estetic* din anii 70-80 (V2, 125), precum și autorii dornici mai ales de a „evada” din soarta de *biet scriitor român legat de*

majoritatea au identificat două mari valuri de surghiuniți cu opțiuni diferite: vechiul exil angajat în lupta anticomunistă și cel nou, preocupat mai ales de reușita profesională în Occident.

Exilații despre exil

glie și de o limbă fără circulație (V2, 53). Printre ei, privilegiați au fost puținii artiști meniți acclimatizării reușite în altă țară, *cei care au izbândit deplin în readaptarea pe alt meridian, fără a arunca nimic din sacul de daruri... de acasă* (V2, 39). Din punctul de vedere al lui Th. Cazaban, apropiat de al lui Mircea Eliade, primul exil avea drept tel informarea occidentului cu privire la crimele din Europa de Est și continuarea tradiției românești, al doilea urmărea mai ales accesul la un trai fără constrângeri în manieră occidentală (C, 7). Cât despre Sanda Stolojan, ea constata dublul statut al exilaților *angajați în „acțiuni” de rezistență, de opoziție față de regimul comunist din România, dar și interesați de asimilarea lor cât mai grabnică, încetățeniți francezi, inserați într-o slujbă, o societate, franțuziți* - N, 118). P. Goma stabilea mai multe clase de refugiați în străinătate în funcție de justificarea plecării lor: opoziția politică, dorința de a-și reclădi existența într-o țară mai prosperă sau incapacitatea de a mai rămâne în România și de a suporta condițiile de acolo, cazul soților Sonia și L. Raicu părăndu-i-se exemplar pentru această ultimă categorie (*Exilarea lor a fost, pentru toată lumea (de aici, de acolo) o surpriză – fiindcă noi încă gândeam plecarea de acolo încoace ca un act politic; ori unul de interes, al celor care au de gând să-și facă altă viață, în altă limbă... Or ei nu se încadrau în niciuna din aceste două categorii* - J2, 94). Comportamentul diferit al celor care au părăsit România în perioada Dej de cel al pribegilor de mai târziu a fost evidențiat de reprezentanții ambelor categorii. Monica Lovinescu observa că, în timp ce inițial opțiunile politice *diferite nu împiedicau nici prietenii, nici „frontul unit” împotriva comuniștilor*, ulterior au apărut disensiuni grave între românii de la Paris, încurajate de infiltrarea securistă activă după 1977, acțiune menită să „*lucreze*” *acest exil la extrema lui dreaptă* (J2, 236). Sanda Stolojan plasa și ea în momentul mișcării Goma manifestarea dezbinării și luptelor de putere în cadrul exilului (*Am asistat la trei ședințe consacrate arestării lui Goma la București... am putut observa pasiunile care se dezlănțuie în Exil, instinctul puterii, rivalitățile care lasă acel gust neplăcut pe care îl recunosc bine acum* - N, 36). De cealaltă parte, B. Nedelcovici, ajuns la Paris în 1987, descoperea dămcia afectivă a vechilor surghiuniți, *personalități generoase, deschise sufletește*, dispuse a-l primi cu *multă simpatie*, alături de disensiunile dintre cei sosiți târziu în străinătate încă nevinedeați *de toate bolile din țară, indivizi stăpâniți de un complex de inferioritate care se transformase în complex de superioritate (megalomanie) și o dorință de afirmare cu orice preț, poate firească în condițiile exilului, în care ai pierdut totul* (interviu cu C. Nistea). D. Țepeneag a fost reticent totodată față de extremismul primilor exilați, preponderent de dreapta, și față de nestatornicia sau chiar lichelismul noilor veniți, *mai labili din punct de vedere moral* (U, 383). El observa de la început pericolele diferite care amenințau cele două generații, uzura celor dintâi, respectiv dorința de agonisire a celor din urmă (*așa cum recunoaște și Monica, emigrația generației lor a obosit, iar aceea recentă e pusă pe chiverniseală* - U, 178). Plecat din România în 1989, M. D. Gheorghiu vorbea de *exilul intelectual și cel mobilizat* specificând că, deși se opunea puterii din România, cel dintâi contesta totodată și *tentativele de a reconstitui sau de a întreține în exil o legătură de tip comunitar, de a reduce exilul la o dimensiune militantă (Intelectualii*

în câmpul puterii, 284). S-au stabilit și alte distincții în interiorul exilului. De pildă, urmărind criteriul reușitei profesionale, V. Tănase îi departaja pe cei împliniți ca scriitori în Apus, *capabili să trăiască și să se realizeze profesional în țara de adopțiune (gândind, desigur, la România)*, de cei ce s-au servit de situația de transfugi și de *ideea exilului pentru a furniza un alibi eșecului lor* (R, 98). Cu toate acestea, diferențierea uzuală – tipologică, dar și între generațiile exilului – vizează implicarea politică. Excesiv de tranșantă și fără a ține seama de existența unor intelectuali care s-au integrat ambelor categorii, ca D. Țepeneag, opoziția trasată cel mai frecvent a fost între refugiații activi și cei preocupați mai ales de afirmarea profesională.

În mărturiile cu privire la propriul exil, mulți scriitori stabiliți la Paris au consemnat motivele pentru care au părăsit România. În linii mari, ar fi vorba de două cauze principale, una moral-politică și alta estetică. Supuși îngrădirilor impuse de comuniști și uneori presați să coopereze cu securitatea, numeroși artiști au preferat să ia drumul surghiunului pentru a nu ceda la compromisuri. Pentru Ilie Constantin, prea puțin atras de ideea de a deveni *subom* prin colaborare cu puterea, stabilirea în Occident a fost *soluția lesnicioasă*: i s-a părut mai ușor să plece din țară decât să reziste insistențelor încercări de racolare a lui ca informator al poliției politice (*era mult mai simplu decât să fi rămas neclintit la locul meu și să mă apăr, să-mi păstrez onoarea și eventual, să intru în disidență* - D, 205; vezi și 227, 228). Supus violențelor istoriei, B. Nedelcovici a ales să plece în lume spre a nu se lăsa înfrânt de constrângerile din țară (*Unii au cedat prin resemnare, abandon, lașitate, trădare, compromis... alții prin fuga în exil* - J, 89). Pentru G. Astaloș decizia exilării dintr-un crez al demnității echivala cu respingerea normelor și cerințelor puterii comuniste, căci actul dezrădăcinării *dă un sens refuzului de a se supune unei morale căreia nu-i acceptă canoanele* (E, 205). P. Goma a înțeles surghiunul ca *opțiune etică* (J1, 212), ca o condiție spre a-și prezerva *sufletul* de climatul de degradare generală din România (J3, 30). Când a ajuns *la limita de zgustului*, D. Flămând și-a lăsat în urmă țara pentru că simțea că atmosfera devenise irespirabilă și era scârbit de lașitatea colectivă de acolo (*mi-am dat seama că a trăi în România devine o vinovată complicitate cu sistemul* - interviu cu Gabriela Adameșteanu). Convins că regimul comunist era instalat pentru veșnicie și, M. Vișniec a vrut să încerce o acțiune îndrăzneată și riscantă, căci *orice aventură* i se părea *mai interesantă decât acel tip de rezistență culturală de la noi*, el socotind că estetismul congenerilor săi rămânea ineficient (interviu cu Dora Pavel). Paradoxală pare motivația inițială a lui V. Ierunca, om de stânga în timpul războiului, curtat de noua putere care vedea în el un posibil tovarăș de drum: a plecat nu fiindcă ar fi avut ceva de suferit de pe urma comuniștilor, ci din greață de avantajele oferite de ei, *deoarece nu mai ... suporta „binele” făcut lui de aceștia* (T, 367). După ce a beneficiat din plin de favorurile sistemului, P. Dumitriu a decis să rămână în Occident pentru a-și răscumpăra prin literatură păcatele tinereții (*Sunt aici tocmai pentru a expia. Să ispășesc prin scris* - P, 116). De fapt, de multe ori, rațiunile exilului au fost mixte, politico-literare. B. Nedelcovici a considerat că hotărâtoare pentru decizia sa de a pleca din România a fost refuzul de a i se mai tipări cărți în țară, cenzura fiind pentru el *ultima picătură ce a*

umplut paharul răbdării și al suportabilității (interviu cu Elena Budu). V. Tanase a refuzat în general să-și explice politic gestul de a rămâne în Apus, deși a declarat la un moment dat că s-a refugiat în străinătate pentru că nu dorea să aleagă între eroism și compromis în relația cu autoritățile de la București (*Să te revolți însemna, într-un fel să alegi moartea – nu neapărat fizică, ci moartea socială, excluderea din câmpul de acțiune... cealaltă soluție, să strângi din dinți, să aștepti, să sperii împotriva oricărei logici. Să crezi că viața, chiar dezonorantă, e preferabilă morții, noblețea suferinței orgoliului onoarei... Exilul era, uneori, un mod de a refuza această alegere – R, 77*). Considerând că toate ideologiile sunt la fel de nocive libertății de creație, o dată ce un regim politic, oricare, nu este decât înfățișarea tranzitorie, istorică, a unui monstru profund, magmatic, care se insinuează într-o ideologie sau în alta după vreme, el a susținut că prin stabilirea sa la Paris n-a dorit neapărat să scape de orânduirea de stat ostilă lui din România (*Caiete critice*, 4, 2007). Fără să împărtășească iluzia multor concetățeni de a considera occidental ca fiind opusul ideal al României totalitare (R, 75), el nu avea intenția de a se exila și a sosit în Franța ca un om liber, un ins capabil să ia după bunul său plac hotărârea de a rămâne acolo sau de a reveni în țară fără a lăsa autoritățile să decidă în locul lui (R, 95). După afirmațiile lui, s-a stabilit în Franța, țara culturii, din motive fundamentale estetice, iar nu pentru a se proteja de dificultățile traiului în comunism (*mă aflam la Paris pentru că iubeam literatura și aveam impresia că, invocând motive politice, nu numai că aș fi trișat, dar aș fi întinat motivele care mă făceau să-mi prelungesc șederea aici* - R, 115). O rațiune literară a invocat adesea și M. Vișniec pentru a-și explica decizia de a se instala la Paris: el a dorit să se afirme într-o limbă de circulație internațională spre a asigura o audiență largă pieselor sale (*limba franceză m-a ajutat enorm să-mi vând piesele* – interviu cu Angela Furtună). După cum reiese din paginile lor confesive, în timpul perioadei comuniste, intelectualii români au plecat în lumea liberă pentru posibilitatea de a acționa și de a scrie nestingherit, după cum socoteau ei înșiși de cuviință, fără a mai da socoteală vreunei autorități de partid sau de stat.

Alexandra CIOCĂRLIE

Abrevieri: Astaloș, E: G. Astaloș, *Exil*, București, 2004; Cazaban, C: *Captiv în lumea liberă. Theodor Cazaban în dialog cu Cristian Bădiliță*, Cluj, 2002; Constantin, D: Ilie Constantin, *Dublul ocean*, București, 2000; Dumitriu, P: George Pruteanu, *Pactul cu diavolul: șase zile cu Petru Dumitriu*, București, 1995; Goma, J 1, 2, 3: P. Goma, *Jurnal pe sărite, Jurnal de căldură mare, Jurnal de noapte lungă*, București, 1997; Ierunca, T: V. Ierunca, *Trecut-au anii...*, București, 2000; Lovinescu, J 2: Monica Lovinescu, *Jurnal 1985-1988*, București, 2003; Lovinescu, V 2: Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, II, București, 2001; Nedelcovici, J: B. Nedelcovici, *Jurnal infidel. Opere complete 5*, București, 2005; Stolojan, N: Sanda Stolojan, *Nori peste balcoane*, București, 1996; Tanase, R: V. Tanase, *România mea*, București, 1996; Țepeneag, Rt: D. Țepeneag, *Reîntoarcerea fiului la sânul mamei rătăcite*, Iași, 1993; Țepeneag, Rz: D. Țepeneag, *Războiul literaturii nu s-a încheiat*, București, 2000; Țepeneag, U: D. Țepeneag, *Un român la Paris. Pagini de jurnal*, București, 2006. Interviu: Gabriela Adameșteanu, interviu cu D. Flămând, 22, 692, 2003; Aurelia Boriga, interviu cu A. Papilian, *Zig-Zag*, 14, 1992; Elena Budu, interviu cu B. Nedelcovici, *România literară*, 36, 2000; Angela Furtună, interviu cu M. Vișniec, *Agonia*, 2, 2007; C. Nistea, ancheta „Scriitori români în exil”, *Discobolul*, 7-9, 2004; Dora Pavel, interviu cu M. Vișniec, *Apostrof*, 3, 2004.

Povești la prima vedere

”M-AM ÎNDRĂGOSTIT la 14 ani. Totul s-a petrecut pe neașteptate.“
Sunt primele rânduri ale volumului ce reunește cinci scriitori consacrați — Gabriel Liiceanu, Adriana Bittel, Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Ioana Pârvulescu — sub un titlu comun: *Povești de dragoste la prima vedere* (Humanitas, 2008). Cinci autori în căutarea unei povești exemplare de dragoste. Cine poate rezista oare tentației de a intra în jocul unei cărți ce promite atât de mult? Cum doar doi dintre ei fac parte din breasla *ficționarilor* (Adriana Bittel și Ana Blandiana), suntem îndreptați să vedem în această punere în scenă, dincolo de ideea unui „recital cu mari actori”, așa cum ne sugerează prefața, și un pariu cu literatura. Frumusețea cărții, privită ca un întreg, stă tocmai în multiplicarea perspectivelor, care, aparent polifonic, circumscriu un spațiu ideal a cărui parcurgere dezvăluie diversitatea nebănuită, nu doar a transpunerii literare a unei teme, ci și a experienței umane posibile. Asupra felului în care fiecare poveste configurează acest spațiu mă voi opri în rândurile ce urmează.

Cu toate că, ori de câte ori scrie, fie animat de dorința de a mărturisi, fie sub impulsul imperativ al ideii, reușește să creeze lumi a căror arhitectură se desprinde de sub dominația restrictivă a realului sau surmontează pedanteria studiului de idei, vădind un scriitor adevărat, Gabriel Liiceanu pare a-și fi refuzat până acum, ca pe un fruct interzis, deliciile ficțiunii. Povestea din volumul de față vine să dezmințască această presupuziție: pornind de la convenția evenimentului biografic, ea își dobândește deplina autonomie prin intruziunea unei idei. Iubirea fulgerătoare a doi tineri abia intrați în viață reiterează, neașteptat, dar într-un anume sens inevitabil, povestea arhetipală: *Tristan și Isolda*. Crinul, simbol al purității, dar și posibilă esență a otrăvii aducătoare de moarte, este chiar întruchiparea ideii. Mireasma lui amețitoare configurează spațiul ficțiunii, care se substituie realității din momentul în care personajul are intuiția că iubirea sa nu se poate împlini cu adevărat decât prin moarte. Mitul este resuscitat și devine viu doar în preliminarile gestului ultim, altminteri de o naivitate cuceritoare (să crezi că poți muri în brațele iubitei, pe un maldăr de crini, a căror mireasmă devine cea mai eficace otrăvă!). Eșecul împlinirii unui asemenea proiect poartă pecetea aceleiași „tije trufașe a crinului regal”, ce retrasează granițele realității, demascându-i inevitabilele șabloane. Chiar disimulată de atitudinea ușor auto-ironică a autorului, această imagine este tot atât de tragică ca cea a „sabiei de foc vâlvăitoare” ce-i închidea paradisul nu doar primului om, ci și băiatului de 14 ani care peștește acum în lume însoțit de mireasma tare a primei decepții.

Pentru Adriana Bittel, spațiul ficțiunii este un alt fel de acasă pe care tânără studentă din povestea ei îl descoperă, într-un moment impus parcă de o voință dinafară. Povestea nu este propriu-zis a unei iubiri, ci a unei dezvăluiri. Pânzele nonfigurative ale pictorului Ludi ascund peisaje interioare pe care tânără încearcă să le deslușească, coborând în propriile-i adâncuri și descoperindu-și astfel adevărata identitate. Iubirea este aici momentul privilegiat în care întâlnirea cu celălalt declanșează mecanisme oglindirii de sine. Coborârea în adâncuri, întâi ipostaziată ca descindere în privința Tinei, mai apoi cufundare în misterul culorilor de pe pânzele artistului, ajungând în cele din urmă la contemplarea „prăpastiilor” proprii, este mișcarea privilegiată a transfigurării, dezvăluind realități fictive ce se dovedesc în cel mai înalt grad intime, teritorii ale propriului eu. Iar pata carmin rămasă pe bluză fetei și păstrată cu grijă ca o relicvă este de fapt pecetea unei lumi ce a dispărut din realitatea imediată, pentru a se instala definitiv în cea interioară.

Plonjând încă din primele rânduri în irealitate, Ana Blandiana aduce la lumină zona cea mai pură a ficțiunii — dimensiunea ei lirică. Povestea îngerului ce se simte în mod fatal atras de lumea omului, refuzând astfel privilegiile zăbovei în spațiul „rece”, lipsit de dramatism al realităților

l e c t u r i

imateriale, este de fapt o meditație în marginea inacceptabilului suferinței. Privilegiind, prin folosirea persoanei I, perspectiva îngerului, Ana Blandiana urmărește o răsămărire a situațiilor previzibile. Îngerul, poposit în pavilionul cancerosilor cu misiunea de a-i învăța să accepte inevitabilul morții, descoperă că sensul suferinței pe care voia s-o aline îi este în mod fundamental necunoscut. Faptul că o infirmieră se îndrăgostește de el, având, dincolo de orice formă de conștientizare, intuiția identității

lui, îl face să intre într-o înlanțuire impredictibilă de situații, străină cu totul naturii sale. Însă astfel i se revelează elementul de superioritate al omului, pentru care iubirea este aproape inevitabil legată de suferința ce devine sursa lui paradoxală de putere. Efectul acestei descoperiri este chiar antropomorfizarea îngerului, simultan pedeapsă și răsplată divină, pentru îndrăzneala de a cunoaște lumea omului mai mult decât se cuvenea. Este cuprinsă aici și o posibilă rescriere a poemului eminescian, „chipului de lut” lasându-i-se posibilitatea de a-și dezvălui rațiunile superiorității ce se ascund, iată, tocmai în fragila lui precaritate.

Avocatul, un bătrân volubil, insinuant și provocator, scriitorul, interesat doar de viața pe care o studiază și o recrează, inginerul, pescar amator și jucător de table, precum și cele două femei, nevasta scriitorului, realistă și sigură de ea, și cea a inginerului, cochetă, frustrată și bovarică — sunt personajele reunite în jurul unei mese într-un amurg de vară, la malul mării. Povestea lui Nicolae Manolescu este construită după convențiile stilului dramatic, fiind un soi de farsă în patru tablouri, unde ironia și absurdul nu creează tensiuni insuportabile, ci doar un halou al așteptării unei întâmplări esențiale pe care doar briza, adîind misterioasă, o prevestește. Sirena, născută din spumele mării, poposește pe acest țărm al derizoriului și îl alege ca iubit pe cel mai puțin potrivit cu natura ei, pe insul cel mai prozaic din câți pot fi închipuiți, pe cel mai fidel adulter al unei singure lumi posibile: cea reală. Și tocmai unuia ca acesta să-i fie data șansa incredibilă de a pipăi ceea ce nu este de pipăit și de a purta în brațe povara imponderabilă a trupului unei sirene? Irealitatea are însă reguli selective fără legătură cu cauzalitatea meschină a lumii reale. Scena se petrece de altfel în afara timpului, de aceea, odată consumată, nimic nu o mai poate proba, nici măcar mărturia povestitorului care, îndepărtându-se tot mai mult, din prezumții de obiectivitate, nu mai poate distinge nimic. Misterul se ascunde astfel dincolo de orice reprezentare, fie ea și una de cuvinte, devenind, asemenea sufletului, inefabil până la aneantizare.

A intra în pielea celuilalt înseamnă, în mod inevitabil, a-l transforma într-o fantasmă. Iubirea tomnatică a lui Cioran are, în povestea Ioanei Pârvulescu, rațiuni transcendente, ce țin de ezitarea între răsplată și răzbunarea zeilor. Or, aflată într-o astfel de cumpănă, fiecare întâmplare din viața celui persecutat, dar și iubit de zei, scapă deciziei libere, personajul lasându-se în voia valurilor ce sunt departe de a-l purta către limanul visat. Noptile de insomnie ale celui îndrăgostit, nenumăratele pretexte ale apropierii, febra de dinaintea primei întâlniri, magnetismul implacabil al atingerii, toate laolaltă alcătuiesc odiseea ratată a unei iubiri ce s-a aprins prea târziu și a nimerit anapoda. Limanul este pentru totdeauna pierdut, iar Odiseu rămâne captiv până la capăt mărilor sale neliniștite. Finalul poveștii aparține martorilor, slujitori ai obiectivității, aduși în scenă nu pentru un spor de lumină, ci tocmai pentru a dezminți orice pretenție de a găsi o explicație lucidă unei fulgerări ce vine din spațiul necesității absolute.

Așadar cinci povești, cinci căutări, cinci formule. Ținta lor este misterul îndrăgostirii ce se întrupează neașteptat în întâmplările aparent mărunte ale vieții, rămânând însă de fiecare dată intangibil. Însă nu spre a-l elucida au pornit la drum cei cinci autori, ci pentru a pune în balanță cu care noi măsurăm toate cele ce sunt, și imponderabilul unei miresme, al unei pete de culoare, al unor nevăzute adieri, chemate să restabilească un posibil echilibru cu celălalt taler, al realităților certe, dar atât de apăsătoare.

Cristina CIOABĂ

29

i s t o r i e

ARTEA lui Gustave Bley *La Roumanie etude économique et commerciale*¹ pare să fie necunoscută de istoriografia românească. Este cvasi-imposibil de făcut la modul absolut o asemenea afirmație, pentru că nu se poate ști cine a văzut-o, citit-o, semnalat-o sau poate citat-o vreodată. Ea există la Biblioteca Academiei din București. Nu face însă parte dintre cărțile franceze cunoscute despre

România, precum cele – pentru a nu da decât, la întâmplare, două exemple – ale lui Georges Oudard sau André Bellesort. Autorul nu a fost antologat nici de Jacques Lassaing și Paul Desfeuilles în culegerile lor de scrieri franceze despre români și țara lor.

Volumul l-am descoperit cu ani în urmă la un „marché aux puces” – sugestivă expresie! – din sudul Parisului, nu departe de locuința istoricului Petre Ș. Năsturel și am jubilat fiindu-mi de mult folos în preocupările mele din acel moment. Despre autor se specifică pe copertă că era avocat, atașat la cabinetul ministrului Comerțului din Franța, fost elev al Școlii de Științe Politice de la Paris. De observat este și semnificația fonetică a numelui său – „blé” = grâu –, aluzie poate involuntară sau nu la esența nemărturisită a lucrării sale: importanța României ca mare exportatoare de grâu. C-ar putea fi încadrată în categoria importogeliei, dar s-ar putea crede ușor că este vorba de un fruct al propagandei românești peste hotare. Atitudinea pozitivă a autorului pentru îndepărtata țară de la grădina Dunării se explică mai degrabă prin interesele politice în funcție care nu ținea cont de alianța secretă dintre România și Puterile Centrale. De semnalat de altfel și faptul că anul apariției cărții coincide cu vizita împăratului austro-ungar în România.

Potrivit lui Gustave Bley, „relațiile dintre Franța și România au fost, în 1892, de 30.910.557 franci la import; 11.035.065 franci la export” (p.131) (traducerile pasajelor din franceză îmi aparțin). Numeroase erau mărfurile care se schimbau între cele două țări, ceea ce face ca influența culturală franceză din epocă să aibă și un consistent temel economic.

Este desigur demnă de interes optica acestui înalt funcționar francez asupra culturii române. Care era scara de valori pe care o propunea cititorilor săi, mai ales, se presupune, conștienți? Cu mici diferențe care țin de rezultatele cercetărilor ulterioare de istorie literară, nu e vorba de o viziune diferită de cea din zilele noastre, ceea ce face să constatăm, dacă mai era nevoie, că ierarhiile culturale nu sunt simple construcții propagandistice, ci rodul unor „selecții naturale” ce au loc în timp. „Canonul” literaturii, după un termen la modul astăzi, nu poate fi doar consecința unui act adeseori politic și nu poate funcționa în afara unor valori autentice pe care le privă trecerea anilor.

Privirea lui Gustave Bley asupra evoluției literaturii române este fugară, dar semnificativă. „Până la mijlocul secolului al XVII-lea, tiparul nu a fost încă introdus în Moldova și în Țara Românească² și, în afara câtorva cronici și lucrări religioase, literatura acestor principate se compunea din legende, din poezii, din povești populare, care nu au fost cunoscute în străinătate decât de curând. / Nu ne putem ocupa de scriitorii secolelor XVII și XVIII: Dimitrie Cantemir, J. Conta³, Enache Kogălniceanu⁴, Samuel Micu, Gheorghe Șincai etc., care au tratat despre chestiuni istorice, nici de operele și de poezii care le-au urmat, precum Țichindeal, Pavel Iorgovici, I.Barac, Enache Văcărescu (1740 – 1799)⁵ și fiii săi și de alții, rămași celebri” (pp.180-181). Este de observat că în ciuda frontierelor existente pe atunci, literatura română este tratată ca una singură: personalitățile Școlii Ardelene sunt puse alături de Cantemir și de Văcărești. Aceasta în condițiile în care nu ne aflăm în fața unui manual de literatură din perioada Ceaușescu, pasibil eventual de acuzația de naționalism, ci a unei lucrări alcătuite la sfârșitul secolului al XIX-lea de către un jurist francez care chiar dacă a preluat informațiile din surse românești, și-a asumat conștient și în scris aceste poziții. Poate că autorul a întreprins o acțiune de omogenizare culturală *avant la lettre*? Adevărul este că ideea unității românești plutea în aer în momentul apariției cărții, cu peste două decenii înainte de realizarea ei efectivă și de fapt, firește, cu mult mai dinainte.

„Secolul al XIX-lea interesează firește mai mult – continua Gustave Bley –, marcând începutul unei faze noi pentru literatură. Sub guvernarea fanarioților, învățământul se făcea în grecește și doar în 1817⁶ G.Lazăr a deschis la București Colegiul de la Sf.Sava, unde se dădea cursuri în românește. Apoi, domnitorul Grigore Ghika, dornic de a da limbii naționale locul care i se cuvenea, a încurajat eforturile lui Ion Heliade Rădulescu, căruia poezii și prozatori îi datorează de a scrie în limba română, totodată atât de grațioasă și de poetică” (p.181). Menționarea lui Grigore al IV-lea Ghika în acest context ar putea fi influențată de prezența Ghikuleștilor

Volumul l-am descoperit cu ani în urmă la un „marché aux puces” din sudul Parisului, nu departe de locuința istoricului Petre Ș. Năsturel.

Un francez despre România lui Carol I

la Paris, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, precum și de numirea, chiar în 1896, ca ministru plenipotențiar al României, a unui omonim al acestuia, provenit însă dintr-o ramură moldovenească (supranumită „Brigadier”) a familiei Ghika.

Scriitorii prepașoptiști, pașoptiști și clasici sunt cu toții cunoscuți autorului francez, chiar dacă principala lui preocupare era studiul economiei și al comerțului: „Ar fi prea lung de a menționa pe numeroșii autori care au ilustrat cu operele lor secolul al XIX-lea: nu putem cita decât pe câțiva dintre ei: poetul Ioan Vacărescu, nepotul lui Enache Văcărescu (1786 – 1863)⁷; fabulistul Gr.Alexandrescu și G.Crețeanu, născuți la începutul secolului; Bălcescu (1819 – 1852), istoric de mare talent care a lăsat *Cântarea României*⁸ și *Mihai Viteazul*⁹; ziaristul C.Bolliac și C.A.Rosetti, cel din urmă fondator, în 1877, al <<Românului>>; B.Alexandri, poetul național prin excelență șsubl.meat și și-a toată osteneala să culegă cântecele naționale populare, autor al *Gintei latine* și al lui *Penes Curcanul*; Bolintineanu (1826 – 1872)¹⁰, care s-a complăcut în elegii; Eminescu (1848 – 1889)¹¹, cel mai bun poet român șsubl.meat, care a scris satire și admirabile sonete, între care *Veneția*; D-I Caragiali, autor dramatic de valoare, căruia i se datorează *Noaptea furtunoasă* și *Scrisoarea pierdută*, etc.” (pp.181-182). Vasile Alecsandri, ale cărui legături cu Franța fuseseră numeroase, era considerat așadar „poetul național prin excelență”, iar Mihai Eminescu, „cel mai bun poet român”. Caracterizările sunt surprinzător de adecvate având în vedere faptul că Alecsandri murise în anul 1890, iar Eminescu în 1889. La doar câțiva ani de la deces, acestuia din urmă i se recunoștea imensul talent într-o țară în care văzuse mai ales „lupanarele” și fața de a cărei cultură – spre deosebire de predecesorul său – nu avusese o aplecare particulară.

Se întâlnește o anumită confuzie între literatură și litere în general, dar aceasta se referă la puține nume care oricum merita a fi amintite: „Am vorbit în altă parte de d-I Xenopol și ne-ar plăcea să semnalăm și numele altor savanți care îl înconjoară, dar ar fi dificil de a face o alegere printre abundența autorilor contemporani. / Poate sunt cunoscute mai bine în străinătate lucrările d-lui Blaremburg, mort de câteva săptămâni¹², ale d-lor B.P.Hasdeu, Ion Ghica, Maiorescu, Bengescu¹³” (p.182). Trecerea fulgerătoare prin viață a precocii Iulia Hasdeu lăsa urme la opt ani după apariția ei. „Un loc special se datorează acestei tinere al cărei talent atingea geniul și care, moartă înainte de a fi ajuns la vârsta de 19 ani, a lăsat numeroase legende, povești, comedii, opere de multe feluri pe care ea își propunea să le termine într-o zi și mai ales un volum de versuri *Bourgeois d'avril*, unde se găsesc bucăți strălucite atât ca formă cât și adânci ca sentimente” (pp.182-183). Chiar dacă percepția lui Iulia Hasdeu a fost bemolizată odată cu trecerea timpului, ea rămâne o figură aproape legendară a poeziei – să o numim – franco-române.

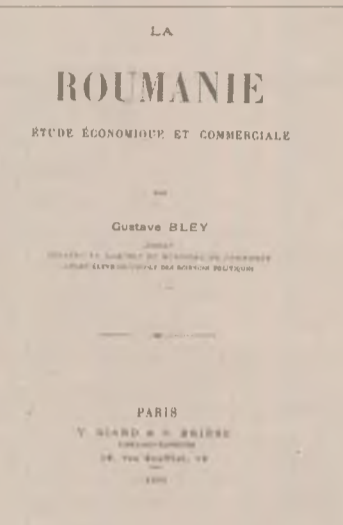
Nu este prea sigur cărei literaturi aparține Carmen Sylva. Nici istoriile literaturii române nici ale celei germane sau franceze, limbi în care a scris, nu o cuprind. Inseși aprecierile asupra operei ei sunt contradictorii și faptul că a fost regină constituie atât o circumstanță favorizantă cât și poate chiar una defavorizantă. O privire mai obiectivă asupra personalității ei artistice ar fi cu certitudine necesară și la ora aceasta. Gustave Bley însuși evita o caracterizare prea tranșantă: „Nu este treaba noastră de a face o analiză nici un elogiu detaliat al lucrărilor reginei, în acest cadru în mod obligatoriu limitat. Se știe că regina are darul prețios de a înțelege durerea, că după ce a înțeles-o, Elisabeta excelează în a o consola și Carmen Sylva în a o zugrăvi. <<Nu vă plângeți că suferiți, pentru că învățați să salvați>>. Această facultate de simpatie dă la tot ce a scris Carmen Sylva acest caracter atât de mișcător și de personal. Multe din *Gândurile* ei au fost scrise în franceză. În ceea ce privește majoritatea romanelor sale, ca și *Povestile Pelesului* și *Nuvelele*, ele au fost traduse” (p.183).

Imaginea literaturii este o componentă a celei a țării în ansamblul ei: în 1896, un jurist de la Ministerul francez al Comerțului era conștient de faptul că schimbările economice au un fundal cultural major. Nu e nimic nou sub soare: problema actuală a investitorilor străini care trebuie să se raporteze la realitățile din țările în care se implantează, a fost de multă vreme descoperită.

Cu aproape douăzeci de ani înaintea izbucnirii Primului Război Mondial, Gustave Bley făcea un

pronostic, surprinzător prin faptul că avea să se adevărească: „În mijlocul prabușirii iminente a atâtor mari puteri pe care un cataclism final nu poate întârzia să le facă să dispară, România se prezintă, din contră, ca una din aceste țări fericite al cărei studiu reconfortează” (p.163). În istoriografia și în *mass-media* occidentală, întâia conflagrație mondială este prezentată cu insistență ca un accident sângeros și inutil care avea să genereze toate relele secolului XX. Întrebarea care avea să devină pusă este însă cui servește această imagine, pe care am întâlnit-o de altfel propagată cu obstinație și în Franța, țară ce a sprijinit cu mult entuziasm căderea imperiilor. Sora mai mare a României pare să regrete astăzi acest „*faux pas*” epocal. Statele naționale sunt de domeniul trecutului și trebuie să ne întoarcem la situația de dinaintea Primului Război Mondial care a durat, o aflăm de la un istoric franco-român de azi, chiar 77 de ani... Dar ce a fost oare înaintea celei dintâi conflagrații mondiale? Foarte pe scurt, au existat trei imperii uriașe în vecinătatea spațiului locuit de români, care și-au disputat supremația și influența asupra acestuia. Este aceasta o situație care să genereze nostalgii?

De fapt, în lumea de astăzi se urmărește reabilitarea ideii de imperiu, de data aceasta pentru a se crea un imperiu mondial unic. Rolul autentic al intelectualilor de astăzi ar trebui însă să fie cel de a discuta această foarte plauzibilă ipoteză și nu cel de a legitima guvernarea unei minorități înfime și nesupuse voieții democratice asupra covârșitoarei majorități a populației mondiale. Un studiu economic asupra României de dinainte de 1900 poate pune pe gânduri asupra problemelor arzătoare ale zilelor noastre. Tonul filoromân este în spiritul epocii, dar poate servi de model și pentru contemporaneitate: „România nu a luat fără lupte un loc printre puterile europene. Dar de atunci, întărirea de încercările reversate, ea a știut să nu cadă în greșelile altor țări mai vechi. Profitând de lecțiile pe care rivalitățile le-au dat-o, ea a luat de la ele experiența pe care le-o dăduseră lungi secole. De asemenea, fără tranziție, aproape de azi pe mâine, ea a devenit un regat ale cărui progrese și civilizație sunt o onoare pentru aparținere” (p.185). Chiar dacă nu e o capodoperă a genului, aparținând unei serii numeroase de scrieri asupra țării noastre, cartea lui Gustave Bley – elogiu al modernizării României în vremea domniei lui Carol I – poate fi consultată ca un izvor extern credibil.

Mihai Sorin RĂDULESCU

¹ Apărută la Paris, V.Giard & E.Briere Libraires-éditeurs, 1896.

² Eroarea este evidentă. Să reamintim că tocmai s-au sărbătorit 500 de ani de la tipărirea primei cărți pe teritoriul românesc, *Liturgihienul ieromonahului Macarie*.

³ De fapt Ioniță Canta, cronicar moldovean a cărui paternitate asupra cronicii sale este contestată.

⁴ Enache Kogălniceanu se află în aceeași situație ca și Ioniță Canta în chestiunea paternității.

⁵ Anul corect al morții lui Ienăchiță Văcărescu este 1797. Nu mi se pare însă ca aceste greșeli, firești la acea dată și la acea distanță geografică de România, decedibilizează discursul autorului francez.

⁶ Corect: 1818.

⁷ Corect: născut în 1792 (G.Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, 1972, p.277).

⁸ Paternitatea lui Alecu Russo asupra *Cântării României* este de mult stabilită.

⁹ Titlul corect: *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*.

¹⁰ Anul nașterii lui D.Bolintineanu este controversat. Vezi Teodor Vărgolici, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, București, Editura Minerva, 1971, pp.16-20. Aici este propus 1825 drept an de naștere.

¹¹ Mihai Eminescu s-a născut – toată lumea o știe astăzi – în 1850.

¹² În 25 ianuarie 1896 (vezi *Dictionarul literaturii române până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p.105, articol de Gabriela Drăgoi). Data aceasta face ca textul lui Gustave Bley să poată fi datat cu oarecare precizie, *post quam*.

¹³ Nicolae Blaremburg, autorul *Instituțiilor României*, și George Bengescu au fost proeminenți în epoca lor, dar acoperiți de uitare în posteritate. Despre George Bengescu, autorul *Bibliografiei franco-române și al Bibliografiei lui Voltaire*, vezi Mihai Sorin Rădulescu, *Memorie și strămoși*, București, Editura Albatros, 2002, pp.111-126.

Extraterestrul nostru oscilează între providențialul om care aduce ploaia, posibil salvator al planetei într-un anumit sens și cel care aduce diluviul, un agent distructiv, herald al apocalipsei.

Angelo Mitchievici

CRONICA FILMULUI

REMAKE-UL lui Scott Derrickson atrage inevitabil atenția asupra primului film al lui Robert Wise din 1951 după o povestire de Harry Bates, *Farwell to the Master*, film care a primit atunci Globul de aur. În rolul lui Klaatu juca Michael Rennies, Helen Benson era interpretată de Patricia Neal, iar Jacob purta numele de Bobby și era jucat de Billy Graz. Scott Derrickson utilizează același scenariu din 1951, semnat Edmund H. North scenariu în 1951. Câștigător al Premiului Academiei de Film la categoria Best Original Screenplay la filmul Patton al lui Francis Ford Coppola din 1970, scenariul său a rămas atractiv. Cei 67 de ani care despart cele două filme așază față în față două epoci. Popcorn-filmul lui Robert Wise se dorea o parabolă antimilitaristă în contextul de maximă ostilitate și suspiciune a erei atomice și a Războiului Rece. Filmul lui Scott Derrickson răspunde unei alte provocări „apocaliptice”, căderea economiei americane, pe care fără o intenție explicită regizorul o trece în revistă printre alte calamități provocate de apariția din spațiu a unui O.Z.N. sub forma unei sfere similare unui iris gigantic aterizată tocmai în Central Park din New York, adică în buricul târgului. Mai mult decât sferoidul ozenistic, motive de îngrijorare stârnesc un humanoid evident extraterestru și însoțitorul său, un robot gigantic, indestructibil, practic o armă perfectă. În scurt timp, cu inteligența scontată, militarii epuizează toate mijloacele de distrugere în încercările inutile de anihilare a robotului, în timp ce după un prim contact cu mesagerul apocalipsei, Klaatu (Keanu Reeves), acesta le scapă din custodie fiind adăpostit de către astrobiologul Helen Benson (Jennifer Connelly) acompaniată de fiul vitreg, Jacob Benson (Jaden Smith). Se poate constata că sfera din Central Park, cea mai mare – semn discret de considerație a regizorului pentru poporul american, the size does matter, cum suna reclama la Godzilla –, nu este singura, mii de sfere mai mici adună toate formele de viață, toate speciile, mai puțin una, specia umană. Ea este sortită

Ziua în care Pământul se opri (The Day the Earth Stood Still, 2008). Regia: Scott Derrickson. În rolurile principale: Keanu Reeves, Jennifer Connelly. Gen: Dramă, SF. Premiera în România: 12.12.2008. Durata: 98 minute. Produs de: Twentieth Century-Fox Film. Distribuitor în România de: Odeon Cineplex.

dispariției, nicio Arcă nu este pregătită pentru un nou Noe, extincția speciei umane fiind considerată singura șansă a planetei de către civilizațiile superioare care monitorizează dezvoltarea civilizației. Neîndoielnic, *remake*-ul nu se bate de la S.F.ismul consumerist cu iz propagandistic, povestea este bună de adormit copii, însă el nu este complet neinteresant pentru adulți, când recitește în cheie (post)modernă milenarisme care se dovedesc active. Să ne reamintim de apocalipsa anunțată de către experimentul cu acceleratorul de particule al CERN care urma să dea naștere unei găuri negre care să înghită tot Universul. Rămân în continuare fascinat de lecțiile de umanitate pe înțelesul copiilor și al cetățenilor americani care gustă mai puțini sceptici parabola cu Salvatorul venit din spațiu. Din acest punct de vedere, toate clișeele sunt la locul lor pe tablă, Regina Jackson (Kathy Bates), prim secretar al președintelui, explică simplu pe ecran în ce constă întâlnirea dintre civilizații. Columb și conchiscadorii de tipul lui Francisco Pizarro, ilustrează cu scuces teza unui Samuel P. Huntington a unei *clash of civilizations*. Pe același sistem al ordinii reprezentării sunt trecuți în revistă fotografic *flash* cu *flash* decidenții strategici precum Papa, Putin, Angela Merkel. Și Klaatu este destul de coerent în această privință, numai că spre deosebire de E.T. spielbergian este periculos fără a fi violent, iar personajul preia ceva din Neo din *Matrix*, dar și din exorcistul din *Constantin* (2005) al lui Francis Lawrence. În materie de extraterestri îl prefer însă pe discretul și ambiguul cetățean de pe K-Pax din filmul omonim din 2001 al lui Iain Softley. Extraterestrul nostru oscilează între providențialul om care aduce ploaia, posibil salvator al planetei într-un anumit sens și cel care aduce diluviul, un agent distructiv, herald al apocalipsei. Într-un Mc Donalds are loc una dintre întâlnirile cele mai importante între Klaatu și Mr. WU (James Hong), un extraterestru care s-a acomodat cu viața printre oameni, deghizat în chinez, care a ajuns chiar să-i iubească și vrea să moară odată cu ei. Este primul pas pe calea reabilitării rasei umane. Un al doilea îl constituie întâlnirea cu omul de știință, profesorul Barnhardt (John Cleese), căruia Klaatu îi rezolvă pe tablă o problemă complicată de matematică – cred că matematicienii au fost înduioșați de scenă –, în acompaniamentul muzicii lui Bach pe care Klaatu o decretează frumoasă. Iată un alt motiv pentru care nu trebuie să șteargă rasa lui *homo sapiens* de pe suprafața Pământului, arta și știința regăsindu-se într-o deplină

a r t e

Încă o șansă!

armonie, într-un fel de Pax Americana livrată la domiciliu în halat și-n papuci. Argumentul final, dincolo de altruismul constant al lui Helen Benson, este copilul soțului ei dintr-o primă căsătorie, inginer militar mort la datorie, copil care ilustrează șansa umanității de a o lua de la capăt și care trezește instincte paternaliste reprezentantului celorlalte civilizații mai avansate. Rasa umană se lasă agreabil mângâiată pe creștet de către mesagerul unei puteri mai mari care îi întinde pentru ultima oară mâna vorbind în engleză, iar faptul că nava spațială sub formă de sferă luminează inspirat și electric la coborțe fațada unei catredrale nu este lipsit de semnificație. Semnificativ devine și faptul că în film nu-și face deloc apariția președintele USA să salveze situația, și știm bine din filme similare pentru care *Independence Day* (1996) al lui Roland Emmerich definește exemplar paradigma, cât de dinamic este primul om al țării. Ei bine, aici filmul ilustrează teza militaristă în noul context geopolitic *bushind* atât cât poate prin aluzie administrația Bush și războiul din ce în ce mai impopular din Irak. Cititorul va spune că explicația este trasă de păr, însă când ceva se schimbă în rețeta consumeristă a filmului american, acest fapt este în acord cu o schimbare mai generală de macaz care să reflecte un New Deal. În cazul de față, secretarul de stat Regina Jackson, cu un facies riguros castrator de Madeleine Albright umanizată pe final ilustrează poziția rațională, conciliatoare, față cu o abordare militarist agresivă, ineficientă venin dinspre Casa Albă, o politică care nu sesizează raportul de forțe și necesitatea unei negocieri. Nici Casa Albă nu mai este filmată triumfalist sau poate că mi-a scăpat, în schimb New York-ul apare în toată splendoarea nocturnă de Megalopolis ilustrând civilizația în ceea ce are ea mai *hightech*. Mesajul pacifist atrage și el atenția, garantul acestui mesaj nu mai este președintele și Casa Albă, ci familia americană afectată de război, reunind copilul de culoare rămas orfan, dar adoptat de familia albă, savantul nobelizat, tradiția culturală europeană, Bach, și dacă au lipsit pisica sau câinele ca simboluri domestice va reamintesc că operațiunea „Salvați planeta Pământ!” le avea și pe ele în vedere. Filmul lui Scott Derrickson transmite propriul mesaj pacifist care nu mai are în vedere disputarea sferelor de influență din vechea organigramă a războiului rece, ci pe cea nouă, un mesaj cu substrat politic unde lecția de umanitate și cheia tuturor soluțiilor se regăsește într-o poziție *non combat*, raționalizând o politică belicoasă, intransigentă. ■

a r t e

ÎN ZIUA când am plecat la Tbilisi se împlinea exact un an de la călătoria mea la Sarajevo, de parcă un ciudat hazard mi-ar fi călăuzit în fiecare toamnă pașii spre unul dintre acele orașe aflate în război sau care, mai bine zis, suferiseră vizibil din pricina lui. Căci războiul lasă urme – asupra locurilor, dar mai ales asupra ființelor. Tragediile, o știm cu toții, scot istoria din făgașul ei normal, desfigurează tot ceea ce ating, făcând ca evenimentele să fie trăite cu o intensitate necunoscută până atunci. După căderea lui Ceaușescu și după înfruntările dramatice care i-au urmat, Bucureștiul era un oraș rănit, iar rănile lui, mai mult sau mai puțin cicatrizate pe zidurile caselor, sângerau încă în mințile și în sufletul oamenilor... întocmai ca la Sarajevo. La prima vedere, Tbilisi nu pare marcat de astfel de catastrofe, dar, de îndată ce părăsim cele două mari artere cu alură occidentală, descoperim întreaga amploare a distrugerii vechiului oraș în timpul regimului comunist: e de ajuns să ne uităm la casele ce de-abia se mai țin în picioare, case fragile, împodobite cu statui care ne amintesc că suntem pe meleagurile *Lânii de aur*, case cu verande de lemn, specifice orașelor mediteraneene, dar astăzi aproape năruite... da, și aici ne întâlnim cu războiul, numai că e un alt fel de război, de o altă natură, un război îndelungat, de uzură, un război cotidian, neîntrerupt și necruțător. Vizitatorul are de ce să rămână înmărmurit: dezastrul e la doi pași de el, sub privirile lui consternate.

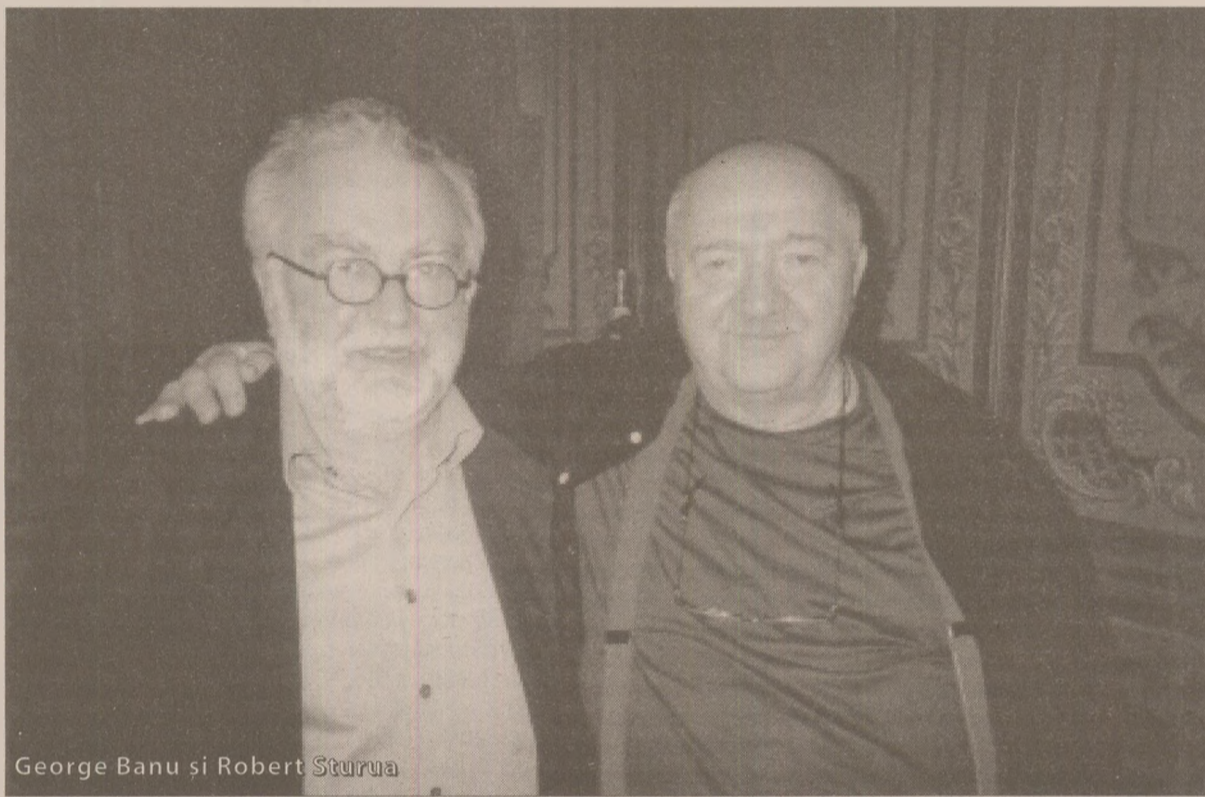
În vârful colinei pe care e clădit Tbilisi se înalță, într-o parte, schelele unui palat prezidențial ale cărui proporții megalomane sunt demne de construcția care l-a făcut celebru pe „geniul Carpaților”, iar în cealaltă parte noua biserică „Sfânta Treime”, echivalent al strivitoarei și de-a dreptul înfricoșătoarei catedrale Vavel din Praga. O aceeași strategie simbolică definește reședința prezidențială și monumentul religios, numai că în timp ce puterea politică luptă din greu să-și ducă la bun sfârșit opera, aflată de ani de zile „în șantier”, milionarul finanțator s-a ținut de cuvânt ca un adevărat mecena și și-a încheiat ambițioasa și sfidătoarea sa lucrare. Proiectele se înrudesesc, diferă doar capacitatea de a le realiza. Revanșa a capitalului, care și-a făcut din biserică un aliat. Scopul e însă unul comun: plasarea orașului sub autoritatea unei puteri, laice sau sacre, care să-l domine cu o egală aroganță.

O altă strategie, de data asta onomastică, ne frapază încă de la intrarea în oraș. Dacă, în trecut, străzile importante erau botezate cu nume din sfera puterii politice și a principalilor ei demnitari – *Bulevardul Comunismului*, *Bulevardul Lenin* –, astăzi, venind dinspre aeroport, vizitatorul intră pe *Bulevardul Președintele Bush*, al

În ziua când am plecat la Tbilisi se împlinea exact un an de la călătoria mea la Sarajevo, de parcă un ciudat hazard mi-ar fi călăuzit în fiecare toamnă pașii spre unul dintre acele orașe aflate în război sau care, mai bine zis, suferiseră vizibil din pricina lui.

Georgia și „sala himerelor”

George Banu și Robert Sturua

cărui chip pe care se lățește binecunoscutul surâs satisfăcut îl întâmpină de la înălțimea unui uriaș panou. Ceea ce spune mult despre alianțele recent încheiate, aflate, zic-se, cel puțin în parte, la originea atitudinii și a inițiativelor belicoase ale lui Saakașvili. De altfel, „georgianul de rând” nu s-a grăbit să accepte pomposul nume impus de președintele adulțor, înlocuindu-l mai degrabă cu *Fundătura Bush*. Știe și el prea bine câtă însemnătate au numele. Am citit de curând că, la Moscova, o alee celebră purtând inițial numele unui țar și devenită ulterior *Bulevardul Comunismului* urmează să se numească pe viitor, conform unui ucaz al lui Putin, *Bulevardul Soljenișin*. Ca și ruinele, orașele își întipăresc istoria în straturi onomastice de o lizibilitate mai mult decât vădită.

Katherine Verdery a scris o carte despre ceea ce ea a numit *Viața politică a corpurilor moarte*, adică despre toate acele statui dărâmate și dezmembrate ale liderilor oficiali care au tăiat și au spânzurat în vremea comuniștilor, toți la fel de avizi de embleme ca și sistemul monarhic pe care își propuseseră să-l răstoarne: regilor și miniștrilor le-au succedat, astfel, secretarii generali ai Partidului, tortionarii și personalitățile cocoțate pe socluri întotdeauna impunătoare. Poporul i-a dat jos de pe aceste piedestaluri și asta s-a întâmplat pretutindeni, fără excepție! La Tbilisi, oamenii au dansat o noapte întreagă pe rămășițele statuii lui Ordjonikidze, cel ce „vânduse” Georgia Sovietelor. Iată însă că – semnificativă răsturnare de situație! –, în locul unde odinioară, din vârful unei coloane, domina Lenin, a apărut astăzi, la fel de dominator, un Sfânt Gheorghe războinic și aurit din cap până-n picioare. Tot așa cum pe vechile clădiri ale odioasei Securități staliniste (G.P.U.), atribuite acum Patriarhiei georgiene, secera și ciocanul au fost înlocuite cu o cruce multiplicată înscrisă pe zidurile clădirii. Istoria se repetă: asta se întâmplă în orice oraș ai cărui noi stăpâni țin cu tot dinadinsul să-și arate puterea apelând la propriile lor embleme. Și, ca de obicei, toate aceste simboluri sunt folosite în scopuri politice. Le povestesc prietenilor georgieni că un fost activist de partid din România își făcuse chiar o cauză personală din ridicarea unei statui a lui Mircea cel Bătrîn. „Dar are deja statui peste tot”,

i-am spus eu. „Da, dar nu și călare”. Tocmai împotriva acestor însemne ale prestigiului impuse de puterea de orice culoare protesta Brâncuși atunci când le propunea autorităților vremii să construiască în centrul Bucureștiului o fântână, pentru a-l cinsti astfel pe Spiru Haret. Bineînțeles, mai marii zilei s-au opus proiectului, iar Spiru Haret s-a ales cu un al n-lea bust inșipid, lipsit de orice notă personală. La Tbilisi, dimpotrivă, în piețe și pe străzi dai din când în când peste statui obișnuite, de înălțimea unui om, statui ale pictorilor, scriitorilor, actorilor sau muzicienilor georgieni, veritabilă seminție tăcută care nu te lasă să uiți că și ea participă din plin la definirea identității unei națiuni: artiștii sunt soclul ei. Este nespuse de plăcut și de reconfortant să-i recunoști ici și colo prin oraș. La Tbilisi ca și la Moscova. Statuile acestea n-au fost niciodată dărâmate. Se întâmplă chiar ca, uneori, cineva să depună o floare la picioarele lor.

Vizităm, în aceeași zi, tezaurul național, expus într-un muzeu a cărui intrare poartă eternele semne ale degradării comuniste generalizate, dar care, în interior, surprinde prin asemănarea sa cu camera blindată a unei bănci ultrasecurizate – deși am descoperit cu toții, uimiți, că în vremuri de criză nimic nu-ți poate asigura o protecție reală! Că și ea participă din plin la definirea identității unei națiuni: artiștii sunt soclul ei. Este nespuse de plăcut și de reconfortant să-i recunoști aici și colo prin oraș. La Tbilisi ca și la Moscova. Statuile acestea n-au fost niciodată dărâmate. Se întâmplă chiar ca, uneori, cineva să depună o floare la picioarele lor.

Vizităm, în aceeași zi, tezaurul național, expus într-un muzeu a cărui intrare poartă eternele semne ale degradării comuniste generalizate, dar care, în interior, surprinde prin asemănarea sa cu camera blindată a unei bănci ultrasecurizate – deși am descoperit cu toții, uimiți, că în vremuri de criză nimic nu-ți poate asigura o protecție reală! Că și ea participă din plin la definirea identității unei națiuni: artiștii sunt soclul ei. Este nespuse de plăcut și de reconfortant să-i recunoști aici și colo prin oraș. La Tbilisi ca și la Moscova. Statuile acestea n-au fost niciodată dărâmate. Se întâmplă chiar ca, uneori, cineva să depună o floare la picioarele lor.

Vizităm, în aceeași zi, tezaurul național, expus într-un muzeu a cărui intrare poartă eternele semne ale degradării comuniste generalizate, dar care, în interior, surprinde prin asemănarea sa cu camera blindată a unei bănci ultrasecurizate – deși am descoperit cu toții, uimiți, că în vremuri de criză nimic nu-ți poate asigura o protecție reală! Că și ea participă din plin la definirea identității unei națiuni: artiștii sunt soclul ei. Este nespuse de plăcut și de reconfortant să-i recunoști aici și colo prin oraș. La Tbilisi ca și la Moscova. Statuile acestea n-au fost niciodată dărâmate. Se întâmplă chiar ca, uneori, cineva să depună o floare la picioarele lor.

a r t e

strâns, le-a împachetat și le-a transportat la Paris, unde le-a păstrat ani în șir fără să vândă niciun obiect, în ciuda unor dificultăți financiare extreme. O altă formă de credință, credința în arta, în cultura țării lui oprimate! Nu poți să contempli tezaurul georgian fără să te gândești și la abnegația acestui custode. Reflectând la toate astea, păraseam Muzeul tezaurului și ne îndreptam spre următorul, *Muzeul Ocupației, 1921-1991*. Saltul e uriaș. Mai întâi, șocul resimțit la vederea unui vagon de tren ciuruit de gloanțele care ucideau la întâmplare oamenii înghesuți claie peste grămadă înăuntrul lui: un bec plasat în interior luminează constelația tragică a găurilor. Din loc în loc, grație unor scurte filme, vedem execuțiile: culme a ororii, nu numai că ele au fost posibile, dar au mai fost și înregistrate pe peliculă, într-o epocă în care așa ceva reprezenta o adevărată performanță tehnică. Să rămână pentru eternitate, să nu le uite nimeni! Imagini, cifre, crime... Pe un perete se detașează patru fotografii ale unor tineri artiști omorâți în 1937! În vremurile acelea era decapitată nu numai armata, ci, cu un egal cinism, și lumea creatorilor de artă. O adevărată demență criminală. Astfel, un discipol al lui Mendelsohn a fost asasinat înaintea maestrului său. Aleksandr Ahmeteli a căzut răpus de gloanțele plutonului de execuție, în timp ce soția lui, exilată în Siberia, a reușit să supraviețuiască făcând teatru cu și pentru copii! Exemplu de teatru necesar, vital chiar, precum toate acele spectacole realizate de o femeie care, într-un lagăr german, confecționa marionete din miez de pâine! În obscuritatea acestor săli cu vitrine de o extremă sobrietate, din metal – suport auster pentru emoția stărnită de impactul brutal al documentelor – cum ai putea să nu te gândești că la originea tuturor acestor masacre se află un georgian, Stalin, și un acolit al său, georgian și el, Beria! Monștrii care își devoră propria țară... „Așa e, îmi spune Andrei Șerban, dar să nu uităm că tot atunci și tot în Georgia s-a născut Gurdjieff; se pare că a fost chiar coleg cu Stalin la seminarul teologic!“.

Seara ne întâlnim într-un restaurant de pe una dintre terasele la poalele căreia fluviul își urmează cursul domol; în depărtare, privirea deslușește în întuneric contururile vechii cetăți; afară e o noapte liniștită, calmă, în timp ce, înăuntru, adolescenți ce par lipsiți de orice grijă dansează cu grație, iar câțiva actori obosiți ridică des paharul, toastând chiar și pentru De Gaulle, care, spune unul dintre cei mai vestiți comedieni georgieni, „a știut să plece atunci când trebuia“. Ciudată remarcă! Singur pe terasa restaurantului, mă uit în zare și „văd“ cu ochii minții Gori, orașul natal al lui Stalin, mizeria, tancarile... războiul la doar șazeci de kilometri distanță! O comparație mijeste, totul evocă atmosfera din timpul Ocupației la Paris... pentru unii, aceasta a fost cea mai frumoasă perioadă din viața lor. Sărbătoare într-o lume pustiită de ciumă, sărbătoare desprinsă parca din *Decameronul*, sărbătoare în vârtejul căreia se lăsau târâte ființe nu neapărat nepăsătoare, ci mai curând

îngrozite că ar putea cădea pradă acelei pasivități, acelei inerții paralizante căreia îi dă întotdeauna naștere sentimentul înfrângerii. Cu o toamnă mai înainte, privisem tot de la înălțime, dintr-un turn, și tot noaptea, Sarajevo – în timp ce un actor îmi povestea ce prăpăd făcuse războiul și îmi arăta liniile frontului. Se zice că noaptea cufundă totul în uitare. Poate, uneori.

Aici suntem vecini cu străvechiul regat al Colhidei, pământul Medeei. Cine ar putea uita asta?

Comunismul a fracturat Occidentul și a interzis comunicarea, relațiile, schimburile de orice fel. A îndepărtat țările unele de altele, a săpat tranșee între ele. În prăvălia unui anticar – ca pretutindeni, de altfel, de la Praga la București – recunoști imediat acele obiecte care constituiau cultura cotidiană a Europei. Și cum ai putea rămâne insensibil aflând, bunăoară, că Verdi și-a trimis la Tbilisi manuscrisul *Traviatei* printr-una dintre amantele lui, cântăreață de operă? Premiera georgiană a avut loc exact la aceeași dată ca și premiera italiană, iar georgienii păstrează și astăzi manuscrisul celebrului compozitor ca pe o neprețuită comoară. Cât de aproape eram, de fapt, cu toții... Europa unită se făurea din mers!

Particip la aniversarea celor 70 de ani de viață ai lui Robert Sturua, regizorul fetiș al teatrului georgian. Cu multă vreme în urmă, Festivalul de la Avignon îl primea cu cele două triumfuri ale sale de atunci, *Richard al III-lea* și *Cercul de cretă caucazian*, spectacole pe care le descoperise de curând și Londra. Era pe la sfârșitul anilor '70. Sturua se impunea pe scenele occidentale, dar, în pofida acestui succes ca și în pofida rezervelor sale față de regimul politic din Georgia, nu cunoscuse soarta lui Liubimov, expulzat din Rusia, și putuse să-și continue lucrul în refugiul și templul său, Teatrul Rustaveli. E aici din 1963, iar în ultima vreme rămâne chiar să doarmă peste noapte într-o cameră pe care și-a amenajat-o special în acest scop: viața lui se confundă cu cea a teatrului. Iese rar în oraș, preferând să repete până la epuizare cu actorii, înconjurat de ei și de vechii săi prieteni, scenografi sau compozitori. Aidoma unui arbore a cărui vârstă se citește în inelele de pe trunchi, Sturua dirijează o trupă care reunește oameni din generații succesive. Un film ni-l arată în teatru, în preajma teatrului, mereu prezent. E scump la vorbă, are o privire intensă care inspiră încredere. Nu pare să fie cătuși de puțin un ins abil, un „descurcăreț“. Și nici o ființă vicleană, deprinsă cu tot soiul de tertipuri. Actorii sunt atrași de el în chip firesc și se strâng în jurul lui, în jurul acestui stejar masiv care, ei o știu prea bine, se hrănește cu teatru și, la rândul lui, hrănește teatrul. Toate astea mă trimit cu gândul la un prieten regizor, Silviu Purcărete, și el capabil să creeze acest liant comunitar atât de rar. Îi mai apropie și altceva: niciunul dintre ei nu se lasă dominat de o emoție excesivă, nu lucrează febril, într-o stare de permanentă excitație. Să facă teatru înseamnă și pentru unul și pentru celălalt să trăiască respectând

o lege morală tacită, sprijinindu-se pe o devoțiune teatrală implicită: cele două sunt inseparabile. În cazul lor, nu regizorul, ci *omul* este cel ce se impune în primul rând, temelie a operei colective. Cum aş putea uita vreodată acea imagine care ni-l arată pe Sturua curățind un măr, concentrat și ironic, asemenea unui Socrate al scenei? Ca și filozoful grec, el știe să-și conducă actorii spre propriul lor adevăr, punându-le întrebările adecvate și... ascultându-i.

În muzeul teatrului, privesc o fotografie de grup pe care iese în evidență cercul negru al unui chip barat: este cel al lui Ahmeteli, regizorul împușcat. Altundeva, într-o biserică, sunt scoase la lumină fragmente de fresce acoperite cu var alb de către ocupantul sovietic; o icoană tulbură tocmai pentru că figura centrală a dispărut, din ea mai văzându-se doar câteva pete răzlețe. Absențele acestea dau întregul măsură a masacrului și, în același timp, dezvăluie proporțiile unui imagină rănit. Astfel, dincolo de orice discurs, trăiești experiența concretă a dezastrului, experiența a distrugerilor provocate nu de ravagiile timpului, ci de cruzimea și de violența omului. Dureros este aici nu sentimentul poetic al ruinei, încercat în fața atâtor vechi mănăstiri, ci proiectul de a distruge, deliberat, oameni și opere deopotrivă.

Sturua își plasează spectacolul său cu *Hamlet* sub semnul răzbunării, căci, dincolo de metafore și de imagini, la marginea din față a scenei rămâne înfiptă în podea sabia cu mânerul în forma de cruce. Amintire a vechiului *Hamlet* al lui Laurence Olivier.

„Știm ce suntem, dar nu știm ce vom deveni“, spune Ofelia. Ascultând această frază dragă lui Brook, îmi vin în minte câțiva artiști de o rară noblete, Jean-Louis Barrault, Paul Bortnovski, pe care boli necruțătoare i-au transformat în contrariul a ceea ce fuseseră, în niște ființe pline de răutate, meschine, grosolane, vulgare... Nimic din ce e omenesc nu i-a scăpat lui Shakespeare! Un film captează imaginea lui Saakașvili în timpul manifestațiilor antirussești: e tânăr, direct, combativ și realmente epuizat. Oare cum a putut deveni președintele bufon, surâzător și mios, aventurist și imprevizibil de astăzi? Avea dreptate Ofelia!

Politica și simbolurile teatrului. În anii '60, în plin război rece, Sturua entuziasma publicul utilizând, pentru prima oară, o cortină de fier în *Vrăjitoarele din Salem* de Miller. Sala aplauda tocmai sensul ascuns al acestei detumări, sens pe care îl înțelegea imediat. În timpul războiului din 1990, în fața Teatrului Rustaveli a fost instalat scheletul unui cal, confecționat din fier și din carton, care trimitea fără dubiu la celebrul *Cerc de cretă caucazian* montat de Sturua și la vicelugul binevoitor al judecătorului Azdak. Trecătorii au știut să „citească“ emblema și au înțeles de care parte a baricadei se plasa teatrul.

Unei actrițe i se încurcă limba-n gură și, în loc să pronunțe corect numele unui personaj, Ukașvili, zice „Saakașvili“, făcând sala să râdă. Sturua o dojenește amuzat: „Iar o să se spună că e una dintre «șopârlele» mele“. Dar, îmi mărturisește el, întâmplarea a potrivit bine lucrurile, căci nu intenționase defel ca regele trădător, Claudius din *Hamlet*, să semene fizic cu actualul președinte georgian. Asta nu ne împiedică, însă, ca astăzi să-l percepem așa.

Foaierul din subsolul Teatrului Rustaveli se numește *sala himerelor*. În semiobscuritatea încăperii, ochiul ghicește fragmente de fresce sublim pictate de artiști simbolști admirabili, Siudeikin, Gudiașvili, fresce acoperite și ele, ca și acelea din biserici, de un strat de var alb. Totul trebuia șters, oculat, anulat, obsesie a unei *tabula rasa* pregătită pentru viitoarea cronică a unei epoci „barbare“. Traumatism al paginii goale de pe care a dispărut un trecut socotit vinovat! Și totuși, cum să eviți interpretarea la care te invită însăși limba georgiană, în care același cuvânt desemnează deopotrivă „coloana“ și „himeră“? „Himerele“ artei sunt „coloanele“ care susțin Teatrul Rustaveli și nu numai pe el, ci și întreaga țară. Omofonie cu care Georgia se poate mândri. Omofonie liniștitoare, datătoare de speranță. În alchimia ei secretă, limba stă mărturie pentru convingerea unei națiuni.

a r t e

sale, va fi, în mod evident, continentul Nord-American, mai precis Manhattan-ul new-yorkez și Statuia Libertății.

Cu totul alta este viziunea regretatului Götz Friedrich – în montarea de la Berlin și Viena, montare reluată și la București în anul 2001. Friedrich considera că personajele tragediei lirice enesciene aparțin întregii umanități, din antichitate și până în epoca actuală. Sfinx-ul are picioare de lut și murind se dezarticulează sub imperiul energiei spirituale emanate de personajul titular. Viziunea regizorului este deloc participativă față de drama eroului sau.

Puternic vizualizată, versiunea lui Petrika Ionescu a fost concretizată pe scena Operei bucureștene, în mod special pentru ediția din anul 2003 a Festivalului Internațional „George Enescu”; spectacolul a fost reluat în cadrul ediției din 2005 a Festivalului. De asemenea în luna septembrie a acestui an cu prilejul acestei comemorări. Observând datele versiunii regizorale m-am întrebat dacă spectacolul îi aparține lui Enescu sau lui Ionescu... Este o dilemă pe care nu o poți evita. Este o evoluție spectaculoasă și spectaculară impresionantă, compozită; este un spectacol care folosește în subsidiar partitura enesciană și libretul lui Edmond Fleg. Compoziția regizorală este amplă, este magistral coordonată; întâlnești aici faustica „noapte valpurgică”, „Venusberg”-ul wagnerian, basorelieful și elemente de arhitectură, de artă greacă antică, costumație ce amintește de fastul curții faraonilor Egiptului antic, scene de cabaret de mijloc de secol XX, focuri de artificii, elemente de decor tip science-fiction; creația regizorală este fabuloasă; ...câci imaginația lui Petrika Ionescu nu are astâmpăr, se auto-alimentează, este o imaginație ce lucrează de multe ori în paralel cu muzica și în afara acesteia. În imperiul lui Venus, în Venusberg, moartea Sfinxului este percepută drept un accident. Sfinx-ul dispune de imaginea unei stranii zeiței egiptene marcată de un kitsch voit provocator.

Logica se dovedește a fi fost versiunea oferită de englezul Graham Vick; este una dintre ultimele montări ale operei enesciene; spectacolul a văzut luminile rampei în sudul Italiei, în Sardinia, la „Teatro Lirico di Cagliari”, în primele zile ale anului 2005. Mă refer la premiera italiană a operei. Prin intermediul Sfinx-ului, Destinul asistă chiar din primul act, din Prolog, la avatarurile existenței eroului; este Destinul-Sfinx, cel care observă drumurile lui Oedipe; este imaginea stranie a unei apariții feminine plasată în avanscena dreaptă, o apariție feminină misterioasă îmbrăcată în negru; de cealaltă parte a scenei este plasat Thiresias, însoțit de un copil – o promisiune a viitorului – acesta veghează de la începutul și până la sfârșitul spectacolului. Echilibrul de forțe spirituale este excelent valorificat scenic. Sfinxul ia parte la nașterea eroului, ia parte la întregul drum al peregrinărilor, al căutărilor, al frământărilor; ...și intervine abia în marea scenă care îi este rezervată, care este rezervată confruntării finale dintre cele două personaje. Este o apariție cu alură de femeie fatală purtând o superbă rochie neagră din garderoba de cabaret a anilor '40; în confruntarea scenică dintre cei doi Sfinxul tinde a-l devora la propriu pe eroul dramei, tăvălindu-l la pământ într-un acces de furie și de sexualitate. Sunt veritabile entități care se provoacă reciproc. Există în această montare, la Graham Vick, un traseu de natură spirituală, traseu care prin simbolistica sa străbate spațiul și timpul scenic de la începutul și până la sfârșitul spectacolului.

La București, momentul inițial al ediției viitoare a Festivalului enescian va fi dedicat acestei unice în felul ei capodopere a teatrului liric. Va fi preluată recenta producție – datează din toamna acestui an – a casei „Théâtre du Capitole”, din Toulouse. Sub conducerea dirijorului Pinchas Steinberg, a regizorului Nicolas Joel, cu participarea bas-baritonului Franck Ferrari – spectacolul a văzut luminile rampei de cinci ori. Presa cotidiană europeană a remarcat calitățile muzical-dramatice ale partiturii enesciene, calitățile performanței muzicale, ale orchestrei, ale corului. Au fost exprimate rezerve asupra viziunii regizorale. Joel a promis că anul viitor, o dată cu numirea sa în importanta poziție de director al Operei din Paris, va relua spectacolul enescian într-o versiune nouă. Periplusul „Oedipe”-ului enescian continuă.

Dumitru AVAKIAN

„Opera Comică pentru Copii”

ÎNTREBAȚI ce știu despre „Opera Comică pentru Copii”, o instituție artistică ce a împlinit nu demult un deceniu de activitate, cei mai mulți ar răspunde: prea puțin sau nimic. Poate copiii știu mai mult, măcar cei cca. 40.000 de mici spectatori care an de an calcă pragul sălii Palatului Copiilor în cele două după-amieze pe săptămână când se joacă operă. Nu chiar Operă cu O mare ci „operă comică” și (formulă inspirată) „balete de buzunar”; totul e miniatural începând cu publicul, continuând cu orchestra, cu scena, cu repertoriul. Doar artiștii și entuziasmul sunt în mărime naturală și chiar mai mare decât în natură câteodată, căci rutina, indiferența, plictisul nu rezistă în fața valurilor de traire candidă, fericită a sălii pline de puști care participă cu toată ființa lor la cele petrecute pe scenă.

Când în 1998 Smaranda Oțeanu-Bunea a fondat această companie și prin eforturi absolut miraculoase a făcut-o să funcționeze, primele spectacole, chiar dacă realizate cu vedete ca Silvia Voinea, Florin Diaconescu, nu păreau să fi găsit formulele scenice adresate copiilor.

Pas cu pas, în cuceriri organizatorice în care directoarea teatrului s-a investit cu o energie și o inventivitate exemplare, ansamblul și-a construit stagiuni permanente, un repertoriu adecvat și un stil propriu, descoperind drumul către bucuria copiilor. Am spus un stil propriu pentru că teatre pentru copii există destule, acesta însă nu pornește de la un text dramatic, ci de la o partitură, de la o operă. Redusă la o formulă acceptabilă pentru copii, la ideile esențiale, accentul cade pe muzică în primul rând și apoi pe spectacol. Astfel, este suficientă o privire pe cele peste 40 de titluri din repertoriu ca să observi prezența unor capodopere ale teatrului liric: opere mai puțin cântate de Rossini, Pergolesi, Mozart, Cimarosa, Haydn, Menotti, în curând Puccini etc. La acestea s-au adăugat în ultimele stagiuni două muzicaluri originale, „Noaptea furtunoasă” și „Piatra din casă” de tânărul compozitor Roman Vlad, agreabilă fuziune între actualitate și tradiție. Iar elementele de commedia dell'arte și de singspiel îi fac pe micuți să râdă cu poftă de tumbele și glumele de pe scenă, în timp ce se aud acordurile muzicii lui Mozart. Nu știu dacă ascultă efectiv muzica (la vârsta asta îi prinde numai dinamica reprezentației), dar în memoria lor se imprimă și s-ar putea ca astfel să li se deschidă calea spre marea muzică. După cum familiarizarea cu spectacolul

Figaro: Valentin Racoveanu, Cristina Eremia

îi va ajuta, când li se va oferi, să perceapă și altceva decât comicul de situație.

Creșterea în timp și efortul constant spre mai bine sunt vizibile și în componența echipei în care stau alături tinere talente apreciate, cântăreți și dansatori de pe scenele lirice importante ca Vicențiu Țăranu, Ion Dimieru, Cristina Eremia, Rodica Opeșanu, Daniel Filipescu, Valentin Racoveanu, Oana Popescu, Bianca Fota, Cătălin Caracaș ș.a. Ei au găsit aici nu numai un prilej de manifestare, ci și un repertoriu neabordat pe alte scene care le oferă șansa de a se diversifica stilistic, ca să nu mai vorbim de o manieră de a face teatru liric foarte diferită de stilul „protocolar” cum îl numea Adorno, tradițional pe marile scene, caracteristicile „casei” obligând la alte modalități de a face teatru decât cele practicate curent de cântăreții de operă. Ansamblul juvenil, dornic de perfecționare a reușit să capteze atenția unor măestrii, care au răspuns cu plăcere invitației de a i se alătura și astfel beneficiază de expertiza și de prestigiul lor. Semnătura pusă de Mihai Babușka pe coregrafia, regia încredințată lui Cristian Mihailescu sau Mircea Diaconu și colaborarea în savuroase Zamfirițe și Chirițe ale Stelei Popescu, totul sub privirea atentă a directorului artistic Viorica Petrovici – care răspunde și de scenografie – sunt o garanție pentru progresul teatrului. Despre acesta vorbesc cele 7 premii care îl poziționează în topul internațional al trupelor de gen și numeroasele turnee în țară și pe trei continente, întâmpinate cu aplauze nu numai de comunitățile românești, ci și de prichindeii de pretutindeni.

Într-un un gen atât de complex, există și zone nu îndeajuns de acoperite și pentru care se mai pot căuta soluții, ca de exemplu orchestra, chiar dacă dirijorul Ciprian Teodorașcu se străduiește să-i dea omogenitate și sonoritate adecvată cu grupul foarte mic de instrumentiști (acesta chiar „de buzunar”), dar se mai poate lucra în acest sens, ca și în domeniul rafinării regiilor, unde mâna unui maestru se vede atunci când este prezentă.

Se știe cât de greu este să scrii pentru copii, la fel este și să joci pentru ei, cu atât mai valoros este efortul care, prin acțiunea energică și competentă a directorului fondator Smaranda Oțeanu-Bunea și echipei ei, unifică și potențează valorile în scopul formării publicului meloman de mâine.

Elena ZOTTOVICEANU

Piatra din casă: Ion Dimieru, Stela Popescu, Vicențiu Țăranu

a r t e

Pavel Șusară

CRONICA PLASTICĂ

MUZEUL DE ARTĂ Contemporană Florean, din Baia Mare, este de peste un deceniu o realitate constantă în spațiul cultural românesc. Dacă omul de afaceri Victor Florean este proprietarul acestei instituții unice în România și inițiatorul unei acțiuni culturale fără precedent, proiectantul și realizatorul propriu-zis este artistul plastic Mircea Bochiș. Deși are o prezență constantă, atât la nivelul organizatoric și administrativ, cât și ca participant efectiv în cadrul fiecărei ediții a simpozionului de sculptură, rolul lui Bochiș în articularea și în dinamica instituției trebuie definit explicit ca unul fundamental. Mai mult decât un simplu consilier de specialitate, mai exact ca un adevărat partener al lui Victor Florean în acest complex și riscant proiect cultural, Mircea Bochiș asigură permanent nu numai nivelul valoric al participării, ci și autoritatea și credibilitatea întregului fenomen. Faptul că simpozionul de sculptură este acum cunoscut în toată țara și în străinătate, că există deja liste de așteptare cu sculptorii care urmează să participe la edițiile viitoare, că prezența la Baia Mare tinde să devină un reper important în inventarul activității profesionale a artiștilor, este o realitate pe care Bochiș a știut să o creeze și să o întrețină cu un profesionalism remarcabil. Acestui simpozion, devenit în timp un adevărat model pentru sculptura în aer liber, așa cum era odată Măgura Buzăului, Mircea Bochiș i-a adăugat, în ideea diversificării legăturilor instituției muzeale cu spațiul artistic, expoziție sau în sala de proiectie. Astfel, sculpturii în marmură i s-au asociat Salonul Internațional de Gravură mică, Salonul Internațional de Mail-Art, Salonul Internațional de Pictură și Festivalul Internațional de Film experimental, singurul de acest fel din Europa răsăriteană și unul dintre puținele din lume, la ale cărui ediții precedente au participat nume grele din Europa, și nu numai.

Într-un moment ca acesta, pe care tocmai îl traversăm, în care bugetul public este consumat abuziv și clientelar în instituții fictive, în proiecte mimetice, născute din semidictism și complexe culturale netratate la vreme, în care Cântarea României renaște sub înfățișarea noilor ofensive ale culturii de masă, un amestec bizar de americanism narcoman, de manelism interlop și de insolentă analfabeto-narcomană, în care oamenii de afaceri sînt complet dezorientați în relația cu bunurile simbolice și cad victimă impostorilor de tot felul și nenumăraților colportori de falsuri, în care fosile ale proletcultismului și tot felul de specialiști improvizați sînt consultați cu naivitate ca adevărate oracole, Victor Florean a știut să-și apropie un specialist adevărat și să-i lase întreaga libertate de concepție și de acțiune. Consecințele acestor parteneriate sînt incontestabile: în vreme ce prima categorie, cea care visează mitologii artistice și resuscită stalinismul nițel derutat al unor propagandiști vioi, va avea nevoie de mult timp și de mulți bani pentru a-și plăti erorile de calcul și de gust, cea de-a doua categorie, pe care în mod cert, pînă acum, o ilustrează doar Victor Florean, dar semne încurajatoare vin și dinspre Vâlcea și dinspre Botoșani, receptivă la profesionalismul real și la competența verificată și demonstrată public, are deja o autoritate recunoscută în rîndul mediilor artistice și sînt chiar semnale internaționale credibile că proiectului cultural i se poate adăuga o nouă dimensiune: cea economică. Dar pentru a funcționa legitim în condiții de libertate a creației și în cadrele unei piețe libere, indiferent de cît de multe mai avem nevoie pentru stabilizarea acesteia, nu numai fabricii economice, agenții pieței și lumea afacerilor trebuie să-și reconsidere perspectivele și să-și reformuleze relațiile cu partenerii

din sfera creației de bunuri simbolice, în speță cu artiștii, ci și artiștii înșiși trebuie să-și schimbe radical vechile deprinderi. Disprețul față de acțiunea practică, satanizarea *capitalistului*, după vechile schemele consacrate ale fostei propagande de partid, autismul demiurgic al creației ca singură alternativă la prozaismul realului nemijlocit și încă multe alte reziduuri filosofice și educaționale, nu numai că sînt astăzi anacronice și puțin ridicole din punct de vedere teoretic, dar ele devin factori de blocaj moral și de inhibiție a existenței profesionale.

Extrem de mobil ca artist, cu o mare capacitate de a trece de la o expresie la alta și de la un gen la altul, făcînd cu egală dezinvoltură pictură, sculptură, gravură și arte aplicate, Mircea Bochiș a dovedit că înțelege perfect și importanța artistului ca om de acțiune, ca arhitect și constructor al unor evenimente nemijlocite. Transformarea bruscă în manager cultural, identificarea exactă a nevoilor reale pe care lumea de mîine le va avea, proiectarea în regim privat a unor mari instituții, pînă acum existente exclusiv ca monopol de stat, cum ar fi cele muzeale, declanșarea unor evenimente cu aspirații globalizatoare, saloanele internaționale deja amintite, pe care același Victor Florean le-a creat și le finanțează, ajunse acum în stadii diferite de maturitate, toate acestea sugerează un portret al lui Mircea Bochiș la care puțini artiști din România de astăzi pot aspira, fie această aspirație și una pur teoretică. Dar dincolo de persoane și de locuri, dincolo de nume și de biografie, aceste înfîlniri ale unor lumi aparent diferite, cum ar fi aceea a afacerii și aceea a artei, determină, prin consecințe, o altă percepție a principiilor de parteneriat, de comunicare, de profesionalism și, nu în ultimul rînd, chiar o altă percepție a ideii de libertate. Pînă una alta, la Baia Mare, Victor Florean și Mircea Bochiș au creat un cuplu exemplar prin raritate și prin eficiență, fapt care dovedește limpede că ne îndreptăm către o lume normală, o lume care produce perturbații grave mentalităților retardate și conștiințelor asistate, însă al cărei viitor este, fără îndoială, singurul care trebuie asumat.

Simpozionul de sculptură

În luna septembrie s-a finalizat cea de-a unsprezecea ediție a simpozionului de sculptură în marmură de la Cărbunari, cu care, de fapt, a început ceea ce a devenit ulterior Muzeul Florean, ediție la care au participat sculptorii Csaba Györi, Vlad Ciobanu, Mircea Bochiș, Eugen Vasile & Andrei Ciobotaru și Rudolf Varna. Și în această ediție, ca de altfel și în cele anterioare, condițiile generale au fost, în mare parte, aceleași. Avînd în vedere faptul, pe care l-am invocat și cu alt prilej, că, pînă la un anumit punct, asemenea evenimente ciclice au multe caracteristici stereotipe, există și tentația de a privi consecințele lor ca pe niște fatalități ale acestor mecanisme care funcționează oarecum de la sine. Intervalul de timp care nu se schimbă, locul de execuție și de destinație mereu același, materialele și tehnicile invariabile, ba chiar și continuitatea unor participări sau revenirea altora pot induce o suspiciune apriorică în ceea ce privește repetabilitatea edițiilor. Și, pînă la un punct, lucrurile chiar sînt adevărate, iar dacă ar fi să căutăm argumente în sprijinul acestei presupoziii, ele ar fi nenumărate: toate lucrările sînt gîndite și realizate pentru spații deschise, în particular pentru peisaj, scara lor este monumentală, materialul rămîne permanent piatra, fie că ea este marmură, calcar sau granit, tehnica este aceea care decurge din natura materialului, adică tăiere, cioplire, finisare și asamblaj, iar concepția lor privește în mod strict toate caracteristicile inventariate mai sus. În consecință,

... **U**n adevărat model pentru sculptura în aer liber, așa cum era odată Măgura Buzăului.

Muzeul Florean în 2008

particularitățile sculpturilor realizate în aceeași ediție, sau în ediții diferite, trebuie căutate exclusiv în datele stilistice ale artiștilor și în structura ireductibilă a gîndirii lor plastice.

Și totuși, în pofida tuturor evidențelor care ar orienta percepția în această direcție, Simpozionul de la Baia Mare continuă să fie unul dintre cele mai importante și mai dinamice dintre toate acțiunile similare din întreaga țară. Gîndit de la bun început ca un proiect pe termen lung, organizat strict ca o investiție cu scadența nedeterminată, subordonat unei mult mai ample desfășurări culturale și manageriale, acest simpozion a luat în calcul, din chiar clipa nașterii lui, o evoluție în flux, asemenea unui curs de apă, în care elementul de continuitate, acela care îi asigură vigoarea exterioară și longevitatea, să fie în mod evident exprimat. Pentru a se evita acea dezordine mai mult sau mai puțin calculată, și tot atît de incertă în ceea ce privește eficiența ei în absolut, născută din fracturarea edițiilor prin unicitatea participărilor, Mircea Bochiș, organizatorul nemijlocit al simpozionului, a găsit o soluție simplă, dar extrem de ingenioasă: propria-i participare la fiecare ediție. Identificîndu-și el însuși un mod de exprimare pe care îl reportează de la o ediție la alta, adică o lume de forme cu vocația certă de a se constitui în cicluri ample, el a reușit să coaguleze o anumită unitate de principiu a întregului demers, indiferent de notele individuale pe care fiecare artist le aduce cu sine.

Așadar, dincolo de toate elementele amintite mai sus ca posibile surse ale unui stereotip inevitabil, simpozionul de la Baia Mare și-a inventat instrumente de o maximă eficiență cu ajutorul cărora prelucrează fatalitățile și resemnifică noțiunile cu un posibil conținut peiorativ. Din perspectiva unei asemenea judecăți, care a fost deja făcută în cadrul cronicii la o ediție anterioară, la care am revenit acum ca la un argument-cadru valabil pentru fenomenul însuși, ediția actuală, adică a noabii, a fost una în care toate observațiile deja formulate s-au verificat într-un mod absolut convingător. Ea s-a construit, în aceeași măsură, atît pe principiul continuității, cît și pe acela care privește mobilitatea prin participarea unor nume

a r t e

noi. Iar acest raport se referă explicit la o relație mult mai adâncă, și anume la aceea dintre elementul stabil, dintre factorul de continuitate, dacă îi putem spune așa, și coeficientul dinamic sau, altfel zis, doza de imprevizibil. În primul termen al ecuației intră, evident, Mircea Bochis, cel care se găsește la cea de-a unsprezecea lui participare la simpozion, iar acest fapt a creat deja un reper formal în spațiul patrimoniului de lucrări, dar a și identificat, simultan, un vector stilistic.

Departa de a fi previzibilă, dar și cu totul surprinzătoare, cea de-a unsprezecea ediție a simpozionului de sculptură de la Baia Mare este una care a exclus orice spontaneitate suficientă sieși, înscriindu-se, cumva, în zona contemplației reci, a cerebralității și a monumentalității lipsite de orice ostentație.

Salonul internațional de gravură mică și mail-art

Ce de-a zecea ediție a *Salonului internațional de gravură mică*, așezată, și ea, în centrul unei tradiții deja consolidate, s-a desfășurat, de data aceasta, disociat de Salonul de mail-art, care a avut loc mai devreme, adică în primăvară. Cele două manifestări au dovedit, încă o dată, dacă mai era cumva nevoie, anvergura europeană și mondială a evenimentelor organizate de Muzeul Florean. Acest Salon, chiar dacă organizat acum în două secvențe, a devenit un reper pentru calendarul manifestărilor artistice din România și unul dintre cele mai frecventate spații de către artiștii străini, al cărui caracter internațional nu este doar unul de fațadă, cum se întâmplă de multe ori prin simple participări conjuncturale. El reprezintă atât o construcție culturală și un model de competență managerială, cât și o sursă directă, rapidă și eficientă de îmbogățire și de diversificare a patrimoniului. Ca și în edițiile precedente, secțiunea de mail-art a fost, pe cât de imprevizibilă, pe atât de bogată și de spectaculoasă. Cele trei secțiuni ale Salonului, *Green Eyes*, *Juke Box* și *Non-Smokers Make Me Sick*, s-au regăsit, de această dată, în catacombele splendid amenajate ale unei clădiri istorice din centrul vechi al orașului, au reunit nu mai puțin de 364 lucrări semnate de peste 200 artiști din, practic, toate colțurile lumii.

Integrat, la rîndul lui, unui proiect cultural și instituțional atât de ambițios și de complex, *Salonul internațional de gravură mică* trebuie privit și el ca un fenomen unitar, în continuă mișcare, cu elemente care se transmit de la o ediție la alta prin structura lui interioară și prin însăși natura regulamentului, după cum fiecare ediție trebuie înțeleasă și ca un fenomen unic și irepetabil, ale cărui resurse de înnoire sînt inepuizabile.

Mai întii, indiferent de ediție, el are o enormă capacitate de absorbție, un la fel de mare potențial de difuziune geografică și, indiferent de numărul de participanți, la actuala ediție în jur de 200, totalizînd aproape 900 lucrări, proveniența acestora acoperă, paractic, întreaga suprafață locuită a Pămîntului. Din Africa și pînă în America de Nord, din Extremul Orient în Orientul Mijlociu și de aici pînă în America de Sud, ca să nu mai vorbim de țările europene și de cele din imediata vecinătate, au sosit lucrări care se înscriu în cele mai diverse tradiții culturale și în cele mai neașteptate orizonturi tematice. Alături de aceste coordonate oarecum obiective, *Salonul*... rămîne neschimbat prin construcția lui subiectivă, adică prin normele pe care le-a impus și pe care și le-a impus: premianții sînt invariabil în număr de trei, iar premiile rămîn în același cuantum de 1500, 1000 și 500 USD. Difuzat pe Internet, atât în ceea ce privește componenta sa administrativă cât și informația narativă și vizuală care-i vizează direct pe artiștii participanți, el poate fi evaluat nemijlocit, fără alți intermediari, și judecat simultan din perspective diferite.

În linia mari, ediția din anul acesta se înscrie destul de clar în aceste coordonate generale, dar prezintă și acel fatal coeficient de imprevizibil și de noutate care diferențiază subtil o ediție de alta. În primul rînd, ca și anul trecut, actualul *Salon*... este mult mai unitar valoric decît primele ediții și, în consecință, nivelul său mediu este mult mai ridicat. Cu alte cuvinte, diferența dintre lucrările premiate și lucrările de fundal a fost acum sensibil mai mică, deși distribuția geografică este relativ aceeași, cu precizarea că, de data aceasta, cele mai

consistente participări sînt ale artiștilor din America Latină: Argentina și Brazilia, dar și din Polonia, România, Macedonia, Serbia și Muntenegru, Rusia, Italia, SUA, din spațiul exsovietic și exiugoslav etc. Fața de edițiile trecute, artiștii asiatici, chinezi și japonezi, dar și cei din Israel, sînt prezenți acum într-un număr mai restrîns, dar calitatea participărilor este remarcabilă, în vreme ce țările din Europa Occidentală au avut cam aceeași participare, constantă numeric și valoric. Această modificare sensibilă a structurii valorice nu este nici întîmplătoare și nici inexplicabilă. Prin difuzarea informației și prin direcțiile în care juriul și-a orientat interesul în ceea ce privește acordarea premiilor, s-a văzut limpede care este nivelul proiectat, dar și realizat, al *Salonului*... În consecință, tot ceea ce inițial a fost participare complezentă sau doar simplă încercare a norocului s-a autoinhibat și a dispărut în următoarele ediții.

Premiile înseși, atribuite de juriul permanent al *Salonului*..., Pavel Șușară – președinte, Mircea Bochis – membru, Victor Florean – membru, completat doar de **Antije Veldstra** – Olanda, dintre premianții ediției anterioare, au fost mai greu de stabilit decît în alte ediții, tocmai din pricina componenței unitare și a nivelului valoric mult mai apropiat. Din rîndul artiștilor nominalizați, au fost selectați pentru premiul următorii graficieni: locul I, **Bouchei Marina** - Belgia, locul II, **Kalplas Leena** – Finlanda și, locul III, **Seo Yun – Jung**, Italia

Ca și în anii trecuți, acordarea premiilor a avut în vedere, pe de o parte, integrarea lucrărilor în prevederile stricte ale regulamentului, capacitatea lor de a se face inteligibile și de a comunica, indiferent de zona de proveniență și de tradiția culturală în care se înscriu, iar, pe de altă parte, calitățile individuale, coerența lor interioară, înscrierea evidentă într-un sistem articulat de gîndire plastică și de funcționare a limbajului. Ca și anul trecut, dar la capătul unei competiții foarte dure și în contextul unor participări puternice din întreaga lume, și la actuala ediție aceste exigențe au fost confirmate într-un spațiu mai restrîns, în speță cel european, chiar dacă numele artistului italian este unul asiatic.

Salonul internațional de pictură

Ca și anul trecut, vedeta întregului an artistic al Muzeului Florean a fost cea de-a doua ediție a *Salonului internațional de pictură*. Peste trei sute de lucrări, sosite din toate colțurile lumii, au umplut pînă la saturație întregul spațiu al unei hale industriale dezafectate. Premiile seducătoare, 5000 USD premiul I, 3500 USD premiul II și 2000 USD premiul III, oferite de Muzeul Florean, au atras în jur de o sută de pictori, în mod surprinzător de data aceasta, dacă avem în vedere capacitatea de reacție a locului, cei mai mulți din România. Un fapt cu totul ieșit din comun a fost, și de data aceasta, participarea Paulei Ribariu, tot cu un ansamblu de lucrări, acompaniată de un panou-instalație, *Rostește-mi numele și voi trăi în veci*, al Danielei Chirion, căreia Paula Ribariu i-a cedat anul trecut premiul său. Premiile oferite de către juriu s-au distribuit astfel: premiul I, **Waclav Kuczma**, Polonia. Premiul II, **Bertalan Kovacs**, România, cedat lui **Ciprian Paleologu**, premiul III, **Simona Vilău**, România, iar o mențiune specială decisă de juriu, care nu implică vreo componentă financiară, i-a fost acordată coreanului **Lee Soung- Ku**.

Festivalul internațional de film experimental

Prima ediție a *Festivalului internațional de film experimental*, din 2004, a fost cel mai surprinzător eveniment al Muzeului Florean, din păcate fără ecouri mediatice pe măsură. E adevărat, și genul ca atare, și limbajul mai greu accesibil, și absența unor comentatori care să stăpînească în mod egal expresia cinematografică și pe aceea a artelor plastice, face dificilă comunicarea și, cu atât mai mult, analiza. Președintele juriului acestei prime ediții, Alex. Leo Șerban, a compensat, însă, prin prezența lui la Baia Mare, deficitul de comunicare ulterior. Oricum, faptul că în spațiul public au ajuns prea puține informații, nu era un motiv să se abandoneze acest gen de acțiune, care posedă un enorm potențial de comunicare și o substanță ideatică și expresivă la fel de viguroasă, iar evoluția faptelor a confirmat acest lucru. La cea de-a cincia ediție, finalizată în toamnă, au fost proiectate peste o sută filme de artă, experimentale, acoperind, practic, toate zonele geografice ale planetei. Managerul și inițiatorul proiectului, același inepuizabil Mircea Bochis, a realizat încă o dată un eveniment a cărui prezență este foarte rară chiar în plan internațional și, cu atât mai mult, într-un spațiu cultural cum este cel românesc, mai sensibil la valorile și la expresiile tradiționale. Proiecția maraton, care a durat peste zece ore, a adus în prim plan două componente care definesc fundamental natura și limbajul filmului experimental: mai întii, autoreflexivitatea, adică întoarcerea limbajului către sine însuși, instrumentarea imaginii ca scop și nu ca mijloc și, în al doilea rînd, vocația etică și angajamentul moral, sondarea existenței și sancționarea istoriei.

Dar, fie că este vorba de imaginea pură, abstractă, de narcisismul absolut al limbajului, fie că este vorba despre regresul umanității pînă la limita sălbăticiei și a disoluției, evenimente care devin, cumva, spectacole cvasifictionale, pîndite de riscul pierderii substanței lor reale și al depozării de dramatism, filmele prezentate își păstrează pînă la capăt statutul lor artistic. Ele reconstruiesc lumea preluîndu-i mesaje, redefinesc omul dezvăluîndu-i marea și dezvăluîndu-i stocul de animalitate, rediscută statutul imaginii, al limbajului, al tehnologiei etc., simultan cu recuperarea anvelopei metafizice a existenței și cu rediscutarea orizontului nostru simbolic. O surpriză a constituit-o participarea consistentă a filmelor românești, iar în cadrul acestei participări un loc remarcabil și-au cucerit filmele realizate de pictorița Daniela Chirion, care au reușit să îmbine perfect profunzimea și acuratețea gîndirii plastice cu înțelegerea exactă și nuanțată a limbajului și a codurilor video.

Iar faptul că, pentru o noapte, laboratorul acestei noi formule de cercetare și de comunicare artistică s-a mutat din lumea largă la Teatrul din Baia Mare spune un lucru fundamental: nu există limite de receptare și de înțelegere a limbajelor artistice, există doar lene mentală, opacitate și incapacitate de a crea evenimente adevărate. Și aceste realități pot fi regăsite deopotrivă la Paris și la Baia Mare. Dar, de data aceasta, Baia Mare a dovedit că poate fi, chiar și pentru o noapte, un centru cultural de anvergură mondială. ■

m e r i d i a n e

ROWAN PELLING, împreună cu colaboratorii, Amelia Hodsdon și James Doyle, au avut ideea năstrușnică de a alcătui o antologie tematică pornind de la noțiunea de decadentă. *Manualul decadentului pentru libertinul modern* este conceput ca un dicționar de teme, termeni și noțiuni – ilustrate cu texte din clasici – seducătorii anti-eroi ai secolului al XIX-lea (Wilde, Mirbeau și Huysmans) –, și completate de contribuțiile unor „spirite libere” ale epocii noastre, cunoscute și mai puțin cunoscute (Hari Kunzru, Michael Bywater, Louise Welsh, Belle de Jour). Toți oferă „sfaturi desfrânate și depravate” din domeniile „bucătăriei extreme, darului beției, filmelor porcoase”, pe scurt un ghid complet în materie de stil pentru cei care au ceva de reproșat epocii lor. Cartea este împărțită pe capitole: *Teoria decadentei – Introducere academică în temă, Lifestyle decadent, Beția decadentă, Cultura decadentă și chiar Moartea decadentă și, ca orice tratat care se respectă, e prevăzută cu anexe cuprinzând momente din istoria decadentă și o bibliografie decadentă suplimentară.*

Manualul decadentului pentru libertinul modern va apărea la începutul lui 2009, în două volume, la Editura Vremea.

Malcolm Eggs Micul-dejun decadent

Culmea micului-dejun decadent nu este să apari într-un club gastronomic pe la mijlocul după-amiezii și să comanzi un mic-dejun englezesc cu, să zicem, un cârnat în plus. Nici să gătești acasă două porții de ochiuri cu bacon și să le mănânci în pat cu ultimul reprezentant al sexului opus cu care ai ajuns la orizontală. Conformismul gustativ al cărnii de porc cu ouă, considerat de mulți drept esența micului dejun englezesc din ziua de azi, atrage luminile rampei mai mult decât o merită. Față în față cu unele dintre extravagantele istoriei micului-dejun (mistreți în Egiptul antic, cacao cu ardei gras după rețeta lui Montezuma), acești stâlpi ai micului-dejun englezesc complet ar putea să pară un fel de gustare lipsită de sare și piper. Iar dacă este să căutăm micul-dejun decadent, acesta nu se poate atinge stând în pat și afectând nonșalanța – ar însemna să interpretăm greșit înțelesul cuvântului căutare. Pentru cei hotărât decadenti, micul-dejun este un eveniment. Nu încununează o călătorie, așa cum este cazul croissant-ului pe care îl înfuleci în stația de metrou, ci este el însuși o destinație. Într-o societate care înțelege mersul pe jos doar ca pe un mod de a ne grăbi la lucru, însăși ideea de a lua micul-dejun este un act de decadentă – și, cu cât ne agățăm mai mult de această masă din ce în ce mai puțin la modă, cu atât ne apropiem mai mult de o stare de opulență pură și subversivă.

Inspirația contemporană poate fi găsită la restaurantul Norma al Hotelului *Le Parker Meridien* din New York, care oferă așa-numita „Frittata” de Enșpe Milioane de Dolari”. Lansată în primăvara anului 2004 la preț de 1000 de dolari, este probabil unica omletă din lume care a ajuns pe prima pagină a presei internaționale. Porția de o persoană este alcătuită din șase ouă, o lingură de ceapă de frunze, ceva unt, cinci linguri de smântână grasă, un homar și zece uncii de caviar. De asemenea, pentru cei care caută inspirație, sunt de interes și meniurile generoase recomandate în gospodăriile de țară din Anglia sfârșitului de secol XIX. Maiorul L... prescrie în superba sa carte *Mic-dejunuri, prânzuri și mese de bal*: „pește, pasăre sau vânat, dacă este sezonul; cârnați și carne de vreun fel, cum ar fi coteletul de oaie sau fileul de vită; omlete și ouă gătite în felurite moduri; pâine de ambele feluri, albă și neagră, cât și cozonaci sau pandispan de câte feluri se pot servi; două sau trei feluri de gem, marmeladă de portocale și fructe proaspete, dacă este sezonul lor; iar pe masă, alături, mezeluri reci cum ar fi șunca, limba sau friptura rece de vânat, ori plăcinte

Avanpremieră editorială

O antologie a decadentei

de vânat, piftii și, în vreme de iarnă, o bucată de carne de vită condimentată de la Dl. Degue din Derby.”

Acum aveți dreptate, nu avem toți timp în fiecare zi pentru o asemenea desfășurare de forțe culinare; de asemenea, din păcate, nici unul dintre noi nu va mai avea vreodată ocazia să guste din carnea de vită condimentată a Dlui Degue. Dar în scrierea aceasta găsim o viziune mai grandioasă asupra micului-dejun decât cea contemporană, exemplificată de o umilă prăjeală. Aici vedem micul-dejun ca un crescendo social, iar noaptea de dinainte ca pe o odihnă care pregătește momentul în care vom prepara micul-dejun. Probabil că misteriosul Maior L... ar fi stat mai degrabă în fața plutonului de execuție decât să se îndoape cu un baton de cereale în stația de autobuz în drum spre slujbă, unde trebuie să dea bice receptoarelor telefonice dintr-un call-centre.

Așa că micul-dejun perfect decadent poate fi mâncat oriunde – într-un local sau acasă, numai să vă oferiți timpul necesar pentru el. Nu precupețiți nici o cheltuială și nu vă grăbiți. Dacă îl mâncați într-un local, decideți-vă asupra locației cu săptămâni înainte și asigurați-vă că o alegeți pe aceea care are bunul gust și priceperea culinară de a include și peștele în meniul de mic-dejun, așa cum ne arată afirmația înțeleaptă a lui Thomas Love Peacock: „micul-dejun este ipostaza augurală a marii munci din timpul zilei. Ciocolata caldă, cafeaua, ceaiul, smântâna, ouăle, șunca, limba, puiul rece – toate acestea sunt excelente și mărturisesc buna știință a aceluia care le pune pe masă: dar adevărata piatră de încercare este peștele.” Pregătiți-vă lista de invitați cu grijă – un amestec de persoane care nu se completează unele pe altele va fi o adevărată durere în perioada de timp petrecută înainte de a mânca (o convenție modernă rezonabilă nu limitează micul-dejun la orele dimineții). Recurgeți din belșug la apa minerală: apa de la robinet se găsește rar.

Dacă plănuți să gătiți acasă micul-dejun decadent și doriți să optați pentru ceva simplu și tradițional cum ar fi șunca, ouăle, cârnații, fasolea, ciupercile, roșiile, pâinea prăjită, black pudding⁵ și bubble and squeak⁶, atunciocoliți supermarket-urile. Mergeți prin piețe, magazine specializate în fructe și legume și la măcelari independenți – nici chiar la cel mai de lux supermarket cârnații nu seamănă nici pe departe cu cei adevărați. Pregătiți totul la timp, serviți mâncarea caldă și nu lăsați fasolea să preia conducerea. Când vă alegeți invitații, reamintiți-vă cerințele fiecăruia în materie de gătit. În alegerea compoziției sociale, gândiți-vă cine va naviga cel mai ușor prin inevitabilul labirint de complimente și tăceri. Veți ajunge astfel la cea mai decadentă concluzie dintre toate: cel mai delicios mic-dejun pe care l-ați mâncat vreodată a fost cel pregătit pentru o singură persoană.

Erich Kuersten Arta pierdută a beției crunte

Beția cruntă. Chiar denumirea ne aduce în minte senzația de dramă și pericol, tragedie și hotărâre. În acel cartier straniu și interzis al orașului, pe care ai vrut mereu să-l vizitezi, dar nu ai făcut-o deoarece societatea și bunul simț îți spun că ai putea să nu te mai întorci, sau, dacă în cazul că te întorci totuși, să nu mai fii aceeași persoană.

Se pare că, în vremurile noastre, presupuse a fi mai luminate, beția, ca formă de auto-explorare și abuz,

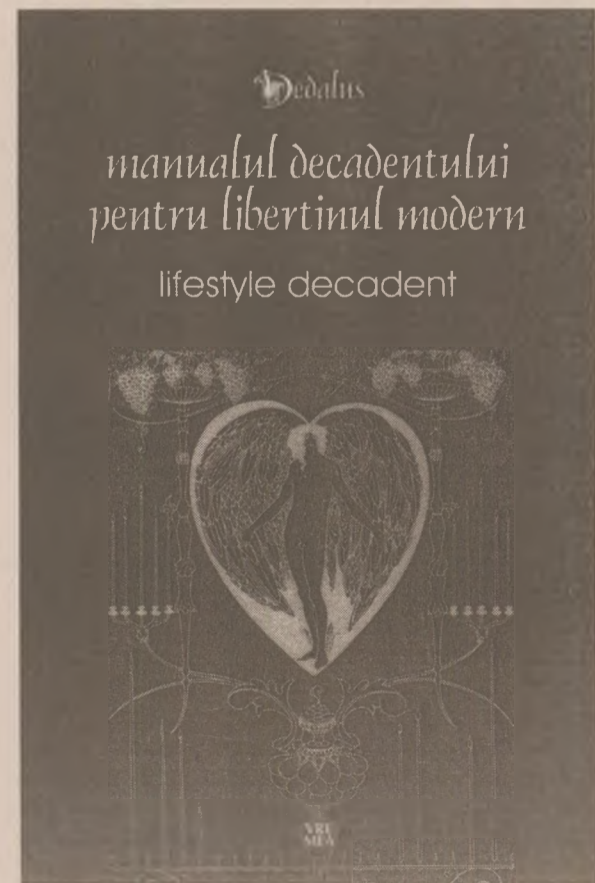
conformismul gustativ al cărnii de porc cu ouă, considerat de mulți drept esența micului dejun englezesc din ziua de azi, atrage luminile rampei mai mult decât o merită.

este aproape uitată. Astăzi, când oamenii vorbesc despre autodistrugere prin alcool, se referă în general la cei care întrec măsura într-o noapte, la mahmureala de mai târziu, în aceeași seară sau în dimineața următoare, apoi la remuscările din restul week-end-ului. Acest ciclu de comportament detestabil este OK dacă doriți doar să vă faceți de râs în fața prietenilor, dar ce se întâmplă dacă aveți dorința mai adâncă, mai neagră? Ce faceți dacă aveți năzuința de a dispărea și de a bea fără căință și singur pentru o lungă perioadă de timp, de a dispărea de pe fața pământului pentru un lung week-end „pierdut”? Ce faceți atunci? Ce scopul dumneavoastră este o beție cruntă.

Definit în lexicul argotic al băutorului, beția cruntă este o perioadă de cel puțin trei zile de băut continuu. De ce trei? Pentru că week-endul are două zile. Numai în cea de-a treia zi (foarte probabil o zi de lucru) jocurile sunt făcute, atunci începe lumea să ridice din sprâncene, să țâțâie din buze, iar râsetele amuzate se transformă în șoapte de îngrijorare.

Înainte vreme, beția cruntă era salutăată ca o perioadă în care oamenii buni deveneau răi, de obicei din motive întemeiate. Poate iubirea vieții lor îi trădase, poate o persoană iubită se stinsese, poate fuseseră trimiși în șomaj, ori poate că nu exista nici un fel de motiv adevărat în afară de dorința umană de a vedea cât de departe poți duce ceva fără să te sinucizi și apoi să scapi relativ neatins. A putea spune cu sinceritate „Mda, am tras o beție cu adevărat cruntă după ce s-a întâmplat chestia aia” este similar cu a anunța nonșalant că te-ai parașutat în spatele liniilor dușmane.

Rețeta tipică pentru o beție cruntă este următoarea: 1) Începeți să beți în primele cinci minute de la trezire, 2) continuați să beți, 3) pierdeți-vă cunoștința, 4) treziți-vă și luați-o de la capăt. Continuați această procedură până când: a) sunteți spitalizat, b) sunteți mort sau c) vă veniți în fire și vă dați seama că trebuie să vă opriți.

m e r i d i a n e

Samânta unei beții crunte este pur și simplu un pahar, băut poate cu ocazia unei *happy hour* de vineri, interval de timp în care barurile servesc băuturi la preț redus. Primul pahar se multiplică până când, în final, toată treaba încetează să mai țină de băutul recreațional din moment ce, la trezirea din dimineața următoare, drept leac împotriva mahmurelii sau pur și simplu pe post de mic-dejun, întâmpini ziua cu o nouă băătură. Cum băutul de dimineața duce către băutul la prânz, iar băutul de prânz elimină nevoia de a lua prânzul, controlul asupra realității se relaxează până când ne scapă de tot printre degete, iar grație unui televizor, al unui aparat video, al unor draperii trase și al unei totale izolări, lumea meschină, normală și tot plictisul ei ... se evaporă. Iar beția cruntă este în plină desfășurare.

Vi se pare că sună bine? Iată ce aveți de făcut:

Luăți-vă câteva filme bune, deoarece cablul este prea puțin controlabil. Veți vrea probabil ceva drăguț și familiar. Howard Hughes obișnuia să-și vadă filmul favorit *Ice Station Zebra* de nenumărate ori la rând, vreme de ani buni. Nu v-ar plăcea și dumneavoastră să fiți la fel de alienat? Chiar așa veți fi atunci când veți trage o beție cruntă. Așa că închiriați, cumpărați sau împrumutați filmele favorite. Ideal ar fi să faceți rost de unele cu multe scene de beție, inspiratoare.

Investiți masiv în alcoolurile preferate. Variația este o idee bună deoarece stările și gusturile se pot schimba în mijlocul beției. Trebuie întotdeauna să aveți mai mult decât vă este necesar. Faceți stocuri generoase de băătură. Nu se va deteriora, dimpotrivă, prin învechire se va îmbunătăți.

Opriti soneria telefonului și a robotului telefonic. În momentele de claritate a minții, s-ar putea să vă închipuiți că sunteți în stare să vorbiți coerent la telefon. Această situație vă poate aduce necazuri dacă va trebui mai târziu să dați explicații și nu vă mai amintiți ce ați spus. Și nu spuneți niciodată că vă aflați în plină beție. Dacă faceți greșeala de a mărturisi cavalereste acest fapt cui nu trebuie, vă veți trezi cu o grămadă de salvatori înlăcrimați la ușă. Beția cruntă este o aventură foarte personală; aveți grijă să rămânați așa.

Trageți draperiile și încuiați ușa. Închipuiți-vă că sunteți un vampir, pentru care lumina zilei și vizitatorii sunt dușmani naturali.

Sunteți complet pregătit. Începeți să beți! Mie îmi

place să încep cu vin roșu, apoi să trec pe cocktail-uri de vodcă și bere americană ieftină, apoi dau atacul cu Jack Daniels cu gheață. Ritmul și viteza sunt esențiale. Luați-o pe tărie din start și vă veți trezi că beția se termină înainte de a începe. Pe de altă parte, veți vrea desigur să văsliti îndeajuns de iute ca să treceți de digul spargeval și să ajungeți în largul mării care este beția cruntă.

La un moment dat veți realiza că, de ceva timp, zăceți lat pe canapea. Caseta din video s-a derulat complet, iar cuburile de gheață din băătură s-au topit. Poate vă veți da seama chiar că este ora 3 dimineața. Este în regulă. Ridicați-vă încet, puneți-vă încă o băătură și apăsați Play pe telecomanda aparatului. Sunteți în țara beției crunte și nu există termen limită pentru acțiunile dumneavoastră, nici loc unde ar trebui să fiți, iar videoplayerul nu are program fix. Puteți să lăsați să dispară oribila dualitate zi/noapte. Nu există griji legate de activități sociale, evenimente curente, mâncare, respectarea programului de somn etc. Tot ce vă trebuie este încă ceva de băut, care va face ca totul să meargă ca uns, întocmai ca un norișor plutind ușor pe cerul unei zile de vară.

Îndreptați-vă privirea înspre înăuntru. Spre deosebire de ce veți constata după o singură noapte de băut puternic, acum veți oscila între momente de nebunie completă și perfectă claritate. De ce? În timpul unei băute de o noapte, psihicul dumneavoastră tinde să intre în ascunzătoare, ținându-și respirația în încercarea de a nu inhala nebunia la care îl expuneți. Dar în timpul unei beții crunte, el își va da seama că trebuie să iasă să ia o gură de aer. Bucurați-vă de această perspectivă nouă, chiar dacă un pic mai sumbră, și veți ajunge la înțelegerea unor concepte de care nici nu aveți habar.

Priviți sticla pe care o aveți în mână. Citiți eticheta. Știați că Jack Daniels a fost inventat de un paracliser în vârstă de 16 ani? Pășiți alături de demonii voștri, acesta este tovarășul dumneavoastră de conspirații. În curând vă va fi frate.

Plimbați-vă prin cameră. Veți vedea lucruri pe care nu le-ați mai observat până acum, felul în care atârna o lampă, lumina neagră pe care aceasta o aruncă peste o scrumieră lăsată de o prietenă de mult uitată. Vă dați seama că ați ajuns să vă cunoașteți atât de bine eul de suprafață încât l-ați neglijat pe cel profund. Îndreptați lumina spre toate acele colțuri întunecate despre care ați uitat că există, amintiți-vă cum erati, cum sunteți încă. Luați din raft cărți pe care nu le-ați mai citit de ani de zile și amintiți-vă ce au însemnat pentru dumneavoastră. Sunteți de asemenea în starea cea mai potrivită să răsfoiți albume vechi de fotografii și să intrați în contact cu vechi emoții. Desfățați-vă cu senzația nihilistă că toate aceste simțăminte frumoase vor fi foarte probabil uitate până la următoarea beție cruntă.

Luați loc. Umpleți-vă paharul, luați o țigară. Dincolo de ușa încăperii simțiți forțe care vă sunt potrivnice, nu verificați mesageria, nu deschideți la nimeni. Aceasta este lumea dumneavoastră acum, aici sunteți rege și nu aveți nevoie de sfătuitori. În acest moment înțelegeți faptul că nimeni altul nu este stăpân pe timpul dumneavoastră, decât dumneavoastră. Atâta vreme cât mai aveți pileală.

Mai devreme sau mai târziu, lucrurile pot începe să se degradeze... Vă veți trezi în pat întrebându-vă cum ați ajuns acolo și dacă veți putea duce un pahar de apă la gură fără să vomitați. Vi se va tăia respirația, veți avea palpitații, veți transpira, tremura, halucina, vi se va îngreuna circulația în zona feței și a membrilor, dar în principal veți vomita, vomita, vomita! Aduceți-vă aminte numai să vă rehidratați, băgați-vă cu forța pe gât ceva ușor de mâncare și mai beți ceva alcool, cât se poate de repede. S-ar putea să vărsați ce ați mâncat, dar, la naiba, îndeștați totul pe gât.

La acest punct veți descoperi că este nevoie de mai mult alcool ca să scăpați de tremurat decât vă trebuia înainte ca să vă faceți praf. Acum cu adevărat „ați părăsit Las Vegasul”.

Zilele se vor topi transformându-se în nopți și apoi înapoi în zile și probabil veți pierde șirul zilelor. Nu dați drumul la știri, sunetul lor strident vă va deprima. Acum veți începe să vă întrebați cât o s-o mai țineți așa. Unele persoane, mai mult sau mai puțin celebre, au făcut

beții de ani de zile, în special unii actori britanici de teatru și scriitori americani. Stephen King pretinde că și-a scris cele mai bune romane într-o singură beție cruntă, dând pe gât câte o ladă de sticle de jumătate în fiecare noapte, în vreme ce crea bestseller-uri despre care nu-și mai aduce aminte că le-ar fi scris. Acum este în Liga Alcoolicilor Anonimi și scrie o zeamă chioară de care își aduce aminte.

Desigur, bețiile îndelungate nu merg întotdeauna conform planului, iar moartea poetului Dylan Thomas este numai unul dintre cele mai faimoase exemple. Dylan a ajuns, în punctul culminant al unei beții lungi de un deceniu, pe un trotuar din New York unde, în genunchi, i-a spus unei tinere femei: „Tocmai am băut 18 whisky-uri fără gheață. Cred că acesta este un record. Te iubesc”. Apoi a murit pe loc din pricina a ceea ce autopsia a denumit „agresiune asupra creierului” (omagiul la adresa doamnei).

Din nefericire, nu știu nimic despre moarte, dar pot să vă explic cum să vă opriți, dacă optați pentru asta. 1) Folosiți orice leac pentru mahmureală pe care-l știți. 2) Mișcați-vă continuu; curățați mizeria, spălați vasele, faceți un duș, gimnastică, o plimbare lungă etc. 3) Beți bere. Așa cum spune Albert Finney în *Sub Vulcan*, „Nu-i ni'ca mai bun c'să te trejești din beție decât o behre”. Deschideți obloanele, ascultați mesajele înregistrate de robotul telefonic și jurați să nu mai beți altă dată. Pe la 5 sau 6 după-amiaza probabil veți avea nevoie de un sedativ – preferabil Valium, dar și Advilul merge la nevoie. Așteptați până ce mare parte a băuturii a fost eliminată din organism înainte de a bea ceva tare, deoarece acest lucru poate provoca moartea sau, și mai rău, vărsături.

Dacă totul merge bine, până a doua zi dimineața veți fi un cadavru ambulant. Siliți-vă să vă ridicați din pat, faceți un duș lung, rece, și începeți să beți Gatorade, băătură energizantă necarbogazoasă. Poate veți fi nevoit să lipsiți de la lucru. Dacă aveți noroc, poate nici nu va mai trebui să lucrați, fiindcă ați fost deja concediat. Oricum, până după-amiaza veți fi în stare să înghițiți un prânz.

Atunci - ați putea întreba - care sunt beneficiile unui astfel de comportament auto-distructiv? Păi, de fapt, nici unul. Sau ... poate? Amintiți-vă de culmea beției. Totul era amortit într-o fericire atemporală. V-ați dat drumul complet. V-ați lăsat dus de val în largul mării. Practic v-ați înecat și v-ați întors la viață printr-un miracol. Ați fi putut să continuați, dar v-ați întors. În lungul drum cu pluta către eternitate ați plutit exact atâta cât să vă relaxați, dar nu atât de departe încât să nu vă mai puteți întoarce acasă. Ați aruncat o privire în paradis și ați tras cu ochiul în iad. Ați băut din cupa care se află dincolo de plăcere, durere și căutare meschină a tuturor muritorilor.

În românește de
Marius CONSTANTIN

¹ Fel de omletă italiană cu legume, brânză sau carne (n. tr.)

² Zillion Dollar Frittata (n. tr.)

³ Specie de ceapă mică, cu frunzele subțiri, care ating o înălțime de doar 10 centimetri, *Allium schoenoprasum* (n. tr.)

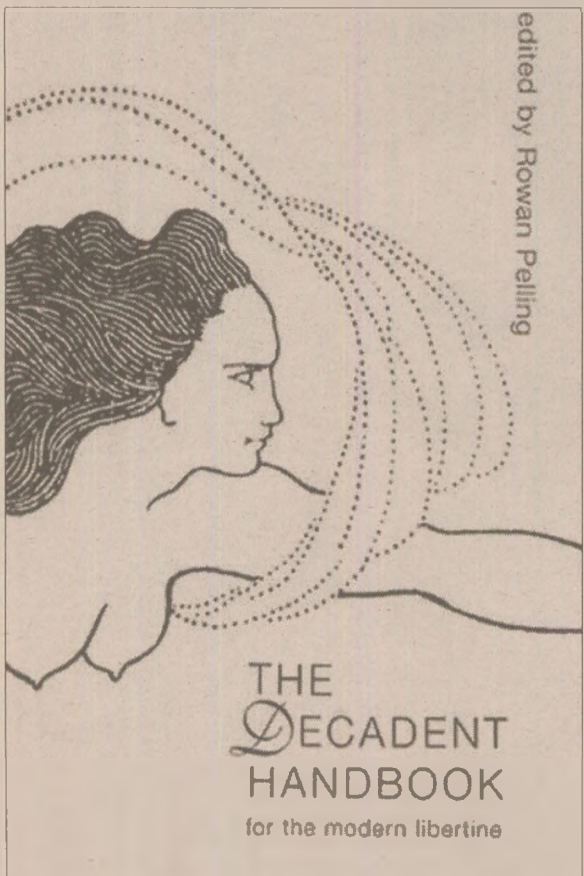
⁴ Aproximativ 283 de grame (n. tr.)

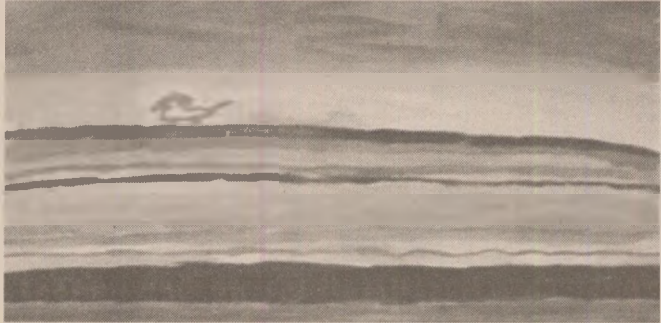
⁵ Cărnăț făcut din sânge, de culoare neagră, similar cu sângețele de la noi. Denumirea de budincă i se trage de la faptul că nu este întotdeauna umplut cu carne, ci adesea cu pâine, ovăz sau cartofi (n. tr.)

⁶ Bubble and squeak este un fel de mâncare care se face în mod tradițional din resturi de cartofi și varză coapte rămase de la cină, prăjite a doua zi dimineața, uneori împreună cu ceva ceapă, morcovi și mazăre (n. tr.)

⁷ Referire la versurile unui cântec al lui Sheryl Crow, despre o tânără care părăsește Las Vegasul, în care nu mai vrea să mai revină niciodată (n. tr.)

⁸ *Roman de Malcolm Lawry* (n. tr.)

m e r i d i a n e

FSTHER, tână frumoasă la trup și la chip, nepoata regelui Mardochee, înainte de a fi prezentată regelui Persiei, Assuresus, a stat timp de șase luni în băi parfumate. Masajele cu ulei de smirnă, parfumarea cu nard, cu șofran și cu tămâie făceau ca frumusețea sa să depășească închipuirea omenească. În ziua când a fost adusă în fața regelui, a fost stropită cu lapte de smirnă și părul i-a fost uns cu ulei de iasomie. Nu în van, se pare, pentru că fata i-a plăcut enorm regelui și a luat-o de soție.

Smirna, nardul, șofranul, tămâia, iasomia – și multe altele – au jucat un rol singular (dar decisiv) în istoria civilizațiilor străvechi. Dansul executat cu nonșalanță – de egiptenii de acum mai bine de 5000 de ani – între viață și moarte, încă ne surprinde. Pe de o parte, dădeau gust vieții *per fumum*, grație plantelor, unguentelor și parfumurilor, de cealaltă, se pregăteau pentru întâlnirea cu Osiris, urmând un ritual precis de îmbalsamare. Rețeta *kyphi*-ului « parfumul bun de două ori » e compusă din ingrediente despre care nu mai știm azi aproape nimic, abia dacă le recunoaștem numele și utilitatea. Pe lângă funcția estetică – moștenită, de altfel – egiptenii profitau de virtuțile halucinogene ale *kyphi*-ului, inspirându-i adânc aromele și ignorând cefaleele. Fumigațiile facilitau trecerea spre lumea de dincolo, dar aveau și un rol terapeutic. *Kyphi*-ul era, în egală măsură, un remediu în afecțiunile pulmonare, hepatice, intestinale. Iată că s-a dovedit de mai multe ori „bun”, aproape un panaceu.

Parfumele, o cometă *sui generis* a cărei coadă e compusă din unguente, balsamuri, poțiuni, prafuri, rășini, pomezii despart ființa și neființa, sănătatea și boala, bogăția și sărăcia, obișnuitul și spectaculosul. Grăsimea animală intra în compoziția conurilor purtate pe cap, suprem semn de eleganță. Exista chiar și un papirus – din secolul al XVII-lea î. H. – care oferea soluții împotriva îmbătrânirii, corectând semnele irecuzabile ale trecerii timpului, lăsate pe chip și în păr. Regele Eson și Medea nu sunt departe.

Last but not list, parfumele și produsele cosmetice îndeplineau o funcție erotică, cea mai „rezistentă” dintre toate, dacă e să fac un tur virtual al videoclipurilor publicitare ale mărcilor importante de parfum. Distincția între masculin și feminin se operează, în prezent, într-un mod disproporționat, pentru că există puține imagini și texte centrate pe cuplul heterosexual. Femeia e regina împărăției parfumate, dar domnia sa este la fel de efemeră ca și parfumul pe care îl promovează. Voi reveni asupra acestui aspect.

Ca să scape de război, Ahile a fost ascuns de mama sa la Lycomede, regele Scyrosului, care avea o liotă de fete. Imbrăcat femeiește, cu fața unsă cu un strat gros de pomadă roz și cu părul ascuns sub un văl, Ahile a învățat să toarcă lâna. Acest episod hazliu din *Iliada* ne dă informații despre preocupările estetice ale grecilor. Din *kosmêtikê technê* și *kommotikê technê* – arta înfrumusețării și arta fardului – n-a mai rămas azi decât cosmetica, termen care unește cele două sintagme și care a cunoscut o glorie timpurie și statornică. Ca și egiptenii, grecii acordau o importanță majoră băii și culturii corpului. Chiar dacă în secolul V î. H. își frecău corpul cu nisip și cu ulei de măsline, pentru că nu cunoșteau săpunul, frecvența acestei practici e de reținut. În schimb, dacă femeile se dădeau pe față cu prea mult fard – din ceruză și din limba-boului – nu aveau parte decât de ironii, de râsete și de batjocură din partea soților. Scortșoara, tămâia, lămâia sunt moștenite de la indieni și considerate indispensabile unui miros plăcut. Totuși, acesta nu este complet fără esențele de origine animală. Uleiul de castor, moscul, zibeta, ambră cenușie se strecoară subreptice în obiceiurile lor frumos mirositoare. Aceste arome camale, grele, lascive chiar fac gloria epocii elenistice și întrețin prestigiul social.

Comportamentul cosmetic al romanilor este destul de mimetic în raport cu civilizația greacă târzie. Totuși, romanii înlocuiesc flacoanele de ceramică grecești cu cele de sticlă. În rest, privilegiază aceleași aparențe corporale (frumusețea chipului, a dinților, prospețimea respirației, îngrijirea picioarelor și a mâinilor) și suportă oprobriul virtușilor când exagerează. Mitul eternei tinereți este cultivat cu grijă, mai ales de către bărbați. *Nil novi sub sole*. Folosirea alunetelor de frumusețe se înscrie în programul corectiv al chipului masculin.

În 1360, regina Elisabeta a Ungariei, care avea la

Eseu

Dintre sute de parfumuri...

acea epocă mai mult de șaptezeci de ani, a reușit, grație unei ape fabricată pe bază de alcool, de rozmarin, de flori de portocal, de trandafiri, de lămâie și de melisă, să îl seducă pe regele Poloniei. Această legendă pigmentează un moment important în evoluția parfumului: distilarea alcoolului. Încă nu e timpul căii regale – deschisă de aldehide, câteva secole mai târziu (1921) –, dar fără tenacitatea arabilor și perfecționarea continuă a alambicului, gestul simplu și cotidian al fiecărei femei, în fața oglinzii, de a se da cu parfum, nu ar fi existat. Nu mă imaginez purtând atârnat la brâu sau la încheietura mâinii un „măr parfumat”. Cu toate acestea, în Evul Mediu, recipientele parfumate, pline de mosc, aveau rolul unui halo protector împotriva miasmei omniprezente. Numărul important de morți, în timpul molimelor care au răvășit această epocă, a distrus credința că pericolul putea fi îndepărtat printr-un mijloc atât de nevinovat.

Nu intenționez să refac – lucru imposibil, de altfel, în spațiul restrâns al acestui studiu – istoria parfumului. Momentele evocate sunt subiective și ar putea să se constituie în argumente ale analizei romanului lui Balzac, César Birotteau. Secolul al XIX-lea „parfumat” este un soi de răspuns la toată această evoluție a mentalităților și comportamentelor estetice. Dezechilibrul între moștenirea secolelor precedente și viața oamenilor, așa cum se desfășura ea atunci, este evident și catastrofic. Din „sudoarea zeilor” (nume dat de egipteni parfumului) nu mai rămâne decât sudoarea și, pe deasupra, e cea omenească. Tablourile pariziene ale lui Corbin sunt descurajante, chiar apocaliptice. Orașul și locuitorii săi sunt victimele lipsei de apă, de canale funcționale, de băi (private și publice suficiente) și de sisteme eficiente de evacuare. Să trăiești la Paris sau la Versailles reprezenta un adevărat act de curaj. Ar fi existat, poate, o șansă să nu considerăm acest secol drept o pauză, din punct de vedere al igienei și al îngrijirii corporale, dacă prejudecățile nu ar fi frânat atât de frenetic cursul normal al lucrurilor. Morala aristocratică (copiată cu fidelitate de burghezii) închidea ușa băii. O întreagă armată de doamne și de igienisti – contesa de Bradi, Doamna Celnart, Hufeland, Friedlander, Delacoux, doctorul Marie de Saint-Ursin – veghea la starea de sănătate a tinerelor fete. Cultura corpului se limita la cultura lenjeriei de corp. Spălarea picioarelor, a mâinilor, a feței, a șezutului și băile pe jumătate erau expresia repetitivă a timidității și a ezitărilor față de un trup cunoscut pe furis.

Dacă apa lipsea, loțiunile, pudra, săpunurile erau din abundență. Romanticii se spalau mai puțin decât strămoșii lor greci și romani, dar rămăneau sensibili la puterea fără egal a parfumului. E de ajuns să citim câteva din scrisorile trimise de Flaubert Louisei Colet. Romancierii și poeții transferă spațiul intim locuit în cel al scrisului. Motivațiile acestui gest sunt multiple: secolul, temperamentul, bolile trupului și ale minții, frustrările resimțite față de un nivel de viață, cel mai adesea, refuzat. Campionul freneziei evocatoare rămâne Baudelaire. Dacă aceste ființe volatile, prizoniere în flacoane subțiri și gracile, reușeau să „însuflească materia”, acest

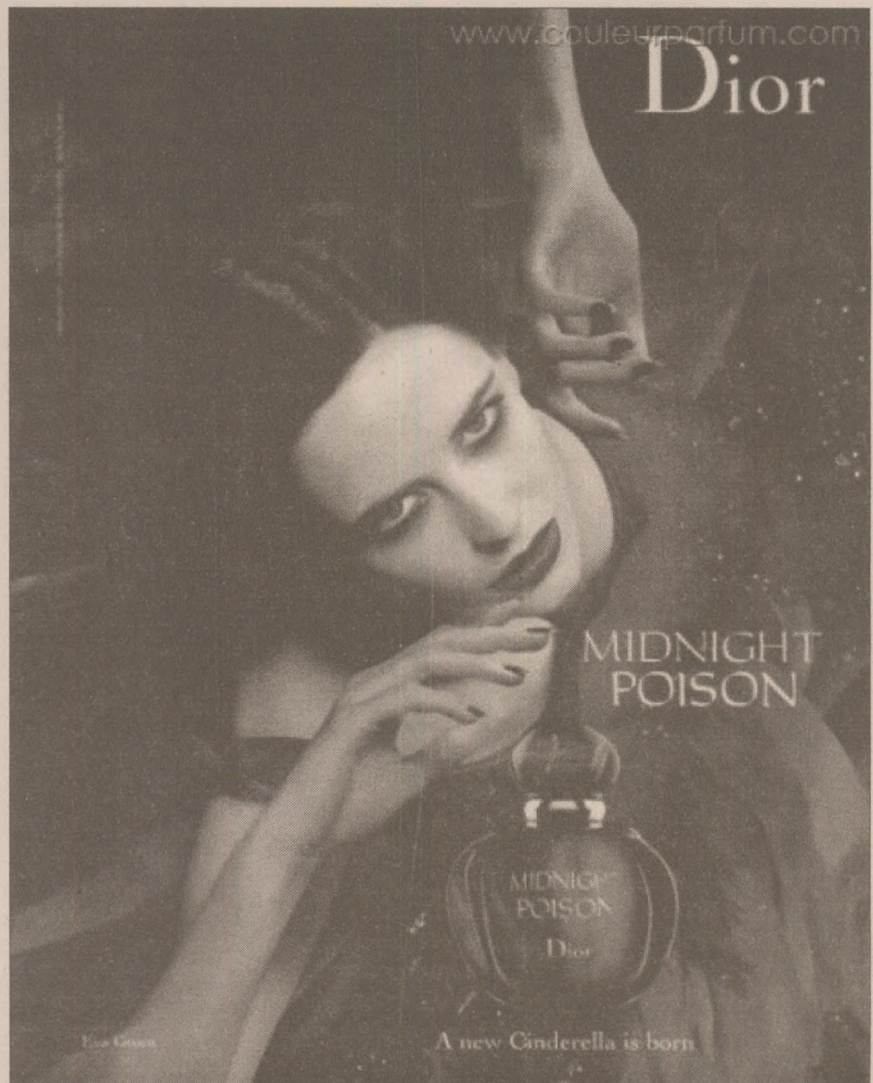
mirna, nardul, șofranul, tămâia, iasomia – și multe altele – au jucat un rol singular (dar decisiv) în istoria civilizațiilor străvechi.

lucru se datora și poezilor. Huysmans, Edmond de Goncourt, Verlaine, Nerval completează strălucit lista deschisă de Baudelaire. Una din explicațiile fenomenului ar putea fi echivalența între femeie, dragoste, miros, atracție. Dacă ea (femeia) era fatală sau ingenuă, nu mai avea importanță, exaltarea era proporțională cu natura receptorului.

În 1837, Balzac, urmărit de creditori, s-a refugiat la prietenii săi, Guidoboni-Visconti, ca să redacteze, în câteva săptămâni, *La Femme supérieure*. După o lună de muncă îndârjită scria: „După ce trimit scrisoarea, o să fac prima mea baie, nu fără spaimă, întrucât mi-e groază de moleșeala fibrelor musculare, întinse acum la maxim, și trebuie să o iau de la capăt, ca să scriu *César Birotteau*, pe care nu îl mai pot lungi la nesfârșit, că devin ridicol.” Față de contemporanii lui, Balzac era un pionier, dar nu putea să nu dea glas unei frici majore: „răul” produs de apa fierbinte, la baie. E drept, scriitorul își construise, cu tot dichisul (stuc alb), un „cabinet de toaletă”, în prelungirea camerei din Rue de Cassini. Astăzi i-am spune că n-ar avea de ce să se teamă, o baie face foarte bine, mai ales înainte de a te apuca de lucru.

Distincția între igienă și parfum (și a derivatelor acestuia din urmă) se făcea, în secolul romantic, într-un mod brutal. Nici nu se puneau problema unei relații de implicare și de condiționare *sine qua non*. *Comedia umană* abundă în referințe olfactive, descrierile „mirositoare” sunt minuțioase și fidele, spectrul e larg și balanța între duhori și mirosuri îmbătătoare sta în echilibru. Tratamentul lor romanesc este echitabil.

Înainte de a scrie efectiv *César Birotteau*, Balzac l-a rugat pe Pierre François Pascal Guerlain să îi creeze o apă de toaletă specială. Căuta oare o Muză volatilă? Dacă a găsit-o, s-a dovedit cam capricioasă, pentru că romanul nu a fost între cele mai citite. E o istorie simptomatică pentru evoluția burgheziei franceze într-o breaslă care a cunoscut și zile mai bune. Subtitlul rezumă intriga –

Istoria grandorii și decadentei lui César Biroteau, vânzător de parfumuri, ajutor de primar în arondismentul II al Parisului, Cavalier al Legiunii de onoare, etc. și, în rest, autorul face ce știe el mai bine: portrete și descrieri. Povestea de dragoste dintre Césarine și Anselme nu are nimic spectaculos și dramatic, iar ocurențele care mă interesează se opresc la jumătatea romanului. Eroul e vânzător de parfumuri dar nu vinde nici un parfum, nici măcar o picătură în tot romanul. De altfel, nu face decât proiecte pe care nu le poate susține, singurul care reușește să vândă ceva și să aibă cât de cât o idee despre „politica de marketing” este comisul sau, Anselme Popinot, viitorul lui ginere. Produsele din magazinul lui Biroteau – *Regina trandafirilor* – sunt *Crema Sultanei*, *Dubla Cremă a Sultanei*, *Apa Carminativă* și *Uleiul de Macasar*. Toate se datorează geniului incontestabil al lui César. Familia – compusă dintr-o nevastă și o fiică – nu folosește nimic din ce produce el. Eroul dă dovadă de o elocință care ar merita entuziasmul și încrederea apropiaților săi.

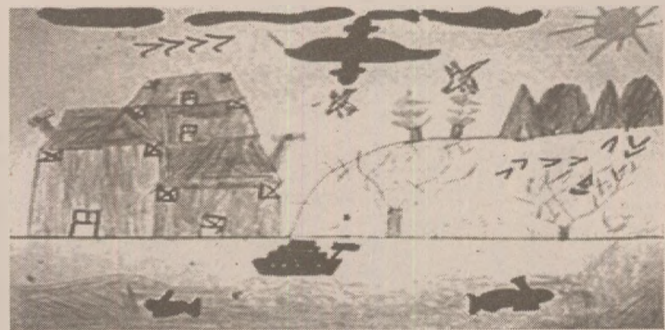
Istoria ascensiunii sociale și economice („grandoare”, cum spune Balzac) începe cu o cârtică de șase bănuți – *Abdeker sau Arta de a-ți păstra frumusețea* – și cu alianța cu un chimist celebru. Acest gen de alianță a deschis drumul parfumeriei industriale a secolului XX. Fenomenul n-ar fi rezistat deloc, mai ales în zilele noastre, fără contribuția majoră a publicității. Germeii unei campanii publicitare se regăsesc în discursul lui Biroteau, posibilele reticente ale lui Balzac sunt extrem de bine disimulate. César e victima unui elan infantil și contagios, dorința de a introduce pe piață un produs nou mătură orice rezervă a nevestei (care are un nume predestinat, Constance!). Eroul profită, o dată în plus, de comisul său, dar o face cu atâta candoare că îl ierți. Observațiile îndreptățite ale lui Vauquelin nu îl descurajează, *Uleiul Comagen* e un adevărat elixir. Pierderea podoabei capilare părea să fie un adevărat flagel în secolul al XIX-lea. De ce nu și-a atras clientela cu un parfum? Guerlain își deschisese magazinul în Rue de Rivoli încă din 1828. E drept, vindea, în principal, pomezi, pastă de dinți, săpunuri, accesorii și perii de cap. Un răspuns posibil ar fi scăderea interesului pentru parfum, ca produs de lux, o dată cu Revoluția Franceză. Recâștigarea publicului țintă se face treptat. Canonul estetic al secolului romantic, cel puțin în prima sa jumătate, impunea o frumusețe naturală, lipsită de fard, de artificii și de parfumuri prea tari. Femeile Restauratiei (aristocrate

sau burgheze) plăteau excesele Joséphinei de Beauharnais și a Curtii sale. Când Félix de Vandenesse îi spunea femeii iubite „O, iubita mea, ești ca un crin solitar, îmbătător și mândru”, era pur și simplu îndrăgostit. Anselme, comis insignifiant fără amplitudine și fără particulă nobiliară, vrea să o ia în căsătorie pe Césarine, „adevărata regină a trandafirilor, reclama vie” a parfumeriei tatălui ei. Popinot este și el îndrăgostit, dar secretul său nu e în vorbe – care se risipesc ca parfumurile – ci în tenacitate și devotament. Muncește zi și noapte, caută și găsește bani și salvează Casa Biroteau. Moartea prematură a lui César, învins de propria bucurie, pune capăt în mod brutal proiectelor de extindere. César Biroteau este, între personajele lui Balzac, o natură angelică, în ciuda acceselor sale de vanitate și de arivism. Nici măcar la balul oferit înaintea decăderii sale nu reușește să-ți ascundă originea. Invitatele sale aristocrate nu se sfiesc să-și manifeste disprețul.

Nu pot să nu observ că, dacă în loc de uleiul capilar din esența de nuci, César ar fi propus clienților ceva rafinat, nemaivăzut, misterios, ar fi evitat colapsul financiar. Dintr-un anumit punct de vedere, eroul este victima ritmului secolului său și nu e pentru prima dată când Balzac are intuiție în crearea personajelor.

Un erou inodor. Parfumul lipsește din toaleta sa zilnică și cea de bal, întrucât n-are reflexul de a-l folosi; femeile vieții sale – Constance și Césarine – nici ele. Frumusețea cu care sunt înzestrate se susține prin ea însăși; o doamnă respectabilă aparținând burgheziei trebuia să evite aparențele olfactive frivole, iar o tânără fată cuminte se mulțumea cu vârsta fragedă ca armă de seducție.

„Consumatorul preferă tot ceea ce îl intrigă” este un adevăr de care au știut să profite creatorii de parfumuri ai secolului XX. Miresmele la care visa Biroteau – vanilia și menta – au devenit curențe. Combinațiile între esențe sunt din ce în ce mai neobișnuite și rezultatele din ce în ce mai spectaculoase. Secolul XX părea că a făcut fărămele prejudecățile față de femeie, de corp, de senzualitate. Descoperirea și acceptarea corpului au atras după sine cultura a tot ceea ce îl înconjurase: orașe curate, grădini publice, case cu tot ce trebuie, camere mari și aerisite, mobile confortabile și noi, băi funcționale, apă la discreție, produse de îngrijire corporală, parfumuri. Nimeni nu mai consideră astăzi igiena – publică și privată – ca pe ceva excepțional.

m e r i d i a n e

Asistăm actualmente la două tendințe opuse: pe de o parte, dezodorizarea planetei și, pe de alta, dorința neistovită de a găsi noi și noi fragranțe. În ambele cazuri este vorba de aceeași problemă spinoasă a identității. Marca identitară a corpului nostru nu trebuie să fie nici impusă, nici absentă. E un echilibru fragil care basculează în exagerări, idiosincrazii, fobii, câteodată cu nuanșe rasiste și sexiste. *Political correctness* a devenit mai mult decât o marotă, e o obsesie. Nu mai avem dreptul să spunem că japonezii nu miros a nimic, că negrii (termenul e deja incriminant) miros urât, că locuitorii Americii de Nord miros a proaspăt spălat și a detergent, că europenii nu sunt toți la fel de curați și că arabii au un miros specific și persistent. În acest peisaj aiuritor, marile case de parfumuri își continuă marșul triumfal spre Paradisul miresmelor. Legile pieții, ale industriei de parfumuri și un soi de inerție îi obligă să o facă. Democratizarea produselor de lux, coborârea în stradă și în poșeta fiecărei femei sunt fenomene de netăgăduit ale secolului XXI. Dacă nu ne putem cumpăra un *deux-pièces* Chanel, măcar putem să lăsăm în urma noastră efluvii ale aceleiași mărci. Acest Eden este al tuturor, este de ajuns să treci pragul la Sephora.

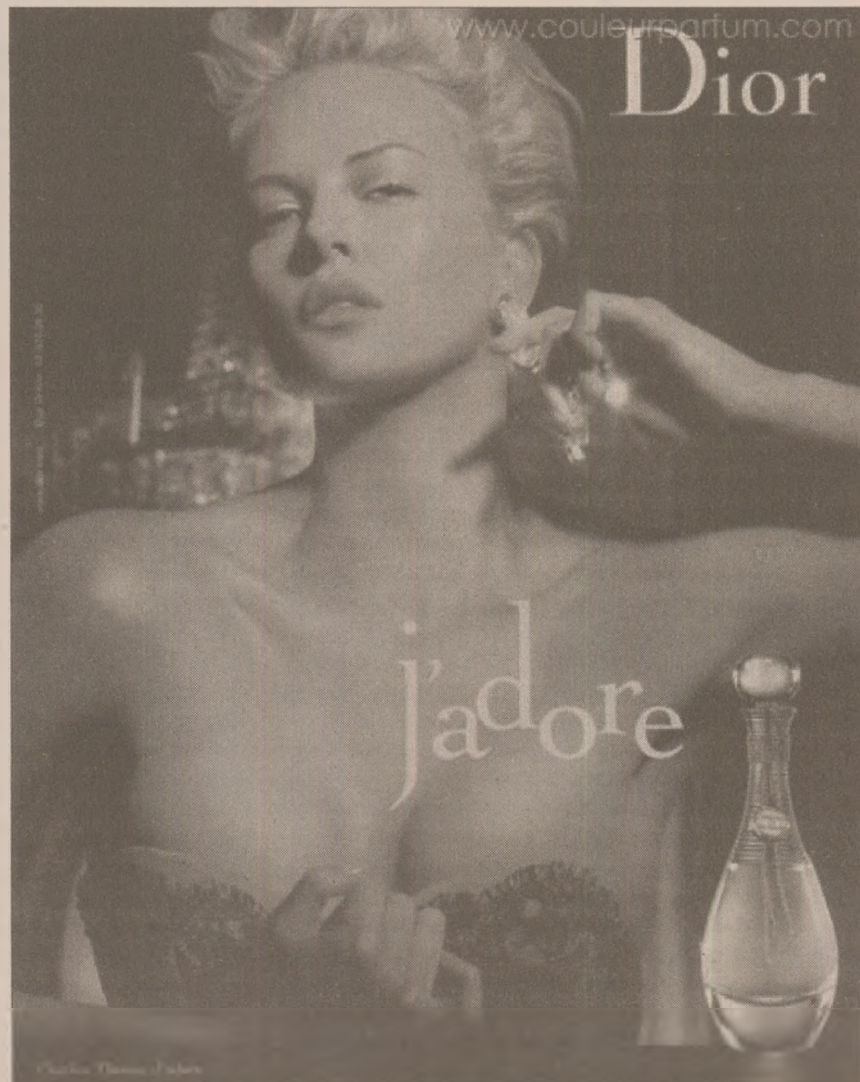
Infernul olfactiv nu mai există. Boala, bătrânețea și moartea sunt inodore. Iar oamenii par să sufere toți de anosmie.

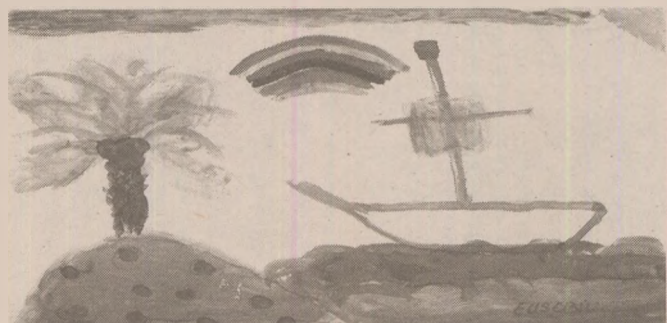
Imaginea majoritară este aceea a unei femei frumoase, seducătoare, purtând bijuterii (la care renunță!). Din când în când este însoțită³², dar cel mai adesea ne fixează cu privirea, sigură ursitoare capabilă să ne promită plăceri (olfactive, senzuale, erotice, estetice)³³. Fabricanții de parfumuri suferă de un handicap: trebuie să convingă publicul să le cumpere produsele punând în joc alte simțuri, văzul și auzul și nu olfacția. Se poate cumpăra un parfum dacă vezi o imagine sau dacă auzi o voce? Și câți dintre noi pot recunoaște un parfum doar citind descrierea ingredientelor?

Prezență nestatomică și totuși indispensabilă, parfumul ne deschide oare calea spre contemplație, așa cum scria Montaigne? Trebuie să îl considerăm un simplu produs al pieții, un cadou agreabil, o necesitate, o parte insesizabilă a identității noastre, un mijloc subtil de erotizare a cotidianului?

Răspunsul e ca un parfum: efemer, visat, infinit.

Diana GRADU

a sfârșitul zilei, plină de noroi din cap până în picioare, cădea la pământ și rămânea acolo fără să mai fie în stare să ridice un deget.

Avanpremieră editorială

Jung Chang

Lebedele sălbatice

JUNG CHANG s-a născut la Yibin, în provincia Sichuan, din China, în 1952. A făcut parte pentru scurtă vreme din Gărzile roșii, (agenți ai revoluției culturale), la vârsta de 14 ani. A lucrat în agricultură, apoi ca „doctor descult”, ca oțelar și electrician înainte de a deveni studentă la engleză și mai târziu asistentă la facultatea din Sichuan. A plecat din China în 1978, cu o bursă. A obținut o diplomă în lingvistică, a fost prima persoană din China care a obținut un doctorat într-o universitate britanică.

Împreună cu soțul ei, Jon Halliday a scris o biografie a lui Mao Tze Dun care a apărut în 2004.

Cartea ei *Lebedele sălbatice* s-a bucurat de o primire elogioasă în toată presa londoneză, a fost distinsă cu NCR Book Award și British Book of the Year Award și a avut un mare impact internațional. De la prima sa apariție, a fost tradusă în treizeci de limbi și s-au vândut mai mult de zece milioane de exemplare. Prin intermediul poveștii a trei generații de femei din propria-i familie, bunică, mamă și fiică, Jung Chang revelează întreaga istorie tragică a Chinei secolului XX.

Bunica lui Jung Chang aparține generației de la 1900, când fetelor li se mai zdrobeau încă, la vârsta de doi ani, căbele picioarelor, pentru ca mersul să fie clătinat, care sugerează neajutorare și grație, să le facă dezirabile și să le favorizeze în găsirea unui soț sau concubin bogat. Mama, crescută de un tată înțelept în China încă tradițională, mustind de cultură și înțelepciune, China imperială, intră de foarte tânără în rândurile partidului comunist, într-o luptă menită, chipurile, să elibereze femeile de această traumatizantă povară a tradiției. Trăiește de la un capăt la altul între experimentul comunist, în calitate de activist de frunte al partidului, concommitent opresiv și autoopresiv, și în principal sinistra revoluție culturală inițiată de soția lui Mao cu acordul acestuia: autodemascările, munca brută, bătăile în public, teroarea exercitată de copiii deveniți educatori ai profesorilor lor, exilul în Himalaia. Fiica, îndurând și participând și ea la etapa finală a acestui coșmar, deosebit să plece din țară la vârsta de douăzeci și ceva de ani, în Anglia. Trezirii treptate de lungă orbire indusă de reeducarea maoistă, onestității și darului de povestitor, datorăm acest lung și zguduitor raport asupra unuia dintre cele mai opresive regimuri pe care mintea umană le-a născocit și tot ea le-a îndurat, uneori, prin aceeași reprezentanți. *Lebedele sălbatice* sunt o importanțelă lucrare de istorie și un document uman remarcabil. Ea deschide românilor o lume simțantă, poetică și straniu familiară prin efectul uniformizator al flagelului ideologic care ne-a lovit deopotrivă, români și chinezi, în întunecatul secol XX. Cartea va apărea în februarie la Editura Curtea Veche și va fi lansată în prezența autoarei.

PĂRINȚII mei urmau să facă parte dintr-un grup de peste o sută de persoane care călătoreau spre sud-vest, majoritatea îndreptându-se către Sichuan. Grupul era compus, în principal, din bărbați, oficialități comuniste din sud-vest. Puținele femei erau de fel din Manciuria, căsătorite cu bărbați din Sichuan. Erau organizați în unități și purtau uniforme militare de culoare verde. În drumul lor, treceau prin regiuni în care încă băntuia războiul civil.

În ziua de 27 iulie 1949, bunica, Dr. Xia și prietenele apropiate ale mamei, mai toți oamenii suspecti în ochii comunistilor, au venit la gară pentru a-și lua rămas bun. Așteptând pe peron plecarea trenului, mama se simțea sfâșiată de sentimente contradictorii. O parte din inima ei se simțea ca o pasăre scăpată din colivie și liberă să zboare în înaltul cerului. Dar cealaltă parte se întreba când – sau dacă – le va mai revedea vreodată pe toate aceste ființe pe care le iubea și, mai ales, pe mama ei. Călătoria era plină de pericole, iar Sichuan se afla încă în mâinile Guomindangului. Mai era și la o mie de mile depărtare, incredibil de departe, și nu avea habar dacă va mai fi în stare să se întoarcă la Jinzhou. Simțea că trebuia să-și dea drumul lacrimilor acumulate în ultima vreme, dar nu voia să o întrușteze și mai mult pe mama ei, așa că a continuat să se stăpânească. Când peronul a început să dispară din raza ei vizuală, tatăl meu a încercat să o consoleze. I-a spus că trebuia să fie puternică și că în calitatea ei de tânăr „ucenic revoluționar”, trebuia să „traverseze cele cinci trecători din munți” – ceea ce însemna să adopte o cu totul nouă atitudine față de familie, profesiune, dragoste, stil de viață și față de munca manuală, acceptând greutatea și îndecăririle. Teoria Partidului era că elementele educate cum era ea trebuiau să renunțe să mai fie „burgezi” și să se apropie mai mult de țărani, care formau peste optzeci la sută din populație. Mama auzise de sute de ori toate aceste teorii. Acceptase necesitatea de a se transforma ea însăși, pentru a trăi într-o nouă China: compusese chiar și un poem despre o întâlnire în viitor cu „furtuna de nisip”. Dar ea avea nevoie și de multă tandrețe și înțelegere pentru frământările ei și tocmai asta nu găsea la tatăl meu.

Când trenul a ajuns la Tianjin, la circa două sute cincizeci de mile spre sud-vest, au trebuit să se oprească deoarece se termina linia ferată. [...]

Linia ruptă de cale ferată a fost numai începutul necazurilor. Trebuiau să-și continue drumul pe jos, să se strecoare printre armatele moșierilor locali, bandiți și unități de soldați ai Guomindangului, care fuseseră lăsați să lupte împotriva comunistilor care avansau. În tot grupul nu existau decât trei puști, dintre care una a tatălui meu, dar la fiecare punct de oprire, autoritățile locale trimiteau un escadron de soldați cu câteva mitraliere ca să le servească de escortă.

Trebuiau să parcurgă distanțe mari în fiecare zi, adesea pe cărări abrupte, purtând în spate sacii de dormit și alte obiecte de strictă necesitate. Cele care luptaseră în gherile erau obișnuți cu efortul, dar mama, după o zi de mers, a făcut bășici pe tălpi și nu avea nicio șansă să se poată opri pentru odihnă. Colegele ei au sfătuit-o să-și înmoaie picioarele în apă caldă la sfârșitul zilei și să înțepe bășicile cu

un ac. Pentru moment s-a simțit ușurată, dar a doua zi, când a trebuit să umble din nou, durerea era sfâșietoare. Cu toate acestea, în fiecare dimineață strângea din dinți și lupta în continuare cu durerea.

Pe cea mai mare parte a distanței de parcurs nu existau nici drumuri. Mersul era cumplit de greu, mai ales când ploaia și pământul se transforma într-o masă de măr lipicios și alunecos și mama a căzut de nenumărate ori. La sfârșitul zilei, plină de noroi din cap până în picioare, cădea la pământ și rămânea acolo fără să mai fie în stare să ridice un deget.

Odată, au fost obligați să mărșăluiească peste treizeci de mile sub o ploaie torențială. Temperatura exterioară era de peste 90°F, iar mama era udă până la piele de ploaie și transpirație. Aveau în față un deal mai mare, de circa trei mii de picioare, pe care trebuiau să-l urce și mama era sleită de puteri, total epuizată. Sacul de dormit îi atârna ca un pietroi, ochii îi erau orbiți de broboanele de sudoare care-i curgeau de pe frunte. Când a deschis gura încercând să soarbă puțin aer a simțit că nu-i ajungea până în plămâni ca să poată respira. În fața ochilor îi jucau mii de stele și abia mai era în stare să pună un picior în fața celuilalt. Când a ajuns în vârf, a sperat că s-au terminat chinurile, dar coborârea s-a dovedit la fel de grea. Mușchii picioarelor păreau să se fi curățat în gelatină. Regiunea era sălbatică și cărarea îngustă și abruptă șerpuia săpata pe marginea unei stânci, deasupra unei râpe de câteva sute de picioare. Picioarele îi tremurau și era sigură că va cădea în abis. Adesea se agăța de arbuști sau de tufișuri ca să nu alunecă în prăpastie.

După ce au traversat muntele, au întâlnit câteva râuri adânci și repezi. Apa îi ajungea mamei până la talie și îi era imposibil să se mențină în echilibru. În mijlocul unui râu, s-a împiedicat și a căzut și era gata să fie târâtă de curent dacă un bărbat nu o prindea salvându-i viața. În momentul acela a izbucnit în plâns și aproape că s-a abandonat, mai ales că tocmai o văzuse pe o prietenă purtată în brațe de barbatul ei pentru a trece râul. Deși soțul era un oficial de rang înalt, având dreptul să folosească o mașină, renunțase la acest privilegiu pentru a merge alături de soția lui.

Tatăl meu nu a purtat-o pe mama pe brațe. El a călătorit într-un jeep cu garda lui de corp. Rangul sau îi dădea dreptul la transport – jeep sau cal, oricare era disponibil. Mama sperase în mai multe rânduri că o va lua în mașina lui sau că, cel puțin, îi va transporta sacul de dormit, dar el nu se oferise niciodată. În seara în care fusese cât pe-acți să se înceze în râu s-a hotărât să ridice să-i spună. Trăise o zi cumplit de chinuitoare. Și, din când în când, vomita tot timpul. Nu putea s-o ia, din când în când, în jeepul lui? El i-a răspuns că nu, putea, deoarece fapta lui ar fi fost o considerată favoritism, întrucât mama nu avea drept la o mașină. El era convins că trebuia să lupte împotriva tradiției chineze vechi de când lumea de încurajare a nepotismului. Mai mult, mama trebuia să treacă prin experiența unor greutăți. Când i-a spus că prietena ei fusese purtată în brațe de soțul ei, tata i-a replicat că era o cu totul altă situație: prietena ei era o veterană comunistă. În anii '30, ea comandase o unitate de gherilă împreună cu Kim Il Sung, devenit ulterior președintele Coreei de Nord și a luptat împotriva japonezilor în nord-est în condiții îngrozitoare. Pe lunga listă a suferințelor ei în timpul

carierei revoluționare se numără pierderea primului soț, executat din ordinul lui Stalin. Mama nu se putea compara cu acea femeie, a mai spus tata. Ea nu era decât o tânără studentă. Dacă tovarășii vor crede că se răsfață ar putea intra într-un necaz serios. „Este spre binele tău“, a adăugat el amintindu-i că cererea ei de a deveni membru plin al Partidului era încă în examinare. „Ai de ales: fie să urci în mașină, fie să intri în Partid, dar nu în amândouă“.

A reușit să o convingă. În mod fundamental, revoluția era a țăranilor și țăranii duceau o viață aspră și dură. Ei erau foarte jigniți să vadă cum alții se bucură de confort sau caută să-l obțină. Toți cei care au luat parte la revoluție trebuie să se fortifice atât de mult încât să devină imuni la privațiuni și la vitregiile soartei. Așa făcuse și tatăl meu la Yan'an și în calitate de luptător de gherilă.

Mama a acceptat teoria, dar nu și-a putut reprima gândul că tatăl meu nu-i oferea nici dragoste, nici tandrețe, când era ea tot timpul bolnavă și extenuată, târându-și picioarele, cărându-și sacul de dormit în spinare, transpirând, vomitând, simțindu-și membrele ca de plumb.

Într-o noapte, nu a mai rezistat și a izbucnit în plâns pentru prima dată. Grupul înnopta, de obicei, în depozite goale sau în săli de clasă. În acea noapte, dormeau cu toții într-un templu, înghesuți pe podea. Tata era întins lângă ea. Când a început să plângă, s-a întors cu spatele la el și și-a îngropat fața în mână în încercarea de a-și înăbuși suspinele. Tata s-a trezit numaidecât și i-a astupat gura cu mâna. Printre sughițuri l-a auzit cum îi șoptea la ureche: „Nu plânge așa de tare! Dacă te aude cineva ai să fii criticată“. A fi criticat era ceva serios. Însemna că tovarășii puteau spune că nu era demnă „de a participa la revoluție“, că ar fi o lașă. L-a simțit cum îi îndesa o batistă în mână ca să-și potolească sughițurile.[...]

După patruzeci de zile de marș și mai multe ambuscade, au intrat în orașul Nanjing, la circa șapte sute de mile la sud de Jinzhou, care fusese capitala guvernului Guomindangului. Era cunoscut drept „Cuptorul Chinei“ și, la mijlocul lui septembrie, era încă un cuptor. Grupul a fost găzduit în barăci. Salteaua de bambus de pe patul mamei avea imprimată o formă umană din cauza sudorii celor care dormiseră înaintea ei și care se tot îmbibase în saltea. Grupul trebuia să facă instrucție militară într-o căldură înăbușitoare, să învețe cum se montează un sac de dormit, cum se pun moletierele, cum să-și pună rucsacul în spate în mare viteză și să mărșăluiască repede cu

poverile în spinare. Întrucât erau militari, trebuiau să respecte o disciplină de fier. Purtau uniforme kaki și cămăși și lenjerie de corp dintr-o pânză aspră de bumbac. Uniformele trebuiau să fie încheiate până la gât și le era interzis să-și descheie gulerul. Mama respira cu greu și pe spate avea în permanență o pată mare și întunecată de sudoare. Mai purtau și șepci dintr-un material gros, care trebuia să stea fixe pe cap ca să nu lase să se vadă nicio șuviță de păr. Din cauza asta, mama transpira foarte mult și marginea șepcii era mereu udă.

Din când în când aveau voie să iasă din locul unde erau încartiruiți și primul lucru la care se repezea mama era înghețata pe băț pe care o devora. Mare parte din membrii grupului nu mai fuseseră într-un oraș mare, cu excepția scurtei opriri la Tianjin și toți erau înnebuniți după înghețata pe băț; așa că au cumpărat mai multe ca să le aducă și camarazilor lor din barăci. Le-au învelit cu grijă în prosoapele albe și le-au pus în sacoșe. Și au fost surprinși să constate, la întoarcere, că nu mai rămăsese din ele decât apă.

La Nanjing au trebuit să participe la conferințe politice, unele ținute de Deng Xiaoping, viitorul lider al Chinei, și de Generalul Chen Yi, viitorul ministru de Externe. Mama și colegile ei ședeau pe iarbă, la umbră, în fața Universității Centrale, în timp ce conferențiarilor stăteau în picioare sub soarele arzător, timp de două, trei ore. Cu toată zăpușeala, vorbitorii fascinau auditoriul.

Într-o zi, mama a trebuit să alerge cu toată unitatea ei mai multe mile, încărcate cu tot echipamentul, până la mormântul părintelui fondator al republicii, Sun Yat-sen. Când s-a întors, a simțit o împunsătură dureroasă în abdomen. În acea noapte, în cealaltă parte a orașului, avea loc o reprezentație cu Opera din Peking în care juca una din cele mai faimoase stele ale epocii. Mama moștenise pasiunea mamei ei pentru Opera din Peking și abia aștepta să se afle în sala.

Împreună cu tovarășele ei, au pornit pe jos către operă, care se afla la circa cinci mile distanță. Tata s-a dus cu mașina. Pe drum, mama a simțit dureri tot mai mari în abdomen și s-a gândit că ar fi fost mai bine să se întoarcă acasă, dar tentația era prea mare și nu s-a îndurat. În timpul reprezentației, durerea a devenit însă insuportabilă. S-a ridicat și s-a dus la locul unde se afla tatăl meu și l-a rugat să o ducă acasă cu mașina lui. Nu i-a spus însă nimic de durere. El l-a căutat din ochi pe șofer dar, când l-a văzut lipit de scaun și cu gura căscată, s-a întors către mama

m e r i d i a n e

spunându-i: „Cum aş putea să-i întrerup plăcerea doar pentru că soția mea vrea să plece?“ Mama a renunțat să-i mai explice că suferea cumplit și a plecat brusc.

S-a întors pe jos tot drumul până la barăci în chinuri îngrozitoare. Totul îi juca în fața ochilor, parcă înainta într-un întuneric brăzdat de stele și fulgere și călcând în vată. N-a mai fost în stare să țină drumul și-a pierdut complet noțiunea timpului de când tot umbla în neștire. Când a ajuns în sfârșit la barăci, acolo nu mai era nimeni, toți, cu excepția celor care făceau de gardă, erau la operă. Mama a reușit cumva să se târască până în pat și la lumina unei lămpi a constatat că pantalonii îi erau uzi de sânge. A leșinat pe loc. Pierduse primul ei copil și nu era nimeni lângă ea.

Puțin mai târziu s-a întors și tatăl meu. Fiind cu mașina, ajunsese înaintea celorlalți. A găsit-o pe mama prăvălită pe pat. În primul moment a crezut-o extenuată, dar, după ce a văzut sângele, și-a dat seama că era fără cunoștință. A alergat după un doctor, care a presupus că avusese un avort spontan. Fiind doctor militar, nu avea experiență în materie și a telefonat la spitalul orașenesc, solicitând o ambulanță. Spitalul și-a dat acordul, dar cu condiția să fie plătit în dolari de argint, atât pentru ambulanță, cât și pentru operația de urgență necesară. Deși personal nu avea bani, tatăl meu a acceptat fără ezitare. Fiind „de partea revoluției“, aveau dreptul la o asigurare de sănătate.

Mama a fost la un pas de moarte. A trebuit să i se facă o transfuzie și un chiuretaj. Când a deschis ochii după operație, l-a văzut pe tata, care ședea lângă ea. Primele ei cuvinte au fost: „Vreau să divorțez“. Tata și-a cerut iertare din toată inima. Nu avusese nici cea mai mică bănuială că era însărcinată – de fapt, nici ea. Remarcase că nu avusese ciclul, dar și-a imaginat că faptul se datorase extenuării provocate de marș. Tata a recunoscut că nu știa mare lucru despre avorturi. I-a promis să fie mai grijuliu în viitor și i-a repetat întruna cât de mult o iubea și că se va schimba.

Cât timp mama fusese în comă, el îi spălase hainele pătate de sânge, ceea ce era foarte neobișnuit pentru un bărbat chinez. În cele din urmă, mama a acceptat să nu divorțeze, dar i-a spus că dorea să se întoarcă în Mancuria pentru a-și relua studiile medicale. I-a mai spus tatălui meu că nu va reuși niciodată să fie la înălțimea revoluției oricât de mult ar încerca; tot ce obținuse au fost doar critici. „Cel mai bine ar fi să abandonez“, a spus ea. „Nu, nu trebuie!“ a replicat tata îngrijorat. „Se va interpreta că îți este frica de greutate. Ai să fii considerată o dezertoare și nu ai să mai ai un viitor. Chiar dacă colegiul te va accepta, nu ai să poți niciodată să obții o slujbă bună. Ai să fii discriminată pentru tot restul vieții tale.“ Mama nu realizase încă faptul că nu exista opțiunea de a ieși din sistem, care nu avea reguli scrise. Dar a remarcat în glasul tatei că era foarte alarmat. Din clipa în care erai „de partea revoluției“ nu mai exista ieșire, nu puteai abandona.

Mama era încă în spital când, la 1 octombrie, li s-a comunicat tuturor că se aștepta un comunicat special, care urma să se transmită prin megafone instalate în jurul spitalului. S-au adunat cu toții ca să-l asculte pe Mao proclamând din înălțimea Porții Păcii Cerești din Peking întemeierea Republicii Populare. Mama a plâns ca un copil. China la care visase, pentru care luptase, pe care o sperase era în sfârșit aici, își spunea ea, țara căreia i se putea devota cu inima și cu mintea. În timp ce asculta vocea lui Mao anunțând că „poporul chinez s-a ridicat“, s-a dojenit pentru că se îndoise. Suferința ei nu însemna nimic pe lângă marea cauză pentru salvarea Chinei. S-a simțit mândră și vibrând de sentimente patriotice și și-a jurat sieși că va rămâne pe veci cu revoluția. După ce scurta proclamație a lui Mao s-a terminat, au izbucnit toate în ovații și și-au aruncat șepcile în aer – un gest pe care comuniștii chinezi l-au învățat de la ruși. Apoi, după ce li s-au uscat lacrimile de fericire, au celebrat cu o mică festivitate.[...]

m e r i d i a n e

Parcă mai mult ca în alți ani editurile noastre au reușit să prefire pe sub ochii iubitorilor de lectură întregul glob. Și se accentuează impresia de fluidizare a granițelor între marile zone culturale, între ficțiune și confesiune, între experiment riscant și rețeta sigură a succesului, între valoarea consacrată de mari premii și surpriza cărții frumoase, care cucerește prin poveste ori personaj.

...descoperiri vin dinspre Orient

Dacă în anii trecuți, Orientul ne cucerise prin scriitorii japonezi (ca Yasunari Kawabata, Shusaku Endo, Haruki Murakami) și cei veniți din spațiul Indiei și al Pakistanului (vedeta incontestabilă fiind Salman Rushdie), anul 2008 ne aduce **revelația Chinei** cu o literatură pe care o bănuiam plină de comori, mai ales știind câte ceva despre vechimea civilizației și tradiția cărțurărească, despre istoria ei recentă și expansiunea formidabilă la care asistăm.

Cred că marele autor străin al acestui an vine din China. Văzusem, în urmă cu 20 de ani, filmul *Sorgul roșu*, câștigător al premiului Ursul de aur la Festivalul de la Berlin, aducând șocul unei lumi de o vitalitate înspăimântătoare și al unor cutume și rânduieli ce atestau un fond ancestral inepuizabil. Țin minte și acum scena inițială: palanchinul miresei plimbat dintr-un sat în altul, lanul de sorg ce legăna și lega destinele unei familii, răsucite în fel și chip de sminteala istoriei. Constat acum, când romanul a apărut în limba română, că filmul se baza pe doar primele două capitole ale romanului!

Cititorul român va resimți un șoc mai puternic decât cel provocat de Gabriel García Márquez cu *Un veac de singurătate*: povestea unei familii urmărită pe parcursul unei jumătăți de secol în care trei generații au de înfruntat alte și alte orori: clanul sorgului roșu are drept cuplu originar pe tânăra Dai Fenglian și iubitul ei, comandantul Yu, iar sorgul devine treptat suprapersonajul fabulos, culoarea lui semnifică pasiunea și violența.

Cine este Mo Yan? Probabil marele scriitor al Chinei contemporane, autorul a optzeci de povestiri și zece romane, tradus în toate limbile de circulație, distins doar anul acesta cu două premii internaționale. Are puterea uriașă de a-și construi propria lume: ținutul Gaomi a intrat pe hărțile ficțiunii alături de Yoknapatawpha faulkneriană și Macondo márquezian. Rețineți numele traducătorului din limba chineză, Dinu Luca, pentru că are un dar rar, cel de a face minunații în limba română!

Al doilea autor-revelație, Tash Aw este tânăr, s-a născut în 1973 în Taiwan, scrie în limba engleză, a lucrat

Anul 2008 ne aduce revelația Chinei cu o literatură pe care o bănuiam plină de comori, mai ales știind câte ceva despre vechimea civilizației și tradiția cărțurărească, despre istoria ei recentă și expansiunea formidabilă la care asistăm.

Cele mai frumoase...

cinci ani la romanul *Fabrica de mătase* căutând să ofere imaginea lumii rămase încă mister: Malaysia. Romanul are o construcție ingenioasă: povestea unui cuplu neobișnuit, Johnny Lim și soția lui, Snow Soong, prinși ca într-o pânză de păianjen de planurile secrete a trei intruși, un japonez-cameleon (aristocrat și profesor universitar, aventurier și spion), doi englezi întrupând pragmatismul colonial și fascinația Orientului.

Fabrica de mătase a fost comparată cu *Pacientul englez*, dar enigmaticul Johnny Lim mie îmi amintește de *Marele Gatsby*, dar un *Gatsby* cu un mecanism sufleteș complicat, greu de descifrat, cu o lume încălțată și lunecoasă, cu alte jocuri ale pasiunii și alte ambiții și căi de străbătut. Tash Aw are alt talent, cel de constructor alambicat și rafinat, care știe să păstreze intact misterul, țesătura narativă devine invizibilă, pierdută în „apele mătăsiilor“.

Spre deosebire de Mo Yan, Anchee Min a părăsit China comunistă, emigrând în America, primele ei cărți depun mărturie despre experiențele trăite (*Red Azalea* și *Becoming Madame Mao*). Dar cele două volume, *Împărăteasa Orhidee* și *Ultima împărăteasă* au ca personaj o figură istorică, împărăteasa Tzu Hsi, cea care a pecetluit istoria Chinei într-un răstimp încrâncenat, când Imperiul se confruntau atât cu pătrunderea Marilor Puteri europene, cu ravagiile opiumului și ale răscoalelor cât și cu povara unei ierarhii încrâncenite.

Romanul ambiționează să fie o frescă a Chinei la răscruce de epoci, biografia unei femei intrate în legendă, viziune asupra puterii din interiorul Orașului Interzis, pledoarie pentru adevărul ascuns de faldurile mării istorii, în sfârșit perspectivă asupra lumii femeilor care făuresc și destramă imperii. Cititorul descoperă viața curții imperiale, selecția draconică a fetelor care urma să devină concubinele împăratului, distribuția centrelor de putere în Orașul Interzis, manevre la diferite paliere, alt tip de guvernare și cu totul altă inteligență politică decât cele știute din istoria europeană.

Mo Yan își are ca pereche un autor de aceeași vârstă, Ma Jian, care a traversat China și a călătorit în Tibet, experiență ce-i inspiră prima sa carte publicată la noi: *Scoate limba!* (Editura Curtea Veche), traducerea din limba chineză îi aparține tot lui Dinu Luca – un șir de cinci povestiri descriind lumea tibetană privită cu ochi străini: cutume stranii, miracole cu sens obscur,

întâmplări contradictorii și o umanitate pusă la încercare.

Ma Jian este o personalitate complexă (fotograf, pictor și scriitor), cu o istorie de familie care îl destina desprinderii de China comunistă, cu sau fără liberalizare. Romanele sale l-au transformat în dizident, l-au silit să trăiască la Hong-Kong, apoi la Londra, iar soția sa Flora Drew i-a tradus cărțile în engleză, între ele *Beijing coma* fiind marea sa reușită. Ma Jian scrutează China pe orizontala prezentului, pe când Mo Yan o face pe verticala unor decenii sau a unui secol.

Spre deosebire de saga imperială, care transformă o figură istorică în personaj literar, Su Tong a scris un roman parabolă, *Eu sunt împăratul Chinei*: un imperiu imaginar – Xie, un copil de 14 ani devenit peste noapte împărat, viața închisă în Orașul Interzis, dorința de evadare și apoi lumea circului în care el răvnește să meargă pe sârmă și să devină acrobat, experiențele care-l schimbă – prietenia cu eunucul Rândunică, iubirea prietesei Hui îl eliberează din colivia aurită.

...reîntâlniri cu autori consacrați

Câteva reîntâlniri cu autori consacrați de capodopere, distinși cu numeroase premii, unii dintre ei nobelizați, produc surprize pentru că dovedesc o tendință a scriitorului de a se aventura în teritorii depărtate de lumea în care trăiesc și pe care o cunosc. O fac probabil dintr-o nestăpânită vocație de exploratori, dintr-o imaginație fără limite, din obsesii care sapă adânc în conștiință și subconștient.

Iată că un scriitor spaniol, Camilo José Cela, evocă Vestul Salvatic american, un autor italian – Claudio Magris, traversează timpuri și spații străine, din lagărele secolului XX în Ținutul lui Van Diemen și apoi în ținutul mitic străbătut de argonauți porniți în căutarea Lânii de Aur. Alt autor dintr-o țară mică, Cinghiz Aitmatov scrutează viitorul omenirii, construind scenarii întunecate ale viitorului. Catalanul Jaume Cabré însă investighează trecutul apropiat și depărtat al lumii spaniole

De la prima traducere a lui Camilo José Cela în limba română a trecut timp îndelungat, și Nobelul primit în 1989 nu a provocat frisonul normal unui asemenea eveniment, dat fiind că evenimentele istoriei mari le eclipsau pe cele editoriale. *Cristos versus Arizona*, apărut

Mo Yan, *Sorgul roșu*, traducere din limba chineză de Dinu Luca, Editura Humanitas fiction, București, 2008, colecția „Raftul Denisei“

Tash Aw, *Fabrica de mătase*, traducere din limba engleză de Florica Sincu, Editura Humanitas fiction, București, 2008, colecția „Raftul Denisei“

Anchee Min, *Împărăteasa Orhidee* (I), *Ultima Împărăteasă* (II), traducere din limba engleză de Mihaela Negrilă, Editura Polirom, Colecția „Biblioteca Polirom“

Ma Jian, *Scoate limba!*, traducere din limba chineză de Dinu Luca, Editura Curtea Veche, Colecția „Byblos“

m e r i d i a n e

chiar în 1988, reprezintă un experiment literar cum puține se înregistrează într-o viață de scriitor: o panoramă a unei lumi haotice și în continuă viermuială, o bolgie mișunând de păcătoși, comparată cu pânzele faimoase ale lui Hieronymus Bosch ori Brueghel.

Iadul pe pământ prins într-o frază uriașă, așa s-ar putea rezuma cartea scriitorului spaniol, care descrie o lume cumplită, populată de oameni de toate rasele și categoriile sociale, chinuții ai supraviețuirii, apelând la o aglomerare de episoade, captând în succesiune sordidul și grotescul vieții și al firii omeniești, rareori luminate de raza omeniei ori a salvării. În pasta vâscoasă a cărții, colcăie subiectele unui *Decameron* al păcatelor sau ale unui nou *Infern*, materie destulă pentru un întreg ciclu românesc.

Claudio Magris are cu totul altă miză în romanul de apogeu al creației sale de până acum, *La voia întâmplării*. Și aici ne întâmpină o impresionantă forță de cuprindere, dar nu pe vastitatea spațiului, ci în adâncimea timpului și a memoriei: confesiunea unui bătrân aflat într-un spital de psihiatrie înglobează mai multe vieți, cea petrecută în lagărul nazist și apoi în gulagul iugoslav, cea a regelui Islandei sau cea de argonaut.

Dacă scriitorul spaniol împinge împinge romanul spre o formulă de realism dur, aproape insuportabil, Claudio Magris exploatează resursele formulei de analiză psihologică, într-o confesiune ce amintește de James Joyce. Cu deosebirea că față de miza dublă din *Ulyse*, de parafrazare a epopeii homerice și a marilor stiluri ale prozei engleze, scriitorul italian țintește spre o problematică filosofică, metafizică prin căutarea eroului său.

Cinghiz Aitmatov rămâne autorul de neuitat al romanelor *O zi mai lungă decât veacul* și *Eșafodul*. S-a stins din viață în vara acestui an, la 80 de ani, în toiul unor pregătiri pentru a-i desemna candidatura la Nobel. *Stigmatul Casandrei* are un subtitlu tulburător – „Din eresurile secolului XX” și imaginează povestea a doi cercetători contemporani, unul rus proclamându-se singur „călugăr cosmic”, celălalt – un futurolog american. Pe căi complet diferite, amândoi ajung să constate că omenirea se îndreaptă spre un dezastru absolut.

Cei doi știu să citească semnele indubitale: o pată pulsează pe fruntea femeilor ce au în pântec un făt înzestrat cu preștiința vieții ce-l așteaptă și își respinge existența viitoare (acesta fiind „stigmatul Casandrei”), cărdul de balene se îndreaptă spre țarm într-un elan sinucigaș. Iar cei doi, indiferent ce avertismente lansează, cât adevăr se află în previziunile făcute, n-au nici o șansă să fie crezuți. Fiecare din ei suportă până la capăt, aidoma Casandrei, urmările darului cu care au fost înzestrați: futurologul american sfârșește linșat de o mulțime isterizată, „călugărul cosmic”, care alesese izolarea pe o stație orbitală, se sinucide ieșind în spațiul cosmic. Iar

finalul romanului întoarce lentila spre trecutul apropiat și spre experimentul siberian cu producția de foetusi-x, care să ducă la nașterea omului nou, fără trecut, fără identitate.

Tot despre puterea copleșitoare a trecutului care nu contenește să-și dea la iveală tainele și să schimbe existențe este vorba și în romanul-fluviu al autorului catalan Jaume Cabré, *Vocile lui Pamano*, declarat „cartea Târgului de la Frankfurt” în 2007, când Catalonia a fost invitată de onoare. Viața unui învățator dintr-un sat din Pirinei pare să aibă resurse inepuizabile de a provoca uimire: falangist care îi înfruntă pe partizani și moare apărând Sfântul Sacrament în 1944 și se bucură de recunoaștere postumă în timpul dictaturii lui Franco, până când, după șase decenii, confesiunea descoperită întâmplător și adresată presupusei fiice dezvăluie faptul că a luptat în rândul partizanilor antifranchiști. Și surprizele nu se încheie, pentru că la început de mileniu III, alte dezvăluiri îl arată pe Oriol Fontelles drept martir al Bisericii, asasinat de comunisti, și ajunge astfel beatificat de Vatican. Care este adevărul vieții unui om, ce înseamnă o existență în spasmele istoriei și în jocurile politice și câte învelișuri trebuie desfăcute pentru a ajunge la esența lucrurilor – iată doar câteva din întrebările pe care le trezește lectura unui roman la care autorul sau a lucrat un deceniu.

Vocile lui Pamano este al treilea roman tradus la noi din opera lui Jaume Cabré, după *Excelența Sa* și *Umbra eunucului* (prin truda aceleiași traducătoare, Jana Balacciu-Matei, sub semnul aceleiași edituri), toate intrate într-un circuit al cărților de mare succes de public și de cronici mai mult decât elogioase din partea criticii. Jaume Cabré se dovedește unul din marii autori ai Europei contemporane în ciuda faptului că scrie într-o limbă vorbită doar într-o regiune a Spaniei.

Scriitori ca Jaume Cabré și Cinghiz Aitmatov demonstrează că literaturile mici, asemenea unor buturugi fermecate, răstoarnă carul mare, pentru că opresc în loc cititorul acaparât de belșugul marilor care ale literaturilor „imperiale” (adică scrise în limbile de circulație internațională și având privilegiul unor imperii, cum a fost cel britanic ori cel spaniol) ca să descopere cu totul alte universuri, sau alte perspective asupra lumii și istoriei știute.

... și așteptări numeroase

Editorii ne-au pregătit și alte bucurii de sărbători și chiar după ce trecem pragul noului an: cărți așteptate sau pur și simplu surprize. Despre multe dintre ele am citit prezentări concentrate chiar în paginile acestei reviste, unele au zguduit lumea prin tirajele imense ori prin premiile prestigioase. Editurile românești au acum resursele de a publica foarte repede titlurile de succes apărute pe tot mapamondul.

Cine a citit pe nerăsuflăte *Barbați care urasc femeile* primul volum din trilogia *Milenium* a lui Stieg Larsson (cine încă nu l-a citit trebuie avertizat că dacă-l începe, nici nu-l poate lăsa din mână!) să stea liniștit, urmează în curând cel de-al doilea volum, tot la Editura Trei și ieșit din mână aceleiași traducătoare. Și iubitorii lui Orhan Pamuk se vor bucura de o nouă carte, *Istanbul*, cu altă substanță epică și cu intens suflu liric, care va apărea la Editura Polirom, în traducerea Luminiței Munteanu.

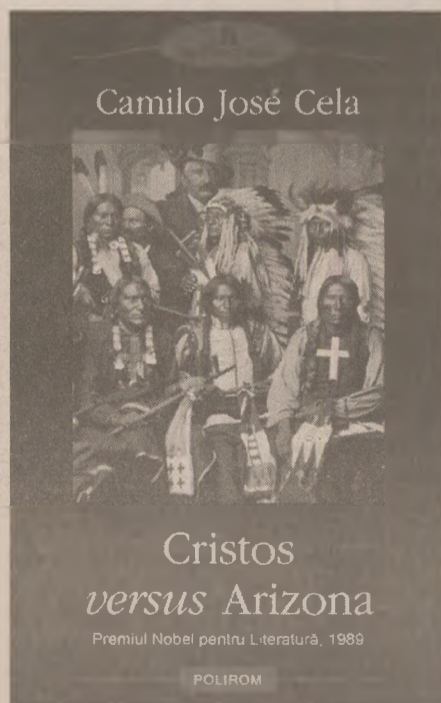
Cartea pe care o așteaptă mulți cititori va apărea la Editura Rao: *Binevoitoarele* de Jonathan Littell, un roman de 800-900 de pagini, distins în 2006 cu premiile cele mai prestigioase din spațiul literar francez: Marele Premiu al Academiei Franceze și premiul Goncourt. O confesiune a unui intelectual, care a fost martor la atrocitățile petrecute pe Frontul de Răsărit al Celui de-al Doilea Război Mondial. Romanul pune în discuție condiția intelectualului ca implicare sau detașare față de marele mecanism al istoriei, sondând o psihologie puțin obișnuită. Maximilian Aue s-a născut într-o familie mixtă, cu tată german și mamă franțuzoaică, trăiește o dragoste incestuoasă față de sora lui, interzisă prin intervenția familiei, și apoi experiența homosexualității, iar invertirea sa este dublată de observația lucidă și detașată.

Și pentru că am început prezentarea cu „boom-ul” chinez, două romane se află în curs de apariție la Editura Curtea Veche: *Lebede sălbatice* de Jung Chang și *Totemul lupului* de Jiang Rong. În urmă cu ani buni, Felicia Antip a prezentat *Lebede sălbatice* în „Adevărul literar și artistic” pe parcursul mai multor numere, iar impresiile și comentariile îi trădau uluirea față de istoria celor trei generații de femei care au trăit un secol de istorie chineză.

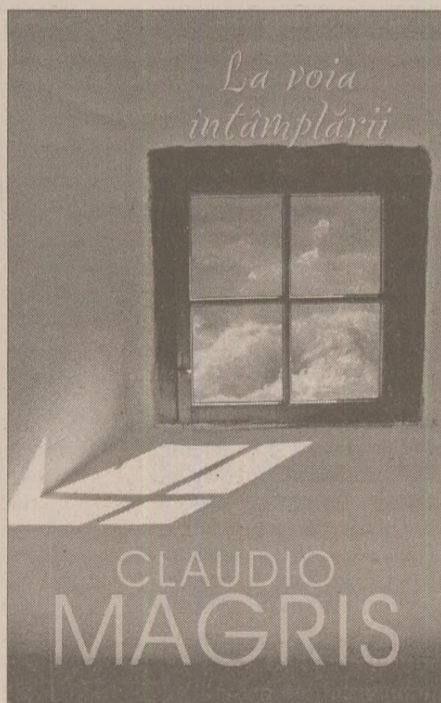
Cât despre *Totemul lupului*, pare-se că este cartea care a atins în China cel mai mare tiraj după *Cartea roșie* a lui Mao și a suscitât aprinse dezbateri pentru că mesajul ei este incendiar. Se vorbește de tiraje de 10-20 de milioane de exemplare, pirateria funcționând și pe piața de carte din China, iar traducerile în limbile de circulație au apărut deja. Romanul are un punct de pornire autobiografic: anii petrecuți de autor în Mongolia interioară în timpul Revoluției culturale și viața trăită împreună cu mongolii și lupii, se convertesc în povestea inițierii în modul de viață al lupilor, al oamenilor nedesprinși de natură. De aici meditația asupra transformării chinezilor din lupi în oi...

Și desigur întrebările nu se opresc aici. Ele pot continua: ce romane cu miză psihologică ori cu tentă scandaloză vor apărea la Editura Trei, ce noi maestri Leda vom cunoaște, ce serii de autor sau ce romane cu panașul unor mari premii ne pregătește Editura Polirom, ce autori și mai ales autoare ne vor ispiti din „Raftul Denisei”, la Humanitas fiction.

Elisabeta LĂSCONI

Camilo José Cela, *Cristos versus Arizona*, traducere și note din limba spaniolă de Mona Tepeșneag, Editura Polirom, Colecția „Biblioteca Polirom”

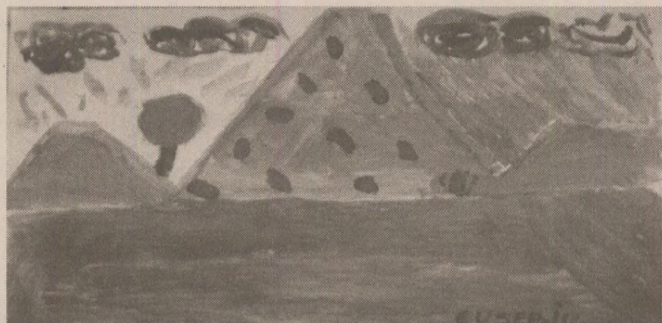
Claudio Magris, *La voia întâmplării*, traducere din limba italiană de Alina Hușan, Cristian Hușan, Editura Rao, Colecția „Biblioteca Rao; Opere XX”

Cinghiz Aitmatov, *Stigmatul Casandrei*, traducere din limba rusă de Elena Abrudan, Editura Humanitas fiction, Colecția „Raftul Denisei”

Jaume Cabré, *Vocile lui Pamano*, traducere din limba catalană de Jana Balacciu Matei, Editura Meronia

a c t u a l i t a t e a

Margareta DORIAN

Vizită

Tot mai vin să te văd
să-mi trag un scaun lângă patul tău
„Hai, povestește-mi” spuneai
îți țineam mâna
pielea foșnea uscat ca foița japoneză

În cimitir
vuieste tăcerea
zăpada te învelește
ca cearșaful pe care ți l-au ridicat sub bărbie
„plecase step outside” mi-au spus –
uite, îți povestesc, îți povestesc...

Aș fi vrut să aflu ce m-a învățat moartea ta
fără să plătesc taina cu tine –
tu să fi rămas eternă
zâmbind sub pălăria ta albastră

Toamnă

Gornaciul a sunat din corn: Octombrie-e-e-e!
și surugii vineți legănând penele
au străbătut casa călări
crupele fierbinți dansau în oglinzi
cu vișini tescuite-n călimări
răscoleau covoare cu flori de lână sub copite de fum

noi ieșeam nedumeriți, cu șorțul sumecat, în drum.

Nesărutați, ochii gornaciului au trecut, s-au topit
peste văi
în urma lor liniștea se piaptână-n odăi
și păsările de pe rochii se pregătesc de ducă.

Vom mai duce la adăpat culorile o singură dată
înainte de cade ploaia
înainte de dezlegăm de țărnuț de aramă casa
și o împingem în larg să navigheze cu obloanele

A O REVEDERE recentă cu Nina Cassian și un schimb de amintiri, de poezie și de bucurii triste, i-am mărturisit întoarcerea mea, pe furiș, la poezie. Vorbind și de o eventuală publicare, Nina ținea să mă prezinte paginei d-voastră, pe care o citeșc ocazional, dar cu pasionat interes, când se-ntâmplă să capăt revista. În cazul în care rândurile ei nu v-au sosit încă, mă prezint singură pe scurt. Am făcut parte din generația poezilor care au debutat după război, am publicat prin magazinele literare ale timpului și un volum subțirel și adolescent. Am plecat în 1948 și am continuat să public proză în engleză – trei romane, cărți pentru copii, eseuri, critică literară și traduceri din poezii române. Credeam că poezia mă abandonase dar a reapărut, m-a regăsit. Nu știu care e cea mai simplă cale să vă citesc comentariile... Stimată doamnă

lăsate
înainte de-și pune lucrurile ciorapi de lână
și își începe-n cămară surghiunul
în somn adânc, cu capul dat pe spate,
între curtenii cu pălării de hârtie,
Măria Sa, Negru' mpărat – Magiunul.

Deodată

aurie lumină venind din stânga orașului
poleind acoperișuri și pomi subțiați de toamnă
poate e o veste de la tine
poate nu m-ai uitat
poate moartea e o altă țară
din care o să-mi scrii

Ploaie de vară

Iarăși tu
amăgitoare
cu fruntea limpede
cu ochii de neculoarea apei
ce mai cauți
ce mai fredonezi bățând măsura pe geamuri ?
Viitorul pe care mi-l dăruiai
a fost, a trecut
am jucat – am pierdut

Dar tu vii cu fidelitățile tale
de câine ud
te ridici din oraș, din aburul pietrelor încinse din
văzduhul văratec din verdele lumii și
mă înhați de talie și mă valsezi prin odăi

Margareta Dorian, locuitoare în Providence, USA, singura cale ar fi să faceți urgent un abonament la **România literară** și să legați strâns și normal legătura între noi, spre satisfacția noastră și a dvs. Poemele mi-au plăcut, și mă gândesc care v-ar fi fost soarta în spațiul literaturii, aici, dacă n-ați fi plecat, salvându-vă poate de la vicisitudini. Fiecare le știe pe-ale lui, cum sunt, cum au fost, nu și cum ar fi fost, dacă... Mie mi se pare interesant și important acest moment de revenire la poezie prin cele șase poeme de față. Dacă am fi avut și o fotografie și o bibliografie, și câteva date personale, din care cititorii noștri să vă descrieze luminile și umbrele din destin ar fi fost o reparație a numelui dvs. aici, mai bogată și care v-ar fi obligat la continuitate, în acest fel. Poate vă gândiți, poate după sărbători, în 2009, să se întâmple o apropiere. La mulți ani, cu sănătate. (C. B.)

o, ridicolă bucurie a ploii, amăgitoare, ascultă-mă
viitorul a fost, a trecut
am iubit – am pierdut

Elegie

amară, amară osmoză, tu moarte
copacul vinelor e plin de apa vocii tale
întoarcerea de neîntoarcere

se urcă meniscul timpului
stalactite și stalagmite se fac poemele
ne umplem cu ieri

copacul vinelor e plin de apa vocii tale
întoarcere de neîntoarcere
suntem doldora de moarte

Zăpada

O să ningă la noapte.
Pe mormântul mamei
o să crească zăpada
și liniștea.

Urme de vevește
desculte și mirate.

În vis
o să-i iau mâinile înghețate
și o să tăcem. Știu
locul de întălnire
dar nu știu ora.

Prin anticariate

E corul de Crăciun

FCORUL pentru care toată lumea are voce, în care se amestecă, de-a binelea și-n amintire, glasul subțire al copilului care ai fost cu alte și alte glasuri, lucrate de vremuri, încercând să-și recapete vioiciunea pierdută. Unul din ele e un glas de pinguin. Îl cheamă Apolodor. Și cartea, pe care nu știu de ce, mi-o amintesc format mai mare, mai lucios – sau poate a existat o asemenea ediție – e o invitație la călătorie, fără tren, fără bagaj, fără griji și pregătiri. Ușor, plutitor, ca sunetul muzicii.

Sînt, de fapt, două cărți, care apar, în 1979, la Editura Ion Creangă, între aceleași coperti, cu ilustrațiile lui Dan Stanciu. Un indicator turistic, din acelea ivite pe cine știe ce potecă, te îndeamnă spre *Prima carte cu Apolodor*. Întîile ei versuri au făcut istorie, ca un *do-re-mi* din cuvinte, refren care zgîndăre, involuntar (suprerealismul, deh!), cine știe ce muzici interioare: „La circ, în Tîrgul Moșilor,/ Pe gheața unui răcitor,/ Trăia voios și zîmbitor/ Un pinguin din Labrador./ - Cum se numea? – Apolodor/ - Și ce făcea? – Cînta la cor.” Un pinguin mulțumit, „grăsuț, curat, atrăgător/ În fracul lui strălucitor.” Dar există, vezi bine, și pentru craii zăpezilor, o Vale a Plîngerii. În care artistul tenor căntă într-o bună zi, fără să bage de seamă, și refrenul lui se schimbă: „Mi-e dor, mi-e dor/ De frații mei din Labrador...” Și nu e leac, nici cu „o

litra de caimac”, nici cu toate mărunțurile pe care pribegi din toate colțurile lumii, adăpostiți de-aceiași circ, se grăbesc să i le ofere. Și pleacă.

Dar voiajul nu e lipsit de primejdii. Acrobația pe avion îl aruncă în mările Capului Sud și Capului Nord, de unde-l culege pescadorul Meteor. „A fost un drum fermecător”. Presărat cu prilejuri de-a afla, cum se întîmplă de multe ori în viață, că istoria personală nu e chiar cea pe care o credeați: „- În Labrador/ Ai fost născut din întîmplare./ Căci nu-i picior de pinguin./ Familia Apolodor/ A stat și ea, foarte puțin/ (Venise numai în plimbare).” Farmecul, mai ales la vîrsta descoperirilor cu gîndul, al literaturii de călătorie se regăsește întreg în acest periplu ca o alunecare printr-o pîlnie căptușită cu rime, care de care mai neașteptate. Poezia bună, a modernismului săltînd printre culori și imagini, nu se dezice de jucăria pentru copii și pentru rafinați: „Trec elegantele fregate/ Ca niște cupe de cristal/ Și-n urma lor, din val în val,/ Ca niște pietre nestemate./ Plutesc pe zarea de opal/ Caicurile colorate.”

Priveliștile se desfac în evantai, de la nord la sud, de la ghețari la livezile de portocali, urmînd liniile suple ale visului de copii, în care se amestecă toate poftele sublimite, de la pofta de înghețată la pofta de prietenie. Cu toate riscurile, chiar acela de-a înfrunta pustiul Saharei, unde „nu-i urmă de cofetărie/ Și nici n-a existat vreodată/ Măcar un chioșc cu limonadă,/ Un Cico, o răcoritoare.../ Ațîta doar: nisip și soare.” Aici, adăpostit de-o oază – fiindcă în lumile mici, pentru copii, există, întotdeauna, o nesperată salvare – îi e dat pinguinului să simtă admirația dragăstoasă a unei maimuțe. Careia îi răspunde: „- N-aveam de gînd să mă însor/ Dar, fiindcă dragostea există/ Și nu mi-ar fi plăcut nici mie/ Să văd o maimuțică tristă,/ Sînt gata pentru cununie...” Însă părinții se opun, episodul se termină gentil, fără urmă, și Apolodor își continuă calea. Cîntînd. Ici-colo, mai auzi de el. Între vești, *intermezzo*-uri de mister, și reveniri spectaculoase: „Abia peste vreo două luni/ E semnalat de un ziar/ Pe-o insulă, în Pacific./ Acum era milionar.” Cum devine? Ce ne

interesează... Totul se poate întîmpla, sîntem în largă lume liberă.

Care încape, vezi bine, pe-un petec de hîrtie, călătorind printr-un ocean. Un ocean de inventivitate și iscusință, în a potrivi rima, în a struni versul. În a înnoda, întocmai ca-n poeziile „serioase”, povestea vieții acestui călător, alunecînd, fermecător, dintr-o piele în alta, ca-ntr-un spectacol de varieteu. Ajunge, bunăoară, cow-boy, el, delicatul, face dreptate în lumea dintre cactuși, este erou, dar nici acțiunea, cum nici muzica, nu-l lecuieste de dor. Călătoria de-a lungul Statelor Unite (sîntem, înțelegeți bine, în peisajul de-acum 30 de ani...) e un alt episod care se va fi agățat, cu groaza lui prevestitoare de *happy end*, ca o poveste frumoasă spusă pe întuneric, de memoria tuturor copiilor, de-atunci încolo. Cine nu-l ține minte, cînd „purta peruca bicoloră/ Și împușca un om pe oră/ Tilharul din Connecticut.”? Care, pirat de soi, cum îl arată portretul lui Dan Stanciu, îl dezbracă pe sârmanul pelerin pinguin și-i face vînt din tren pe geam.

Povestea, însă, se ridică și merge mai departe. Cu hopuri care iscă mici oftături și icnete de spaimă. „Destul că le-am trăit, pe toate”, spune Apolodor, întorsul din Lună. După o aventură completă, pe coasta golfului Terror, într-un sfîrșit, refrenul se schimbă din nou: „Aș vrea să plec la București...” Manuscrisul întoarcerii se pierde, și încercatul pinguin își reia, cine știe cum, locul în stal. Pofțiți la circ!

A doua carte e, de-adevărat, o carte cu prieteni. Mult mai aproape de *Madagascarul* zilelor noastre, ori de *Ice Age*, decît de prima carte cu Apolodor. Pe-aceasta dintîi, mai ales, s-o recitiți, în zilele cînd toți, oameni mici și mari, ne gîndim la drumuri și la stele. Veți înțelege și veți alege, din tiribomba cu aventuri, ce înseamnă dorul, cît prețuiește prietenia. Și veți pricepe de ce, după *Calea împăratului*, după *Aisbergul nostru se topește*, ațtea povești cu cetățeni în frac, în corul de Crăciun se aude, totuși, o singură voce de pinguin. Numele lui e Apolodor...

Simona VASILACHE

Cristian Teodorescu

LA MICROSCOP

Cumetria tocmai cînd

CEZĂREL boiangiul venea de vreo două săptămîni să bea, seara, un carcalete la restaurantul lui Fănică. Nu se băga în discuțiile despre politică, nici în cele de afaceri. Cînd îl vedea pe Fănică îl saluta înclinînd din cap. Iar dacă nu-l vedea, întreba chelnerii ce mai face. Așa că într-o seară cîrciumarul i-a adus chiar el carcaletele la masă. Cezărel s-a ridicat – nu trebuia să vă deranjați! – și l-a invitat să ia loc.

Boiangiul venise, domnu Theodorescu, să-i facă două propuneri. Mai întîi o afacere. Să-i ia la spălat fețele de masă, ca să nu se mai trambaleze cu ele la Constanța. Primul rînd, de probă, era gratis. Și de neprobă cît îl costa? Cu zece la sută mai puțin decît îi lua Șwarț la Constanța, cu contract semnat pe un an. Dacă bateau palma pe doi ani – 15 %. Fănică, n-ar fi zis nu, însă doar pentru 10% nu-i venea s-o rupă cu Șwarț. Neamțul nu întîrziase niciodată, fețele de masă erau apretate hîrtie, și chiar dacă afacerile sînt afaceri, cu el își făcea treaba. Domnu Cezărel, admitem cazul că Șwarț îmi face o reducere de 10%... Boiangiul s-a scărpinat pe frunte – se pricepea. Theodorescu: 20% pe doi ani, și vă iau naș! Asta era a doua propunere. „Stai, bre, că la noi la țară o cumetrie nu se pune la cale la un carcalete. Discutăm acasă, să se vadă și femeile noastre, să stabilească!” Și la ce-i trebuia lui Cezărel să se încumetrească cu un nou venit? Domnu Theodorescu, într-un an de zile, un om hotărît ca dumneata – o să-ți mînce mulți din palmă! Fănică a cerut o gustare cu cașcaval și măsline, pentru amîndoi, o țuică pentru el și încă un carcalete pentru Cezărel. Totuși înainte de a bate palma, i-a spus că pînă nu se vede cu Șwarț nu e nimic hotărît. Cu încumetritrea, ce să mai zică, pînă o fi, să mai bem un pahar de vin să ne apropiem, că dacă vrei să pui naș, să fiu și eu de folos, nu!

Cezărel era omul care te făcea să-ți dorești lucruri la care nici nu te-ai fi gîndit altfel. Pînă să vină el în oraș, lumea își spăla rufe și hainele acasă. Deschide el o spălătorie chimică – ce-o fi asta? – și se duce mai întîi la regiment. Vorbește cu ofițerii pentru uniformele lor, cam ponosite de spălătoresele regimentului. O convinge pe nevasta primarului să-i dea o rochie veche cu promisiunea că i-o aduce ca nouă. Apoi trece pe la hotelul Traian și-l convinge pe proprietar să-i dea un rînd de așternuturi la spălat. Cel mai repede s-a înțeles cu imamul și cu preoții bisericii ortodoxe cărora le-a garantat că le face ca noi veșmintele cu care slujeau. Au prins gust și ceilalți din oraș cînd au văzut că uniformele ofițerilor sclipeau și cînd primăreasa le-a spus prietenelor ei că acestui Cezărel îi dădea o rochie veche și și-o dădea înapoi ca nouă.

Dar cînd s-a aflat că la boiangeria și spălătorie lui puteai să dai un costum vechi de o culoare și primeai unul ca nou colorat, cum voiai, doamnele din oraș s-au dus să-și metamorfozeze garderoba.

Noaptea, acasă, îi spune Fănică doamnei Virginica ce discutase cu Cezărel, partea despre cumetrie, nu și cea despre fețele de masă, ca să nu-l bată la cap să renunțe la spălătorie lui Șwarț. „Altu mai bun nu găseai!” începe doamna lui. „Un spălător, să ne ridă lumea!” „N-auzi, fă femeie, că el a venit să-i nășim copilul?” „Păi, eu ce-ți spui? Dacă n-ai fost în stare să-l ocolești, ne facem cumetri cu el, că nu se poate să-l refuzăm.” În contul cumetriei, îi ridică Fănică, în pat, cămașa de noapte și începe să o caute pînă o găsește, de se miră Virginica înveselită că mai era în stare. Iar cînd se întoarce Fănică cu fața în sus lîngă ea, mulțumit, îi spune: „Ne-ar trebui și nouă niște haine de nași, că sîntem îmbrăcați ca vai de capul nostru!” Virginica ar fi vrut să-i mai spună ceva, că o nimerise tocmai cînd, dar Fănică al ei, nădușit, adormise. ■

Livius Ciocărlie

DIN CARTEA CU FLEACURI

AZECE ani după războiul pierdut, sultanul îi trimite lui Carol I doi cai arabi! Un haraci de civilitate, cum ar veni.

Citesc, poate a șaptea oară, **Amintiri de la „Junimea” din Iași**. După aceea, am să trec la Jules Verne. Nu cred că mai merge, la vîrsta mea!, Karl May.

Se știe, oamenii au resurse nebănuite.

Pînă și persoane delicate îți pot trînti un gest grosolan. Ești surprins atunci, de parcă n-ai ști că nu bunul simț, ci grosolănia, este harul nostru cel mai bine distribuit. Ceea ce nu de mult am și experimentat. L-am jignit pe un om neinspirat, nu rău intenționat.

Și pentru că ziua nu mai sunt societate civilă, noaptea mă visez în activități civice, bineînțeles.

E drept, citesc zilnic și câte trei, patru pagini dintr-un roman recent, important, dar mai bine aș scrie de o sută de ori, ca la școală, **Nu mai faci!**

Draguții de francezi! Am pensia aceea, aproape simbolică. În fiecare an, ambasada trebuie să certifice că mai trăiesc. La început, cereau adevărta în iunie, după aceea în aprilie, în martie... Acum în decembrie, an neîncheiat. E ca un fel de a spune: „Ce faci acolo, domnule, n-ai mai murit?”

Kitschul comercial. Pe Dorobanți, o cafenea se numește *Mon cher cafe*. Lasă-l pe al doilea *f*, dar dacă un francez ar afla că i se poate spune unei cafenele, ori cafelei, *draga mea*, ar rămîne visător.

Doamna Ledeanu îmi împrumută încă un Valery: *Cahiers 1894-1914*, X. Iar mă mai aerisesc. „Numai războiul te consolează de moarte.” (5) Să nu fim exclusiviști. Te consolează și tortura. Aproape că și o durere de dinți. Lăsând la o parte gluma, se vede că nu-l sensibiliza viața oamenilor. Nu s-a gîndit cum este să-ți moară un copil.

Nu știu să explic, dar constat: rar mi se întîmplă să bîrfesc pe cineva la care nu țin.

Omul civilizată stă „departe de pericole și nevoi”. (8) Așa se explică de ce românii, ca și majoritatea celorlalți, nu sunt civilizați. Și tot așa se explică de ce popoarele civilizate au de furcă cu concetățenii dizgrațiați, care nu sunt scutiți de pericole și nevoi.

De scris pe frontispiciul oricărui parlament: „Politica e arta de a-i împiedica pe oameni să se amestece în ceea ce-i privește.” (12)

„Trebuie să fii *profund* nedrept – Dacă nu, nu te amesteca. Fii drept!” (15) Numai un gînditor puternic scrie asemenea fraze *nietzscheene*, în care nimic nu e *correct*.

„E inimaginabil ca orice om care vede clar un obiect să nu poată, fără alt efort, să-l deseneze exact!” (17) De-ar fi știut ai mei! În loc să trudească în colectiv la planșele mele, mi-ar fi cumpărat o pereche de ochelari.

„Simt infinit puterea, voința pentru că simt infinit informul și hazardul care le scaldă...” (17) În tabloul valorilor negative procedam la fel, adică situam voința și puterea în haos. În informul bîntuit de hazard.

Citesc în aceeași săptămîna ce scriu Cărtărescu și Nadas despre Ceaușescu la proces. Un animal încolțit. Deloc de acord. Ceaușescu a fost acolo singurul care arăta a om. E drept, cu un suport: credința în legitimitatea lui. Gestul repetat de a o proteja pe ea, nu de pericol, fiindcă nu mai era nimic de salvat; de harța cu niște pitecantropi. Procesul a fost atît de umilitor pentru că Ceaușescu a apărut superior, și de departe, celor care, așa zicînd, ne reprezentau.

„Te refugiezi în ceea ce ignori.” (21) Am un

a c t u a l i t a t e a

Nu mai faci!

adăpost atît de vast, încît mă pierd în el.

„Ce rușine să scrii fără a ști ce sunt limbaj, cuvînt, metaforă, schimbare de idei, de ton...” (14) Punct de vedere modern. Modernii au vrut ca scriitorul să fie și teoretician. Cînd au dorit ca el să fie întîi și întîi teoretician, modernismul a sucombat. Adică, cititorul l-a dat dracului de tot.

„Gloria cea mai mare e ignorată de obiectul ei.” (16) Asta trebuie să fie explicațiunea! De aceea n-o *conștientizez*. Gloria, vreau să zic.

„Există un imbecil în mine și trebuie să profit de greșelile lui.” (37) E una din cele mai frumoase fraze scrise de Valery. Mă simt vinovat că nu l-am crezut în stare de ea.

Valery mă dezamăgește spunînd un adevăr de reținut: „Există totdeauna în literatură acest (aspect) *dubios*: aprecierea unui public. Deci totdeauna o rezervă a gîndirii, un gînd ascuns în care zace tot șarlatanismul” (43). E așa, cu rare și esențiale excepții. În general, autorul îi dă publicului atît cât crede că poate acesta să suporte, fără ca el, autorul, să scadă în aprecieri. Însă credeam că Valery înțelege altceva prin șarlatanismul constitutiv al literaturii, și anume faptul că e un discurs indirect în care ai de căutat ce pare a nu fi fost spus. Revenind la ideea lui, nu e neapărat ceva *dubios*. Nu-i vorba numai de relația cu publicul. Pur și simplu, orice autor are o măsură. Dacă o depășește, ce scrie e forțat și fals. De altfel, Valery o știe: „Dacă mergi pînă la capăt, te forțezi și asta se simte.” (76)

La drept vorbind, deși scriu atîta despre moarte, nu cred mai mult decît tinerii că o să murim. Tocmai am ieșit să iau pâine. Frigul era așa de aspru, soarele așa de luminos... Cum să mori?

„Orice ironist țintește un cititor pretențios, în care să se oglindească.” (46) Are dreptate, recunosc. De aceea, cînd cineva îmi spune v-am citit cartea mă trece un fior.

„Angoasa, adevărata mea meserie.” (51) Contrasemnez, deși, în ceea ce-l privește pe Valery, n-aș fi zis.

„Să devină idoli e scopul tuturor oamenilor distinși.” (56) Am fost de atîtea ori *distinsului carturar*, încît sunt, eu singur, un întreg Olimp.

„Fericit e acela care știe ce l-ar face fericit.” (57) Fericit e cine știe că are nevoie de foarte puțin ca să fie fericit. Decît că puținul acela e greu de obținut. Cine vrea totul e mai înțelept.

„Superstiția, mai profundă decît teologia.” (59) Mai înrădăcinată, în orice caz.

„Adesea, moartea începe prin simulacru ei. Înainte de a muri, muribundul se prefacă că e mort.” (89) Cam așa ceva.

„'Eul', noțiune negativă.” (94) Nu știu ce să zic. În haosul vieții, care e negativitate, suntem făcuți din mai multe fascicule, nu avem un *eu*. Eul omogen e proiecție, așa cum întreaga negativitate se poate proiecta în contrariul ei. Deci, eul e mai curînd pozitiv.

„Omenirea n-ar putea să existe dacă ar fi o sumă de ființe ca mine.” (95) *Mon semblable, mon frere*.

„La ora cinci, luptă între lenevie și orgoliu.” (126) La ora șase, mai nou.

„Nu există spirit, oricît de puternic vei vrea, care ar ghici că acest stejar a crescut din această ghindă.” (132) E adevărat. Și nici unul care ar ghici că Bach a fost om. Barem Homer, că tot nu dau de urma lui, poate nici n-a fost. ■

cărți imaginare

**Cititorii României literare La mulți ani!
și cât mai multe cărți bune!**

Ca întotdeauna, le urez cititorilor un an cu multe cărți bune. De data aceasta m-am gândit să dau mai multă concretețe urărilor, să inventez și să creez coperta unor *posibile* volume ale colegilor mei (fie ei redactori sau colaboratori), pe care mi-aș dori să le văd în librării în anul 2009. (Cer scuze pentru deformările de culoare datorate tiparului de revistă, și-i rog pe privitori să și le închipuie în condițiile imprimării pe carton de carte. Editurile sunt reale, dar ipotetice). Dacă măcar una dintre aceste *cărți imaginare* se va concretiza, voi fi mulțumită. (Ioana Pârvulescu)

Adriana Bittel

Iulia în iunie

HUMANITAS

Adriana Bittel, *Iulia în iunie*, proză. Continuarea volumului *Iulia în iulie*, cu întâmplări din viața de zi cu zi a începutului de secol 21, scrisă cu talent, umor și melancolie.

EMIL BRUMARU

O portocală-n pielea goală

BRUMAR

Emil Brumar, *O portocală-n pielea goală*, versuri. Erotizarea universului și rafinatele transferuri sufletești către obiectele din jur. Pentru cunoscători.

Constanta BUZEA

Când sunt cu Tine

Vinea

Constanța Buzea, *Când sunt cu Tine*, psalmi. În poezia mistică de azi, psalmii poetei sunt pe locul întâi.

Biblioteca de critică

**Daniel Cristea Enache
Criticii mei...**

CARTEA ROMĂNEASCĂ

Daniel Cristea-Enache, *Criticilor mei*, eseuri. Dedicat maeștrilor de la care autorul a învățat arta criticii și, pe de altă parte, dueluri cu criticii care, prin opoziție, l-au ajutat să se definească.

GABRIEL DIMISIANU

40 de ani la România literară

FUNDAȚIA ROMÂNIA LITERARĂ

Gabriel Dimisianu, *40 de ani la România literară*, memorii. O istorie trăită, un document plin de voci și de culoare, scris cu harul de memorialist onest al autorului.

NICOLAE MANOLESCU

Cititul și scrisul

ART

Nicolae Manolescu, *Cititul și scrisul*, eseuri. O carte de mult anunțată despre îngemănarea și opoziția citit-scris, care cucerește prin simplitatea la care numai maeștrii ajung.

(Va urma în numărul 1, 20)

ZIRKON

ZIARE, ZI DE ZII

Abonamente 2009

România literară

Talon de abonare începând cu

- abonament trei luni (13 numere) - 50 lei
- abonament șase luni (26 numere) - 96 lei
- abonament un an (52 numere) - 195 lei

Nume Prenume
str. nr. bl. sc. et. ap.
sector. localitate. cod poștal. județ.
telefon

Începând cu 1 ianuarie 2009, abonamentele se încheie exclusiv prin Zirkon Media!
Completați și trimiteți talonul de abonare pe adresa: Zirkon Media S.R.L. str. Pictor Hârlescu nr. 6, sector 2, București, 022195. Tel.: 255.19.18, 255.18.00.
Plata se face prin mandat poștal sau prin Ordin de plată în contul:
RO14 RNCB 0089 0037 2253 0001 - BCR - Th. Pallady.

Pentru instituții bugetare contul este: TREZ 7035 069X XX00 1197 - Trezorerie/sector 3.
Cititorii din străinătate sunt rugați să trimită mandat poștal în valoare de 230 euro sau 300 USD pentru un an. Vă rugăm să trimiteți prin poștă o copie a mandatului și adresa dumneavoastră completă.

Pentru abonații din țară și străinătate care au încheiat în anii trecuți abonamente direct la redacție, rămâne valabilă adresa: dir. adm. Valentina Vlădan, Fundația **România literară**, Calea Victoriei 133, sector 1, București, cod 010071, OP 22.

